

Londini: ex officina Rogeri Danielis.

1960-1965 40

Magnificis, Nobilissimis, Amplissimis, Consultissimis, splendore generis, virtute, eruditione, prudentia, & rerum usu præclarissimis Viris,

Dominis Consulibus, Syndicis, & reliquis celeberrimæ

Erfurtensiæ Reipublicæ Senatoribus gravissimis,

Dominis, Patronis, & Fautoribus suis omni observantia colendis

S. D.

Magnifici, Nobilissimi, Amplissimi, Consultissimi, splendore generis, virtute, eruditione, prudentia, & rerum usu præclarissimi Viri, Domini, Patroni, & Fautores omni observantia colendi; Logicæ Peripateticæ Præcepta, quæ mihi & fidei meæ commissa, memoriæ, nec non perspicuitatis ergo, quondam in Tabulas redegei, nunc amicorum meorum sollicitationibus permotus typis prodo: non ut in tanta Logicorum librorum à viris eruditissimis hucusque in publicum emissorum copia, nova præcepta studiosæ juventuti obtrudam, eamque ab optimorum autorum lectione abducam: Sed ut tantummodo memoriæ discentium, pro quibus solis hæc qualia qualia efformata, inserviam. Quantum enim Tabulæ, in quibus multa alioqui passim & sparsim tradita sub uno continentur intuitu, memoriæ profint, aliis judicandum relinquo. Ediderunt quidem ante hæc Viri Clarissimi Tabulas Logicas, quæ suam merito merentur laudem; sed plerique, omisissis præceptis Aristotelicis, vel sua, hoc est, suis verbis concepta, vel Rami, cujus Philosophia fere passim exular, suffecerunt; quæ si adolescentes edificant, ubi ad Academiam veniunt, alia ex Peripateticorum scriptis memoriæ mandare duplicato labore coguntur. Hoc ut præcaveretur malum, Aristotelis definitiones ac divisiones Græcas, quæ in nonnullis Academiis à Candidatis Philosophiæ requiri solent, quantum fieri potuit, retinui; additis interdum dilucidis explicationibus ac notis necessariis Philippi Du Trieu, cujus Dialectica jam multorum teritur manibus. Ubi autem ex Aristotele definitiones ac divisiones haberi non potuerunt, substitui aliorum probatorum autorum verba. Quid? nil nisi quod ab aliis bene dictum adolescentes hic habebunt. Tantum

THE UNIVERSITY OF CHICAGO
LIBRARY

1000
1000

1000
1000

1000
1000

1000
1000

1000
1000

1000
1000

1000
1000

1000
1000

Magnificis, Nobilissimis, Amplissimis, Consultissimis, splendore generis, virtute, eruditione, prudentia, & rerum usu præclarissimis Viris,

Dominis Consulibus, Syndicis, & reliquis celeberrimæ

Erfurtenſiam Reipublicæ Senatoribus gravissimis,

Dominis, Patronis, & Fautoribus suis omni observantia colendis

S. D.

Magnifici, Nobilissimi, Amplissimi, Consultissimi, splendore generis, virtute, eruditione, prudentia, & rerum usu præclarissimi Viri, Domini, Patroni, & Fautores omni observantia colendi; Logicæ Peripateticæ Præcepta, quæ mihi & fidei meæ commissa, memoriæ, nec non perspicuitatis ergo, quondam in Tabulas redegei, nunc amicorum meorum sollicitationibus permotus typis prodo: non ut in tanta Logicorum librorum à viris eruditissimis hucusque in publicum emissorum copia, nova præcepta studiosæ juventuti obtrudam, eamque ab optimorum autorum lectione abducam: Sed ut tantummodo memoriæ discentium, pro quibus solis hæc qualia qualia efformata, inserviam. Quantum enim Tabulæ, in quibus multa alioqui passim & sparsim tradita sub uno continentur intuitu, memoriæ profint, aliis judicandum relinquo. Ediderunt quidem ante hæc Viri Clarissimi Tabulas Logicas, quæ suam merito merentur laudem; sed plerique, omiſſis præceptis Aristotelicis, vel sua, hoc est, suis verbis concepta, vel Rami, cujus Philosophia fere passim exulat, suffecerunt; quæ si adolescentibus ediscant, ubi ad Academiam veniunt, alia ex Peripateticorum scriptis memoriæ mandare duplicato labore coguntur. Hoc ut præveretur malum, Aristotelis definitiones ac divisiones Græcas, quæ in nonnullis Academiis à Candidatis Philosophiæ requiri solent, quantum fieri potuit, retinui; additis interdum dilucidis explicationibus ac notis necessariis Philippi Du Trieu, cujus Dialectica jam multorum teritur manibus. Ubi autem ex Aristotele definitiones ac divisiones haberi non potuerunt, substitui aliorum probatorum autorum verba. Quid? nil nisi quod ab aliis bene dictum adolescentes hic habebunt. Tantum igitur

igitur abest, ut tyrones & discentes ab optimorum autorum lectione avocem & abducam, ut potius invitem & adducam: Cum enim tum ob discantium memoriam, tum ob pagellarum interdum angustiam, definitionum, divisionum, & regularum exempla, limitationes, uberiores explicationes, nec non alia scitu haud indigna sint omiſſa; ideoque de illis ut unus vel alter liber Logicus tanquam præceptor mutus consulatur, semperque cum his Tabulis jungatur, suadeo atque moneo. Vobis vero, Viri Magnifici, Nobilissimi, Amplissimi, Consultissimi, Domini, Patroni & Fautores honorandi, hæc pagellas Logicas, ea, qua par est, animi subiectione consecrare volui, propter benevolam V. Magn. Nob. & Ampl. erga literarum studia affectionem, quæ ex vestrarum scholarum amplificatione, illustratione, conservatione, & munificentissima nutritione, necnon fideli spectione & necessaria correctione satis cognosci potest. Ut igitur V. Magn. Nob. & Ampl. hoc quidquid est chartacei munusculi fronte serena suscipite, favorisque sui radios in me quoque derivare non dedignentur, etiam atque etiam oro. Valête quam felicissime Dab. 18. Sept. Anno 1628.

V. Magnif. Nob. & Amplit.

submisſe colens

M. IOANNES STIER.

Index Titulorum Logica.

Proœmium.

De Natura & Constitutione Logica, pag. 1

Tract. I. Partis Communis.

De Pradicabilibus & Pradicamentis.

Cap. I. De Pradicabilibus in genere, 2

2. De Genere, 3

3. De Specie, ibid.

4. De Differentia, 4

5. De Propria, 5

6. De Accidente, 6, & 7

7. De Antepredicamentis in genere, 8

8. De Pradicamentis in genere, ibid.

9. De Substantia, 9

10. De Quantitate, 10

11. De Qualitate, 11

12. De Relatis, 12

13. De sex ultimis Pradicamentis, ibid.

14. De Postpredicamentis, 13

Tract. II. Partis Communis.

De Enunciatione.

Cap. I. De Nomine, Verbo, & Oracione, 14

2. De Enunciatione in genere, 15

3. De Enunciationis divisione secundum essentiam, ibid.

4. De Enunciationis divisione secundum Qualitatem & Quantitatem, 16

5. De Enunciationis divisione secundum Materiam, ibid.

6. De Oppositione & Equipollentia, 17

7. De Conversione, 18

8. De Enunciationis Compositione, ibid.

Tract. III. Partis Communis.

De Syllogismo formaliter considerato.

Cap. I. De Syllogismo in genere, 19

2. De Syllogismi Principiis materialibus, ibid.

3. De Principiis formalibus, 20

4. De Principiis regulativis, 21

5. De Principiis perscientibus, 22

6. De inventione Medii, ibid.

7. De Analyti. Syllogismi, 23

8. De Inductione, Exemplo, & Enthyemate, ibid.

9. De Sorite, Syllogismo Composito, & Dilemmate, 24

Tractatus I. Partis Proprie.

De Syllogismo Demonstrativo.

Cap. I. De Demonstratione in genere, 25

2. De Gradibus necessitatis, 26

3. De Speciebus Demonstrationis, ibid.

4. De Proprietatibus Demonstrationis, 27

5. De Effectis & Fructibus Demonstrationis, ibid.

6. De Divisione, 28

7. De Definitione, 29

8. De Methodo, 30

Tract. II. Partis Proprie.

De Syllogismo Topico.

Cap. I. De Syllogismo Topico, 31

2. De Locis Topicis in genere, ibid.

3. De Locis Internis, 32

4. De Locis Coniunctis, ibid.

5. De Locis Causarum, Effectuum, Antecedentium, Consequentium, & Adjunctorum, 33

6. De Locis Disiunctis, 34

7. De Loco Authoritatis, ibid.

Tract. III. Partis Proprie.

De Syllogismo Sophistico.

Cap. I. De Syllogismo Sophistico, 35

2. De Fallaciis, 36

3. De Solutione Fallaciarum, 37

Paralipomena.

De Terminorum Variorum, 38, & 39

De Suppositione, 40, & 41

A 3

Index

Index Titulorum *Ethica*.

Proœmium.

De Natura & Constitutione Ethica. 1.

Pars I. Philosophiæ Moralis.

De Summo Bono.

- Cap. 1. *De Appellationibus & Proprietatibus Summi Boni.* 2
 2. *Quid sit Summum Bonum.* 3
 3. *De Causa Efficientie & Subiecto Summi Boni.* ibid.
 4. *De Accidentibus Summi Boni.* 4

Pars II. Philosophiæ Moralis.

De Virtute.

- Cap. 1. *De Virtute in Communi.* 4
 2. *De Virtute Morali communi.* 5
 3. *De Principiis actionum humanarum.* 6
 4. *De Affectibus.* 7
 5. *De divisione Virtutis Moralis.* ibid.

6. *De Fortitudine.* 8
 7. *De Temperantia.* 9
 8. *De Liberalitate.* 10
 9. *De Magnificencia.* 11
 10. *De Magnanimitate.* 12
 11. *De Modestia.* ibid.
 12. *De Mansuetudine.* 13
 13. *De Virtutibus Humilitatis, Comitate, Veritate, & Urbanitate.* 14
 14. *De Iustitia.* 15
 15. *De Ire.* 16
 16. *De Semivirtutibus, Continentia & Toleratione.* 17
 17. *De Virtute Heroica.* 18
 18. *De Voluptate.* ibid.
 19. *De Amicitia.* 19
 20. *De Virtutibus Intellectualibus in Communi.* 20
 21. *De Intelligentia, Scientia, & Sapientia.* ibid.
 22. *De Prudentia, & Arte.* 21

Index Titulorum *Physica*.

Proœmium.

De Natura & Constitutione Physices. p. 1

Tract. I. Partis Generalis.

De Principiis Corporum Naturalium.

- Cap. 1. *De Principiis internis in communi.* 2
 2. *De Materia prima.* 3
 3. *De Forma.* ibid.
 4. *De Privatione.* 4
 5. *De Natura.* ibid.
 6. *De Causa Efficiente & Fine.* 5
 7. *De Fortuna & Casu, itemque de Monstro.* ibid.

Tract. II. Partis Generalis.

De Affectionibus Corporum Naturalium.

- Cap. 1. *De Motu in communi.* 6
 2. *De divisione Motus ratione principii & ratione mobilis.* 7
 3. *De divisione Motus ratione Terminis ad quem.* 8
 4. *De Quietate.* ibid.
 5. *De Finis & Infinito.* 9
 6. *De Loco.* 10
 7. *De Vacuo.* 11
 8. *De Tempore.* ibid.

Tract.

Index Titulorum Physicæ.

Tract. I. Partis Specialis.

De Mundo & corporibus simplicibus.

Cap. 1. De Mundo.	12
2. De Cælo.	13
3. De sphaeris celestibus, Stellis & Galaxiæ.	14
4. De Elementis in communi.	15
5. De Igni & Aere.	16
6. De Aquâ & Terra.	17

Tract. II. Partis Specialis.

De Elementis prout sunt causa mixtionis, & mutationum physicarum.

Cap. 1. De Qualitatibus primis.	18
2. De Qualitatibus secundis.	19
3. De Qualitatibus occultis.	ibid.
4. De actione & passione Elementorum, ut & de Contactu.	20
5. De Alteratione.	21
6. De Generatione & Corruptione.	ibid.
7. De Mixtione.	22
8. De Temperamento.	ibid.

Tract. III. Partis Specialis

De Corporibus imperfecte mixtis, seu de Meteoris.

Cap. 1. De Meteoris in communi.	23
2. De Meteoris ignis puri.	24
3. De Cometis.	25
4. De Fulmine, Tonitru & Fulgure.	26
5. De Nube Pluvia & Nive.	27
6. De Grandine, Rore, Præina, Nebula & Glaciæ.	28
7. De Fontibus, Fluminibus & Mari.	29
8. De Ventis.	30
9. De Terra motu.	31
10. De Vagine & Halone.	ibid.
11. De Virgæ, Parelis & Iride.	32

Tract. IV. Partis Specialis.

De Corporibus perfecte mixtis.

Cap. 1. De perfecte mixti generatione & putredine.	33
2. De Affectionibus perfecte mixti similibus.	34
3. De Metallis.	35
4. De Lapidibus.	36
5. De Mediis Mineralibus.	37
6. De Plantis.	38
7. De Animalibus.	39

Tract. V. Partis Specialis.

De Partibus humani corporis.

Cap. 1. De Humoribus & Spiritibus.	40
2. De Partibus Similibus.	41
3. De Capite.	42
4. De Trunco.	43
5. De Artubus.	44
6. De Partibus Naturalibus.	45
7. De Partibus Vitalibus.	46
8. De Parte Animalis, nempe Cerebro.	ibid.

Tract. VI. Partis Specialis.

De Anima.

Cap. 1. De Anima in Communi.	47
2. De Anima Vegetante.	ibid.
3. De Facultate Nutritiva.	48
4. De Facultate Augmentativa.	49
5. De Facultate Generativa.	50
6. De Vita & Morte.	51
7. De Anima Sentiente.	ibid.
8. De Facultate Cognoscitiva, seu de Sensibus in Communi.	52
9. De Visu.	53
10. De Auditu.	54
11. De Olfactu.	55
12. De Gustu.	56
13. De Tactu.	ibid.
14. De Sensibus Internis.	57
15. De Somno, Somniis & Vigiliis.	58
16. De Facultate Appetitiva.	59

Index Quaestionum.

17. De Facultate Locomotiva.	60	19. De Intellectu.	61
18. De Anima Intelligente,	ibid.	20. De Voluntate.	61

Index Quaestionum.

<i>Prooemium.</i>	
Quaestio I.	
AN Physica sit Scientia.	pag. 1
2. An Subiectum Physicae sit corpus naturale, quatenus naturale.	2

Pars Generalis Physices.

Sectio Prima.

Quaest. I.

An principia ab Aristotele, lib. 1. phys. c. 5. t. 42. recte definiuntur.	3
2. An principia sint contraria.	4
3. An tria sint principia.	ibid.
4. An detur Materia prima.	6
5. An Materia prima ab Aristotele, lib. 1. phys. c. 9. t. 82. recte definiatur.	7
6. An Materia prima sit pura potentia.	8
7. An materia prima appetat formam.	9
8. An Forma educatur de potentia Materiae.	10
9. An privatio sit principium.	ibid.
10. An Natura ab Aristotele, lib. 2. phys. c. 1. t. 3. recte definiatur.	12
11. An definitione naturae tum principium activum, h. e. forma, tum principium passivum, h. e. materia comprehendatur.	13
12. An anima, praesertim rationalis, sit natura.	15
13. An finis sit causa.	16
14. An natura agat propter finem.	17
15. An fortuna & casus sint in rebus.	18

Sectio Secunda.

Quaest. I.

An motus ab Aristotele, lib. 3 phys. c. 2. t. 6.	
--	--

recte definiatur.	19
2. An motus fieri possit in instanti.	21
3. An omne quod movetur ab alio moveatur.	22
4. An movens & motum debeant esse simul.	23
5. An motus projectorum fiat per impulsus a projiciente impressum, an vero a solo aere circumstante.	24
6. An motus recte dividatur in rectum, circumlarem, & mixtum.	25
7. An viribus naturae dari possit infinitum actu.	26
8. An Locus ab Aristotele, lib. 4. phys. c. 4. t. 42. recte definiatur.	27
9. An duo corpora possint esse simul in eodem loco.	29
10. An detur vacuum in rerum natura.	30
11. An Tempus ab Aristotele, lib. 4. phys. c. 11. t. 101. recte definiatur.	31
12. An Tempus sit verum ens reale in naturarum existentium.	32

Pars Specialis Physices.

Sectio Prima.

Quaest. I.

An Mundus sit perfectus.	33
2. An caelum ex materia & forma constet.	34
3. An motus circularis caelo sit naturalis.	35
4. An caelum sit rotundum.	36
5. An caelum agat in hac inferiora.	37
6. An caelum sit diversa natura a corporibus sublimariis.	38
7. An	39

Index Questionum.

7. An Lux sit corpus, vel substantialis forma astrorum. 39 8. An omnes stelle lumen à Sole mutuentur. 40 9. An Elementa ab Aristotele, lib. 3. de celo, c. 3. t. 31. recte definiantur. 41 10. An Elementum possit generari ex quo libet. 42 11. An Elementa in suis locis gravitatem & levitatem habeant. ibid. 42 12. An duo Elementa sint gravia, & duo levia. 43 13. An sub concavo Luna detur Elemen- tum ignis. 45 14. An Aer sit Elementum humidissimum. 46 15. An Aer sit calidus. 47 16. An Terra, an vero aqua sit Elementum frigidissimum. 48 17. An Terra sit calida. 49 18. An Terra celo comparata instar puncti se habeat. 50 sectio Secunda. Quæst. I. An sint quatuor primæ qualitates Elemen- tares. 50 1. An Aristoteles, lib. de gen. & cor. cap. 2. quatuor primas qualitates recte defini- rit. 51 3. An symbolica Elementa in sese facilius transmutentur. 52 4. An qualitates Elementorum symbolica differant specie. 53 5. An qualitates primæ sint Elementorum forma substantiales. 54 6. An actio sit in agente, an vero in patiente. 55 7. An inter agens & patiens detur actio re- ciprocæ. 57 8. An alteratio nobilissima sit motus species. 58 9. An detur substantialis generatio. 59	10. An generatio substantialis ab Aristotele, lib. 2. de gen. & cor. 1. 23. recte defini- atur. ibid. 11. An corruptio sit dicenda naturalis. 60. 12. An unius generatio sit alterius corruptio, & contra. 61 13. An Elementa secundum suas formas maneant in mixto. 62 14. An temperamentum sit quinta qualitas à primis diversa. 64 sectio Tertia. Quæst. I. An anima sit accidens. 65 2. An anima ab Aristotele, lib. 2. de anima, c. 1. t. 6. recte definiatur. ibid. 3. An anima ab Aristotele, lib. 2. de anima, c. 2. t. 24. recte definiatur. 67 4. An anima recte distribuatur in Vegetan- tem, Sentientem, & Intelligentem 68 5. An anima sit in toto corpore, an vero in aliqua tantum ejus parte. 69 6. An in uno vivente sint plures anime. 71 7. An omne vivens, quamdiu vivit, nutritur. 73 8. An fames & sitis ab Aristotele, l. 2. de ani- ma, c. 3. t. 28. recte definiatur. 75 9. An quod augetur, ejus qualibet pars au- geatur. 76 10. An generare sibi simile sit naturalissi- mum, & praestantissimum opus viventis. ibid. 11. An species aliqua sensibus ad operatio- nes obeundas imprimantur. 77 12. An sint quinque sensibilia communia. 78 13. An sint quinque Sensus externi. 79 14. An sensus laedatur ab excellenti sensibili. 82 15. An visio fiat recipiendo, an vero emis- tendo. ibid. 16. An sonus sit in corporibus sonantibus, an v. in corpore intercepto, v. g. aere 83 17. An

Index Titulorum Metaphysicæ.

17 An odor consistat in sicco comprehen-	84	phantasia ope, & per instinctum natura-	81
dente & superante humidum.		lem opera sua perficiant.	
18 An Gustus distinguatur à Tactu.	85	23. An anima rationalis sit forma adiffen-	90
19 An sensus & Tactus sit unus.	86	an vero informans.	
20 An sensus exterior suam animadversas	87	24. An anima rationalis sit immortalis.	91
sensationem.		25. An singulare sensibile intellectu percipi-	92
21 An sensus externi sunt in corde, an vero	ibid.	possit.	
in cerebro.		26. An voluntas reipsa differat ab intel-	93
22 An bruta valeant ratione, an vero		lectu.	

Index Titulorum Metaphysicæ.

Proœmium.

2. De Natura & Constitutione Metaphy-	
sicæ.	

Pars Generalis Metaphysicæ.

Cap. 1. De Natura & Distinctionibus en-	1
tis.	
2. De Affectionibus entis in communi.	2
3. De Vno.	ibid.
4. De Vero.	3
5. De Bono.	4
6. De Alio.	5
7. De Potentia.	6
8. De Principio & Principiato.	7
9. De Causa & Causato in communi.	8
10. De Materia.	9
11. De Forma.	10

Cap. 12. De Causa efficiente.	11
13. De Fine.	12
14. De Necessario & Contingente.	13
15. De Simplici & Composito.	14
16. De Toto & Parte.	15
17. De eodem & Diverso.	16
18. De Distinctione.	17
19. De Oppositione.	18
20. De Vniuersali & Singulari.	19
21. De Finito & Infinito.	20
22. De Perfecto & Imperfecto.	21

Pars Specialis Metaphysicæ.

Cap. 1. De Substantia.	22
2. De Accidentibus Primariis.	23
3. De Accidentibus Secundariis.	24

Index Titulorum Doct. Sphæricæ.

Proæmium.

De Natura & Constitutione Astronomiæ.

1

Traçt. I. Doctrinæ Sphæricæ.

De Objecto Doctrinæ Sphæricæ.

Cap. 1. De Sphæra Materiali.	2
2. De Sphæris Cælestibus.	3
3. De Stellis Errantibus, sive Planetis.	4
4. De Stellis fixis.	5

Traçt. II. Doctrinæ Sphæricæ.

De Circulis.

Cap. 1. De Circulis in genere.	6
2. De Horizonte.	7
3. De Meridiano.	8
4. De Equatore.	ibid.
5. De Zodiaco.	9
6. De Coluris.	10
7. De Tropici.	11
8. De Polaribus.	ibid.

Traçt. III. Doctrinæ Sphæricæ.

De Phenomenis.

Cap. 1. De Ortu & Occasu Stellarum poetico.	12
2. De Adscensionibus & Descensionibus Signorum.	13
3. De Diebus & Horis.	14
4. De Annis & Mensibus.	15
5. De Aspectibus Planetarum.	16
6. De Phasibus Luna.	ibid.
7. De Eclipsibus.	17

Appendix Geographica.

De Zonis & Climatibus.	18
Tabula ostendentes quæ Signa recte, quæve oblique oriantur.	19
Tabula adscensionum rectarum. 20, &	21
Tabula adscensionum obliquarum ad altitudinem poli 52. grad. 22, & 23	
Tabula adscensionum obliquarum ad altitudinem poli, 51. grad. 24, & 25	

Proœmium.

De Natura & Constitutione Logice.

1. Ἐτυμολογία, seu unde dicatur Logica? R. LOGICA dicitur ὑπὸ τοῦ λόγου, scil. ἰνδιδάσκου, à ratione, quam informat ac perficit. Vulgo dicitur hæc disciplina DIALECTICA, ὑπὸ τοῦ διαλεκτικού, hoc est, differere, colloqui cum aliquo.

I. Nomen, circa quod duo observanda:

2. Quomodo differunt Logica & Dialectica? R. LOGICA se habet ut Totum, nec tantum de probabilibus, sed etiam de necessariis agit: DIALECTICA vero se habet ut Pars, quæ agit tantum de Topicis & probabilibus.

II. Definitio. Logica est habitus intellectualis instrumentalis mentis nostræ discursum informans, ut ipsa verum à falso accurate discernere possit.

Inbæsonis, quod est intellectus humanus, cui Logica subjective inest.

III. Subiectum, Operationis live Objectum, quod sunt res omnes quatenus notionibus secundis quod est vel Substant. (Res omnes sunt Materiale, seu res considerata: quatenus substant notionibus secundis est Formale, seu modus considerandi.)

IV. Finitis, qui est vel

Internus, qui in ipsa arte comprehenditur, & est Syllogisticus, ad quem fere omnia in Logica referuntur.

Externus, qui quasi extra artem positus, & est discernere verum à falso.

1. De prædicabilibus & prædicamentis, quæ pertinent ad primam mentis operationem, quæ rem sine affirmatione & negatione cognoscimus.

2. De Enunciatione, quæ pertinet ad secundam mentis operationem, quæ aliquid alicui attribuitur, vel ab eo removemus.

3. De Syllogismo formaliter considerata, qui pertinet ad tertiam mentis operationem, quæ ex una vel pluribus propositionibus alteram colligimus.

COMMUNEM, quæ explicat ea quæ formæ Syllogismi inserviunt, & subdividitur secundum triplices operationes mentis, in tres Tractatus:

V. Divisio. Logica dividitur in partem

PROPRIAM, quæ explicat ea quæ materiæ Syllogismi inserviunt, & subdividitur secundum triplicem Syllogismi materiam, in tres Tractatus:

1. De Syllogismo Demonstrativo, qui fit ex materia necessaria.

2. De Syllogismo Dialectico, seu Topico, qui fit ex materia probabilis.

3. De Syllogismo Sophistico, qui fit ex materia falsa speciem veritatis habente.

Tractatus I. Partis Communis. De Prædicabilibus & Prædicamentis.

C A P. I.

De Prædicabilibus in genere.

I. Nomen, cuius observetur

ΠΡΑΕΔΙCΑΒΙΛΙΑ. quæ Græce dicuntur κατηγόρημα seu κατηγορημα à verbo κατηγορίσθαι, quod hoc loco idem est quod affirmative de aliquo dici, nomen habent à prædicando, non quod semper & ubique prædicentur, siquidem & subiiciuntur, sed quod de aliis prædicari apta sunt. Prædicatum autem dicitur illud, quod actu iam prædicatur. Συνορισµα. Prædicabilia etiam vocantur Universalia, quia quæ de aliis prædicari apta sunt, vel universaliora sunt & communiora suis subjectis, vel æque late patentia.

II. Quid sint? R. καθόλου λέγεται ὁ ἐπὶ πλείονων πᾶσι κατηγορισθῆναι. Arist. 1. de interp. c. 5. UNIVERSALE dicitur, quod de pluribus per naturam aptum est prædicari. Id est, Universale est terminus simplex, qui, quantum est ex vi significationis quam habet, aptus est vere affirmari de pluribus univoce ac divisim, & (si mentem Porphyrii spectes) intrinsece, idque ratione rei veræ & unius naturæ. Vide Du Trien. iv. 1. p. 2. c. 1. a. 1.

III. Quodnam sit fundamentum Prædicabilium? R. Res Singulares seu INDIVIDUA, de quibus duo notanda:

I. Quid sint? R. ἄτοµον ἔστι τὸ ἐν ἑνὶ λόγῳ τῶν κατὰ μέρος λέγων. Porphyrius in Isag. c. 3. INDIVIDUUM est, quod de uno solo singularium dicitur: Id est, Individuum est terminus simplex, qui, ex vi significationis quam habet, non est aptus vere affirmari de multis univoce & divisim, sed tantum de uno: ut, Ioannes, Petrus, Bucephalus, &c.

2. Quotuplicia sint? R. Individuum est quadruplex:

1. Determinatum ex nomine, quod est nomen proprium alicujus rei: ut, Petrus.
2. Determinatum ex demonstratione, quod constat nomine communi & pronomine demonstrativo: ut, hic homo.
3. Vagum, quod constat nomine communi & signo particulari: ut, aliquis homo.
4. Ex hypothesi, quod absolute quidem ex vi significationis suæ dici potest de multis, facta tamen certa suppositione de uno tantum potest affirmari: ut, Filius Mariæ, pro Christo.

GENUS, Cap. 2.

IV. Quot sint? R. Prædicabilia sunt quinq; & prædicantur vel in

Quid, ut

SPECIES, Cap. 3.

Essentiale, ut, DIFFERENTIA, Cap. 4.

Quale, vel

Necessario, ut, PROPRIUM, Cap. 5.
Contingenter, ut, ACCIDENS, Cap. 6.

PARTIS COMMUNIS.

CAP. II.

De Genere.

I. Quid sit? R. Γένος ἐστὶ τὸ κατὰ ἀναλόγησιν καὶ διαφάνησιν τῆς οὐσίας τῆς ἐστὶ κατηγορημένου. I. Top. c. 5.

GENUS est quod de pluribus & differentibus Specie in quaestione quid sit prædicatur: ut, *animal est genus respectu hominis & bruti*. (Differre Specie, i. Metaph. c. 1. dicuntur ea, quæ sub eodem genere diversas habent definitiones. In quaestione quid est illud prædicatur, quo apte responderetur quaerenti quid sit res: v. g. *Animal prædicatur de homine in quaestione quid est; quaerenti enim quid est homo, responderetur, Est animal.*)

GENERALISSIMUM, seu SUMMUM. Γένος ἡμῶν τὸν ἐστὶν ὑπερὸν ὃ ἐστὶ ἀνὴρ, ἄλλο ἰππικιστικὸν γένος. Porphy. in Isagog. cap. 3. Genus generalissimum est, supra quod non est aliud Genus superius. Huiusmodi genera sunt decem: Substantia, Quantitas, Qualitas, Relatio, Actio, Passio, Quando, Vbi, Situs, Habitus.

II. Quotuplex sit R. GENUS est vel

SUBALTERNUM. Γένος ἰππικιστικὸν ἐστὶν, ὃ γένος ἐστὶν ὑπὲρ τοῦ ἄλλο καὶ λαμβανόμενον. Genus subalternum est, quod Genus & Species est ad aliud atque aliud relatum. Genus est respectu inferiorum: ut, *animal respectu hominis*; Species vero est respectu superiorum: ut, *animal respectu corporis*. Vide lineam prædicam. pag. seq.

CAP. III.

De Specie.

I. Quid sit? R. Εἶδος ἐστὶ τὸ κατὰ ἀναλόγησιν καὶ διαφάνησιν τῆς οὐσίας τῆς ἐστὶ κατηγορημένου.

Porphy. cap. 3. SPECIES est, quæ de pluribus & differentibus numero in quaestione quid est prædicatur: Id est, Species est, quæ dicitur tantum de differentibus numero: ut, *homo respectu Ioannis, Petri, &c.* (Differentia numero & non specie, dicuntur differentia numero tantum: ut, sunt individua unius speciei, v. g. *Ioannes & Petrus*. Additur etiam particula exclusiva tantum ad verbum dicitur, ut excludatur genus comparatum ad individua ejusdem speciei: v. g. *Animal dicitur quidem de differentibus tantum numero, scil. Ioanne, & Petro, sed non dicitur tantum de illis, cum etiam prædicetur de differentibus Specie, scil. homine & bruto.*)

1. vel SUBJICIBILIS, quæ respectum habet ad Genus. Εἶδος ἐστὶ τὸ τῶν ὑποκειμένων ὑπὲρ τοῦ γένους, καὶ ὃ τὸ γένος ἐστὶν τῆς οὐσίας τῆς ἐστὶ κατηγορημένου. Species est, quæ collocatur sub Genere, & cui Genus adtribuitur in quaestione quid est: ut, *homo respectu animalis*.

II. Quotuplex sit R. SPECIES est

PRÆDICABILIS, quæ respectum habet ad individua, de quibus tantum prædicatur: ut, *homo respectu Petri, Pauli, &c.*

2. vel SPECIALISSIMA seu INFIMA, Εἶδος ἐστὶν ὁ ἐστὶν ὑπὲρ τοῦ ἄλλο καὶ λαμβανόμενον. Species specialissima est, quæ alias in Speciebus dividi nequit: ut, *homo*.

SUBALTERNA, quæ idem est quod Genus subalternum: *Animal est Genus respectu inferiorum, est vero Species respectu superiorum.*

CAP.

CAP. IV.

De Differentia.

De DIFFERENTIA tria notanda:

- I. Quot modis vox DIFFERENTIA accipitur? R.
1. *Communiter*, cum aliquid differt ab alio, vel a seipso, per accidens aliquo separabile: ut, *ambulans differt a seipso* vel ab alio sedente.
  2. *Proprie*, cum aliquid differt ab alio per accidens aliquod difficulter, vel non separabile: ut, *qui cicatricem habet, differt ab eo qui non habet.*
  3. *Propriissime*, cum aliquid ab alio differt essentiali qualitate, seu differentia specifica. *Quæ significatio hujus est loci.*

II. Quid sit? R. *Διαφορὰ ἴστί τὸ ὑπὲρ πλείονος ἢ διαφορὰ τῶν τῶν ἰδίων ἢ ἴστί τῶν ὑποκειμένων*, *Porphyr. cap. 4.* DIFFERENTIA est quæ de pluribus speciebus numero differentibus in questione quale quid est prædicatur: ut, *rationale est differentia hominis*. (Prædicari in quale quid dicitur illud, quo apte respondetur quærenti qualis sit res secundum essentiam: v.g. *Rationale prædicatur de homine in quale quid; quærenti enim qualis sit homo secundum essentiam, apte responderetur quod sit rationalis.*

- III. Quotplex sit? R. DIFFERENTIA est
1. vel
  2. vel
- Constitutiva*, quæ constituit speciem: ut, *rationale respectu hominis sensitivum respectu animalis.*
Divisiva, quæ dividit genus: ut, *rationale respectu animalis.* Omnis differentia divisiva est etiam constitutiva, & contra: Divisiva quædem generis, constitutiva vero speciei.
Generica, quæ constituit genus: ut, *sensitivum animalium, &c.*
Specificæ, quæ proxime constituit speciem specialissimam: ut, *rationale.* (Excluditur hic differentia generica, quæ quidem proxime constituit speciem sed subalternam, speciem specialissimam vero constituit remote.

Linea Prædicamentalis.

b	Substantia	c	d
Corporea	a	Incorporea	Spiritus
b	Corpus	c	d
Animatum	a	Inanimatum	Corpus non vivens
b	Vivens	c	d
Sensitivum	a	Insensitivum	Planta
b	Animal	c	d
Rationale	a	Irrationale	Brutum
	β Homo γ		
	Petrus Ioannes		

- A Est Genus Generalissimum sive summum.
 a Genera & species subalterna seu intermedia.
 α Species specialissima, seu infima.

- b c Differentia divisiva generum A a.
 b Differentia constitutiva specierum.
 c Differentia constitutiva specierum d.
 β γ Basis vel radix constantium individui.

CAP. V.

De Proprio.

1. "Ο μόνῳ τῷ ἀνδρὶ συμβεβηκός. εἰ καὶ μὴ παντὶ. Quod soli ali-
aliqui Speciei accidit, etsi non omni: *Id est*, Non omni-
bus ejus individuis: ut, *esse medicum*, competit soli homini, sed non
omnibus.
2. "Ο παντὶ συμβεβηκός τῷ ἀνδρὶ, εἰ καὶ μὴ μόνῳ. Quod omni
accidit Speciei, etsi non soli: ut, *esse bipedem* competit
omni homini, sed non soli.
3. "Ο μόνῳ καὶ παντὶ καὶ παντὶ. Quod soli & omni & aliquando
accidit: ut, *canescere homini soli & omni competit, sed de-
mum in senectute.*
4. Ἐπ' ὅσους ἐξ ἡμῶν, καὶ τῷ μόνῳ, καὶ παντὶ, καὶ ἀπὸ. In quod
omnia convenerunt, ut soli, & omni, semperque ac-
cidat: ut, *risibile respectu hominis*. Accidere in his defi-
nitionibus, idem est ac competere non essentialiter: Et sic exclu-
ditur qualibet differentia.

I. Quot modis vox PRO-
PRIUM accipitur? R.
PROPRIUM qua-
tuor modis dicitur:

De PROPRIO duo notanda:

II. Quid sit? R. *ἰδιότης, ὃ μὴ ἀνατὶ μὴ τὸ πᾶσι τῷ, μόνῳ ὃ ὑπερβαίνει, καὶ ἀντιπαρῶντι*
τῷ ὁμογενεῖ. Topic. c. 4. 1. 1. PROPRIUM est quod non declarat quiddita-
tem seu essentiam rei, soli autem inest, & conversim de re prædicatur. Sive;
proprium est, quod de multis specie vel numero differentibus accidentaliter & necessario præ-
dicatur.

CAP. VI.

De Accidente.

1. Ut opponitur substantiæ, & dicitur accidens prædicamentale, quod
est ens in alio existens: Id est, *quod ad sui naturalem existentiam re-
quirit subiectum inhaerentis*. Sic nulla substantia potest dici accidens.
2. Ut opponitur essentia, vel essentiali, & sic dicitur omne id, quod
cum de aliquo prædicari possit, non est essentia, vel de essentia, &
conceptu quidditativo. Sic etiam proprium est accidens.
3. Ut opponitur proprio, & dicitur id, quod contingenter seu non
necessario prædicatur de subiecto, sive sit substantia, sive accidens
prædicamentale. In hac significatione dicitur accidens prædicabile.

II. Quid sit? R. *Συμβεβηκός ἰσος, ὃ ἡμεῖς καὶ ἀπορίστωμεν χωρὶς τοῦ αὐτοῦ ὑποκειμένου ὁμογενεῖ*
Porph. c. 6. ACCIDENS est quod adest vel abest, sine subiecti corruptione.
Id est, Accidens prædicabile est, quod potest affirmari & negari de subiecto aliquo, salva
manente ejus essentia: ut, *albedo respectu parietis*.

III. Quotuplex sit? R. *Ἐκ τῶν χωρῶν, quod re ipsa & facile a subiecto, abesse potest, sine
ἰσπῶν corruptione: ut, albedo respectu parietis.*
*Ἐκ τῶν ἀπὸ, quod re ipsa nullo modo, vel a gre admodum
abesse potest a subiecto, sine ipsius corruptione: ut, nigredo respectu
corvi, quæ tamen in se a corvo separari potest.*

De ACCIDENTE tria notanda:

1. **EQUIVOCORUM.** Ομοῦρον λέγεται, ὅταν ὅμοια
ῥήματα ἴσως, ἢ κατὰ τὸ αὐτὸν λόγον, ὡς τὸν δόξαν τῆς
ἁρις. lib. Categ. c. vi. Equivoca dicun-

tur, quorum nomen solum commu-
ne est, ratio vero substantiæ juxta il-
lud nomen est diversa: Id est, Sunt entia
plura, quibus tribuitur idem nomen, sed ita,
ut definitio & explicatio nominis sit diversa:
ut, *Animal latrans & fidus aliquod cæleste, sunt
equivoca respectu nominis; Canis, quod utrique
tribuitur, sed in diversa significatione & expli-
catione.* (Equivoca non habent locum in præ-
dicamentis, nisi distinguantur.)

2. **UNIVOCORUM.** Συνόνομα λέγεται, ὅταν τὸ ἴ-
διον ῥήματι, ἢ ὁ αὐτὸς λόγος, ὡς τὸν δόξαν τῆς
ἁρις. lib. Categ. c. vi. Univoca dicuntur, quorum &

nomen commune est, & ratio sub-
stantiæ juxta illud nomen eadem.
Id est, Sunt entia plura, quibus tribuitur idem
nomen, ita ut definitio seu explicatio nomi-
nis semper etiam maneat eadem: ut, *homo &
equus sunt univoca respectu nominis animalis.*
(Univoca per se solum sunt in prædicamentis,
& omnia quæ sunt ejusdem prædicamenti,
prædicantur univocè.)

3. **DENOMINATIVORUM.** Παράνομα λέγεται,
ὅταν ὁ λόγος, διαφέρῃ τῷ ῥήματι, ὡς τὸν δόξαν τῆς
ἁρις. lib. Categ. c. vi. Ibid. Denominativa
dicuntur, quæcunque ab aliquo, dif-
ferentia casu, secundum nomen ap-
pellationem habent: Id est, Quæcunque
ab aliquo simplici, non quidem quoad literas,
sed quoad significationem terminationem
differunt, suamque inde accipiunt denomi-
nationem, seu derivantur: ut, *Insus est denominati-
vum, quia à Insistis, quæ est quoad significationem
simplicius quid, à quo non solum terminatio-
ne differt, sed etiam derivatur.* (Denon inati-
va non per se, sed reductive sunt in eodem præ-
dicamento cum denominante, à quo suam
appellationem habent.)

1. Tres de-
finitiones,
quarum

Doctrina PRÆDICAM. dividitur in

**ANTEPRÆDI-
CAMENTA,** quæ
complectuntur

2. Duas divisiones.

3. Duas regulas.

{ Vide pag. seq.

PRÆDICAMENTA ipsa, vide cap. 8.

POSTPRÆDICAMENTA, vide cap. 14.

1. VOCUM,

ἢ λέξεων.
Eorum quæ dicuntur.

τὰ μὲν κατὰ συμπλοκὴν λέγονται. Quædam cum complexione dicuntur: ut, *homo currit*. Terminus complexus est unus terminus confictus ex duobus retinentibus integras significaciones.

τὰ δὲ ἀπὸ συμπλοκῆς. Quædam sine complexione dicuntur: ut, *homo; equus; &c.* Terminus incomplexus est unus terminus carens compositione duorum per se significantium. (Incomplexa tantum pertinent ad prædicamenta: complexa vero non, nisi reddantur incomplexa.)

2. RERUM,

ἢ ὑποκειμένων.
Eorum quæ sunt.

1. Τὰ μὲν κατὰ ὑποκειμένης πρὸς λέγονται. ἢ ὑποκειμένης ἢ ὑδὲν ἴσιν. Quædam de subiecto dicuntur, in subiecto vero nullo sunt: ut substantia universales, v. g. *homo, animal, corpus*. (Per dici de subiecto intelliguntur universalia quæ possunt esse prædicata: Per non esse in subiecto intelliguntur substantiæ.)

2. Τὰ δὲ ἐν ὑποκειμένης μὲν ἴσιν, κατὰ ὑποκειμένης ἢ ὑδὲν λέγονται. Quædam in subiecto aliquo sunt, de subiecto autem nullo dicuntur: ut accidentia singularia, ver. gr. *hæc albedo, hæc nigredo*. Quid vero sit esse in subiecto, explicat Arist. lib. Categ. cap. 2. his verbis; ἐν ὑποκειμένης ἢ λέγειν, ὅτι καὶ μὴ αὖτε μὴ ἐστὶν ὑπάρχον, ἀλλ' ἔστιν ὡς ἐν τῷ ἐν ᾧ ἴσιν. In subiecto esse dico, quod cum in aliquo sit non tanquam pars, non potest esse sine eo in quo est. Per esse in subiecto, intelliguntur singularia, quæ non possunt esse prædicata alicujus subiecti.)

3. Τὰ δὲ κατὰ ὑποκειμένης τι λέγονται, καὶ ἐν ὑποκειμένης ἴσιν. Quædam de subiecto dicuntur, & in subiecto sunt: ut accidentia universalis, verbi gratia, *albedo, nigredo*.

4. Τὰ δὲ ἔτι ἐν ὑποκειμένης ἴσιν, ἔτι κατὰ ὑποκειμένης πρὸς λέγονται. Quædam nec in subiecto sunt, nec de subiecto aliquo dicuntur: ut substantiæ singulares, verbi gratia, *Petrus, Paulus*.

REGULÆ.

1. Ὅταν ἕτερον κατὰ ἑστὶν κατηγορεῖται, αὖτε κατὰ ὑποκειμένης, ὅσα κατὰ τὴν κατηγορεῖται λέγονται, πάντα καὶ κατὰ τὴν ὑποκειμένης εἰσὶν ἴσιν. Lib. Categ. cap. 3. Cum alterum de altero prædicatur, tanquam de subiecto, ea quæ de prædicato dicuntur (scilicet directe) dicuntur etiam de subiecto: ut, quia *animal prædicatur de homine*, igitur quicquid de animali directe prædicatur, v. g. *corpus, substantia, &c.* etiam de homine prædicari potest.

2. Τὰ ἑστὶν ἢ μὴ ἐπὶ ἀπὸ τῆς αὐτῆς κατηγορίας, ἴσιν τὴν εἶδα καὶ αὖτε διαφορὰς πῶς ἔστιν ὑποκειμένης κατηγορίας ἑστὶν καὶ αὖτε διαφορὰς ἔστιν. Generum diversorum, & non subalternatim positorum diversæ sunt speciei differentię. Eorum vero, quæ subalternatim posita sunt, nihil prohibet easdem esse differentias: ut, *Substantia, & qualitas* diversa sunt genera, habent itaque diversas speciei differentias.

TRACTATUS I.

CAP. VIII.

De Prædicamentis in genere.

I. Quid sit? R. PRÆDICAMENTUM est alicujus generis summi realis, & eorum quæ sub ipso sunt naturalis dispositio.

II. Quæ sint? R. PRÆDICAMENTA sunt decem.

1. SUBSTANTIA, *1^a 2^a, cap. 9.*
2. QUANTITAS, *1^a 2^a, c. 10.*
3. QUALITAS, *1^a 2^a, c. 11.*
4. RELATIO, *1^a 2^a, c. 12.*
5. ACTIO, *1^a 2^a, c. 13.*
6. PASSIO, *1^a 2^a, c. 14.*
7. QUANDO, *1^a 2^a, c. 15.*
8. UBI, *1^a 2^a, c. 16.*
9. SITUS, *1^a 2^a, c. 17.*
10. HABITUS, *1^a 2^a, c. 18.*

cap. 13.

1. Quenam directe ponantur in Prædicamentis? R. Summum genus, cum iis de quibus prædicatur in quid, nimirum subalternis, speciebus specialissimis, & individuis.

1. Directe
Hic not.

2. Quot requirantur, ut aliquid directe ponatur in prædicamento? R. Quinq; scilicet, ut sit

1. Terminus simplex. Hinc rejiciuntur à prædicamentis orationes, & voces complexæ quoad significationem.
2. Ens reale, h. e. quod reipsa existit, vel saltem existere potest. Hinc excluduntur entia rationis.
3. Ens unum, h. e. quod est unius naturæ. Hinc excluduntur omnes termini significantes, composita per accidens, ut arte facta, quæ componuntur ex substantiis, & figura quæ est accidentis.
4. Ens completum, h. e. quod non concurrit tanquam pars ad compositionem rei unius naturæ. Hinc excluduntur partes.
5. Ens finitum: ut sunt omnes creature.

III. Quot modis aliquid ponatur in prædicamento? R.

2. Indirecte, nempe differentiarum: quæ ad latus generum tantummodo constituuntur ad divisionem faciendam,
3. Reductivæ, quæ nimirum aliquem respectum habent ad ea, quæ directe collocantur; v. g. Partes reducuntur ad prædicamentum, in quo est Totum.

CAP. IX.

De Substantia.

I. Quid sit? R. SUBSTANTIA est ens per se existens: ut, *homo, lapis, &c.* (Illud dicitur per se existens, quod non est in alio, tanquam in subiecto inhætionis.)

Prima seu Singularis, quæ nec de subiecto aliquo dicitur, nec in subiecto aliquo est: ut, *individua*, verbi gratia, *Petrus, Paulus, &c.* (Cum substantia dicitur à substantiando, merito substantia singularis dicitur prima substantia, quia substat omnibus aliis tanquam primum & imum fundamentum, non solum enim omnia accidentia recipiuntur in isto, ut in subiecto inhætionis, sed etiam omnes substantiæ illi insunt essentialiter, & de ea prædicantur, tanquam de primo subiecto essentiali.)

II. Quomplex sit?
R. SUBSTANTIA
est vel

Secunda seu Universalis, quæ de subiecto aliquo dici ur, licet in nullo subiecto sit: ut, *genera & species*, sub quibus prima substantiæ collocantur, verbi gratia, *Animal & homo*, sub quibus continentur *Socrates & Plato*. (Cum substantia universalis non substat omnibus aliis substantiis, sed tantum accidentibus, non est primum reliquorum fundamentum & subiectum, sed velut secundarium, & ideo recte dicitur substantia secunda.)

De SUBSTANTIA tria notanda

1. Κοινὴ κατὰ πάντας ὁσίας τὸ μὴ ἐν ὑποκειμένῳ εἶναι. *Arist. lib. Categ. cap. 5.*

Commune est omni substantiæ non esse in subiecto: *Id est*, Omnis substantia existit sine subiecto inhætionis.

2. Ὅτι ἀρξαι ταῖς ὁσίας τὸ μὴ εἶναι ἀντικεινὰ εἶναι. *Convenit substan-*

stantiis nihil eis esse contrarium: *Id est*, Una substantia non est alteri contraria per se & ratione suis, sicut sibi invicem contraria sunt quæcunque definitione contrariorum continentur; ver. gr. *calor & frigus*. Per accidens vero & ratione alterius potest una substantia alteri esse contraria: ut, *aqua & ignis* respectu caloris & frigoris.

3. Δοκεῖ ἡ ὁσία μὴ ἀντιχεῖναι τὸ μᾶλλον ἢ τὸ ἥτιον. *Substantia non vide-*

tur recipere magis & minus: *Id est*, Substantia non intenditur & remittitur secundum esse suum substantiale; verbi gratia, *Paulus non est magis homo quam Petrus*, vel, *Petrus senex non magis vel minus est homo quam cum puer fuit*. At ratione substandi aliis, quo propior est primæ substantiæ & pluribus substat, eo magis est substantia.

4. Μάλιστα ἰδίῳ τῇ ὁσίᾳ δοκᾷ εἶναι, τὸ πλεον ἢ ἐν ἀλλοτρίῳ τῶν ἐναντίων εἶναι συνεπὶ.

Máxime proprium substantiæ esse videtur, eandem & numero unam esse capacem contrariorum: *Id est*, Una & eadem substantia vicissim suscipere potest contraria tanquam subiectum ultimum, hoc est, quod non est in ulteriori subiecto: ut *Eadem aqua vicissim recipit calorem & frigus*. (Quantitas etiam recipere potest vicissim contraria, ut, *superficies albedinem & nigredinem*, sed non tanquam subiectum ultimum, cum ipsa etiam in alio subiecto, scilicet in substantia recipiatur.)

CAP. X.

De Quantitate.

I. Quid sit? R. QUANTITAS est accidens per se extensum: ut, superficies tabula: Tabula enim non per se ipsam, sed per superficiem, quam habet, est extensa. (Excluduntur hic qualitas & alia accidentia, quæ extensa sunt non per se, sed per quantitatem: v. g. Albedo in charta est extensa ad extensionem chartæ.)

1. Quid sit? R. Quantitas continua est, cujus partes aliquo termino communi copulantur: ut, linea, cujus partes copulantur termino communi, scilicet puncto. (Terminus est aliquid indivisibile in quantitate; estque triplex: Inchoans, ut, primum momentum horæ: Finiens, ut, ultimum momentum horæ: Communis, ut, medium momentum horæ.)

Continua, de qua not.

1. Linea, quæ est magnitudo longa non lata, cujus partes puncto copulantur.

2. Superficies, quæ est magnitudo longa & lata, non profunda, cujus partes linea copulantur.

2. Ejus Species, quæ sunt quantuor:

3. Corpus, quod hic non denotat substantiam corpoream, sed est magnitudo longa, lata, & profunda, cujus partes superficie copulantur.

4. Tempus, quod est quantitas successiva, cui repugnat habere omnes partes simul existentes: ut, horæ, dies, annus.

1. Quid sit? R. Quantitas discreta est, cujus partes nullo termino communi copulantur: ut, binarius, ternarius, & ceteri numeri.

Discreta, de qua not.

2. Ejus Species, quæ sunt duæ:

1. Numerus, qui est multitudo ex unitatibus collecta.

2. Oratio, qua syllabæ longæ & breves mensurantur.

1. Τα ποσὴ ἴση ἐστὶν ἑαυτῇ. Ari. I. Categ. c. 6. Quanto nihil est contrarium. Id est, Una quantitas non est alteri contraria per se: v. g. una linea non est contraria alteri lineæ. Per accidens vero una quantitas potest alteri esse contraria: v. g. superficies alba nigra.

2. Ὅτι διὰ τὸ ποσὴν ἑαυτῇ καὶ τὸ μᾶλλον καὶ τὸ ἧττον. Quantum non videtur recipere magis & minus. Id est, Concreta quantitatum non prædicantur cum adverbis magis & minus: ut, unum bicubitum non dicitur alio magis vel minus bicubitum.

I. I. I. Proprietates.

3. Ἰσὴν μάλιστα τὰ ποσὴ τὸ ἴσον τῇ καὶ ἀγίον ἀγνάμ. Maxime proprium est quanti, juxta illud dici æquale vel inæquale: Solæ enim quantitates dicuntur per se, id est, ratione sui, æquales vel inæquales; alia vero dicuntur æqualia vel inæqualia ratione ipsarum quantitatum.

CAP. XI.

De Qualitate.

I. Quid sit? R. Ποιότητα λέγεται καὶ τὸ πῶς πῶς εἶναι λέγονται. lib. Categ. cap. 8. QUALITATEM dico, secundum quam quales quidam esse dicuntur: ut, albedo, ab ea enim homo dicitur albus. (Genus definiti est forma accidentalis: Hinc excluduntur formæ substantiales; ut, anima: & differentia substantiarum; ut, rationale. Dicitur quale est denominatio concreti, per quod aperte respondetur quaestioni factæ per quale tantum: ut, paries dicitur qualis ab albedine, quia si quaeratur, qualis sit paries, recte respondetur esse albus.)

Habitum, qui est qualitas diu permanens & difficulter mobilis, qua promptum est ejus subiectum ad facile exercendas actiones. Huc pertinent omnes scientia, artes, virtutes, &c.

1. vel Dispositio, quæ est qualitas facile mobilis à subiecto, & viâ ad Habitum, qua difficulter adhuc quodammodo actiones obviuntur.

Potentia naturalis, quæ est qualitas à natura ingenerata, qua subiectum aptum est ad aliquid agendum, resistendum, vel patiendum. Huc pertinent omnes facultates animalium, plantarum, lapidum, &c.

2. vel Impotentia naturalis, quæ subiectum ineptum facit ad aliquid agendum, resistendum, vel patiendum.

Patibilis qualitas, est diu permanens qualitas, quæ aut sensum movet, aut ex motu aliquo nascitur: ut, color, natus, in veterum odium. Huc pertinent propria objecti sensuum, & affectus animi.

3. vel Passio, est fluxa quædam, aut brevi transiens qualitas, quæ aut movet sensum, aut ex motu oritur: ut, calor ex metu.

Forma, est qualitas quæ resultat ex terminatione quantitatis in re aliqua naturali spectatæ: ut, forma homini, aut leonis, quæ ex lineamentis corporis nascitur.

4. vel Figura, quæ resultat ex terminatione quantitatis simpliciter actus se spectatæ: ut, figura trianguli.

II. Quotuplex sit?

R. QUALITAS dividitur in quatuor Species, quæ omnes duplici voce sub distinctione exprimuntur.

1. ἑνὰ καὶ ἑναντίος κατὰ τὸ πῶς. Inest contrarietas in qualitate. Id est, Qualitas una est alteri contraria per se: ut, albedo nigredini.

2. ὁπότε καὶ τὸ μέλλον καὶ τὸ ἔστιν τὰ πῶς. Qualia recipiunt magis & minus. Id est, Concreta qualitatis prædicari possunt cum adverbis magis & minus: ut, unum album dicitur magis album quam alterum.

III. Proprietates:

3. ὅμοια ἢ ἀνόμοια κατὰ μόνος τὰς ποιότητας λέγονται. Similia aut dissimilia secundum solas qualitates dicuntur. Id est, Quæcunque dicuntur similia aut dissimilia, dicuntur talia ratione qualitatum suarum: ut, duo parietes albi sunt similes ratione suarum albedinum.

De RELATIS quatuor notanda:

I. Quid sint? R. *Ἐστὶν τὸ πρὸς τὸ, οἷς τὸ διὰ τὸν ἰσὶ τὸ πρὸς τὸ μὴ ἔχει, lib. Categ. cap. 7.* RELATA sunt, quorum esse nihil aliud est, quam ad aliquid se quodammodo habere: Id est, Quæ nihil aliud denotant, quam relationem ad aliud: ut, pater filius, &c.

II. Quot in vera RELATIONE sint consideranda? R. Quinque:

1. Subjectum, quod ut & aliorum accidentium omnium est substantia.
  2. Fundamentum, quod est accidens aliquod absolutum, quo mediante relatio suo subjecto inesse potest.
  3. Ratio Fundandi, quæ est conditio, sine qua relatio non sequitur fundamentum.
  4. Termini qui sunt duo correlativa, quæ ad se invicem referuntur.
  5. Relatio ipsa, quæ est mutuus terminorum inter se respectus.
- Secundum dici, quæ primario in alio prædicamento locum habent, & quodammodo ad aliud referuntur: ut, *scientia & scibile.*
 Secundum esse, quorum tota essentia in eo posita est, ut referantur ad aliud. *Hæc sola hoc prædicamentum constituunt.*
 1. vel *Æquiparantia*, quæ referuntur ad correlativa ejusdem nominis: ut, *Frater, &c.*
 2. vel *Disquiparantia*, quæ referuntur ad correlativa diversi nominis: ut, *dominus, &c.*

III. Quotuplicia Resp. Sunt

IV. Proprietates:

1. *Πάντα τὸ πρὸς τὸ ἀντιστοιχίᾳ λέγεται.* Omnia relata referuntur ad ea quæ recipiuntur: Id est, Omnia relativa referuntur ad sua correlata: ut, *Pater est filii pater, filius est patris filius.*
2. *Δοκῇ τὸ πρὸς τὸ ἀμφοτέρῃ ὁμοῖον εἶναι.* Videntur Relata simul natura esse: Sic dato patre datur filius, & dato filio datur pater.
3. *Ἐάν τις εἰδῇ τὸ ἀρισμῶντος τὸ πρὸς τὸ, καὶ αὐτὸ πρὸς ὃ λέγεται ἀρισμῶντος εἶσθαι.* Si quis unum relatorum definite noverit, etiam id ad quod refertur definite noscet.

CAP. XIII.

De sex ultimis Prædicamentis.

De sex ultimis PRÆDICAMENTIS.

De ACTIONE & PASSIONE tria notanda:

- I. Quid sint? R. ACTIO est forma à qua quidpiam dicitur agere. PASSIO est forma à qua quidpiam dicitur pati.
- II. Quotuplex sit ACTIO: R. vel
- 1. Immanens, quæ manet in agente, nullamque evidentem mutationem extrinsecus infert: ut, *Intellectio.*
  - 2. Transiens, quæ ab agente exit, & in patiente tanquam in subjecto recipitur: ut, *causatio.*
- III. Proprietates.
- 1. Recipiunt contrarium: Id est, *Actio potest esse contraria actioni, & passioni.*
  - 2. Recipiunt magis & minus: i. e. *Concreta Actionis & Passionis quadam possunt prædicari cum adverbis magis & minus.*

QUANDO, est existentia rei in tempore: ut, *fuisse heri, esse hodie, &c.*

UBI, est præsentia rei in loco: ut, *esse in schola, foro, templo, &c.*

SITUS, est dispositio partium in toto in ordine ad locum: ut, *stare, cubare, &c.*

HABITUS, est indumenti vel ornamenti ad corpus applicatio: ut, *esse calceatum.*

CAP. XIV.

De Postprædicamentis.

I. Quid sint? R. **OPPOSITA** sunt repugnantia, quorum neutrum alicui tertio æque vel magis repugnat eodem repugnandi modo: ut, *album & nigrum, album enim nulli tam repugnat quam nigro, nec vice versa.*

1. RELATIVE OPPOSITA, quæ sibi ut relatum & correlatum opponuntur: ut, *Pater & filius,*

1. Quid sint? R. Contraria sunt, quæ sub eodem genere maxime à se invicem distant, eisdemque subiecto susceptibili vicissim in sunt, à quo se mutuo expellunt, nisi alterum in sit à natura: ut, *album & nigrum.*

Immediata, quorū alterum necesse est inesse subiecto susceptibili: *Id est*, quæ non habent medium, quod sit subiectum capax; ut *par & impar in numero.*
Mediata, quorū alterum inesse necesse non est: *Id est* quæ habent medium quod sit subiectū capax; ut, *album & nigrum.*

2. CONTRARIA, de quibus duo notanda:

2. Quotuplicia sint?
 R. Sunt

3. PRIVATIVA, quæ sunt habitus & privatio illi opposita; ut, *visus & cecitas*, Habitus hic dicitur quævis forma quæ haberi potest; ut *visus, vita*, &c. Privatio vero est absentia istius formæ à subiecto capaci, & tempore à natura determinato; ut *cecitas, mors*, &c.

4. CONTRADICTORIA, quæ opponuntur sicut esse & non esse simpliciter; ut, *homo, non homo, album, non album.*

1. Tempore, quod altero est antiquius; ut, *Noah Abrahamo.*

2. Natura, quod ab altero recte inferitur, sed non vicissim alterum infert; Sic *unum prius est duobus.*

3. Ordine, quod ordine alterum præcedit; Sic *exordium prius est Narratione.*

4. Dignitate, quod altero est dignius & præstantius ut, *aurum argento.*

5. Consecutione, quod alterius causa existens cum eo convertitur; ut, *Sol respectu luminis diurni.*

II. PRIVS, quod dicitur quinque modis.

III. SIMPL, quod tribus modis dicitur;

1. Tempore, quorum productio fit eodem tempore; ut, *ratio & visibile.*
2. Natura, quæ ita convertuntur, ut neutrum alterius causa sit; ut, *relatum & correlatum.*

3. Divisione, quæ divisum æqualiter dividunt; ut, *Species ejusdem generis.*

IV. MOTVS, cujus species communiter sex sunt; *Generatio, corruptio, augmentatio, diminutio, alteratio, motus localis.* Vide Phys.

V. HABERE, quod per omnia prædicamenta vagatur: Unde Versus,
*Affectum, quantum, vestitum, dic velut aurum,
 Membrum, contentum, possessio, vir, mulierem.*

Tractatus II. Partis Communis.

De Enunciatione.

C A P. I.

De Nomine, Verbo, & Oratione.

I. Quid sit? R. *Ὀνομα ἐστὶν ὁμοῦ σημαίνον καὶ ὁριστικὸν ἀπὸ ἑαυτοῦ, ὡς μὴδὲν ἄλλο· ὡς ἐστὶν ὁμοῦ σημαίνον καὶ ὁριστικὸν. Arist. lib. de Interpr. cap. 2.* **NOMEN** est vox finita & recta significans ex instituto sine tempore, cujus nulla pars significat separatim: ut, *homo, candor, &c.* (significare sine tempore est præter principale significatum nullam primariam temporis differentiam deotare. Primariæ autem temporis differentia sunt tres: Præteritum, Præsens, & futurum.)

NOMEN
de quo
duo no-
tanda:

Simplex, in
Orationis
elementis,
quæ sunt

**II. Quo-
plex sit?** R.
Nomen
est.

1. vel.

Finium, quod sine præposita particula Non effertur, & rem definitam seu certam significat: ut, *homo.*

Infinium, cui præfigitur particula negativa Non: ut, *non homo.*

2. vel.

Rectum, quod nominativo casu effertur.

Obliquum, quod reliquis casibus exprimitur.

VERBUM
de quo
duo not.

**II. Quo-
plex sit?** R.
Ver-
bum est.

1. vel.

Finium, de quo idem judicandum, a quo de no-

mine finio.

Infinium: ut, *non valet, non currit.*

Rectum, quod est præsentis temporis & indi-

cativi modi.

Obliquum, quod est reliquorum temporum &

modorum.

I. Quid sit? R. *Ὀρασις ἐστὶν ὁμοῦ σημαίνουσα καὶ ὁριστικὴ, ὡς τὸν ἑαυτοῦ πρὸς σημαίνον ἐστὶν καὶ ὁριστικὴ, ὡς ὁ δὲ ὁμοῦ σημαίνον καὶ ὁριστικὸν. Lib. de Interpr. cap. 4.*

ORATIO est vox significans, cujus aliqua pars significat separatim, ut dictio, non ut affirmatio vel negatio: ut, *homo studet.*

Composita, quæ
est ORA-
TIO, de
quæ duo
not.

**II. Quo-
plex sit?** R. O-
ratio est
vel

Imperfecta, quæ non gignit perfectum sensum in animo audientis: ut, *homo studet.*

Perfecta, quæ gignit perfectum sensum in animo audientis: ut sunt orationes interrogativæ, vocativæ, imperativæ, deprecativæ, & optativæ.

Enunciativa seu ENUNCIATIO, Cap. 2.

C A P.

CAP. II.

De Enunciatione in genere.

I. Quid sit? R. *Ἀντίκλιση* est oratio, in qua verum vel falsum inest. l. de Interp. c. 4.

ENUNCIATIO est oratio, in qua verum vel falsum inest.

1. **SUBIECTUM**, est id de quo aliquid affirmatur aut negatur.
2. **PRÆDICATUM**, est id quod de aliquo affirmatur aut negatur.
(*Subiectum & Prædicatum dicuntur etiam extrema, sive termini, item partes enunciationis, & constat utrumque interdum unum, interdum pluribus vocibus.*)

II. Quot & quæ in Enunciatione reperiuntur?

R. Triâ:

3. **COPULA**, est verbum substantivum conjungens prædicatum cum subiecto, & ponitur vel

Explicitè, quando aliquid ordine constructionis post verbum in nominativo ponitur; ut, *Deus est Spiritus.*

Implicitè, quando nihil ordine constructionis post verbum in nominativo ponitur, tunc enim verbum continet in se copulam & prædicatum: ut, *Petrus orat Deum*, id est, *Petrus est orans Deum.*

1. *Secundum Essentiam.* Vide cap. 3.

2. *Secundum Qualitatem.* } Vide cap. 4.

3. *Secundum Quantitatem.* }

4. *Secundum Materiam.* Vide cap. 5.

III. Quotuplex sit? R. **ENUNCIATIO** dividitur

CAP. III.

De Enunciationis divisione secundum essentiam.

I. Quid sit? R. **ENUNCIATIO SIMPLEX** seu **CATEGORICA** est, quæ unum prædicatum de uno subiecto affirmat vel negat: ut, *homo est animal.*

SIMPLEX,
de qua duo
notanda:

II. Quotuplex sit? R.

1. vel } *Absoluta*, sive de inesse, quæ absolute significat aliquid inesse, aut non inesse alicui: ut, *homo vivit.*

2. vel } *Modalis*, quæ prædicatum dicit inesse subiecto non absolute, sed cum aliquo quatuor modorum: Necessè, possibile, impossibile, contingens: ut, *necessè est hominem esse animal.*

3. vel } *Finita*, cujus subiectum & prædicatum est finitum.

4. vel } *Infinita*, cujus subiectum, vel prædicatum, vel utrumque est infinitum: ut, *homo est non lapis.*

5. vel } *De secundo adiacente*, in qua ponitur verbum substantivum nullo nomine post illud sequente: ut, *homo est.*

6. vel } *De tertio adiacente*, in qua ponitur verbum substantivum nomine post illud sequente: ut, *homo est moralis.*

7. vel } *De verbo adiectivo*, quando prædicatur quodcunque verbum aliud præter substantivum sum, es, est: ut, *cælum movetur.*

COMPOSITA, quæ constat pluribus enunciationibus tanquam præcipuis partibus: cap. 8.

CAP.

CAP. IV.

De Enunciationis divisione secundum Qualitatem
& Quantitatem.

Enunciatio, ratione

Affirmativa, in qua prædicatum affirmatur de subiecto: ut, *Aristoteles est Philosophus*. *Negativa*, in qua prædicatum negatur de subiecto: ut, *Aristoteles non est Philosophus*. *Affirmatio est enunciatio alicuius de aliquo.*

QUALITATIS, est vel
Negativa, in qua prædicatum remouetur a subiecto: ut, *vitium non est amandū*.
Negatio est enunciatio alicuius ab aliquo. (Ut enunciatio sit negativa, necesse est particulam negandi iusto loco poni: h. e. *Vel totū orationi præmitti; vel copula, vel verbo adiectivū vim copulandi habenti immediate addi.*

QUANTITATIS, est vel
Universalis, cuius subiecto præfigitur signum universale: ut, *Nullus homo est lapis*. Signa universalia sunt, *Omnis, quicumque, quisque, nullus, &c.*
Particularis, cuius subiecto præfigitur signum particulare: ut, *Quidam homo est doctus*. Signa particularia sunt, *Quidam, nonnullus, non omnis, &c.*
Indefinita, cuius subiecto communi nullum signum præfigitur: ut, *homo currit*.
Singularis, quæ constat subiecto singulari: ut, *Petrus ambulat*.

CAP. V.

De Enunciationis divisione secundum Materiam.

Enunciatio, ratione MATERIAE, est

1. vel *Vera*, quæ cum re, quam affirmat vel negat, consentit; vel, quæ est conformis rei significationi: ut, *homo est rationalis*.
Falsa, quæ a re, quam affirmat vel negat, dissentit: ut, *homo est lapis*.
Necessaria, quæ sic est vera, ut non possit esse falsa: ut, *homo est rationalis*.
2. vel *Contingens*, quæ potest esse vera & falsa: ut, *Ioannes est probus*.
Impossibilis, quæ sic est falsa, ut non possit esse vera: ut, *homo est brutum*.
3. vel *Essentialis*, cuius totum prædicatum est de essentia subiecti: ut, *homo est animal*. Illud dicitur esse de essentia, sine quo alterius natura nec esse nec concipi potest.
Accidentalis, cuius prædicatum vel nulla ex parte, vel non totum est de essentia subiecti: ut, *Ioannes est albus*, vel *Ioannes est homo albus*.
4. vel *Ordinata*, in qua id prædicatur, quod aptius est prædicari quam subijci, quod potissimum sit quando superius prædicatur de inferiori, vel accidens de suo subiecto.
contra ordinem, in qua id prædicatur quod aptius est subijci, ut si inferioris prædicatur de superiori, vel subiectum de accidente.
Inordinata, quæ est vel
Identica, cuius subiectum & prædicatum sunt ejusdem prorsus significationis: ut, *ensis est gladius*.
Præter ordinem, in qua neutrum aptius est subijci, vel prædicari quam alterum: ut, *gladius est ens*.
Per accidens, in qua duo concreta de se invicem prædicantur propter identitatem subiecti, quorum tamen prædicatio in abstracto est falsa: ut, *album est dulce*.
5. vel *Propria*, cum prædicatum dicitur de subiecto per modum aliquē s. prædicabilem.
Figurata, cum res duæ disparatæ de se invicem prædicantur per tropum aliquem: ut, *Herodes est vulpes*.
Inusitata, ubi modus prædicandi in usus est, licet voces propriam suam significationem retineant: ut, *Deus est homo*.

CAP. VI.

De Oppositione & Equipollentia.

I. Quid sit? R. **OPPOSITIO** est duarum enunciationum, eodem subiecto prædicatoque constantium, repugnatio secundum affirmationem & negationem. Sic Itaque vera oppositio ejusdem de eodem fiat *αὐτῷ τὸ αὐτὸ* ad idem, *κατὰ τὸ αὐτὸ* secundum idem, *διονότως καὶ μὴ διωνότως*: similiter & non æquivocè, *καὶ αὐτὰ τὸ χρίσθαι* respectu ejusdem temporis.

I. **OPPOSITIO**, de qua tria notanda:

2. Quotplex sit?
R. **OPPOSITIO** est triplex:

Contraria, quæ est inter duas enunciationes universales, quarum altera est affirmativa, altera negativa: ut, *ὁ homo est doctus* N. *homo est doctus*.

Subcontraria, quæ est inter duas enunciationes particulares, quarum altera est affirmativa altera negativa: ut, *Q. homo est doctus*, *Q. homo non est doctus*.

Contradictoria, quæ vel

1. Inter universalem affirmativam & particularem negativam: ut, *ὁ homo est doctus* *Q. homo non est doctus*.

2. Inter universalem negativam & particularem affirmativam: ut, *N. homo est doctus*, *Q. homo est doctus*.

3. Inter duas singulares, quarum altera est affirmativa, altera negativa: ut, *Socrates est Philosophus*, *Socrates non est Philosophus*.

3. Regule si-
ve Leger.

1. Contrariæ non possunt esse simul veræ, possunt tamen esse simul falsæ.

2. Subcontrariæ possunt esse simul veræ, non simul falsæ.

3. Contradictoriæ nec simul veræ, nec simul falsæ esse possunt, sed necessario una vera est & altera falsa quoad tempus præsens vel præteritum; *At de futuris contingentibus non est determinata veritas vel falsitas respectu hominum*.

I. Quid sit? R. **ÆQUIPOLLENTIA** est qua duæ vel plures enunciationes, mediante negatione, ad eundem quantitatis & qualitatis valorem reducuntur.

II. **ÆQUIPOLLENTIA**, de qua duo notanda:

3. Regula.

1. Si subiecto enunciationis universalis postponatur negatio, reddetur æquipollens suæ contrariæ.

2. Si subiecto alicujus enunciationis præponatur negatio, reddetur æquipollens suæ contradictoriæ.

3. Si subiecta enunciationis præponatur simul, & postponatur negatio, reddetur æquipollens suæ subalternæ. Enunciationes subalternæ sunt duæ enunciationes constantes eodem prædicato, & subiecto ejusdem qualitatis, sed diversæ quantitatis: ut, *Q. homo est animal*, *Q. homo est animal*.

III. **CONVERSIO**. Vide Cap. 7.

CAP. VII.

De Conversione.

De CONVERSIONE tria notanda :

I. Quid sit? R. CONVERSIO est, cum, salva veritate, ex subiecto enunciationis fit prædicatum, & ex prædicato subiectum. Prior enunciatio, cujus subiectum & prædicatum commutatur, dicitur *conversa*. Posterior, quæ sit ex commutatis extremis, dicitur *convertens*.

Simplex, de
qua not.

1. Quid sit? R. Conversio simplex est, cum simpliciter ex subiecto fit prædicatum, & ex prædicato subiectum, manente eadem quantitate & qualitate.

2. Quæ Enunciationes ea convertantur? R. 1. Univers. negans; ut, *N. homo est lapis. N. latrones ea convertantur*. 2. Partic. affirmans; ut, *Q. homo est doctus. Q. doctus est homo*.

II. Quotuplex sit? R. triplex: Conversio.

Per accidens,
de qua not.

1. Quid sit? R. Conversio per accidens est, cum ita convertitur enunciatio, ut maneat eadem qualitas, sed mutetur quantitas.

2. Quæ Enunciationes ea convertantur? R. 1. Univers. affirm. in partic. affirm. ut, *O. bestia est animal. Q. animal est homo*. 2. Univers. neg. in partic. neg. ut, *N. homo est lapis. Q. lapis non est homo*.

Per contrapositionem,
de qua not.

1. Quid sit? R. Conversio per contrapositionem est, cum ita enunciatio convertitur, ut ex finita negante fiat infinita affirmans, vel contra, ex finita affirmante fiat infinita negans.

2. Quæ Enunciationes ea convertantur? R. 1. Univers. affirm. finita in univers. neg. infinitam infiniti subiecti; ut, *Omnis homo est animal. Omne quod non est animal, non est homo*. 2. Partic. neg. finita in partic. affirm. infinitam infiniti subiecti; ut, *Q. homo est doctus. Q. non doctus est homo*.

III. Regule.

1. In omni conversione totum subiectum fiat prædicatum, & contra. 2. Verbum interdum resolvendum est in participium & copulam, vel alio modo per pronomen relativum est circumscribendum; ut, *O. stelle sunt in celo. Q. existentia in celo sunt stelle*.

CAP. VIII.

De Enunciatione composita.

De Enunc. Compos. 3. not.

I. Quid sit? R. ENUNCIATIO COMPOSITA est, quæ ex simplicibus enunciationibus conjunctione aliqua necitur. Dicitur etiam *Hypothetica*,

II. Quotuplex sit? R. Est triplex: 1. *Conditionalis* seu *Hypothetica proprie dicta*, in qua duæ enunciationes simplices connectuntur per particulam *SI*; ut, *si dies est, lux est*. 2. *Disiunctiva*, in qua duæ aut plures enunciationes simplices connectuntur per particulam disiunctivam *AUT*, *VEL*, & similem; ut, *aut dies est, aut nox est*. 3. *Copulativa*, in qua duæ aut plures enunciationes simplices connectuntur per particulam copulativam *ET*, vel similem; ut, *homo est animal, & est rationalis*.

III. Regula. Ex enunciationibus compositis affirmativis sunt negativæ, si præponatur particula *NON*; ut, *non si pauper est, indoctus est*.

Tractatus III. Partis Communis.

De ylllogismo.

C A P. I.

De Syllogismo in genere.

I. Quid sit? R. Συλλογισμός ἐστὶ λόγος ἐν ᾧ πρὸς τὸν μὲν ἰσχυρὸν πρὸς τὸν ἀναγκαῖον ἀναγκαστικὸς ἀποδείκνυται τὸ ταῦτα εἶναι. *lib. 1. prior. anal. cap. 1.* SYLLOGISMUS est oratio in qua quibusdam positis, aliud quiddam ab iis quæ posita sunt ex necessitate accidit, eo quod hæc sunt. *Idest, Syllogismus est oratio, in qua, duabus præmissis simplicibus in modo & figura recte dispositis, conclusio à præmissis diversa colligitur per necessariam & formalem consequentiam, propter legitimam præmissarum in modo & figura dispositionem. Du Trien. tr. 3. p. 1. c. 1. a. 3.*

I. STR. CIVR.
in qua
de Syl-
logismo
not.

2. Principia,
quæ sunt vel

Interna, quæ sunt in ipso Syllogismo: Suntque
Externa, quæ non sunt in ipso Syllogismo. Sunti:

Materialia, ex quibus velut materia constituitur Syllogismus, cap. 2.
Formalia, quæ sunt dispositiones quædam principiorum materialium, 13.
Divergentia, ad quæ tanquā ad normā syllogismos conformare oportet, c. 4.
Persistentia, quibus necessitas concludendi redditur evidentior, c. 5.

II. EYTORIA seu INVENTIO MEDII, cap. 6.

III. ANALYSIS, cap. 7.

IV. AFFINIA.

De SYLLOGISMO quatuor not.

C A P. II.

De principiis materialibus.

I. Quid sint R. Ὁ ἐν καλὸς εἰς ὃν διαλύεται ἡ ἀσθενεία, εἰς τὸ πρὸς τὴν ἀποδείκνυται τὸ κατὰ τὴν ἀσθενείαν. **TERMINUM** appello in quem resolvitur propositio, ut prædicatum, & id de quo prædicatur.

Major Terminus, qui est prædicatum conclusionis. Alias dicitur, Majus extremum.
Minor Terminus, qui est subjectum conclusionis. Alias dicitur, Minus extremum.
Medius Terminus, qui bis ante conclusionem ponitur. Alias dicitur, Medium, quia est nexus extremorum.

I. Quid sint? R. Πρότασις ἐστὶ λόγος καταφατικὸς ἢ ἀποφατικὸς ἵνα κατὰ τὸν μὲν ἰσχυρὸν πρὸς τὸν ἀναγκαῖον ἀποδείκνυται τὸ ταῦτα εἶναι. **PROPOSITIO** est oratio, quæ aliquid de aliquo affirmat vel negat.
Major propositio, in qua major terminus cum medio disponitur. Alias dicitur, Major propositio.
Minor propositio, in qua minor terminus cum medio disponitur. Alias dicitur, Minor propositio.
Assumptio. Si conjunctim sumuntur major & minor propositio, dicuntur præmissæ, quia conclusioni præmittuntur.
Conclusio, in qua major terminus cum minore conjungitur. Et hæc ex præmissis inferuntur.

Remota, quæ sunt TERMINI, de quibus duo notanda:

Propinqua, quæ sunt PROPOSITIONES, de quibus duo notanda:

Principia MATERIALIA sunt vel

C A P.

CAP. III.

De principijs formalibus.

Principia FORMALIA sunt vel

Remota, quæ
sunt FI-
GURÆ,
de quibus
duo notan-
da:

1. *Quid sint?* R. FIGURA SYLLOGISTICA est extremorum cum medio ad aliquid concludendum apta collocatio. Vel est dispositio medii cum extremis secundum subjectionem & prædicationem.

PRIMA, in qua medius Terminus subicitur in maiore propositione, & prædicatur in minore. ut, O. animal est substantia. O. homo est animal. E. O. homo est substantia. Syllogismi directi primæ figuræ dicuntur *perfecti*, quia nullo indigent principio perficienti, ut necellaria eorum consequentia appareat. Syllogismi vero secundæ & tertiæ figuræ, & quinque indirecti primæ dicuntur *imperfecti*.

SECUNDA, in qua medius Terminus bis prædicatur, nempe in utraque præmissarum; ut, N. brutum est rationale. O. homo est rationalis. E. N. homo est brutum.

TERTIA, in qua medius Terminus bis subicitur, nempe in utraque præmissarum; ut, O. homo est rationalis. O. homo est animal. E. Q. animal est rationale.

2. *Quot sint?* R. tres sunt Figure.

1. *Quid sint?* R. MODUS SYLLOGISTICUS est trium propositionum Syllogismi dispositio, secundum quantitatem & qualitatem.

Directi, in quibus majus extremum concluditur de minori. Horum sunt quatuordecim.

Primæ figuræ sunt 4.

Secundæ figuræ sunt 4.

Tertiæ figuræ sunt 6.

Indirecti, in quibus minus extremum concluditur de maiori. Tales in prima figura sunt quinque.

BARBARA.
CELARENT.
DARIL.
FERIO.
CESARE.
CAMESTRES.
FESTINO.
BAROCO.
DARAPTI.
FELAPTON.
DISAMIS.
DATISI.
BOCARDO.
FERISON.
BARALIP.
CELANTES.
DABITIS.
FAPESMO.
FRISISMO.

Propinqua, quæ sunt MODI, de quibus tria notanda:

2. *Quot & quomodo sint?* R. Modi sunt vel

3. *Quid hi modi significent?* R. in his vocabulis duo notanda:

1. *Syllaba*, quæ in unoquoque modo tres sunt, quarum prima maiorem propositionem, secunda minorem, & tertia conclusionem denotat.

2. *Vocales*, quæ sunt quatuor:
A. Significat Univerf. affirm.
E. Significat Univerf. neg.
I. Significat Partic. affirm.
O. Significat Partic. neg.

CAP. IV.

De principijs Regulativis.

dictum de omni. Αὐτοῦ δὲ τὸ κατὰ τὰς κατηγορίας, ὅτι οὐ μὴδὲν ἔστιν ἀποκρίσιν, ἀλλὰ τὸ δὲ κατὰ τὴν ἀποκρίσιν, ὅτι οὐ μὴδὲν ἔστιν ἀποκρίσιν. *Arif. lib. 1. prior. Anal. cap. 1.* Dici de omni est, quando nihil est sumere subiecti, de quo alterum non dicatur: *Id est*, Dici de omni est, cum quidquid affirmatur universaliter de subiecto, affirmatur de quovis contento sub illo.

dictum de nullo. Τὸ κατὰ τὰς κατηγορίας, ὅτι οὐ μὴδὲν ἔστιν ἀποκρίσιν, ἀλλὰ τὸ δὲ κατὰ τὴν ἀποκρίσιν, ὅτι οὐ μὴδὲν ἔστιν ἀποκρίσιν. *Id est*, Dici de nullo est, quando nihil est sumere subiecti a quo alterum non removeatur: *Id est*, Dici de nullo est, cum quidquid universaliter negatur de subiecto, negatur de quovis contento sub illo.

Primaria, quæ in prima figura actus, in reliquis vero potestate deprehenduntur, sunt duæ;

Generales, & Communes omnibus figuris:

Secundaria, & sunt REGULÆ SYLLOGISTICÆ, quæ vel,

Speciales, quæ pertinent vel ad Figuram

Primam:

Secundam:

Tertiam:

1. In Syllogismo non sint plures termini quam tres. *Covendum itaque ne sit ambiguitas in terminis.*
2. Medius terminus non ingrediatur conclusionem.
3. In altera præmissarum medius terminus debet distribui: *Id est*, Universaliter sumi pro omni re, pro qua accipi potest.
4. Terminus non distributus in antecedente, non debet distribui in consequente.
5. Ex puris negativis nihil sequitur.
6. Ex puris particularibus nihil sequitur.
7. Conclusio sequitur partem debiliorem: *hoc est*, Si una præmissarum est negativa, conclusio etiam sit negativa: Et si una præmissarum est particularis, conclusio quoque sit particularis.
8. Non sit plus in conclusione, quam fuit in præmissis.

1. In prima figura major debet esse universalis.
2. In prima figura cum minor est negativa nihil sequitur.
3. In secunda figura major sit universalis.
4. In secunda figura ex puris affirmativis nihil sequitur.
5. In tertia figura cum minor est negativa nihil sequitur.
6. In tertia figura conclusio debet esse particularis.

CAP. V.

De Principiis Perscientibus.

Principia Perscientia sunt,

I. REDUCTIO,
de qua
tria not.2. Quotuplex?
R. Duplex:3. Quomodo persciatur? R.
Hoc ostendunt certæ
in modis 2. & 3. fig.
consonantes, quæ sunt
velOSTENSIVA, quando conversione, vel conversione &
transpositione præmissarum inferitur conclusio eadem,
aut ejus conversæ.PER IMPOSSIBILE, quando ex contradictoria conclusio-
nis, una præmissarum inferitur contradictoria alterius præ-
missæ. *Quæ vero propositio sit retinenda, monstrant hi Versus:*

Servat majorem, variatque Secunda minorem.

Tertia majorem variat, servatque minorem.

Initiales: B, C, D, F. ostendunt modum secundæ &
tertiæ figuræ reducendum esse ad modum primi-
mæ figuræ, qui similem habet initialem: e. g.
*Cesare ad Celarent.**Intermedia & finales:* S, P, M, C. quæ ad anteceden-
tem vocalem referri debent, monent, quo medio
Reductio sit perscienda, *juxta versiculos;*S. vult simpliciter verti, P. vero per acti-
d.

M. vult transponi, C. per impossibile duci.

II. EXPOSITIO *in dunt*, quando medio singulari substituitur in locum medii
communis, inferitur eadem conclusio quæ inferebatur in Syllogismo de
medio communi. Locum tantum habet in tertia figura: e. g. sit Syllogismus, *Q. homo
est justus. O. homo est mortalis. E. Q. Mortalis est justus.* Expositione sic perscitur: *Socrates est
justus. Socrates est mortalis. E. Q. Mortalis est justus.*

CAP. VI.

De Inventione Medii.

I. Quid sit? R. INVENTIO MEDII est, qua paratur copia argumentorum ad
quodvis problema apte concludendum. *Dicitur etiam Euporia.*II. Vnde medium de-
sumatur? R. vel ex
Antecedentibus. Antecedentia sunt, de quibus aliquid prædicari potest.
Consequentibus. Consequentia sunt, quæ prædicari possunt.
Repugnantibus. Repugnantia sunt, quæ neque cum antecedentibus, ne-
que cum consequentibus conveniunt.

III. Regule

1. Ut questio Universalis Affirmativa confirmetur, quærendum est medium,
quod sit Antecedens Prædicati, & Consequens Subjecti.
2. Ut questio Partic. Affirm. confirmetur, quærendum est medium, quod sit An-
tecedens Prædicati, & Subjecti; vel Antecedens Prædicati & Consequens Subjecti.
3. Ut questio Vævers. Negat. confirmetur, quærendum est medium, quod sit
vel Repugnans Prædicati, & Consequens Subjecti; vel Consequens Prædica-
ti, & Repugnans Subjecti.
4. Ut questio Part. Neg. confirmetur, quærendum est medium, quod sit vel Re-
pugnans Prædicati, & Antecedens Subjecti; vel Repugnans Prædicati, &
Consequens Subjecti.

De INVENTIONE MEDII III. not.

CAP. VII.

De Analyſi Syllogiſmorum.

De ANALYſI a. not.

I. Quid ſit. R. ANALYSIS eſt, quæ docet dicta ſcriptaque omnia poſito ſubjecto & conſiſtione retexere, cauſasque & principia inquirere veritatis ut adpareat, an recte aliquid traditum & conſuſum ſit.

1. Subjectum primarium inveſtiga, & conſitue de illo quæſtionem principalem, quæ eſt conſiſtione Syllogiſmi primarii.

2. Duas propoſitiones quære, quibus autor principalem quæſtionem adſtruxit, vel deſtruxit, eaſque in terminos reſolve; datis terminis, apte diſpone, & ad legitimam figuram & modum revoca.

II. Regula. 1. Vbi termini reduplicativi occurrunt, reduplicatio illa non medio vel minori, ſed majori termino addenda eſt, tam in majori propoſitione, quam in conſiſtione. Reduplicatio deſignatur voce quatenus, vel in quantum.

4. Diſcerne Proſyllogiſmos à primario Syllogiſmo, nec conſunde illuſtrationes, ampliſicationes, ſimilitudines cum argumentatione.

5. Quæ deſunt ſubple, quæ vero ſuperſunt amputa.

CAP. VIII.

De Inductione, Exemplo, & Enthymemate.

I. INDUCTIO. Επαγωγή ἐστὶ τὸ ἀπὸ τοῦ ἰδιώτου εἰς τὸ κοινόν.

1. Top. c. 12. Inductio eſt à ſingularibus ad univerſalia progreſſio: Id eſt, Argumentatio, in qua, enumeratis omnibus vel pluribus minus communibus, inferitur univerſale diſtributum: ut, Vinum Rhenanum caleſcit, vinum Italicum caleſcit, vinum Hiſpanicum caleſcit, & nullum diſſimile exemplum reperire licet, E. Omnia vina caleſcunt.

II. EXEMPLVM. Παράδειγμα ἐστὶν ὅταν τὸ μίσηται τὸ ἀκέραιον ὑπάρχει δὲ καὶ τὸ διὰ τὸ ὅμοιον τῷ τελευτῇ. 2. Prior. Anal. c. 24. Exemplum eſt, cum majus extremum oſtenditur in eſſe medio per quoddam ſimile tertio: vel, Exemplum eſt ab uno vel quibuſdam ſingularibus ad aliud per aliquam ſimilitudinem progreſſio: ut, David pœnitens miſericordiam impetravit. E. Et nos impetrabimus, ſi pœnitentiam egerimus.

1. Quid ſit? R. Εὐλόγημα ἐστὶ συλλογισμὸς ἀπὸ τοῦ ἐιδικοῦ εἰς τὸ κοινόν. 2. prior. Anal. c. 27. Enthymema eſt Syllogiſmus imperfectus ex veriſimilibus & ſignis: ut, Hac mulier geſtat uterum. E. Hac mulier pariet. (Syllogiſmus imperfectus hic dicitur, cui deſt una præmiſſarum. Veriſimile, eſt propoſitio probabilis: Signum vero eſt, quælibet propoſitio apta ad probandum, ſeu neceſſaria, ſeu probabilis.)

2. Regula. Si in antecedente non adparet prædicatum conſequentis, deſt major propoſitio: Si non adparet ſubjectum conſequentis, deſt minor.

III. ENTHYMEMA, de quo duo notanda:

Aristotele, lib. 2. post. Anal. quæ poſiſſ. ſunt tria:

AFFINITA Syllogiſmi ſunt tradita partim ab

Aliis Logicis. Vide cap. 9.

TRACTATUS III.

CAP. IX.

De Sorite, Syllogismo Composito, & Dilemmate.

AFFINIA SYLLOGISMORUM ab aliis Logicis tradita, sunt

I. SORITES,
de quo duo
notanda:

1. *Quid sit?* R. SORITES est coacervatio Syllogismorum, in qua prædicatum primæ propositionis sit subjectum in secunda; secunda prædicatum sit subjectum in tertia, donec tandem in conclusione primum subjectum cum postremo prædicato jungatur, & ita concludatur: ut, *O. homo est animal. O. animal est corpus vivens. O. corpus vivens est substantia. E. O. homo est substantia.* (Sorites implicite continet plures Syllogismos primæ figuræ, in quibus posterior propositio sit maior, prior vero minor: ut, *Si in alio exemplo duas primas propositiones inverteris, habebis dispositionem primæ figuræ.*)
2. *Regula consequentiæ:* Quidquid dicitur de prædicato universalis propositionis, dicitur & de subjecto ejusdem.

II. SYLLOGIS-
MUS COM-
POSITUS, de
quo duo not.2. *Quom-
plex sit?*
R. Tri-
plex.CONDITIO-
NALIS, de
quo duo
notanda:1. *Quid sit?* R. Syllogismus conditionalis seu Hypotheticus propriè dictus est, cujus major propositio est condicionalis: ut, *Si dies est, Sol oriens est: Atqui dies est: E. Sol oriens est.*

2. *Eius modi,*
qui sunt duo:
1. A positione antecedentis ad positionem consequentis.
  2. A remotione consequentis ad remotionem antecedentis.

DISJUNCTI-
VUS, de
quo duo
notanda:1. *Quid sit?* R. Syllogismus disjunctivus est, cujus major propositio est disjunctiva: ut, *Aut dies est, aut nox est: Sed dies est: E. nox non est.*

2. *Eius modi,*
qui sunt duo:
1. A positione antecedentis ad remotionem consequentis.
  2. A positione consequentis ad remotionem antecedentis.

COPULATIVUS, qui majorem habet copulativam negan-
tem: ut, *Non & homo est & equus. Sed est homo. E. Non est e-
quus.*

III. DILEMMA, est Syllogismus disjunctivus, minoris utramque partem rationibus confirmans, adeoque utrinque petens atque feriens adversarium. Dicitur etiam Syllogismus cornutus: ut, *Aut probus est, aut improbus. Si improbus, cur ejus conversatione uteris? Si probus, cur culpas?*

Tractatus I. Partis Propriæ.

de Enunciatione.

De Demonstratione in genere.

I. Quid sit? R. Ἀπόδειξις ἐστὶ συλλογισμὸς ἀποδεικνύων ἐκ ἀληθῶν, καὶ ἀprior, καὶ ἀμεσῶν, καὶ γνωριμωτέρων, καὶ ἀprior, καὶ ἀπὸ τοῦ συμπεπεσμενοῦ. lib. 1. poster. Anal. cap. 2.
DEMONSTRATIO est Syllogismus scientiam pariens ex veris, & primis, & immediatis, & notioribus, & prioribus, & causis conclusionis: ut,
O. rationale est risibile. O. homo est rationalis. E. Omnis homo est risibilis.

MINOR TERMINUS est subiectum, de quo affectio demonstratur.

Remota, quæ sunt tres
TERMINI, alias
 dicti tria præcogita-
 ta;

MAJOR TERMINUS est affectio vel passio propriæ, quæ demonstratur de subiecto per causam.

MEDIUS TERMINUS est principium vel causa, ob quam affectio inest subiecto, ideo de eo per eam scilicet causam demonstratur.

II. Partes,
 quæ sunt
 vel

Propinquæ,
 quæ sunt

CONCLUSIO, quæ constat subiecto, ejusque affectione propria demonstrabili.

**PRÆMIS-
 SÆ**, quæ
 debent esse.

1. *Veræ*: Ex falsis enim nihil potest demonstrari; & illud, quod est ex iis quæ non sunt, sciri nequit, cum non entis nulla sciri scientia.
2. *Necessariæ*: Est autem necessitas propositionis nihil aliud quam prædicati cum subiecto perpetuus ac insolubilis nexus. *Ejus tres sunt gradus, de quibus cap. seq.*
3. *Primæ & immediata*; b. e. indemonstrabiles. Propositio immediata est, inter cujus subiectum & prædicatum nullum interpositum est medium, quod sit causa cur prædicatum inhaereat subiecto.
4. *Prioris conclusionis*: quia demonstratio ex causis conficitur.
5. *Notiores conclusionis*: & respectu nostri, & naturæ. Quoad nos priora notiora dicuntur, quæ propinquiora sensui sunt; ut, *singularia*. Simpliciter sive natura priora notiora dicuntur, quæ à sensu longius distant: ut, *universalia*.
6. *Causæ conclusionis*: Nam scire est rem per causam cognoscere.

III. *Gradus Necessitatis. Cap. 2.*

IV. *Species. Cap. 3.*

V. *Proprietates. Cap. 4.*

VI. *Effectus. Cap. 5.*

De gradibus Necessitatis.

Gradus Necessitatis sunt tres :

I. Κατὰ παντός. DE OMNI. Κατὰ παντός μὴ τὸτο λόγος, ὁ ἀνὴρ μὴ ὅτι πνέει μὴν, πνέει δὲ μὴ μὴν. 1. *Poster. Anal. cap. 4.* De omni dico, quod non est in aliquo quidem, in aliquo vero non; neque aliquando quidem, aliquando vero non : *Id est*, Illa propositio dicitur κατὰ παντός, cuius prædicatum non solum omni subjecto inest, sed etiam semper : ut, *homo est animal.*

II. Καθ' αὐτό, PER SE : qui includit de omni, & insuper requirit essentialem nexum. Hujus quatuor sunt modi :

1. Καθ' αὐτὸ δὲ, ὅσα ὑπεράρχει ἐν τῷ τί ἐστι. Per se insunt, quæcunque insunt in eo, quod quid est : *Id est*, quando prædicatum est de definitione subjecti : ut, cum prædicatur Genus, vel Differentia de Specie.

2. Καθ' αὐτὸ ἐστίν, ὅσα πῶς εὐπαρξάντων αὐτοῖς, αὐτὰ ἐν τῷ λόγῳ εὐπαρξάνουσιν, τῷ τί ἐστι διελόντι. Per se est, quando ita aliquid alteri inest, ut id, cui inest, accipiat de ejus definitione : *Id est* Quando subjectum est de definitione prædicati : ut, cum prædicatur proprium de suo subjecto.

3. Ἐπὶ καὶ αὐτὸ λόγῳ, δὲ μὴ καὶ ὑπεραρξάνει λόγῳ ἄλλῳ πνέει. Præterea id per se dico, quod non de subjecto dicitur alio quodam : *Id est*, Quando existentia prædicatur de substantia : ut, *homo est ; rosa est.*

4. Ἐπὶ δὲ ἄλλῳ τῷ πνέει, τὸ μὴ δὲ αὐτὸ ὑπεαρξάνει ἐν αὐτῷ καὶ αὐτὸ. Ad hæc alio modo, illud quidem propter se, quod inest cuique per se : *Id est*, Quando causa externa prædicatur de suo effectu, aut contra : ut *jugulatur interit.*

III. Καθόλου. UNIVERSALE. Καθόλου λόγος, ὁ ἀνὴρ κατὰ παντός τι ὑπεαρξάνει, καὶ καὶ αὐτὸ, καὶ ἢ αὐτό. Universale dico, quod omni inest, per se, & quatenus tale : *Id est*, Quando prædicatum non solum omni subjecto, semper, & per se inest, sed etiam reciprocè ; ut, *homo est rationalis.*

De Speciebus Demonstrationis.

Demonstratio est duplex ;

τὴν δὲ, DEMONSTRATIO PROPTER QUID, quando accidens proprium subjecto inesse ostenditur per causam proximam : ut, *O. rationale est docile. O. homo est rationalis. E. O. homo est docilis.* Dicitur etiam demonstratio potissima ; item à priori.

τὴν ἑπὶ, DEMONSTRATIO QUOD, vel QUIA : Una, cum ex effectu proximo demonstratur causa : ut, *O. docile est rationale. O. homo est docilis. E. O. homo est rationalis.* Hæc dicitur demonstratio à posteriori ; item à Signo.

Alterà, cum ex causa remota demonstratur effectus : ut, *O. Respirans est Animal. N. Planta est animal. E. N. planta respirat.*

CAP. IV.

De Proprietatibus Demonstrationis.

I. Demonstrationis principia sunt propria. Ergo

1. Non sint aliena. *ὅτι ἂν ἐστὶν ἰσὺς ἄλλης γνώσεως μεταβάλλεται διὰ τὴν αἰτίαν.*
 1. *post. Anal. cap. 7.* Non licet in demonstrationibus de genere in aliud genus migrare.
 2. Non sint communia. *ὅτι ἐστὶν ἀπὸ τῆς αἰτίας ἑκάστη ἀπὸ αἰτίας, ἀλλ' ἢ ἐκ τῶν ἰδίων ἀρχῶν. ἰδίαι.* Non licet demonstrare unumquodque simpliciter, nisi ex propriis principiis.

II. Demonstratio non est rerum fortuitarum. *Τὴ δὲ δυνάμει ἐκ ἐστὶν ὁρισμὸς δι' ἀποδείξεως.*
 1. *post. Anal. c. 25.*

III. Demonstratio non est rerum sub sensum cadentium, sed universalium & perpetuarum.
 IV. In demonstratione est finitus processus: id est, devenire debemus ad principia prima, immediata, & indemonstrabilia, quæ amplius probari non possunt.

V. Demonstratio in primo modo primæ figuræ optime formatur. *Τὴν γὰρ πρῶτον ὁρισμὸν καὶ μέγιστον τὸ πρῶτον ἐστὶ.* 1. *post. Anal. cap. 11.* Figurarum maxime ad scientiam comparandam accommodata est prima.

VI. Demonstratio universalis est nobilior particulari, & affirmativa, præstat negativa, & ostensiva nobilior est ducente ad impossibile.

CAP. V.

De Effectis & Fructibus Demonstrationis.

- I. Quid sit scientia? R. *Ἐπιστάδα οἰσµατα ἔχουσαν ἀπὸ αἰτίας καὶ αἰτίας οἰσµατα γνώσκουσαν, δι' ἣν τὸ πρῶτον ἐστὶν, ὅτι ἰσχυρὰ αἰτία ἐστὶ, καὶ καὶ ἐκείνη αἰτία τῶν ἄλλων ἔχουσαν.* 1. *post. Anal. cap. 2.*
 Scire putamus unamquamque rem simpliciter, cum putamus causam cognoscere, propter quam res est, ejus rei causam esse, nec posse eam aliter se habere: Id est, Scientia est cognitio causæ propter quam res est, & quod aliter res illa se habere nequeat.

Scientia cur sit, quam parit Demonstratio prout est demonstratio. Hic duo not. sunt;

2. Opposita Scientiæ, quæ sunt

1. Opinio, quæ differt à Scientia

2. Ignorantia, quæ est vel

1. Subiecto: Scientia est rerum necessariarum; Opinio vero contingentium.

2. Modo: Scientia est constans; Opinio vero inconstans.

κατὰ ἀντίθεσιν, Secundum negationem, quæ est mera scientiæ privatio.

κατὰ διάθεσιν, Secundum pravam dispositionem, quæ est falsa persuasio, qua quis deceptus scire se putat quod ignorat.

Scientia seu cognitio quid sit, quam parit Demonstratio, quatenus converti potest in Definitionem de qua vide Cap. 6.

Methodus, Vide Cap. 8,

I. Quid sit? R. DIVISIO est oratio, qua totum in suas partes dividitur: ut, *hominis alia pars corpus, alia pars anima*. Totum, quod dividitur, & à quo incipit divisio, *Divisum* appellatur: Partes vero in quas divisio finitur, *Membra dividenda*, vel *divisionis* dicuntur.

NOMINIS, qua distinguitur multiplex significatio termini æquivoci: ut, *nomen canis aliquando significat animal latrans, aliquando fidus castelle*. Dicitur distinctio.

II. Quotuplex sit? R. Duplex:

1. Totius integralis, qua totum integrale distribuitur in partes integrantes: ut, *hominis alia pars caput, alia brachia, alia venter, &c.* Dicitur divisio.

2. Totius essentialis, qua vel
 Realis seu Physica, qua totum essentiale dividitur in materiam & formam.
 Rationalis sive Metaphysica, qua totum essentiale dividitur in genus & differentiam.

REI, quæ Triplex:

3. Totius Universalis, quæ potiss. est quadriplex:

1. Generis in species: ut, *animalium aliud homo, aliud brutum*. Huc pertinet divisio Speciei in individua, Differentiæ in species vel individua, Generis in differentias, Differentiæ in differentias.

2. Accidentis in subiecta: ut, *alborum aliud lilium, aliud nix*.

3. Subiecti in accidentia: ut, *hominum alii probi, alii improbi*.

4. Accidentis in accidentia: ut, *dulcium aliud album, aliud flavum*.

Investigatio, quæ fit per DIVISIONEM, de qua tria not.

DEFINITIONIS notandum

III. Regule sive Leges.

1. Divisum debet plus continere quam singula membra dividenda; sc. *separatim sumpta*.
2. Divisum debet adæquari membris dividendis simul sumptis; id est, *Divisio non sit latior vel angustior diviso*.
3. Omnia membra dividenda debent inter sese pugnare: id est, *unum sub altero non contineatur*.
4. Divisio fiat in membra proxima.
5. Membra dividenda sint pauca.

Doctrina ipsa. Vide cap. 7.

CAP. VII.

De Definitione.

1. *Quid sit?* R. *ὁρισμός ἐστι λόγος τοῦ τι ἐστίν.* 2. *post. Anal. c. 19.* DEFINITIO est oratio explicans quid res sit: ut, *hæc oratio*, Animal rationale, respectu hominis. DEFINITUM est id, quod oratione explicatur: ut, Homo, respectu huius orationis, animal rationale.

NOMINIS, quæ alicuius vocis significationem exponit: ut, *Eclipsis Luna est ejus deliquium seu defectus*. Dicitur alias Definitio quid Nominis.

II. Quo-
mplex
sit R. vel

REI, de
qua no-
tanda,

1. *Quid sit?* R. *ἔστι ἐστὶ λόγος, ὃ τὸ τι ἐν τῷ οὐκ ἐστίν.* 1. *Top. c. 5.* Definitio est oratio, quæ rei essentiam seu naturam explicat. Dicitur alias Definitio quid Rei.

Definitio proprie
dicta seu essen-
tialis, quæ est
vel

Physica, quæ datur per materiam
& formam: ut, *homo est quod-
dam compositum ex corpore & ani-
ma.*

Metaphysica sive Logica, quæ datur per
genus & differentiam: ut, *homo est a-
nimal rationale.*

Causalis, quæ datur per causam externam: ut,
*homo est animal creatum ad fruendum æterna
beatitudine.* Causæ externæ sunt Efficiens
& Finis.

2. Quo-
mplex? R.
est vel

Descriptio,
quæ vel

Non causalis,
quæ datur
vel

Per genus & proprietatem
convertibilem cum definitio-
to: ut, *homo est animal risi-
bile.*

Per genus & plura accidentia,
quæ simul collecta cum defi-
nito convertuntur: ut,
*homo est animal bipes im-
plume.*

De DEFINITIONE tria notanda

III. Regu-
la sive
Leges.

1. Definitum non potest ingredi suam definitionem: quia definitio debet esse cla-
rior definito.
2. Definitio debet esse convertibilis cum definito: id est, non debet magis vel minus
late patere. Definitio non sit latior, vel angustior definito.
3. Definitio nihil contineat superfluum: id est, nihil præter ea, quæ necessaria sunt
ut definitio sit convertibilis cum definito; nisi forte illa non essent satis clara: tunc
enim quod illis majoris explanationis gratia addetur non erit superfluum. Lib. 6.
Top. c. 2. Id dicitur superesse, sive redundare in definitione, quo sublato, ea, quæ
remanet, oratio satis aperte rem declarat.
4. Sermo definitionis debet esse proprius, perspicuus, & sine ambiguitate signifi-
cans.

De METHODO duo notanda :

I. *Quid sit?* R. METHODUS est instrumentum Logicum, ad rerum cognitionem facilius adsequendam utile.

Cum *illatione*, seu Methodus proprie sic dicta, quæ est ipsa Demonstratio: Estque vel *Synthetica*, quæ est demonstratio *don.*
Analytica, quæ est demonstratio *in.*

II. *Quotplex sit?*
 R. Methodus est vel

Sine illatione, quæ dicitur *ORDO*, de quo not.

2. *Quotplex sit?* Resp. vel

Universalis, qui totam aliquam disciplinam respicit: Estque vel

Syntheticus, qui progreditur à principiis ad principiata. *Hic locum habet in Scientiis.*

Analyticus, quia à notione finis ad media, per quæ finis acquiritur, progreditur. *Hic locum habet in disciplinis practicis.*

Particularis, qui tantum partem aliquam disciplinæ respicit.

3. *Regule.*

1. Generalia præcedant, & sequantur particularia.
2. A facilioribus, quantum fieri potest, ad difficiliora fiat progressus.
3. Pars nulla desit, superfluit, inutiliter repetatur.
4. Partes disciplinæ non tantum suo loco ponantur, sed etiam idoneis transitionibus connectantur.
5. Quod alicubi implicite positum, & alio considerandi modo, alibi evolvi potest explicite, & diverso considerandi modo sine Tautologia. *Non enim Bættologiam ex nudis verbis æstimare, aut scientias ex literis aut syllabis metiri debemus.*
6. Nihil ab objecto vel fine disciplinæ sit alienum.

Tractatus II. Partis Propriæ.

De Syllogismo Topico.

C A P. I.

De Syllogismo Topico.

I. Quid sit SYLLOGISMVS TOPICVS? R. Συλλογισμὸς διαλεκτικός ἐστιν, ὁ ἐξ ἐνδόξα συλλογισμῶν. 1. Top. 6. 1. Syllogismus dialecticus seu Topicus est, qui ex probabilibus concludit: Id est, Cujus præmissæ sunt probabiles tantum: ut, *Omnis mater diligit filium. Hæc est mater. E. hæc diligit filium.*

II. quid sint PROBABILIA? R. Ἐνδόξα ἐστὶν τὰ δοκῶντα πᾶσιν, ἢ τοῖς πλείστοις, ἢ τοῖς σοφοῖς, ἢ τίττει, ἢ τοῖς πᾶσιν ἢ τοῖς πλείστοις, ἢ τοῖς μέγιστα γνωρίζοις, ἢ ἐνδόξοις. Probabilia sunt, quæ videntur omnibus, aut pluribus, aut sapientibus, atque his vel omnibus, vel pluribus, vel spectatissimis: ut, *parentes sunt honorandi.*

Minor terminus, est Species, de qua probabiliter aliquid enūciatur. Genus, sub quo comprehenditur Differentia.

Remota, & sunt tres termini:

Major Terminus, sive prædicatum Topicum, est quadruplex:

Definitio. Proprium. Accidens.

III. Partes Syllogismi Topici, quæ sunt vel

Propinqua, quæ sunt

Medius Terminus, seu Argumentum, est inventum probabile ad faciendam fidem.

Problema, de quo probabiliter differitur: ut, *an mundus sit æternus.* Propositiones, ex quibus de problemate adhibito argumento probabiliter differitur.

IV. Loci, ex quibus desumitur argumentum. Vide Cap. 2.

C A P. II.

De Locis Topicis in genere.

I. Quid sint? R. Locus est sedes argumenti: vel Locus est id, unde ad propositam quæstionem conveniens trahitur argumentum.

Maxima quæ est propositio per se nota fidem aliis subministrans: vel, maxima sive Axioma est propositio generalis per se nota, per quam multa argumenta probantur.

II. Quotuplices? R. Locus est duplex:

Differentia maxima, quæ est receptaculum plurium maximarum. Hic Locus est vel

Artificialis, qui continet argumenta arte quadam ex ipsa quæstione desumpta: Estque vel

Internus, qui continet argumenta ex re ipsa desumpta, cap. 3.

Coniunctus, qui continet argumenta desumpta ab iis quæ cum re ipsa coherent, cap. 4.

Disiunctus, qui continet argumenta desumpta ab iis quæ à re ipsa sejuncta sunt. cap. 6.

Inartificialis, qui continet argumenta extrinsecus adsumpta: ut, Testimonium, cap. 7.

CAP. III.

De Locis Internis.

Loci interni sunt tres: Locus

I. DEFINITIONIS. Ejus maxime sunt hæ:

1. Quidquid convenit definitioni convenit & definito: &, quidquid non convenit definitioni, non convenit definito.
2. Cui convenit definitio, eidem convenit definitum: &, cui non convenit definitio, ei nec definitum.
3. Si definitio definitioni convenit, etiam definitum definito convenit: Et, si non convenit definitio definitioni, nec definitum definito convenit:

II. DESCRIPTIONIS. Hic Locus eandem habet maximas, quas Locus definitionis, mutata saltem nomine Definitionis in nomen Descriptionis.

III. NOTATIONIS, quando medius Terminus sumitur à NOMINE. Ejus hæc est maxima: De quocunque dicuntur aut negantur Notationes, de eodem quoque notata dicuntur aut negantur; & contra.

CAP. IV.

De Locis Conjunctis.

Loci conjuncti sunt octo: LOCUS

I. CONJUGATORUM, quæ sunt nomina & verba ita affecta inter se, ut alterum ab altero denominative deducatur. Eorum maxima hæc est: Cum quo coheret unum conjugatorum, coheret & reliqua: &, cum quo non coheret unum, nec reliqua.

Integrale. Ejus hæc sunt maxime:

1. Posito Toto Integrali, ponuntur omnes partes necessariae.

2. Sublato toto integrali, aliqua saltem pars tolli potest.

II. TOTIVS, quod est Triplex:

Essentiale. Ejus hæc sunt maxime:

1. Posito toto Essentiali, omnes partes essentielles poni necesse est.

2. Sublato toto essentiali, omnes partes essentielles tolli necesse est.

Universale. Ejus hæc sunt maxime.

1. Posito toto universali, vel genere, ponitur aliqua pars subiecta, vel species, sed indeterminate.

2. Sublato toto universali, tolluntur omnes partes subiectæ.

III. PARTIVM, quæ sunt triplices:

Integrales. Earum maxime sunt hæc:

1. Positis omnibus partibus integrantibus, (inter se unitis & apte dispositis) ponitur Totum.

2. Sublata quacunque parte integrali, tollitur Totum, ut integrum est.

Essentiales. Earum maxime sunt hæc:

1. Positis partibus essentialibus, ponitur Totum essentialiale.

2. Sublata una parte essentiali, tollitur Totum.

Subiectivæ. Earum maxime sunt hæc:

1. Posita quacunque parte subiecta, ponitur Totum: vel, posita Specie, ponitur Genus.

2. Sublatis omnibus partibus subiectis, tollitur Totum.

IV. CAUSARUM.

V. EFFECTORUM.

VI. ANTECEDENTIUM.

VII. CONSEQUENTIUM.

VIII. ADIVNCTORUM.

Vide cap. 5.

CAP. V.

De Locis Causarum, Effectorum, Antecedentium, Consequentium,
& Adjunctorum.

1. Posita causa proxima sufficienti & non impedita in actu, ponitur effectus, & sublata causa tollitur effectus.

2. Qualis causa talis effectus. *Vales in univocis.*

3. Quidquid est causa causæ, est etiam causa causati. *Vale, si causa & effectus necessario à se invicem dependent.*

4. Posita causa conservante res salva esse potest.

5. Posita causa corrumpente non impedita, sequitur corruptio.

6. Cujus generatio per se bona, ipsum bonum; cuius mala, ipsum malum.

7. Cujus corruptio per se bona, ipsum malum; cuius mala, ipsum bonum.

1. Posita materia, fieri potest effectus. *Supple, quantum est ex parte materie.*

2. Sublata materia, (necessaria) non potest fieri effectus.

3. Sublata materia permanente, tollitur effectus.

4. Si materia transiens non fuerit, non est effectus.

1. Posita causa formali, ponitur effectus. *Supple, si sit conjuncta materia.*

2. Sublata causa formali, tollitur effectus.

3. Cujus forma præstantior, ipsum præstantius.

1. Cujus Finis bonus, ipsum bonum; cuius malum, ipsum malum.

2. Obtento fine, cessant media; *nisi tamen iisdem mediis conservandus sit.*

3. Posita intentione finis, eligenda sunt media.

1. Posito effectu, necesse est causam esse vel fuisse.

2. Quorum effectorum efficiencia bona sunt, ipsa sunt bona; & quorum mala, ipsa mala.

Unum, ex quo necessario sequitur aliud, sive ratione adtributionis, sive ratione temporis. Eius hæc est Maxima: Posito antecedente, necesse est poni consequens.

Alterum, quod necessario dandum, si aliud dandum. Eius hæc est Maxima: Sublato antecedente, necesse est tolli consequens.

Unum, quod necessario ex alio sive ratione adtributionis, sive ratione temporis sequitur. Eius hæc est Maxima: Sublato consequente, necesse est ut tollatur antecedens.

Alterum, quod necessario requiritur antecedens. Eius hæc est Maxima: Posito consequente, necesse est poni antecedens.

ADJUNCTORYUM seu CIRCUMSTANTIUM, quæ cum re quidem coherant, sed ratione necessario. *Borum hæc est Maxima: Qualia sunt circumstantia, talem verisimile est rem esse, quam circumstantia.*

Efficiens à qua aliquid fit. *Ejus Maxima sunt hæc:*

CAUSA-
RUM quæ
sunt quatuor:

Materia, ex qua res est. *Ejus Maxima sunt:*

Forma, per quam res est. *Ejus Maxima sunt:*

Finis, cuius gratia aliquid fit. *Ejus Maxima sunt:*

EFFECTORYUM. *Eorum Maxima sunt hæc:*

ANTECEDENT-
IUM. Antecedens
est duplex;

CONSEQUEN-
TIUM. Consequens
est duplex;

De Locis Disjunctis.

I. SIMILIUM, quæ analogiam quandam inter se habent. *Eorum Maxima hæc est* : Similium eadem est ratio. *Vel*, de similibus idem esto iudicium.

*Res, quæ duæ res inter se in ex-
superantia conferuntur. Ejus
Maxima nonnullæ sunt :*

1. Quod sua natura tale est, magis
tale est quam quod per partici-
pationem.

2. Quod propter se expetitur, præ-
statius est eo quod propter aliud.

3. Quod simpliciter omnibus bo-
num est, melius est quam quod
alicui tantum.

II. COMPARATO-
RUM. Comparatio
est duplex :

*Probabilitatis, quæ
duo in probabili-
tate inter se confe-
runtur : Etsi quæ*

PARIUM, quæ paræ probabilitatem ha-
bent. *Eorum Maxima hæc est* : Si data propo-
sitiõ vera est aut falsa, ea etiam quæ æque
probabilis, vera erit aut falsa.

MAJORUM, quæ majorem probabilitatem
habent. *A Majori ad minus argumenta-
mur tantum negative, juxta hanc Maxi-
mam* : Si id non inest quod magis videtur
inest, neque id inest quod minus videtur
inest.

MINORUM, quæ minorem probabilitatem
habent. *A Minori ad Maius argumen-
tamur affirmative tantum, juxta hanc Ma-
ximam* : Si id inest quod minus videtur
inest, etiam inest quod magis videtur
inest.

III. DISSIMILIUM, quæ nullam inter se analogiam habent. *Eorum Maxima hæc est* : Dissimilibus dissimilia conveniunt.

IV. OPPOSITORUM. *Eo-
rum Maxime generales sunt :*

1. De quo affirmatur unum oppositorum, de eo negatur al-
terum.

2. Quot modis sumitur unum oppositorum; tot modis etiam
alterum.

3. Oppositorum, in quantum sunt opposita, opposita est ratio.

4. Opposita juxta se posita magis elucescunt.

V. REPUGNANTIUM. *Eorum Maxima hæc est* : Cui convenit unum ex repugnantibus,
non convenit alterum, vel reliqua.

CAP. VII.

De Loco Authoritatis.

Testimonium est vel

DIVINUM. *Ejus
hæ sunt Maxime :*

1. Dato testimonio divino res certa est.
2. Testimonium divinum præponendum est humano.
3. In articulis fidei & affirmative & negative concluditur authoritas
divina.

HUMANUM. *Ejus hæ
sunt Maxime :*

1. Probato artifice in arte est credendum, nisi vel manifesta ratio, vel
experientia, vel alius artifex æque peritus contrarium refertur.
2. Plurimorum testimonium præfertur testimonio paucorum.
3. Ex humana authoritate negative argumentari non licet.

Tractatus III. Partis Communis.

De Syllogismo Sophistico.

C A P. I.

De Syllogismo Sophistico in genere.

I. *Quid sit?* R. *Ἐστὶν δὲ ἐστὶ συλλογισμὸς, ὃ ἐκ παρρησιῶν ἀδελφῶν, καὶ ὃ ἐκ ἀδελφῶν, ὃ παρρησιῶν ἀδελφῶν παρρησιῶν.* 1. *Top. c. 1.* Litigiosus est Syllogismus, ex iis quæ videntur probabilia, non sunt autem: vel, qui ex probabilibus, aut ex iis quæ videntur probabilia, est adparens: *Id est*, Syllogismus litigiosus sive Sophisticus est, qui habet præmissas tantum adparenter probabiles, vel consequentiam adparenter tantum probabilem, vel utrumque. *Ad αἰτίαν revocatur autem ἁπλοῦς ἐπὶ αἰτίας.* Syllogismus pseudographus est, qui fit ex propriis disciplinæ sumtionibus, non veris: *Id est*, qui constat principiis alicujus scientiæ male intellectis.

2. *Quotplex sit?* R. Triplex; peccat enim vel

Materia tantum: ut, *Quidquid non caret oculis, habet oculos. Lapis non caret oculis. E. Lapis habet oculos.*

Forma tantum: ut, *O. mater diligit filium, O. pater diligit filium. E. O. pater est mater.*

Utraque: id est, materia & forma simul: ut, *Quidquid non perdidisti, habes. Sed aurum habes. E. Aurum non perdidisti.*

1. *ἡ ἀρετὴ.* REDARGUTIO. Meta redargutionis est prænegati concessio, vel præconcessi negatio in eadem disputatione: ut, *si respondens negaverit dormientem videre, & postea cogatur concedere, quia dormiens habet visum.*

2. *ἡ ἀρετὴ.* FALSUM. Meta falsi est concessio manifeste falsi, vel negatio manifeste veri: ut, *si cogatur respondens admittere, hominem habere alas, qui eas non amisit.*

3. *ἡ ἀρετὴ.* SOLOECISMUS. Meta Solocismi est incongrua locutio: ut, *si respondens cogatur admittere hanc locutionem, O. mulier est sensitiva, propter hoc argumentum: O. homo est sensitivus. O. mulier est homo. E. O. mulier est sensitiva.*

4. *ἡ ἀρετὴ.* NUGATIO. Meta Nugationis est ejusdem vocis inutilis repetitio: ut, *si quis cogatur sic loqui, Aliquis nasus est nasus finus; ubi inutiliter nasus repetitur, propter hoc argumentum: O. finus est nasus finus. Aliquis nasus est finus. E. Aliquis nasus est nasus finus.*

IV. *Elenchi Sophistici seu Fallacia, Vide cap. 2.*

V. *Ratio solvendi Elenchos Sophisticos. Vide cap. 4.*

CAP. II
De Fallacijs.

FALLACIÆ vel sunt

In dictione.
Earum sunt sex:Extra dictio-
nem. Earum
sunt septem:

1. *ἰσοπλοία* FALLACIA EQUIVOCATIONIS; quando vox æquivoca æquivoce sumitur: ut, *Omnis canis latrat. Sidus caelestis canis. Ergo Sidus caeleste latrat.*
2. *ἀντιθέσις* FALLACIA AMPHIBOLÆ; quando oratio in variis sensibus accipitur: ut, *Qui erat huius, scindit terram. Qui operam perdis, perdis hunc. E. Qui operam perdis, scindis terram.*
3. *σύνθεσις* FALLACIA COMPOSITIONIS; quando conjunctiones accipiuntur, quæ divisim erant accipiendæ.
4. *διαιρέσις* FALLACIA DIVISIONIS; quando divisim accipiuntur, quæ conjunctionem erant accipiendæ: ut, *Duo & tria sunt paria & imparia. Duo & tria faciunt quinque. E. Quinque sunt paria & imparia.*
5. *ἁκούσια* FALLACIA ACCENTUS; quando diversitas est in compositione vocis, spiritus, litteræ, quantitate, gestu orationis, tono, &c.; ut, *si sumatur quies, pro qui es; aræ, pro hæc; æquus, pro æquus.*
6. *ὑποκρίσις* FALLACIA FIGURÆ DITIONIS; quando aliquid alicui propter similitudinem dictionum tribuitur, quod tribuendum non erat: ut, *sons est generis masculini. Ergo & frons.* Huius referuntur etiam fallaciæ ex confusione diversorum predicamentorum.
7. *παρὰ τὸ συμβεβηκός* FALLACIA ACCIDENTIS; quando aliquid per se tribuitur id, quod ei per accidens tantum competat; ut, *vinum malum voces per se, quia homines reddidit insanos.*
8. *παρὰ τὸ εἶναι ἀπὸ τοῦ λόγου* FALLACIA A DICTO SECUNDUM QUID AD DICTUM SIMPLICITER; quando id quod saltem secundum quid verum est, accipitur simpliciter: ut, *imago est homo pius. E. est homo.*
9. *παρὰ τὸν ὅτι λέγει ὁ γινώσκων* FALLACIA IGNORATIONIS LENCHI; quando pro veris contradictoriis habentur, quæ tamen non sunt: ut, *caelum regit omnia. E. seipsum regit.*
10. *παρὰ τὸ εἶναι ἀπὸ λαμπρότητος* FALLACIA PETITIONIS PRINCIPII; quando probatur idem per idem, vel per aliud obscurius aut æque obscurum: ut, *cras erit æquinoctium, quia non dies æquabitur.*
11. *παρὰ τὸ ἐν ἑαυτῷ* FALLACIA CONSEQUENTIS; quando converti existimamus ea, quæ converti non possunt: ut, *Omnis homo est animal. E. Omne animal est homo.*
12. *παρὰ τὸ μὴ εἶναι ὡς ἄλλοι* FALLACIA SECUNDUM NON CAUSAM UT CAUSAM; quando falsitas conclusionis, propterea quod una præmissa falsa, adtribuitur alteri præmissæ veræ, quæ causa non est: ut, *exterminandus est usus pecunie, quia homines vocem pecunie abutuntur.*
13. *παρὰ τὸ μὴ εἶναι ἰσχυρὰ ἢ ἀσθενῆ* FALLACIA SECUNDUM PLURES INTERROGATIONES; quando ad plures interrogationes petitur responsio una, tanquam si esset una interrogatio: ut, *si petas Sophista, homo & lapis summe animal.*

CAP. III.

De Solutione Fallaciarum.

1. Per **INFICIATIONEM**; cum vel ambas præmissas, vel alterutram, rejicimus, earum probationem (*si opus est*) petentes.
2. Per **DISTINCTIONEM**; cum alterutram præmissarum, vel ambas ambiguas esse ostendimus.
3. Per **INSTANTIAM**; quando universali propositioni singularem contrariam opponimus.
4. Per **CONCESSIONEM**; quando totum argumentum concedimus, tanquam id quod nobis non obest.
5. Per **INVERSIONEM**; quando argumentum contra nos adlatum ipi adversarium retorquemus.

Generalis. Quin-
pliciter respon-
deri potest:

Fallacia in di-
stinctione.

Specialis. Hic
consideran-
da sunt,

Fallaciæ extra
distinctionem.

1. *Elenchus Equivocationis & Amphibolia* solvuntur per distinctionem, ostendendo ambiguitatem.
2. *Elenchus Compositionis & Divisionis* solvuntur, separando sensum divisum à composito, & ostendendo uter verus sit vel non.
3. *Elenchus Accentus* solvitur distinctione, ostendendo accentus vel scripturæ diversitatem.
4. *Elenchus figure distinctionis* solvitur, ostendendo diversitatem inter ea, quibus eadem accidere videbatur.

1. *Elenchus Accidentis* solvitur, distinguendo inter id quod alicui per se, & quod per accidens convenit.
2. *Elenchus à dicto secundum quid ad dictum simpliciter* solvitur, distinguendo id quod est simpliciter, ab eo quod est secundum quid, five ex parte verum.
3. *Ignoratio Elenchi* solvitur, ostendendo defectum veræ oppositionis secundam regulas illius.
4. *Petitio Principii* solvitur, ostendendo vanitatem seu nullitatem probationis.
5. *Elenchus Consequentis* solvitur, negando consequentiam, & addendo rationē, cur propositio converti non possit.
6. *Elenchus secundum non causam ut causam* solvitur, negando causam falsam, & adducendo causam veram.
7. *Elenchus plurium Interrogationum* solvitur, non respondendo una responsione ad plures interrogationes, sed distincte ad singulas.

NOTA.

Ne usque ad Peripateticorum methodus interrumpatur, ex Dialectica Philippi Du Trien duos Tractatus, quorum 1. de Terminorum Varietate, 2. de Suppositione, sub finem adijcere placuit.

I. *Quid sit?* R. TERMINUS est, in quem resolvitur propositio; ut, prædicatum, & de quo id prædicatur. Subiectum & Prædicatum vocantur Termini, quia sunt extrema propositionis. Hinc Copula non est Terminus, quia non est extremum, sed inter extrema ponitur.

SYNTEGOREMATICUS, & est vox quæ per se nihil significat, aliis tamen juncta illis certum significandi modum tribuit: ut, *omnis, nullus, utinam, &c.*

I. vel CATEGOREMATICUS, & est vox quæ per se aliquid significat, nec ullum includit syntegorema: ut, *homo*.

MIXTUS qui categorema & syntegorema includit: ut, *nemo*; continet enim significationem harum duarum vocum, *nullus homo*.

VOCE TANTUM, & est unica dictio pluribus æquivalens: ut, *nemo* æquivalet his duabus, *nullus homo*:

SIMPLEX, SIGNIFICATIONE TANTUM, qui componitur qui sic dicitur Tripliciter: quidem ex pluribus dictionibus, sed quæ significatione uni æquivalent: ut, *corpus animatum, &c.* Hic Terminus absolute à Dialecticis vocatur Simplex.

z. vel VOCE & SIGNIFICATIONE SIMUL, qui est una dictio simplicis significationis: ut, *homo*.

COMPLEXUS, qui sic dicitur Tripliciter: VOCE TANTUM, & idem est quod simplex significatione tantum: ut, *corpus animatum*.

SIGNIFICATIONE TANTUM, & idem est quod simplex voce tantum: ut, *nemo*.

VOCE & SIGNIFICATIONE SIMUL, qui componitur ex pluribus dictionibus habentibus etiam compositam significationem: ut, *homo albus*.

II. *Quomplex sit?*
R. Terminus est

3. vel ABSTRACTIVS, qui significat solam formam, non autem subiectum: ut, *albedo*; tantum enim significat albedinem quæ est forma, non autem rem affectam albedine, quæ est subiectum. FORMA hic est omne illud quod alteri aliquam determinationem seu appellationem tribuit: ut, *albedo* respectu lactis est forma. SUBJECTIVUM hic est omne illud quod ab altero aliquam denominationem seu appellationem suscipit: ut, *lact* respectu albedinis, quia ab illa suscipit denominationem *albi*.

CONCRETIVS, qui formam & subiectum significet. Estque vel

DENOMINANS INTRINSECE, qui tribuitur ei, in quo est forma per ipsum significata: ut, *album*.

DENOMINANS EXTRINSECE, qui tribuitur ei, in quo non est forma per ipsum significata: ut, *videri*, vel *visum esse*. Talia sunt omnia verba & participia passiva significantia actiones animæ. Item pleraque verba & participia activa significantia alias actiones: ut, *illuminant, &c.*

4. Vide pag. seq.

CONNOTATIVUS, qui significat formam quasi adjacentem; ut, *album*, &c. Significare formam quasi adjacentem est significare adjective. Itaq: sola adjectiva sunt connotativa; vel quæ significat per modum adiectivorum: ut, *dominus, servus*, &c. Terminus connotativus duplex habet significatum: **MATERIALE**, quod est subiectum formæ nomine connotativo expressæ; hoc significatur in recto: Et **FORMALE**, quod est forma nomine connotativo expressæ: hoc significatur in obliquo, id est, in *explicatione termini significantis ponitur in casu obliquo*.

ABSOLUTUS, qui non significat Formam quasi adjacentem; id est, non adjective; ut, *homo*.

VOCE TANTUM; quod cum aliquo abstracto convenit initio dictionis, sed ab eo differt formali significatione: ut, *somnolentus*, respectu hujus abstracti *somnus*.

DENOMINATIVUS, qui idem est quod connotativus. **DENOMINATIVUM** est triplex:

SIGNIFICATIONE TANTUM; quod cum aliquo abstracto convenit tantum significatione non voce: ut, *probus*, respectu hujus nominis *virtus*.

VOCE ET SIGNIFICATIONE SIMUL; quod cum aliquo abstracto convenit significatione, & initio dictionis, sed finali terminatione distinguitur: ut, *albus*, respectu hujus abstracti *albedo*.

DENOMINANS, & est abstractum respondens termino denominativo, seu connotativo: ut, *album* est denominativum, *albedo* denominans. Denominativo & denominanti respondet Denominatum, quod est subiectum formæ, de quo vox denominativa accidentaliter dicitur: ut, *corvus* est denominatum *nigri*.

UNIVOCUS, qui pluribus tribuitur in eadem significatione: ut, *homo* comparatione *Ioannis & Petri*. Terminum aliquem pluribus tribui in eadem significatione inde cognosci potest, si ei respondeat in mente idem conceptus, id est, si ejus significatum eodem semper modo concipiatur; quod fit, quando eadem explicatio semper illi potest accommodari.

PURE AEQUIVOCUS, qui plura æque primo significat: ut, *canis*, respectu canis domesticæ & cœlestis.

AEQUIVOCUS, qui pluribus tribuitur in diversa significatione. Estque vel **ANALOGUS**, qui plura non æque primo significat, sed unum primario, alterum secundario: ut, *homo*, respectu hominis veri & picti.

7. Termina ad se invicem comparari possunt quatuor modis:
1. Ut repugnantes. **TERMINI REPUGNANTES** sunt, qui de se invicem universaliter negari possunt: ut, *homo & brutum*.
  2. Ut convertibiles. **TERMINI CONVERTIBILES** sunt, qui universaliter de se invicem affirmari possunt: ut, *homo & risibilis*.
  3. Ut magis & minus communes. **TERMINI ILLI HABENT SE UT MAGIS ET MINUS COMMUNES**, quorum unum potest de altero universaliter affirmari, sed non contra: ut, *animal* est terminus magis communis quam *homo*.
  4. Ut excedentes & excessi. **TERMINI ILLI HABENT SE UT EXCEDENTES ET EXCESSI**, quorum neuter de altero potest universaliter affirmari vel negari, sed tantum particulariter: ut, *homo & albus*.

I. *Quid sit Suppositio?* R. SUPPOSITIO est usurpatio vocis in oratione posita pro aliquo: ut hic, *Omnis homo est animal*, vox illa *homo* usurpatur pro Joanne, Petro, & reliquis hominibus. Suppositio aliter vocari solet *acceptio vocis*.

II. *Vnde dicta sit suppositio?* R. Ex eo, quod vox in oratione plerumque supponatur, id est, substituatur in locum alterius, nempe rei per ipsam significata: Cum enim, ut ait Aristoteles, res ipsas exprimere, aut in disputationem aut colloquium adducere non possumus, vocibus loco rerum utimur, & in harum locum illa subrogamus; sicut ad numerandum calculis æneis pro nummis aureis uti mercatores solent. Interdum tamen vox accipitur pro seipsa, quo casu non substituatur in locum alterius. Dicitur tamen etiam tunc suppositio, extensa verbi illius significatione ad quamcunque vocis acceptionem.

MATERIALIS, quæ est acceptio vocis pro seipsa: ut cum dico, *Homo est dictio dissyllaba*, vox *homo* accipitur pro seipsa, id est, pro ipsamet voce, non autem pro significato. Dicitur etiam, *technica*, & indicatur duabus notis: Una est articulus Græcus *ν*, id est, *illud*; ut, *ν animal*, q. d. dicas illa vox *animal*. Altera est particula *li*; ut, *li animal*, quæ particula æquivalet articulo Græco,

SIMPLEX, quæ est acceptio vocis pro suo immediato significato tantum; id est, pro natura communi vel conceptu communi. Ita sumi dicitur Subiectum hujus enunciationis, *homo est universale*; non enim significatur quod Joannes vel Petrus vel quispiam alius homo singularis sit universale, hoc enim falsum est, sed quod homo in communi sit universale.

III. *Quomplex sit?*

R. Triplex est generatim Suppositio:

PERSONALIS
de qua
not.

I. *Quid sit?* R. SUPPOSITIO PERSONALIS est acceptio vocis pro mediato significato, id est, pro inferioribus vel denominatis. Sic accipitur subiectum hujus propositionis, *Omnis homo est animal*, accipitur enim pro Joanne, Petro, &c. Item subiectum hujus, *Omne album est substantia*, accipitur enim pro pariete, nive, &c.

2. *Regula.* Omnis vox cui præponitur vel præponi potest, manente eodem sensu, aliquod signum, accipitur personaliter.

3. *Species suppositionis personalis*, quæ passim absolute vocantur Species suppositionis. *Vide pag. seq.*

IV. *Regula.* Vid. pag. seq.

I. Quid sit? R. SUPPOSITIO UNIVERSALIS, est acceptio vocis pro inferioribus vel denominatis copulative enumerandis: *Id est*, per conjunctionem copulativam copulative sumtam, hoc est, connectentem integras enunciationes. Ita sumitur Subiectum hujus propositionis, *Omnis homo est animal*; sic enim explicatur, *Ioannes est animal, & Petrus est animal*, &c. ubi conjunctio copulativa, &, connectit integras enunciationes.

Universalis, de qua tria not.

VNIVERSALIS ABSOLUTA, ubi nulla intelligitur exceptio.

1. vel VNIVERSALIS ACCOMMODATA, ubi aliqua intelligitur exceptio: ut hic, *Cælum tegit omnia*, sc. præter se.

2. Quotuplex?
R. Suppositio universalis est

VNIVERSALIS PRO GENERIBVS SINGVLORVM, per quam vox accipitur pro omnibus generibus seu speciebus, non autem pro omnibus individuis. Hoc modo sumitur Subiectum illius propositionis, *Omne animal fuit in arca Noe*.

2. vel VNIVERSALIS PRO SINGVLIS GENERVM, per quam vox sumitur pro omnibus suis individuis.

3. Regule.

1. Subiectum enunciationis universalis affirmativæ sumitur universaliter.

2. Utrumque extremum enunciationis universalis negativæ, & prædicatum particularis negativæ sumitur universaliter.

Copulatam, de qua not.

1. **Quid sit?** R. SUPPOSITIO COPULATA est acceptio vocis pro inferioribus vel denominatis copulativam enumerandis: *Id est*, per conjunctionem copulativam copulativam sumtam, hoc est, non connectentem integras enunciationes, sed terminos simplices. Ita sumitur Subiectum hujus propositionis, *Omnia Elementa sunt quatuor*.

2. **Regula.** Subiectum propositionis, cujus prædicatum est vox numerum significans, sumitur copulativam.

Determinatam, de qua not.

1. **Quid sit?** R. SUPPOSITIO DETERMINATA est acceptio vocis pro inferioribus vel denominatis disjunctivam enumerandis: *Id est*, per conjunctionem disjunctivam disjunctivam sumtam, hoc est, connectentem integras enunciationes.

2. **Regula.** Utrumque extremum propositionis particularis aut indefinitæ affirmativæ, subiectum negativæ, sumitur determinate.

Confusam, de qua not.

1. **Quid sit?** R. SUPPOSITIO CONFUSA est acceptio vocis pro inferioribus vel denominatis disjunctivam enumerandis: *Id est*, per conjunctionem disjunctivam disjunctivam sumtam, hoc est, connectentem simplices terminos, non vero integras enunciationes.

2. **Regula.** Prædicatum propositionis universalis affirmativæ sumitur confuse.

1. In argumentatione non licet mutare genus acceptionis: *Id est*, non licet unam & eandem vocem semel accipere materialiter, & semel simpliciter vel personaliter, &c.

II. Regule.

2. Non licet procedere à non distributo ad distributum: *id est*, non licet aliquem terminum, qui in antecedente non sumitur universaliter, ponere in consequente universaliter sumtum.

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

PHILOSOPHY

BY

WILLIAM V. DUNN

CHICAGO

UNIVERSITY OF CHICAGO PRESS

1954

First Edition

Revised Edition

Second Edition

Third Edition

Fourth Edition

Fifth Edition

Sixth Edition

Seventh Edition

Eighth Edition

Ninth Edition

PRÆCEPTA
ETHICÆ,
SIVE
PHILOSOPHIÆ
MORALIS

Ex Aristotele, aliisque probatis Autoribus col-
lecta, & adjuvandæ memoriæ causâ
TABULIS Synopticis
inclusa.

à M. JOANNE STIERIO.

Editio Quinta.

L O N D O N I,
Ex Officina Rogeri Danielis. cld lxx LIX.

*Perillustribus & Generosissimis Comitibus
& Dominis,*

Dn. Christiano Gunthero, juniori.

Dn. Antonio Gunthero,

Dn. Ludovico Gunthero, juniori,

Fratribus Germanis,

*Perillustri & Generosissimi Comitis ac
Domini,*

**Dn. Christiani Guntheri, Filiis, Sacri Romani Imperii
Quatuorviris, Comitibus in Schwartzburg & Hohenstem,
Dominis in Arnstadt, Sondershausen, Leu-
tenberg, Lobra & Klettenberg, &c.
DD. suis clementibus,**

Has Tabulas Ethicas

submisit ac devote

offert & consecrat

M. JOANNES STIER,

Proemium.

De Natura & Constitutione Ethicæ.

1. *Ἠθικολογία*. Ethica dicitur *ἡθικὴ* ἡ *ἡθικὴ*, à consuetudine, seu adusuetudine; propterea quod consuetudine, id est, crebro usu & assiduo exercitio mores induamus & confirmemus: *vel*, dicitur *ἡθικὴ* ἡ *ἡθικὴ*, à moribus; propterea quod circa mores ad honestatem informandos & efformandos tota occupata.

1. Nomen: circa quod duo observ.

Generaliter, pro tota Philosophia practica, cuius ambitu Ethica specialiter sic dicta, & Politica, & Oeconomica comprehenduntur.

2. *Ὀνομασία*. Vocabulum **E T H I C Æ** sumitur dupliciter:

Specialiter, pro prima Philosophia practica parte, quæ generaliter de Virtute & Summo Bono præcepta explicat, in quâ significatione hoc loco accipitur. Dicitur etiam Philosophia moralis, item civilis, & doctrinæ de moribus.

2. *Quid sit?* R. Ethica est prudentia hominem ita virtutibus informans, ut summo fruatur bono. *Prætorius in Proem. Theatr. Eth. vel.* Ethica est practica Philosophiæ pars absoluta de summo hominis civilis bono adsequendo. *Donaldsonus l. 1. Synops. Philos. Mor. c. 1.*

3. *Subiectum*, sive *Objectum*, quod est homo, quatenus civiliter beandus, *h. e.* quatenus homo bono privatus est, & eidem recipiendo aptus. Idoneus auditor hujus disciplinæ non potest esse quivis, cuius ætas aliarum disciplinarum capax est, sed ille demum, qui præterea etiam recte natus & educatus est; ut non tantum aliquod discrimen honestorum & turpium jam norit, sed & adusuetus nonnihil sit ad animi affectus refrænaudos. *Hornius l. 1. civilis doct. de moribus, cap. 2. sect. 8.*

Internus, est hominem bonis moribus seu virtutibus informare, vel instruere intellectum, quomodo is appetitum possit ac debeat regere.

Externus, est summa hac in vita felicitas, sive Summum Bonum.

Primarius, & est vel

4. *Finis*, qui est vel

Secundarius seu *usus*. Ethica prodest

1. Homini, quoad seipsum, ut homo seipsum cognoscat.

2. Homini, quoad alios, ut cum iis vivat iuste, amice, honeste, liberaliter, &c.

3. Aliis scientiis & facultatibus. *Vbi desinit Ethicus, ibi incipit Ictus.*

5. *Divisio*. Partes Ethicæ sunt duæ:

1. *Ἐνδαιμολογία*, quæ agit de fine, nempe de Beatitudine seu Summo Bono. *Vide pag. 2.*

2. *Ἀρετολογία*, quæ agit de virtutibus, seu mediis ad Summum Bonum ducentibus. *Vide pag. 4.*

Pars I. Philosophiæ Moralis.

De Summo Bono.

C A P. I.

De appellationibus & proprietatibus Summi Boni.

I. *An sit?* R. Esse ex omnibus bonis, quæ in hac vita obtingere nobis possunt, unum aliquod summum necesse est: Cum enim non tantum omnis actio cum ratione suscepta propter certum finem sit, sed etiam finium illorum unus propter alterum, oportet, ut in uno tandem omnia studia & actiones nostræ definant, quod sit finis omnium, id est, ad quod referantur omnia cætera, ipsum autem alio nusquam, nisi in infinitum abeat, frustra que nobis natura indidisset boni appetitum, nihil enim esset, in quo ille acquiesceret. *Hormeus lib. 1. cap. 3. sect. 8.*

- Græcè* :
 1. *ἡδυσμῖνα*, à bono dæmone.
 2. *εὐδαιμονία*, beata vita.
 3. *δύστυχη*, bona fortuna, qua commode quis carere nequit.
 4. *μετὰ τὴν πόλιν*, ab adjuncta lætitia.
 5. *ἀσφάλεια*, proba actio.
 6. *τὸ ἀγαθόν*, bonum.

II. *Appellationes: quæ sunt vel*

Latine : Dicitur felicitas, beatitudo, summum bonum, finis hominis, beata vita scil. civilis.

De SUMMO BONO VII. not.

III. *Proprietates. Summum bonum est*

1. *οὐκ ἑστὶν ἀγαθόν*, Bonum proprium & domesticum. I *Ethic.* 3. quod particeps hujus boni non ab aliis petere cogatur, sed sibi habeat, eoque pro lubitu utatur.
 2. *δυσκωλύμενον*, difficulter mobile. I *Ethic.* 3. Natura videlicet bonum est & constans, quod bonum virum firmiter consistere facit.
 3. *κοινωνικόν*, sui communicativum. I *Ethic.* 1. Quo enim latius extenditur bonum & communicatur, eo melius est.
 4. *αὐτάρκεια*, se ipso contentum. I *Ethic.* 5. Non enim quærit aliud extra se bonum.
 5. *δι' αὐτὸν ἀγαθόν*, propter se expetibile. I *Ethic.* 13. Alterius enim causa si quærat, non erit summum.
 6. *ἡσυχία*, agibile I *Ethic.* 4. Quia hominis studio & labore comparatur.
 7. Non dormientis, ac otiosi.
 8. *μὴ βίαιον*, non violentum. I *Ethic.* 3. Per violentiam hic intelligimus vim & fraudes, à quibus sit alienissimum.

IV. *Quid sit?* vide cap. II.

V. *Causa efficiens.* vide cap. III.

VI. *Subiectum.*

VII. *Accidentia*, quæ ad existentiam & ornatum S. B. faciunt. vide cap. IV.

PHILOSOPHIÆ MORALIS.

C A P. II.

Quid sit Summum Bonum.

Quid sit summum Bonum explicatur tum

Ἀποφαικός. SUMMUM BONUM consistit

1. Neque in voluptate, scilicet corporis, quia
  1. Summum Bonum est homini proprium: Voluptas non est homini propria, sed & brutis competit.
  2. Voluptas est violentia, tum ratione originis, tum ratione operationis.
  3. Voluptas non est constans & perpetua.
2. Neque in honore, quia
  1. Honor non est in ejus potestate cui defertur, sed illius qui eum alteri defert: Felicitas vero in nostra potestate esse debet.
  2. Summum bonum expetitur propter se: Honor autem non expetitur propter se, sed propter virtutem, & ejusdem testimonium.
3. Neque in divitiis, quia
  1. Divitiarum non per se expetuntur, sed ejus, quem in vita præsent, usus gratia.
  2. Felicitas est bonum stabile & firmum: Divitiarum vero facile eripiuntur aut auferuntur.
4. Neque in idearum contemplatione, quia
  1. Quærimus bonum practicum, non contemplativum.
  2. Etiam mali speculari valent ideas, quod de S. Bono affirmare non possumus.
5. Neque in virtutis habitu, quia
  1. Bonum est perfectissimum, cui nihil addi potest: Sed habitui virtuoso aliquid addi potest, scilicet operatio.
  2. Habitus virtutis etiam inesse potest otioso & dormienti: quibus tamen non competit felicitas.

Καταφακός. SUMMUM BONUM positum est in actione secundum virtutem optimam & perfectam in vita perfecta. ἡ ἰουδαίονα ἐστὶν ἰσχυρὰ φύσις λογικὴ καὶ ἀρετὴν ἀρίστην καὶ τελειοτάτην, ἐν βίῃ τελείῃ. Summum Bonum est operatio live actio animæ rationalis secundum virtutem optimam & perfectissimam, in vita perfecta. 1. Eth. Nicom. 7.

C A P. III.

De Causa efficiente, & Subjecto Summi Boni.

Seq. Summi Boni

Causa efficiens, quæ vel

Remota, est Deus Opr. Max. à quo omnia bona. Si quod enim aliud Deorum munus est inter homines, multo magis Summum Bonum erit θεοδότην & θεοπαιδεύον.

Proxima, est adusuefactio & disciplina: hoc pacto enim virtus paratur. Hinc Summum Bonum μεθυστήν καὶ ἰδίων ῥετὴν vocatur. Nicom.

Subjectum, de quo quatuor not.

1. Beatitudo non est bestiarum, sed hominum: qui secundum virtutem perfecte agunt.
2. Felicitas moralis non est mortuorum, sed viventium, Unde homo hac in vita potest esse beatus.
3. Animal irrationale & actu & potentia expert est hujus beatitudinis: infans vero actu tantum.
4. Miseria & beatitudo practica in eodem subjecto nequeunt simul consistere.

De Accidentibus Summi Boni.

Accidentia S. B. sunt

- Primaria, quæ vel
Animi: ut bona conscientia, quæ consistit in tranquillitate animi & læticia cordis.
Corporis: ut Sanitas. *Oportet ut & corpus valeat, & alimentum & cætera suppetant, inquit Aristot. 10. Ethic. 8.*
Secundaria, quæ in externis bonis consistunt: ut, bona fama, honor, amici, divitiæ. (Virtutis actio, in qua consistit Summum bonum, non excludit illa quæ instrumenta quasi sunt & materia aliorum actionum: Nam actio illa perfici nequit sine aliquibus saltem fortunæ bonis, & impeditur sæpe ab adversantibus. Aliud itaque est Summum bonum non posse esse sine bonis fortunæ; Aliud Summum bonum esse bona fortunæ. *Horneus lib. 1. c. 8. sect. 5.*

Pars II. Philosophiæ Moralis.

De Virtute.

C A P. I.

De Virtute in Communi.

1. *Ἡρώδοτος*. Virtus non à vi seu violentia, sed à viro nomen habet: *Cic. l. 1. Tuscul. quæst.* Græcis dicitur ἀρετή vel ἀρετὴ ἢ ἀρετῆς, à tollendo, quia homines ad summa & maxima elevat & extollit; vel ab ἀρετῆς placeo, qs. ἀρετῆς; vel ab ἀρετῆς amo, qs. ἀρετῆς; vel ab ἀρετῆς eligo, qs. ἀρετῆς; vel ἀρετῆς ἢ ἀρετῆς, à Marte, id est, bello, quia in bello virtutis vi præcipue elucet.

1. Nomen, cujus not.

1. Generatim significat vim, efficaciam, qualitatem, nobilitatem, & operationem cujusque rei: ut, virtute fanatici acuminis oculi.
2. Speciatim ad hominis animum refertur, in quo habitus bonos & laudabiles denotat, & ejus partis quæ ratione prædita, & illius quæ per se rationis experts, illi tamen morem gerere potest.
3. καὶ ἰσχυρὰ fortitudinem, quæ viro maxime digna, significat.
4. Poetis significat, per metonymiam, bonam famam, potentiam, res secundas, & alia, quæ virtutem sequuntur, bonorum genera.
5. Moris est, ut virtutem Catonis, aut Scipionis, pro ipso Catone & Scipione dicamus, quod in aliis etiam locum habet. *Heiderus parte 2. Phil. Mor. p. 146.*

De Virtute in communi 3. not.

2. Quid sit? R. VIRTUS est habitus animi, quo vir bonus efficitur ad munus suum bene ac laudabiliter obeundum *Donald. l. 2. c. 1. vel* Virtus est habitus animi laudabilis conveniens ad certam rationem *Heiderus l. d. p. 148.*

MORALIS dicitur, quæ appetitum perficit. *Vide cap. 2. & seq.*

3. Quotuplex sit? R. Virtus est vel

INTELLECTUALIS, quæ intellectum perficit. *Vide infra cap. 20. Virtutes morales & intellectuales, si inter se comparantur, morales maxime virtutes dicuntur, intellectuales autem secundum quid rationis.*

I. Quid sit? R. *Ἀρετὴ ἡ ἐκείνη ἀναγκαῖον ἐστὶν ἡμῶν ὅτι καὶ ἀγαθὴ, ἀποδιδομένη ἡμῶν, καὶ οὐκ ἐκ τοῦ τύχης ἢ ἰσχυρῶς ἰσχυρῶς.* VIRTUS est habitus electivus, in mediocritate consistens ea quæ ad nos est, definita ratione, & ut definitur ipse prudens. 2. *Ethic. Nicom. 6.*

Efficiens; estque vel } Remota seu Universalis, scil. Deus Ter Opt. Max. qui omnis boni fons est atque origo.
Proxima sive Particularis scil. crebræ hominum actiones, quæ ut virtuosæ dici mereantur, certa quædam postulant & requisita, & requisita ceu principia, de quibus cap. III.

Materia; estque vel } In qua sive Subiectum, & est vel
Quod, scil. ipse homo virtutis capax.
Quo, scil. anima rationalis, & quidem voluntas non appetitus sensitivus.
Internum & propinquum, scil. affectus, sive animi motus, quos virtus non evellit, sed moderatur. Vide cap. IV.
Externum & remotum, scil. voluptates & dolores, quos affectus plerumque comitari solent.

II. Causa; quæ sunt

Forma; hæc secundum analogiam & improprie est Mediocritas, quæ duplex;
Rei. Medium rei est, quod ab utroque extremorum secundum proportionem Arithmeticam aequali distat gradu ac intervallo: ut, novenarius respectu senarii & duodenarii est medius, & aequaliter distat ab utrisque tribus unitatibus.
Personæ. Medium personæ est, quod secundum proportionem Geometricam uni extremorum vitinarius, ab altero vero remotius est; vel, quod medium est ratione circumstantiarum loci, temporis, personæ, &c. ut, Ea portio cibi quæ Socrati pro ipsius temperamento sufficit, respectu illius dicitur medium, respectu tamen alterius vel deficit, vel excedit. Hæc Mediocritas hic intelligitur.

Finis; estque duplex; Cuius, scil. honestas: huius enim gratia Virtutes suscipiuntur.
Cui, scil. beatitudo civilis, seu Summum Bonum, quod principium & causa est bonorum.

III. Oppositum; estque VITIUM MORALE. Vitium est habitus eligendi mala, seu festandi ea in vita, quæ a modo & mediocritate aberrant, sive id excessu fiat, sive defectu. *Hormæus lib. 3. Ethic. cap. 3. scil. 4.* Vitium est habitus cum prælectione conjunctus, in nimium vel parum declinans. *Piccolom. gr. 9. c. 90.*

IV. Divisio. Vide cap. V.

V. Cognitionis & affectionis, sive fructus & comites virtutum indivisibiles. Vide cap. XVIII. & seqq.

PARS II.

CAP. III.

De principijs actionum humanarum.

SEONT ANEVM, τὸ αὐτοῦ ἐστὶν, ὃ ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ αἰσθάνεται τὴν ἀποφασίαν τοῦ οὐκ ἔχειν.
Spontaneum est, cuius principium est in ipso agente, sciente singula
in quibus est ipse actus. 3. *Ethic. Nicom.* 1.

Absolute violentum. Τὸ βίαιον ἐστὶν, ὃ ἔστι ἀπὸ τοῦ ἑτέρου τινος
τὸν αὐτὸν δὲ ὃ μὴ ἐκ τοῦ αὐτοῦ ἐστὶν ὁ ἀποφασιστὴς τοῦ οὐκ ἔχειν.
Violentum est, cuius principium est ex
tra agentem, adeo ut is qui agit plane
nihil adjumenti ad illam actionem con-
ferat. 3. *Ethic.* 1.

I.

Violentum quod
est vel

Secundum quid violentum, quod dicitur mixtum, vel
actio mixta sive media, quod partim per vim ex-
trinsecus, partim intrinsecus per voluntatem fieri
videatur: Ut quando illud quod alias nunquam
susciperetur, nunc tamen suscipitur vel ad bonum
aliquod insigne consequendum, vel ad maius mi-
lum evitandum. *Iac. Mart. disput. Ethic.* 5.

INVITIVM,
quod est vel

Per ignorantiam,
quæ est du-
plex:

Ignorantia juris, seu universalium; cum illa ignoramus
quæ jure scire tenemur. Exempli gratia, quando
laret quid eligendum, quid honestum, quid justum,
&c. *Hæc ignorantia crassa & adfectata, nec invitam
actionem facit, nec veniam meretur*

Ignorantia facti, seu singularium. cum ignoratur cir-
cumstantiæ quædam singulares, quæ ante actio-
nem prævideri aut præcaveri non potuerunt. *Hæc
ignorantia si caret dolo, & subsequentem habet peni-
tentiam ob admissum peccatum, facit actionem invitam
& veniam meretur.*

Principia actionum humanarum sunt potissime quatuor:

II. ELECTIO. Ἡ ἀποφασιστικὴ ἐστὶν ἀρχὴ τοῦ βούλουσθαι τὸ ὅτι ἔστιν. Electio est præmed-
itata appetitio eorum quæ in nostra sunt potestate, & per nos fieri pos-
sunt. 3. *Ethic. Nicom.* 12.

III. CONSULTATIO. Ἡ βέλυστικὴ ἐστὶν τῆς ἀποφαστικῆς λογιστικῆς μετὰ τῆς ἀποφαστικῆς.
Consultatio est ratiocinatio de mediis, per quæ ad finem in agendo
pervenitur. 3. *Ethic. Nicom.* 3. Sub deliberationem ergo cadunt quæ fieri à nobis
possunt, non autem aliena, uti nec necessaria neque fortuita.

IV. VOLUNTAS. Ἡ βέλυστικὴ ἐστὶν τὸ αἰσθάνεσθαι τὸ κατὰ τὸν νόμον αἰσθάνεσθαι τὸ κατὰ τὸν νόμον.
Voluntas est boni, vel veri, vel adparentis, cum ratione appetitio
3. *Ethic. Nicom.* 4. Vocabulum voluntatis hic non pro ipsa potentia volendi, aut
voluntatis primo, sed pro secundo accipitur.

CAP. IV.

De Affectibus.

De AFFECTIBUS tria notanda :

I. *Quid sint?* R. Affectus est motus appetitus sensitivi ex apprehensione boni vel mali cum aliqua mutatione non naturali corporis. *Conimb. disp. Eth. 6. q. 3. 4. 1. vel Passio animæ nihil aliud est, quam motus appetitivæ virtutis in persecutione boni, vel in fuga mali. Tom. 2. Eth. lect. 3.*

II. *Subiectum.* Affectus omnes pertinent ad animam sentientem; nec tamen ad facultatem, siue potentiam ejus apprehensivam, sed appetitivam.

Appetitus concupiscibilem:
ut,

Amor, qui est motio appetitus, qua rem aliquam prosequimur quatenus utilis & delectabilis est.

Odium, quod est motio appetitus, qua rem aliquam fugimus & repellimus, quatenus inutilis & injucunda est.

Concupiscentia, quæ est appetitio ejus quod delectat, hoc est, quod delectationem sensibus creat.

Gaudium, quod est appetitio qua bonum amplectimur, fovemus, tenemus.

Dolor & Tristitia, quæ oriuntur quando appetitus conjungitur cum malo, idque percipit.

III. *Divisio.*
Affectus pertinent vel ad

Sper, quæ est appetitio boni futuri cum difficultate conjuncti, sed quod consequi tamen possumus.

Timor, qui est dolor & perturbatio orta ex imaginatione futuri mali, aut ejus quod lædere nos potest.

Audacia, quæ est motus qui promptos facit ad adgrediendum quod speramus, id est, ad superandum periculum quod imminet, sive quod ab adeptione boni alicujus nos prohibet.

Ira, quæ est appetitio, cum dolore conjuncta vindictæ siue ultionis, propter eam quæ adpareret parvipensionem, vel in se, vel in suorum quempiam, convenientem.

Appetitus irascibilem: ut,

CAP. V.

De Divisione Virtutis Moralis.

Corpus hominis, ut,

FORTITUDO, cap. 5.

TEMPERANTIA, cap. 7.

Pecuniam, LIBERALITAS, cap. 8.

ut, MAGNIFICENTIA, cap. 9.

Honores, MAGNANIMITAS, cap. 10.

ut, MODESTIA, cap. 11.

Iram, ut, MANSUETUDO, cap. 12.

Conversationem, ut tres virtutes homiliticæ

COMITAS,

VERITAS,

URBANITAS,

cap. 13.

Contractus, ut, JUSTITIA, cap. 14, 15.

Imperfecta, quæ est dispositio ad virtutem perfectam; ut sunt SEMIVIRTUTES, c. 16.

Perfectissima, ut, VIRTUS HEROICA, quæ est virtutum moralium eminentia, cap. 17.

VIRTUS alia est

Perfecta, quæ versatur vel circa

Bona vel mala externa, ut, potest vel circa

- I. *Etymologia.* Fortitudo nomen habet à ferendo. *Greci dicunt ἀνδρεία* dñt m
ἀνδρῆς à virò, non quod in seles viras cadat, sed quod maxime digne sit sexu virili,
in eoque frequentior.
- II. *Nomen,*
cujus ob-
serv.
  1. *Ὀμολογία.* Vo-
cabulum Fortitu-
dinis sumitur
  1. Pro qualibet virtute, quatenus animo firmitatem ali-
quam ad agendum tribuit.
  2. Pro corporis & virium naturalium vigore.
  3. Pro quovis contenta periculorum, & sic audacia
quoque competit.
  4. Proprie, pro ea virtute quæ circa fiduciam & metum
versatur, id est, confidendi, & quæ inrevido animo est
doct.
- III. *Quid sit?* R. *Ἀνδρεία* est *μετὰ φόβου καὶ δυνάμει*. FORTITUDO est me-
diocritas circa metum & fiduciam. 3. *Ethic. Nicom. 7.* Fortitudo est vir-
tus mediocritatem servans in iis quæ metum aut fiduciam in periculo
honestatis causa adeundis, vel perferendis adferre possunt. *Donat.*
lib. 3. 1.
- III. *Objectum,*
estque vel
  - Internum, quod est timor & fiducia, magis tamen timor.
Generale, hoc sunt formidabilia, & ea quæ fiduciam in periculis ad-
ferre homini possunt. Neque tamen circa omnia formidabilia
fortis versatur, sed in iis inrevide se gerit, quæ ita terribilia sunt,
& metum incutiant, ut constantiam hominis non superent. *Inter-*
Externū,
quod
vel
hæc est præcipuum visæ periculum, sive mors ipsa.
Speciale, hoc est mors bellica. Vir fortis morem adit & fugit : Fugit
quatenus non adperit ; Adit, quatenus non devertat mori, sed ita
ut morte sua de multis præclare mereatur.
- IV. *Actus*, estq; duplex :
  1. *Sustinere.* Fortitudo timorem reprimat difficultatem sustinens
  2. *Adgredi.* Fortitudo audaciam moderatur adgrediendo. *Prin-*
pater tamen est *actus* sustinendi quam adgrediendi.
- V. *Extrema,*
quæ sunt
  1. In excessu, AUDACIA *δυσωσια*, quæ est nimia fiducia in periculis sub-
eundis ex arrogantia quadam & sine ratione.
  2. In defectu, TIMIDITAS *δυσωσια*, quæ ultra modum metuendo progredi-
tur, fidendo modum deferit.
- VI. *Quotuplex?*
R. Fortitudo
est vel
  - Vera, seu virtuosa, quando aliquis ex habitu virtutis virum se præstat.
  1. *Civilis*, quæ maxime Fortitudini veræ similis videtur.
& conspicitur in civibus, qui maxima subeunt pericu-
lo ut honores consequantur, aut etiam infamiam potius
ve fugiant.
  2. *Militaris* seu *experimentalis*, quando aliquos experien-
tia rei militaris efficit animosos.
  3. *Iracundia*, quando quis ira, dolore, aut alio aliquo ani-
mi affectu concitatus, temere adit pericula.
  4. *Fiduciaria*, seu in spe collocata, quando spes certæ vi-
ctoriæ audaces efficit milites.
  5. *Insensitiva & stoliditas*, quæ est eorum qui ideo aliquid audent
quod periculi magnitudinem sæpe ignorant.

C A P. VII.

De Temperantia.

De TEMPERANTIA quinque notanda :

- I. *Temperantia*. Temperantia nomen habet à temperando, cum voluptates refrænet, moderetur, & temperet. Græcis dicitur *σωφροσύνη*, quasi *οὐκ ὀρεῖται πλεονεξία*, conservans mentem; aut quasi *οὐκ ὀρεῖται σαύρα*, salva prudentia.
1. *Nomen*, cuius observ. }
 2. *Ὀνομασία*. Vocabulum Temperantia accipitur }
 1. *Improprie*, quatenus videlicet tribuitur brutis, v. gr. apibus, aquila, &c.
 2. *Generaliter*, pro omnium actionum humanarum moderatione. Quo sensu omnes fere virtutes sub se complectitur.
 3. *Specialiter*, pro illa virtutis moralis specie, quæ circa voluptates moderandas est occupata.

II. *Quid sit?* R. *Σωφροσύνη* est virtus moralis ad id ad quod dicitur. TEMPERANTIA est mediocritas circa voluptates & dolores. 3. *Ethic. Nicom.* 10. Temperantia est virtus mediocritatem servans in adpetendis & fugiendis corporis voluptatibus, quæ gustu & tactu percipiuntur. *Donald. lib. 3. Ethic. c. 2.*

- III. *Objectum* } *Præteritum*, seu per se; ut sunt voluptates corporis, quæ afficiunt gustum & tactum, & percipiuntur ex cibo, potu, & venere.
 quod est vel } *Secundarium*, seu per accidens; ut sunt dolores, quatenus ex nimio desiderio voluptatum, vel illarum privatione oriuntur.
- IV. *Extrema* }
 quæ sunt } 1. *In excessu*, INTEMPERANTIA *ἀκολασία*, hæc est vitium quo citra dejectionem quævis voluptates in gustu aut tactu positæ, nulla habita honestatis ratione, immoderate expetuntur.
 2. *In defectu*, STUPIDITAS *ἀναισθησία*, hæc est vitium in adspersionandis omnibus etiam necessariis & honestis voluptatibus.

1. *Quid sit?* R. Frugalitas est temperantia in sumendo nutrimento, in cibo & potu proportio Geometrica est observanda, homines enim plurimum variant.

1. *Frugalitas*, de qua not. }
 2. *Quotuplex?* }
 R. Frugalitas est vel }
 1. *Abstinentia*, de qua not. }
 2. *Extrema* }
 1. *Quid sit?* R. Abstinentia est frugalitas in moderato cibi usu.
 1. In excessu voracitatis.
 2. In defectu nimia abstinentia à cibo.
1. *Quid sit?* R. Sobrietas est frugalitas in moderato potus usu.
 1. In excessu ebrietas, sive ebriositas.
 2. In defectu nimia abstinentia à potu.

V. *Species*, suntque

1. *Castitas*. }
 2. *Castitas*. }
 1. *Quid sit?* R. Castitas est temperantia in moderato Venereis usu.
 1. In excessu salacitas, sive libido.
 2. In defectu, nimia & contra naturæ ordinem abstinentia à Venere.

CAP. IX.

De Magnificentiâ.

- I. NOMEN } 1. Pro titulo dignitatis, quo ex Romanorum more salutare consuevimus eos qui magistratus publici, aut nobilitatis dignitate majori alios antecellunt.
 sumitur } 2. Pro eo quod authoritatem conciliat: ut, *magnificus incessus, magnifica facies.*
 } 3. Pro virtute, quæ decorum servat in magnis sumptibus faciendis.

II. Quid sit & R. à *juraprophetis* igni dandi in *uribz* aptum, MAGNIFICENTIA est sumtus in rebus magnis & amplis decorus. 4. *Ethic. Nicom. 2.* Magnificentiâ est virtus in magnis sumptibus erogandis mediocritatem servans. *Donald. 1. 3. c. 4.*

1. *Persona.* Magnificentiam qui vult exercere non debet esse pauper vel plebeius; sed sit dives, & in aliquo dignitatis & honoris gradu constitutus.

1. Magnorum sumptuum alii aliis sunt majores, alii minores; prout ergo divitiarum uniuscujusque ferunt, expensarum sunt faciendarum.

2. *Sumtus*, de quibus not.

2. Qui impendit ea quæ sibi furto, rapiis, fraude, aliisque mediis illicitis adquisivit, magnificus dicendus non est.

3. Sumtus fiant non gloriæ causa sed honestatis, cum voluptate, sine parsimonia.

Sacra, quæ ad divinum cultum pertinent: ut, *templâ, altaria*, &c.

3. *Opera* in quæ sumtus sunt, suntque, vel

Profana
quæ vel

Publica, quæ ad publicum civitatis usum & ornamentum pertinent: ut, *theatra, mœnia, pontes*, &c.

Privata, quæ ipsum magnificum & suos spectant: ut, *edes, horri, vestes*, &c.

XII. *Objectum*, suntque sumtus magni in quibus erogandis decorum spectatur. Hic tria notanda:

IV. *Discrimen* Magnificentiarum & Liberalitatis:

1. Magnificentiâ versatur circa sumtus magnos, Liberalitas vero circa modicos est occupata.
2. Omnis magnificus est liberalis, non autem omnis liberalis est magnificus.
3. Liberalitatis actiones sunt dare & accipere, magnificentiarum autem sumtus facere.
4. Nemo potest dici liberalis erga se & suos, sed tantum erga alios, potest autem aliquis etiam in se & suos esse magnificus.

V. *Extrema* suntque

1. In *Excessu*, LUXUS *conspicitur* ad *Barbaria*, quæ est inepta & inutilis magnorum sumptuum in res viles & non necessarias profusio, ostentationis solum gratia facta.
2. In *defectu*, SORDES *conspicitur*, quæ est indecora & intempestiva in magnis & splendidis operibus efficiendis parsimonia.

C A P. X.

De Magnanimitate.

De MAGNANIMITATE quinque notanda :

- I. **Nomen**, sumitur
1. Pro fortitudine, quia in periculis summis magnas requiritur animus.
  2. Pro ornamento quodam virtutum omnium ; quo sensu per omnes virtutes tam deducit Arist. 4. Eth. 3. & quomodo in singulis se gerat, ostendit.
  3. Pro virtute appetitum in magnis honoribus expetendis regente.
- II. **Quid sit** ? R. **MAGNANIMITAS** μεγαλοψυχία est virtus in magnis & debitis honoribus expetendis vel contemnendis mediocritatem servans, Donald. l. 3. c. 5.
- III. **Obiectum**, estque
- Generale, hoc sunt τὰ μέγα res magnæ, uti ipsa Etymologia innuit.
Speciale, hoc sunt honores magni, quia honor omnium externorum bonorum maximum. Honor est præmium virtutis, tributum à congruente ejus judice viro bono, ut ejus virtus refulgeat, cæterique ejus exemplo ad virtutem excitentur: Piccolom. grad. 8. cap. 24.
- IV. **Officium magnanimitatis**, quod est vel
- Primarium, estque magnos & meritis honores convenienter & mododecenti expetere, vel contemnere.
Secundarium, estque circa divitias & potentiam, necnon circa fortunam, tam prosperam quam adversam, ita moderate versari, ut nimirum in rebus secundis animum non efferat, nec in adversis despondeat, sed omnem fortunam decenter & moderate ferat.
- V. **Extrema**, quæ sunt
1. In excessu, **SUPERBIA** χυβήσις, estque vitium per quod majoribus honoribus quam digni sumus, nos dignos judicamus. Omnis superbus est stultus & injustus.
  2. In defectu, **PUSILLANIMITAS** μικροψυχία, estque vitium per quod in honoribus nos indignos judicamus, qui tamen jure nobis debentur. Qui hoc vitio laborant in se ipsos & in ipsam virtutem quodammodo sunt intus, spoliati se honoribus qui propter virtutem iis debentur : Seipos quoque reddunt suspectos, quod sceleris alicujus sibi conscii honores dignos averseantur.

C A P. XI.

De Modestia.

De MODESTIA quinque notanda :

- I. **Nomen**, sumitur
1. Generaliter, pro quavis animi moderatione, verecundia & pudore in loquendo, stando, incedendo, gaudeo.
  2. Specialiter, pro virtute circa honores mediocres occupata.
- II. **Quid sit** ? R. **MODESTIA** est virtus servans mediocritatem in parvis honoribus eo quo decet modo expetendis. Prætor. in Theat. Eth. p. 2. sect. II.
- III. **Obiectum** sunt honores modici & parvi. Differi igitur Modestia à Magnanimitate sicut Liberalitas à Magnificencia : Magnanimitas versatur circa magnos, Modestia circa parvos honores.
- IV. **Officium modesti** est
1. Adpetere debitos & justos, b. e. legitimis modis acquisitos honores.
  2. Abstinere à nimis & nobis dignioribus honoribus. Hinc fuga honorum nec per se laudabilis est, nec culpabilis, sed dum à medio recedit.
- V. **Extrema**, sunt
1. In excessu, **AMBITIO** ἀπονομία, & est vitium quo honores mediocres nimium & præter rationem expetimus.
  2. In defectu, **HONORUM CONTEMPTUS** ἀφιλοψυχία, & est vitium quo honores etiam nobis debitos præter rationem adpernamur.

CAP. XII

De Mansuetudine.

- I. Generaliter, pro eo quod quacunque ratione est mansuetum, vel tunc factum.
- I. Nomen ; 2. Pro lenitudine, quæ alias in defectu peccat.
sumitur 3. Proprie pro virtute quæ inter lenitudinem & iracundiam medium tenet. Dicitur etiam placabilis, clementia, lenitas, &c.

II. Quid sit? R. *mansuetudo* est mediocritas circa iras. 4. *Ethic. Nicom. 3.* Mansuetudo est virtus quæ mediocritatem servat circa iram in vindicando & puniendo. *Golius l. 4. Ethic. c. 3.*

III. Objectum est vel Internum, sc. ira, seu irascendi appetitus.
Externum, sc. omnia ea quæ iram in animo hominis excitare possunt, ut sunt, *injuria, damna, contumacia, &c.*

IV. Officium mansueti est iram moderari. Habenda itaque est ratio

1. *Causarum.* Irascendum est non propter leves, sed solum propter graves & iustas causas, pertinentes ad vindicationem & defensionem honoris & cultus divini, patriæ, libertatis, legum, conjugum, liberorum, famæ, existimationis, & similia.

2. *Personarum.* Irascendum non imprudenter peccantibus, non mente captis, non superioribus, non bene de nobis meritis, non vehiam precantibus; sed improbis & malis.

3. *Modi,* qui consistit in ira frangenda, ne vel honestatis terminos excedat, vel rationibus nostris cedat, vel primo impetu quidquam fiat, vel ira delicto maior sit.

4. *Temporis.* Quando? R. Cavendum est ne nimis tarde in gravioribus, nec nimis cito in levioribus delictis; ne in seriis consultationibus, aut tempore gaudii irascamur.

5. *Quantitatis.* R. Ira non est diu alenda, alias in odium aut furorē vertitur.

I. Quid sit? R. Iracundia dicitur est vitium quo præter modum absque iustis causis iræ indulgemus.

1. In excessu, IRACUNDIA, cujus not.

V. Externæ sunt

1. *Encandescencia aerea,* qua subito & aperte ob levem causam irascimur, subitoque placamur.

2. *Amarulentia mæstia,* quæ tarde irascimur, sed iracundiam semel conceptam tam diu retinemus, donec vel vindictam facimus consecuti, vel diuturnitate eam concoxerimus.

3. *Candescencia sapientia;* & est iracundia pertinax & aperta, quæ absque vindicta placari non potest.

2. In defectu, LENTITUDO dicitur, vitium per quod ne iustis quidem de causis ira commoveamur. Qui hoc vitio laborant, videntur stolidi, & fati, sunt serviles & abjecto animo, & ad res gravioris gerendas minus apti.

1. *Quid sit?* R. COMITAS (alias dicta humanitas, affabilitas, &c.) est virtus in conversatione quotidiana mediocritatem servans, ne quis juste offendatur. *Prator. p. 2. Theas. Est. sect. 13.*

2. *Objectum* sunt hominum congressus seu quotidiana conversatio.

I. COMITAS, de qua not.

3. *Officium* ; Vir Comis

1. Quantum per honestatem & utilitatem fieri potest, neminem debet offendere, sed potius delectare.

2. Si non potest omnia aliorum dicta & facta adprobare, eos amice & modeste admonere, neque hac in parte eorum offensionem metuat, sed magis honestatem & utilitatem spectet.

3. Debet rationem habere personarum. *Præstantioribus auscultare & obtemperare convenit: Inferioribus modeste persuadere; Equalibus consentire.*

4. *Extrema* sunt

1. *In excessu*, ADSENTATIO *ἀπαρτία*, vitium, quo præter modum & rationem honestatis, in omnibus dictis & factis placere studemus iis cum quibus conversamur.

2. *In defectu*, MOROSITAS *δυσκολία*, vitium, quo præter modum & rationem nemini, ne in honestis quidem rebus & actionibus placere volumus, sed omnia improbamus.

1. *Quid sit?* R. VERITAS, seu Veracitas est virtus, per quam id quod in qualibet re verum est, solius veritatis amore simpliciter & aperte fateamur, nihil addendo vel detrahendo. *Goli. l. 4.*

2. *Objectum* est verum tum in verbis, tum in factis.

II. VERITAS, de qua IV. not.

3. *Officium* ; Vir verax est

1. *ἄμενος*, justus ac bonus, nihil propter commodum privatum dicens vel faciens, quod revera non sit.

2. *ἀνδραγαθός*, in dictis & factis per omnia sibi similis, nihil in alterius gratiam fingens.

3. *ἀναστρέφω*, sua non iactans, sed extenuans potius.

4. *Extrema* sunt

1. *In excessu*, ARROGANTIA *ἀλαζονεία*, quæ est mendacium quo ea, quæ non habemus, nobis arrogamus.

2. *In defectu*, DISSIMULATIO *ἀπαρτία*, quæ est mendacium quo ea, quæ nobis adfunt negamus, fingimusque contraria.

1. *Quid sit?* R. URBANITAS *ὑπογνώσις* est virtus in ludis & jocis mediocritatem servans. *Donald. l. 3. c. 10.*

2. *Objectum* sunt ludi & joci omniaque delectabilia.

3. *Officium Urbani*; Ludi & joci sint liberales & honesti, & non tantum oblectationis & sapientiz sale conditi, sed & personis, loco, atque temporibus accommodati.

III. URBANITAS, de qua IV. not.

4. *Extrema* sunt

1. *In excessu*, SCVRRLITAS *βωμολοχία*, vitium, quo in jocando & modum & decorum excedimus, non habita ratione honestatis cæterarumque circumstantiarum.

2. *In defectu*, RUSTICITAS *ἀγροικία*, vitium, quo neque jucunda proferre, neque aliorum jocos ferre possumus.

CAP. XIV.

De Iustitia.

1. Quid sit? R. *Iustitia* est habitus quo homines idonei sunt ad agendum ea quæ iusta sunt, eademque etiam agunt & volunt. *lib. 5. Ethic. c. 1.*

Universa-
lis, de
qua not.

1. Quid sit? R. IUSTITIA UNIVERSALIS est qua omnibus legibus ad publicam societatis conservacionem obedientia præstatur. *Hac iustitia omnes in se virtutes complectitur, & tam late patet quam virtus ipsa, nec ab hac differt, nisi quod non tam est virtus nuda & in se spectata, quam eadem in usu & exercitio posita. Horn. l. 3. c. 11.*

2. Objectum sunt omnium legum & virtutum actiones, sive omnia legitima; unde etiam *Iustitia Legalis* dicitur.

2. Quom-
plex? R.
Iustitia
est vel

1. Quid sit? R. JUSTITIA PARTICULARIS est virtus quæ tam in rerum distributione, quam commutatione ac contractibus, & omnibus in quibus injuria cuiquam fieri potest, ita hominem se gerere docet, ut nec de externis bonis plus sibi vindicet & minus alteri relinquat, nec rursus de malis minus sibi & plus alteri quam par est, & jure illi debetur, *Horneus l. d. Hac proprie est Iustitia quæ specialem virtutem constituit, quaque hic consideranda venit.*

Particula-
ris, de
qua not.

1. Quid sit? R. JUSTITIA DISTRIBUTIVA dicitur, quæ in distributione rerum externarum, pro ratione dignitatis personarum & æqualitatis rerum singulis suum tribuit.

2. Objectum sunt res externæ inter plures dividendæ: ut, honores, præmia, pœna, &c.

3. Proportio sit Geometrica, ubi personarum dignitas, & pretium rerum distribuendarum spectatur.

1. Quid sit? R. JUSTITIA COMMUTATIVA dicitur, quæ in contractibus & rerum commutatione, nullo habito personarum respectu, eam servat æqualitatem, ut suum quisque consequatur, & nulla pars defraudetur.

2. Objectum sunt res commutandæ, seu ipsi contractus & permutationes rerum.

3. Proportio sit Arithmetica, nam hic non personarum respectus, sed simplex rerum æqualitas attenditur.

2. Quomplex sit? R. est vel
Commutativa, de qua not.

De JUSTITIA tria not.

3. Effectus est] U S, de quo cap. seq. XV.

CAP. XV.

De Jure.

De JURE tria not.

I. Quotuplex sit R. Jus est vel

Oeconomica, de quo not.

Civile, de quo not.

2. Quotuplex sit? R.

Legitimum, de quo not.

2. Adjunctum est Aequitas, ubi not.

2. Oppositum

1. ad aequitatem, sum-
mum jus, seu jus stri-
ctum.
2. ad oppositum, callida &
malitiosa juris inter-
pretatio.

I. Quid sit? R. Jus est Iustitiæ effectum, quod in mutue societatis usu hominibus recta præscribit ratio, *Donald. l. 3. c. 7.*

1. Quid sit? R. Jus CIVILE dicitur positivum est, quod in societate inter homines liberos & æquales, vel proportionem, vel numero, ad sufficientem rerum necessariarum copiam colitur.

Naturale quoddam, quod natura omnibus hominibus indidit. Sub hoc comprehenditur etiam illud, quod ICI vocant Jus gentium.

1. Quid sit? R. Jus LEGITIMUM positivum est, quod hominum decreto in societate ad civium salutem est sancitum. Dicitur etiam Jus positivum, item Lex, & à ICI Jus civile. LEX HUMANA est decretum factum & promulgatum ab eo, qui publicam auctoritatem in civitate aliqua habet, præscribens quidpiam à subditis servandum, quod ad Reip. tranquillitatem & utilitatem facere probabiliter putatur. *H. l. 4. c. 3.*

1. Quid sit? R. Aequitas dicitur est correctio juris legitimi sive legis ea parte, qua lex deficit ob suam generalitatem.

1. Quid sit? R. Jus OECONOMICUM est communio & societas vite eorum qui ejusdem sunt domus, instituta ad generis propagationem, & domesticorum sustentationem.

2. Quotuplex sit? R. est vel Paternum nuptiarum, quod est inter parentes & liberos, Sterile dicitur, quod est inter dominum & servum. Maritimum nuptiarum, quod est inter maritum & uxorem.

III. Oppositum est INJURIA dicitur, juris violatio; cum à sciente ac volente invito alicui præter meritum damnum inferatur. Dicitur invito, nam volenti non fit injuria; vel volens non patitur injuriam.

CAP. XVI.

De Semivirtutibus.

I. *Quid sit?* R. CONTINENTIA *αρετή* est virtus imperfecta, qua inordinati affectus omnes, inprimisque alimenti & veneris, rectæ rationi reluctantes, inviti subjiciuntur. *Donald. l. 3. c. 12. vel, Continentia est dispositio proba, sequens rationem rectam, qua homo se abstinere à voluptatibus cupiditate repugnante. Piccolom. grad. 13. cap. 14.*

II. *Objectum est vel* *Primarium, scil. voluptates corporis, quæ percipiuntur ex gustu & tactu. Secundarium, scil. voluptates quæ percipiuntur ex divitiis, honoribus, cupiditate vindictæ.*

Voluptates, ut CONTINENTIA, de qua not.

I. *Quid sit?* R. Incontinentia *ακαρτία* est, qua nonnulli contra iudicium rectæ rationis, à pravis cupiditatibus quodammodo inviti ad peccandum abripiuntur. *Incontinens partim sciens, partim volens peccat; eo quod licet universale teneat, tamen in specie singulæ actionibus non applicat.*

1. *In excessu, INCONTINENTIA, de qua not.*

Præcipitancia, qua subito per imprudentiam à vehementiori affectu abripiuntur.

2. *Quæplex sit?* R. Incontinentia est vel

Infirmas, qua aliquamdiu pravis cupiditatibus resistentes tandem subcumbimus.

III. *Extrema sunt*

2. *In defectu, cum quis voluptates adeo averfatur, ut ne propter honestam voluptatem aliquid laude dignum suscipiat.*

I. *Quid sit?* R. TOLERANTIA *αρετή* est virtus imperfecta, qua res adversas & laboriosas, cum quodam dolore conjunctas, honestatis gratia magno animo perferimus. *Prator. vel, Tolerantia est affectus rationem rectam sequens, qua homo perfecti dolores repugnante irascendi appetitu. Piccolom.*

Dolores, ut TOLERANTIA, de qua not.

II. *Objectum sunt res adversæ seu dolores; non vero quivis, sed ii præsertim, in quibus plerique subcumbunt ex imbecillitate animi & indulgentia.*

1. *In excessu, PERTINACIA, vitium quo quævis molestia & adversa sine honestatis ratione, tantum ex obstinatione animi perferuntur.*

III. *Extrema sunt.* 2. *In defectu, MOLLITIES *μαλακία*, vitium quo nullas plane molestias aut dolores honestatis gratia perferre volumus. *Hæc si oriatur ex vitio nature, sive gentis, & morbo, excusationem non habet.**

I. **Nomen. VIRTUS HEROICA**, ἀρετὴ ἡρώδεια ὁρῶν τὴν ἡρώδεια, ab Aristotele dicitur divina, non quod Deorum sit propria, verum quod homo hac virtute præditus ultra communem hominum sortem se quasi elevans, diis se, quantum humana fert conditio, similem præstat.

II. **Quid sit?** R. **VIRTUS HEROICA** est habitus animi, non tam humana industria acquisitus, quam divinitus quibusdam concessus, ad ejusmodi actiones acerrimo impetu & felicissimo successu obeundas, quæ alioquin à communis sortis hominibus præstari non possent. *Gurkijus disp. Eth. 3. lib. 2. r. vel, Virtus heroica est virtutis excellentia hominem supra communem seu humanam conditionem elevans. Piccolom. gr. 6.*

III. **Extrema sunt**

In excessu, FERITAS ἀμετρον, vitium, quo homo excusso rectæ rationis iudicio, omnique humanitate projecta, ferarum more, ea amplectitur & perpetrat à quibus alioquin humanus animus naturaliter abhorret: *vel, Feritas est vitium humanam adpetitionem in ferinam commutans, omnem rationis usum excludens, ex perversione veri amoris ortum, per quod infra hominis conditionem deprimitur. Piccolom.*

In defectu, Ignavia summa & ineptitudo ad omnem virtutis impetum.

C A P. XVIII.

De Voluptate.

I. **Quid sit?** R. ἀδὴρ ἰστὶν ἐπιθυμία τῆς κατὰ φύσιν ἡδονῆς ἀναισθησίας. **VOLUPTAS** est operatio non impedita, promanans ab habitu qui est secundum naturam. *Eth. 7. Nicom. 12. ἀδὴρ ἰστὶν τῆς ἐπιθυμίας ἀναισθησίας τὴν κατὰ φύσιν. Voluptas est perfectæ operationis subsequens signum. 10. Eth. 4.*

VOLUPTAS,
de qua not.

Animi, quæ ex perfectorum animi habituum actionibus profecta, per se absque dolore est jucunda:

1. *vel Corporis, quam naturæ necessitati satisfaciens ex rectæ rationis præscripto corpus percipit. D. nald.*

Honestæ, quæ ex honestis actionibus percipitur: ut, tranquillitas & lætitia bona conscientie.

2. *vel Turpis, quæ ex inhonestis actionibus percipitur: ut, si quis furis, homicidiis, &c. gaudeat.*

Indifferens, quæ ex neutris actionibus percipitur: ut, si quis esu piscium, si hororum cultura delectatur.

3. *vel Pura & sincera, quæ nihil habet admixtum turpitudinis aut doloris.*

Impura & mixta, quæ aliquid turpitudinis aut molestiæ sibi junctum habet.

Humana, quæ hominis naturæ convenit.

4. *vel Belluina, quæ belluis convenit: Quos igitur belluarum species, tot sunt voluptatum belluinarum differentie.*

AMICITIA, de qua cap. 19.

CAP. XIX.

De Amicitia:

I. Nomen, quod
sumitur

1. Pro rerum naturalium *συμπαθεία* inter se, quo modo rebus omnibus creatis quædam inest amicitia.
2. Pro amabili affectu inter belluas, ut etiam inter hominem & belluas.
3. Pro mutuo amore in societate civili: In qua significatione hic accipitur.

II. Quid sit? R. *φιλία ἰσὺς ἑκείνων ἐστὶν ἀντιστοιχίῃ καὶ λαλῶντων.* AMICITIA est benevolentia mutua non latens: 8. *Ethic. Nicom. 2.*

Honestā, quæ propter solam honestatem seu virtutis amorem initur. *Hac dicitur amicitia per se, perfectā, firma, stabilis, & rara, quæ nullis patet calumniis, injuriis, suspicionibus, & non nisi inter viros bonos, locum habet.*

1. vel *Lucunda*, quæ propter voluptatem & jucunditatem quandam plures inter se amore ac benevolentia conjunguntur. *Hanc amicitiam maxime sectantur juvenes voluptatibus dediti.*

Philis, quæ propter lucrum plures inter se amore conjunguntur. *Hæc amicitia plerumque cadit in senes lucro inhiantes.*

Æqualis, quæ plures dignitate, moribus, & ætate æquales, ob boni alicujus amorem se mutuo amore prosequuntur. *Talis est amicitia sodalium, discipulorum, collegarum, &c.*

2. vel *Inæqualis*, quæ plures bonis externis, dignitate, virtute, aut ætate inter se differentes, amore conjunguntur. *Talis est amicitia mariti & uxoris, patris & liberorum, &c.*

III. Quotuplex sit?
Resp.

Naturalis φιλία, quam ipsa naturalis inclinatio hominibus conciliat. Estque

Cognata συγγινὴ, quæ ex sanguinis cognatione oritur. *Talis est amicitia paterna, fraterna, & cognata specialiter sic dicta.*

Conjugalis γαμικὴ, quam natura per matrimonium inter aliquos conciliat. *Talis est amicitia conjugum, item affinium.*

3. vel

Communicativa κοινοτική & πολιτική, quæ ex societate orta, propter civilem rerum communionem inter magistratum & subditum, dominum & servum, & similes colitur.

IV. Adjuncta
sunt.

1. *Benevolentia ἡ εὐνοία*, & est habitus occultus hominem ad bene volendum inclinans, qui accedente consuetudine, in amicitiam transire potest.
2. *Concordia ἡ ὁμόνοια*, & est civilis inter notos consensus, de rebus gravibus quæ per nos effici possunt.
3. *Beneficentia ἡ ἱερωνοία*, quæ erga amicos voluntatem nostram re ipsa ac factis palam facimus, eosque nobis charos ostendimus.

V. Extrema
sunt

1. *In excessu*, *ἡ ἀφροσύνη* infusus amor, quo in gratiam amici quis nihil non tentare audet, et si honestatem violat.
2. *In defectu*, *ἡ ἀποστροφή* fuga hominum & conversationis averfatio.

De Virtutibus intellectualibus in communi.

De Virtute intellectuali IV. not.

I. Quid sit? R. *ἡ ἀρετὴ διανοητικὴ ἔστι τῆς τοῦ νοῦς ἀρετῆς. ἡ δὲ τοῦ νοῦς ἀρετὴ, ἡ θεωρητικὴ ἀρετὴ.*
 Virtus intellectualis est habitus animæ rationalis; quo mens nostra vel af-
 firmando vel negando verum enunciat. 6. *Ethic. Nicom.* 13.

II. Subiectum est ea animi pars quæ rationalis adpellatur. 6. *Ethic. Nicom.* 1.

III. Finis est veritas, quam mens investigat
 1. Contemplando, quod munus est partis *θεωρητικῆς*, atque talis
 veritas contemplativa inde nominatur.
 2. Transfendo ad actionem seu usum, & veritas *πρακτικὴ* dicitur,
λογισμὸν investigat.

IV. Quotuplices sint? R.
 Virtus intellectualis
 est vel
θεωρητικὴ seu *speculativa*, quæ res necessarias cognitionis gratia in-
 vestigat: vel, quæ in nuda subiecti consistit contemplatione. *Vide*
cap. 22.

πρακτικὴ, quæ res contingentes propter usum aliquem practicum in-
 quirat: vel, quæ operando se prodit, inque illo acquiescit. *Vide* 6. 23.

C A P. XXI.

VIRT. INTEL. THEOR. sunt III.

I. INTELLIGENTIA,
 de qua not.
 I. Quid sit? R. *ἡ αὐτὴ ἔστι τῆς ἀρετῆς ὑπερβολή.* INTELLIGENTIA
 est habitus mentis, quo principia scientiarum cog-
 noscimus. 6. *Ethic. Nicom.* 7.

II. Obiectum sunt ipsa principia & axiomata artium & scientiarum;
 cuiusmodi sunt, Omne totum est majus sua parte: *Ἐqualia equali-
 bus addita efficiuntur equalia: Honeste est vivendum, &c.*

II. Obiectum est *ἡ ἀρετὴ διανοητικὴ ἔστι τῆς τοῦ νοῦς ἀρετῆς.* SCIENTIA
 est habitus demonstrativus ex necessariis. 6. *Ethic.* 3.

III. Obiectum est *ἡ ἀρετὴ διανοητικὴ ἔστι τῆς τοῦ νοῦς ἀρετῆς.* SCIENTIA
 est habitus demonstrativus ex necessariis. 6. *Ethic.* 3.

III. SAPIENTIA,
 de qua not.
 I. Quid sit? R. *ἡ ἀρετὴ ἔστι τῆς ἀρετῆς ὑπερβολή.* SAPIENTIA
 est intelligentia & scientia rerum præstantissimarum.
 6. *Ethic. Nicom.* 7.

II. Obiectum sunt omnes res, earumque causæ, quæ quidem sub ho-
 minis cognitionem cadere possunt; cuiusmodi sunt rerum princi-
 pia & causæ, & ipsæ conclusiones quæ ex illis efficiuntur.

III. Conditiones.
 1. Omnia scire, non quidem singulata & quo-
 ad individua, sed quoad primos fontes h. e.
 quoad *πρῶτων αἰτιῶν* & *πρῶτων*
ἐπιστάσεων.
 2. Veritas circa difficultia & à sensibus remotis-
 sima.
 3. Habere cognitionem certissimam.
 4. Maximam ad docendum habere aptitudinem.
 5. Non propter aliud, sed propter se adpeti.
 6. aliis præesse, iisque dominari.

CAP. XXII.

De Prudentia & Arte.

I. Quid sit? R. *σοφικὸς ἔστιν ἔξῃς ματὰ λόγον θεωρητικὸς, περὶ τὰ ἀνθρώπων ἀγαθὰ καὶ κατὰ.* PRUDENTIA est habitus verus agendi cum ratione circa ea quæ homini bona aut mala sunt. 6. *Ethic. Nic. 5.*

II. Objectum sunt τὰ θεωρητὰ hoc est, ea omnia quæ homini ad bene agendum sunt necessaria.

III. Actus sunt

1. Consultare & inquirere media. Constituto enim fine, movere voluntas intellectum ut investiget media idonea.
2. Indicare, quænam è mediis inventis ad finem adipiscendum magis conducant.
3. Precipere live imperare, ut ea quæ judicata sūt perficiantur, qui est actus voluntatis dirigentis moventisq; voluntatē ad executionem; & in hoc actu prudentiæ vis maxime elucet.

Legislatoria, de recte ferendis, & explicandis legibus.

I. PRUDENTIA, de qua notand.

Politica, quæ vel

Præctica, de recte administrandis Reipub. negotiis: Estque

Senatoria, quæ de futuris Reipub. negotiis deliberat.

Judiciaria, quæ in foro de rebus præteritis judicat.

Communis, quæ vel

Oeconomica, quæ est prudentia communis recte consulendi & prospiciendi de iis quæ familiæ sunt necessaria.

Privata, qua nobis ipsis, nostrisque commodis & utilitatibus recte prospicimus.

IV. Quotuplex? R. Est vel

V. Cognata sunt

1. Bona consultatio, *ἰουβουλία*, quæ est rectitudo consilii, qua bonum finem nobis propositum honestis mediis consequimur.
2. Perspicacitas, *ὀννοσις*, quæ est habitus recte judicandi de iis rebus circa quas prudentia versatur.
3. Sententia, *γνώμη*, quæ est viri æqui & boni de dictis & factis aliorum rectum iudicium.

I. Quid sit? R. *Τέχνη ἐστὶν ἔξῃς ματὰ λόγον αἰσθητικὴ.* ARS est habitus cum recta ratione effectivus. 6. *Ethic. Nicom. 4.*

II. Objectum sunt τὰ ποιητὰ, h. e. illa ex quibus tanquam materia aliquid effici, vel opus aliquod produci potest.

III. Officium Artisficis, quod consistit

1. *Ἐν τῷ θεωρεῖν*, ut consideret, quomodo debeat ex materia subiecta opus artificiosum producere.
2. *Ἐν τῷ τεχνάζειν*, ut ex præscripto artis operetur.
3. *Ἐν τῷ ποιεῖν*, ut opus ipsum producat.

II. ARS, de qua not.

FRANCIS

1811

1812

P. H. 1

TABLE

1813

1814

1815

1816

1817

1818

1819

1820

1821

1822

1823

lx Oculis

P R Æ C E P T A
P H Y S I C Æ,
TABULIS INCLUSA.

Quibus adnexæ sunt

Quæstiones Controversæ:

à M. JOANNE STIERIO.

Editio Quinta.

Ex Officina Rogeri Danielis, clc lcc lxx.

Perillustribus & Generosissimis Comitibus ac Dominis,

Dn. Alberto Frederico,

Dn. Joſ. Gunthero,

Fratribus Germanis,

Comitibus Dominis in Barbi & Milingen, &c. Dominis meis clementissimis.

Qui animum ad studia Philosophica adungere volunt, iis & quid discendam, & quo discendum sit, ordine sedulo videndum est: De hinc enim nisi maxime consilium ceperimus, omnem ludemus operam, & nil domum decimo nisi dedecus anno, ut cum Ovidio loquamur. Inter ea autem, quibus opera danda merito referuntur Philosophia Naturalis, quam vulgo vocant Phyllicam: Hujus enim disciplina tanta dignitas, tanta suavititas, tanta utilitas, ut ab omnibus expeti, imo, si fieri possit, manibus gestanda debeat. Ordinem in ad discenda philosophia naturali quod adtinet, optime studiis suis consulere videmus illi, qui antequam in ventilandis controversiis operam collocant, praecepta, h. e. definitiones, divisiones, & axiomata memoriae infigunt; tantum enim scimus, quantum memoria tenemus. Quemadmodum & discipulorum fundamenta prius fideliter locanda sunt, antequam parietes & tecta superstruantur: ita primum praeceptis imbui nos oportet, quam ad altiora provolemus, ne primordia capiamus à posterioribus. Quae cum sint, ante annos aliquot, in gratiam fidei meae commissorum, praecepta Phisices ex fontibus Aristotelis (nam, Dulcius ex ipso fonte bibuntur aquae.) necnon ex saniorum Interpretum commentariis colligere, ut tenera discipulorum memoria inseruirem, Tabulis synopticis inclusi: ita enim uno fere intuitu ostenditur, quo ordine unum sequatur alterum, & quos membra in quolibet capite sint notanda. His Tamen praeceptorum controversiarum decisiones per selectiores observationes & distinctiones adnectere placuit, studiosa juvenum pleniorum praeceptorum explicationem, & materiam disputandi iudiciumque acutiendi haberet, atque sic ad doctissimorum Commentariorum lectionem prepararetur.

Hunc meum qualemcunque laborem, ex consensu & adprobatione Amplissimae Facultatis Philosophicae in inclita SENENSI Academia, cuius censura haec pagellas non ita pridem subieci, iam publicis facio, & V. V. G. G. Perillustres & Generosissimi Comites, Domini mei Clementissimi, ea, quae decet, animi submissione & humilitate inscribo & dedico, ut publico testimonio manifestum faciam, & V. V. G. G. ob insignem pietatem, admirandam eruditionem, benevolam erga literarum studia affectionem, & heroicis virtutes quibus V. V. G. G. praesulgent, humillime venerari. Quam enim V. V. G. G. meritis faciant, quanta gratia, & quanto amore, favore, ac honore eas, earumque cultores prosequantur, colloquiis, quibus ante triennium V. G. Perillustri & Generosissime Dn. Alberte Frederice, me dignatus est, satis superque cognovi. Ut igitur V. V. G. G. hunc exiguum libellum tanquam debita gratitudinis & humillimi studii tesseram ac symbolum vultu adspiciant, & fronte serena suscipiant, submitto oro acque obsecro.

DEVS Ter. Opt. Max. Vestras illustres Generositates salvas florentesque conservet. Dab. ex Musei d. 12. April. Anno Christi 1632.

Vestras Perillustres Generositates

humillime colens,

M. Ioannes Stier.

Prooemium.

De Natura & Constitutione Physica.

1. *Enumeratio.* Physica nomen habet *duo* *vis* *plurim.* id est à *Natura*, cujus est indagatrix. *Vis* vero deducitur *duo* *vis* *plurim.* quod inter alia nasci significat. Illis enim proprie naturam tribuimus, quæ ex præexistente materia orta & nata sunt, quorum quidem omnium tum principia, tum affectiones Physica explicat. Unde hæc ipsa *multo* *Natura* ratio, modo *Natura* descriptio, modo *Natura* explicatio à Cicerone dicitur.

I. Nomen, circa quod observ.

2. *Enumeratio.* Vox Physica sumitur

1. *Generaliter & improprie* apud Stoicos, pro tota Philosophia Theoretica; id est, pro tribus illis scientiis, *Naturalibus*, Physica proprie sic dicta, & Mathematica simul.

2. *Specialiter & proprie* in schola Peripatetica, pro illa tantum Philosophiæ contemplatricis parte quæ corporis naturalis principia & affectiones considerat.

II. Quid sit? R. PHYSICA est Scientiæ corporis naturalis, quatenus naturale est.

III. Subiectum, sive Objectum est corpus naturale, quatenus naturale est; b. e. corpus ex Materia & forma substantiali compositum, quod naturam quæ principium & causa motus & quietis est, in se continet. Res considerata est corpus naturale; Modus vero considerandi est, quatenus est naturale.

Generalis, sive Communis, quæ principia & affectiones omni corpori naturali competentes exponit, & subdividitur in duos Tractatus.

1. De principii corporum naturalium communissimis. Vide pag. 2.

2. De affectionibus corporum naturalium generalibus. Vide pag. 6. & seqq.

1. De Mundo, & corporibus simplicibus Cælo & Elementis absolute consideratis. Vide pag. 12. & seqq.

2. Elementis, prout sunt causa mixtionis & mutationum physicarum. Vide pag. 1. & seqq.

3. De Corporibus imperfecte mixtis sive de Meteoris. Vide pag. 23. & seqq.

4. De Corporibus perfecte mixtis inanimatis & animatis. Vide pag. 33. & seqq.

5. De partibus humani corporis. Vide pag. 40. & seqq.

6. De anima. Vide pag. 47. & seqq.

IV. Divisio. Partes Physicæ subdividitur:

Specialis, sive Propria, quæ agit de singulis corporum naturalium speciebus, & subdividitur in sex Tractatus:

Tractatus I. Partis Generalis.

De Principiis corporum naturalium.

C A P. I.

De Principiis Internis in communem.

I. Quid sint? R. et dicitur, quod sunt, quae nec ex se, nec ex aliis, sed omnia ex ipsis sunt. *Arist. l. 1. Phys. c. 5.*

1. Principia non fiunt ex se mutuo, sc. tanquam ex partibus compositis.

2. Principia non fiunt ex aliis. Nam si essent ex aliis, essent prioribus, atque ita non essent prima haec principia, sed principia.

II. Conditiones.

3. Ex principis res naturales omnes fiunt. Cum enim principia ex semetipsis esse nequeant, atque erant ex aliis, ex principiat. Ergo ex principis.

4. Principia quaedam sunt primo contraria; sc. Privatio Formae, quae in generatione proceditur à non esse ad esse.

5. Principia cum sint contraria, ideo habent aliquod commune subiectum, ex quo unum contrarium pellitur, et quod alterum recipitur.

6. Subiectum, quod generationi substat, & in quo forma ab agente externo introducit, id quod est **M A T E R I A**. Vide cap. 2.

7. Aliquid quod generatione producit, id quod est **nova F O R M A**. Vide cap. 3.

8. Absentia formae introducendae, cum potentia tamen seu aptitudine subiecti ad novam formam recipiendam, id quod est **P R I V A T I O**. Vide cap. 4.

III. Quot? R. Tria: quia ad generationem requiritur

1. Prout essentiam rei naturalis constituent.

2. Prout sunt causae certarum mutationum, & adpellantur **N A T U R A**. Vide cap. 5.

3. Transmutationis, quod ad transmutationem unius rei in aliam concurret: ut, **P r i v a t i o**.

IV. Quae? R. 1. R.

Constitutionis, ut materia & forma; quae constituentur

2. Externa, quae extra essentiam rerum naturalium constituent, ipsamque movent, & nominantur **CAUSAE EXTERNAE**. Vide cap. 6.

3. Affectiones, de quibus Tract. 2.

Corporis Naturalis not. tum

PRINCIPIA, quae vel

Internae, de quibus not.

TRACT. I. PARTIS GENERALIS.

CAP. II. De Materia prima.

I. An sit R. Affir. quia
 1. In omni mutatione subsistenti esse oportet rem in mutationis expertam, quod est Materia prima, alias foret progressus in infinitum.
 2. Quidquid fit, fit ex aliquo quod prius existerat. Id autem non est Forma, quæ de novo introducit. Ergo est Materia.

II. Quid sit R. MATERIA PRIMA est primum cuius: Subiectum, quo in existente fit aliquid non secundum accidens, & quod corrumpitur, in hoc id ultimo resolvitur. *Arist. l. 1. Phys. c. 9.*

1. Materia prima est pura potentia; quia est indeterminata, & apta recipere omnes formas, nec unquam sine forma existat.
2. Materia prima est pure passiva.
3. Materia prima adpetit omnes formas.
4. Materia prima est informis, ad omnes autem formas recipiendas habilis, & idonea, sc. successe.
5. Materia prima est ingenerabilis & incorruptibilis.

C. A. P. III.

De Forma.

I. An prater Materiam sit Forma Substantialis R. Affir. quia
 1. Singulis rebus naturalibus propriæ & peculiare operationes conveniunt, quæ oriuntur non à Materia, sed à Forma.
 2. Res naturales sunt substantiæ compositæ. Ergo prater Materiam alia erit pars substantialis componens.
 3. Si non esset forma substantialis, cum materia sit una, & communis omnium rerum, omnes quoque res essent eadem, nec differrent aut generare aut specie.

II. Quid sit R. FORMA est actus simplex substantialis unum per se cum materia constituens. *Canon. l. 1. Phys. cap. 9. q. 10. a. 1.* FORMA est substantia quædam simplex incompleta, quæ ut actus materiæ constituit cum ea essentiam compositæ substantiæ. *Suarez. 1. Tom. Metaph. Diss. 15. sec. 5. n. 1.*

III. Grads Formarum.
 1. Quædam formæ substantiales dant solum esse: ut sunt formæ communes inanimatarum corporum.
 2. Quædam formæ dant esse, vivere, & sentire: ut, forma animalium brutorum.
 3. Quædam formæ dant esse, & vivere, & sentire, & intelligere. *Id. ibi ultimus & supremus formarum gradus, qui non nisi anima rationali competit.*
 4. Posita forma tria ponuntur: *Essa rei, Distinctio rei, & Operatio rei.*
 5. Forma educitur à potentia materiæ: *excepta anima rationali.*
 6. Forma per se non est extensa & divisibilis.
 7. Forma è potentia materiæ educita est in toto formato.

CAP. VI.

De Privatione.

De PRIVATIONE 4. 100.

I. *An sit Principium?* R. Affir. quia Generatio est progressio à non esse tanquam à termino à quo: Hic autem cum non sit Materia, (Siquidem terminus à quo res oritur, nullo modo potest contrahi; non modo; Materia autem semper magis) consequens sit, ut sit ipsa forma privatio. Conimb. l. 1. Phys. c. 9. q. 3. e. 1.

II. *Quid sit?* R. Icy dicitur in dicit in q. moven. PRIVATIO est absentia formae in subiecto habili ad recipiendam eam. *Arist. l. 3. Metaph. c. 22.*

III. *Quomplex?*

Resp. est vel

Imperfectio; seu Remota, quae improprie dicitur privatio, estque sine diffinitione omnium formarum absentia in materia.
Particularis; sive Proxima, estque absentia certae alicujus, & specificae formae, oriturque per praevias alterationes in materia. Et haec generationibus est, commoda, adeoque sit principium transformationum mutationum Physicarum.

IV. *Thema.*

1. Privatio non est de essentia materiae.
2. Materia & Privatio unum quidem sunt numero, sive subiecto, diversatamen sunt specie, seu definitione.
3. Privatio (sc. particularis) ortui & interitui est obnoxia.

CAP. V.

De Natura.

De NATURA 4. 101.

I. *Nomen, quo sumitur*

1. Pro mente divina, rerum omnium opifice & parente; h. e. pro Deo, quod dicitur *Natura naturans*.
2. Pro cuiusque rei quidditate seu essentia, in quantum ordinatur vel tenditur ad operationes.
3. Pro tota universitate rerum creaturarum: Quo sensu dicitur, *Natura prout à primo principia*, h. e. Deo.
4. Pro ordine causarum naturalium, quatenus secundum infinitas inclinationes & virtutes operantur: Sic dicimus, *Natura, nihil facit frustra*: seu optimum quod est.
5. Pro interno operationis seu mutationis principio. *Quae acceptio huiusmodi loci.*

II. *Quid sit?* R. *Quoniam scilicet dicitur in q. dicitur in q. moven. in q. dicitur in q. moven.* NATURA est principium quoddam & causa motus & quietis ejus in quo inest, primo, per se, & non secundum accidentia. *Arist. 2. Phys. c. 1.*

III. *Quomplex sit?* R. *Natura est principium*

Primum. Principium activum nihil aliud est quam Forma, prout hanc corporis naturalis causat intrinsece varias mutationes & actiones. *Pro Forma magis est natura quam Materia*, quia per illam ens naturale est in actu per hanc vero tantum potentia.
Primum. Principium passivum nihil aliud est quam Materia, prout hanc determinat ad hunc vel illum motum recipiendum per se eadem materia & quae apta ad omnes etiam contrarios motus suscipiendos. *Idem.*

CAP. VI

De Causa Efficiente, & Fine.

I. Quid sit? R. *Est illa quæ per se mutacione a seipso in aliquid aliud inducit.*
CAUSA EFFICIENS est, unde mutationis aut
 quietis primum est principium. *Arist. 1.2. Phys. c. 3.*
CAUSA EFFICIENS est principium per se influens
 esse in aliud, sine mutatione sui, ex præcisa ratio-
 ne influxus. *Secundo a disp. Phys. 9. sect. 1.*

EFFICIENS;
 de quo not.

1. vel

2. Quot-
 plex? R. est

3. vel

Universalis, quæ plura & fere omnia inde-
 terminate producit effecta: *cujusmodi*
sunt Deus & Cælum.

Particularis, quæ ad certum effectum est de-
 terminata: ut, *ignis ad calefaciendum.*

Proxima, quæ producit effectum sibi in specie
 similem: ut, *homo generans hominem.*

Remota, quæ producit effectum sibi in
 specie dissimilem: ut, *Sol producit aurum.*

I. Quid sit? R. *Est illa quæ per se in aliquid aliud inducit.* **FINIS** est, cujus gratia ali-
 quid sit. *Arist. ibid.*

Cujus, & est id cujus obtinendi gratia aliquid
 sit: ut, *valerando respectu medicamentorum.*

1. vel

Cui, & est in cujus gratiam aliquid sit: ut,
agrosus respectu medicamentorum.

2. Quot-
 plex? R. est

3. vel

Generations, & est forma, quæ per generatio-
 nem inducitur, & generante intenditur:

Reigenis, & est operatio cujus gratia unum-
 quodque dicitur esse.

FINIS, de
 quo not.

3. *Theorema.* Natura agit propter certum finem.

Per accidens. Vide cap. seq. 7.

CAP. VII.

De Fortuna & Casu, itemque de Monstro.

I. Quid sit? R. *Est illa causa quæ per se in aliquid aliud inducit.*

FORTUNA;
 de qua not.

FORTUNA est causa per accidens in iis quæ cum
 electione finis alicujus gratia agunt.

1. Circa idem versantur mens & fortuna.

2. *Theorema.* Fortuna est indefinita & immanifesta homini.

3. Fortuna est aliquid præter rationem.

1. Quid sit?

R. Dicitur

CASUS.

Est illa causa quæ per se in aliquid aliud inducit.

CASUS

est causa per accidens, in iis quæ sine deliberatione finis alicujus

gratia fiunt. *Arist. 1.2. Phys. c. 5.*

1. Quid sit?

R. Dicitur

MONSTRUM.

Est effectus naturalis à rebus & fo-

lita secundum speciem dispositione de generant.

2. *Theorema.* Monstrum non intenditur à natura.

Tractatus II. Partis Generalis.

De Affectionibus corporum naturalium.

C A P. I.

De Motu in communi.

I. Nomen, quod

varie sumitur;

1. Pro quavis mutatione: Sic per affectus, dolorem, iram, &c. animus dicitur moveri.
2. Pro motu locali tantum.
3. Pro illa mutatione corporum, quæ etiam generationem & corruptionem includit.
4. Pro mutatione successiva sensibili de subiecto in subiectum; quæ fit vel circa quantitatem, vel circa qualitatem, vel circa locum.

II. Quid sit? R.

MOTUS est actus ejus quod in potentia est, quatenus tale. *Arist. l. 3. Phys. c. 1.*

MOTUS,
de quo
VI. not.

III. Requisita.

1. Movens:
estque

1. vel

Internum, cujusmodi est forma substantialis omnium motionum effectrix.

Externum, quod extra mobile existit: ut, si ignis eam calefaciat.

Remotum, quod virtute & potentia tantum agit, & hoc motiones excitando nihil vicissim patitur.

2. vel

Propinquum, quod proxime agit in aliud, & à quo immediate efficitur motus contactu corporeo.

2. Mobile sive patients, quod motum à movente excitatum sustinet: In hoc tanquam in subiecto est motus.

3. Terminus à quo, estque initium à quo incipit motus

4. Terminum ad quem, in quo terminatur & quiescit motus.

5. Tempus, nam omnis motus fit in tempore.

1. Quidquid movetur ab alio movetur.

2. Movens est simul cum mobili.

3. Omnis motus est Successivus & continuus: Nam successio est formalis ratio motus, secundum quam mobile partim est actu, partim est potentia.

4. Motus suam specificationem & distinctionem accipit à Termino ad quem.

5. Termini motus sunt oppositi.

IV. Theorematum.

V. Diviso. Vide cap. 2. & 3.

VI. Oppositum, & est QUIES. Vide cap. 4.

FINITUM. Vide cap. 5.

Externa. Vide cap. 6.

Affectiones corp. nat. sunt vel
Interne:
ut,

CAP. II.

De Divisione Motus ratione Principii, & ratione Mobilis.

1. Quid sit? R. MOTUS PURE NATURALIS provenit à principio naturali ad unum motum determinato: ut, quando ignis ascendit.

2. Theorema. Motus naturalis ab initio est tardior, in fine velocior.

1. Quid sit? R. MOTUS ANIMALIS fit in animalibus à facultate locomotiva, mediantibus musculis & spiritibus animalibus: Sic motus hominis est animalis.

2. Theorema. Motus animalis in principio est tardior, in medio concitior, in fine languidior.

1. Quid sit? R. MOTUS VIOLENTUS fit ab externo agente, ita quidem ut repugnet passo sive mobili, quod per vim truditur: Sic lapis violento motu projicitur in altum.

1. Motus violentus ab initio est velocior, ià fine tardior.

2. Theorema. Motus violentus non est diuturnus.

1. Pulsio, cum movens à se dispellit mobile: ut, percussio, jaculatio, protrusio.

2. Tractio, cum movens ad se trahit mobile: ut, inspiratio, id est, aeris attractio.

3. Vectio, cum mobile vehitur non per se sed per aliud: ut, sedens in curru movetur ad motum currus.

4. Vertigo, cum mobile in gyrum vertitur: ut, rota.

1. Per accidens, quod accidentaliter conjungitur mobili per se: ut, album dicitur moveri per accidens, quia albedo accidentaliter conjungitur corpori, quod per se movetur.

2. Secundum partem, cujus aliqua pars movetur: ut, homo dicitur sanari, quia oculus vel manus ejus sanatur.

3. Per se primo, cui per se ac primo convenit motus: ut, totum corpus movetur per se primo localiter.

II. Mobilis. Dicitur aliquid ita moveri

III. Terminum ad quem. Vide caput seq.

TRACTATUS II.

C A P. III.

De Divisione Motus ratione Terminum ad Quem.

MOTUS tendit vel ad

GENERATIO est motus sive mutatio à non esse ad esse: ut, *non homine generatur homo.*

Substantiam, ut,

CORRUPTIO est mutatio ab esse ad non esse: ut, *cum homo moritur & à vermibus corrumpitur.* (Proprie loquendo *Generatio* & *Corruptio* non sunt veri motus, cum fiant in instanti, & non cum successione, nisi forte conjunguntur cum alterationibus quæ præcedere solent generationem & corruptionem.)

Quantitatem, ut,

AUGMENTATIO sive **ADCRETIO** est motus à minore quantitate ad majorem, donec perveniatur ad terminum à natura præfinitum: ut, *quando puer crescit.*

DIMINUTIO est mutatio de majore quantitate ad minorem: ut, *quando stirpes marcescunt, & paulatim diminuuntur.*

Qualitatem, ut **ALTERATIO** est motus sive mutatio, in qua eodem sensibili subiecto manente alia qualitas acquiritur, vel abjicitur: ut, *calefactio.*

1. *Quid sit?* R. **MOTUS LOCALIS** sive **LATIO** est, subiecti loci mutatio, qua subinde aliud atque aliud spacium acquiritur: ut, *deambulatio.*

Vbi seu locum, ut **MOTUS LOCALIS**; de quo tria not,

2. *Quotuplex?* R.

Simplex, qui vel

Rectus, qui fit per lineam rectam vel

Sursum, qui à medio fertur: ut, *motus naturalis ignis.*

Deorsum, qui in medium fertur: ut, *motus naturalis terræ.*

Circularis, qui perpetuo æqualem à centro distantiam retinet: ut, *motus cæli.*

Mixtus, sive *Compositus*, qui ex recto & circulari motu simul constat. *Hic competit corporibus mixtis.*

1. Motus localis est primus motuum.
2. Motus circularis est natura prior recto.
3. Motus circularis est perfectior recto.

3. *Theorema*

C A P. IV.

De Quiete.

De QUIETE not.

1. *Quid sit?* R. **QUIES** est privatio motus in subiecto ad eum recipiendum idoneo. *Arist. l. 5. Phys. c. 6.*

2. *Quotuplex?* Resp. est vel

Naturalis, cujus principium est intrinsecum, & ad quam quietem mobile naturali inclinatione fertur: *Sic lapis quiescit in terra.*

Violenta, cujus principium non est intrinsecum: ut, cum corpus in alieno loco vi externa detinetur, v.g. *lapis in superiori parte aeris.*

3. *Theorema.* Quies respectu motus præcedentis est perfectio & complementum motus; respectu vero motus subsequens est privatio.

PARTIS GENERALIS.

C A P. V.

De Finito, & Infinito.

1. Quid sit? R. FINITUM proprie inest corpori quanto, id est, quantitati, & est, cujus aliquis est finis & terminus. *Arist. 1. Phys. cap. 7.*

1. Num infiniti consideratio ad Physicam pertineat? R. Affirm. quia Philosophus naturalis per se considerat magnitudines, motum & tempus, cum sint accidentia corporis naturalis, ut naturale est; sed his accidentibus conveniunt finitum & infinitum: ergo necesse est ut rationem infiniti exponat, ut perfectam notitiam eorum tradere possit.

1. Quod divisionem & transitum non admittit, cum omni careat quantitate: ut, *Punctum*.

2. Quod transitum quidem concedit, sed ad ejus finem propter immensitatem nemo pervenire potest: *Ejusmodi molem termino suoque carentem aliquis mente sibi potest percipere, atque hoc in loco quaeritur, siue talis in rerum natura.*

2. Quot modis vox infiniti accipitur? R. Infinitum dicitur,

3. Quod & transitum, & finem habet, sed vix & non nisi magna cum difficultate ad eum pervenitur: ut, *rem infiniti laboris dicimus.*

4. Cujus finis aliquis est, sed ad quem perveniri propter impedimentum non potest: ut *Maris abyssum.*

5. Cui in infinitum addi & demi quidquam potest: ut, *numerus, & magnitudo.*

3. Quid sit? R. *ἄπειρος, ἵστω, ὅτι κατὰ τὸ πᾶν λαμβάνεται, καὶ ἐν τῷ ἁπλοῦς ἔχει.* INFINITUM est id, cujus qui ratione magnitudinis aliquid sumunt, iis aliquid semper licet extra accipere. *Arist. lib. 3. Phys. cap. 7.*

II. Oppositum, scil. INFINITUM, de quo not.

4. An sit aliquid infinitum? Resp. Disting. inter Infinitum

ἄπειρον, quod non datur, quia

Ποσὲσσι, quod datur, estque infinitum vel

1. O. corpus superficie & extremitate terminatur.

2. O. corpus sensibile certo continetur loco.

3. O. numerus numerari potest. *Divisione*: Sic magnitudo potest dici infinita, quia semper in minores particulas potest dividi.

Additione: Sic numerus potest dici infinitus, quia semper unitatis additione fit major.

CAP. VI.

De Loco.

- I. *An sit?* R. } 1. Unus idemque locus diversa corpora recipit, & ubi modo aer
 Affir. quia } est, ibi paulo post aqua, vel terra, vel aliud corpus.
 2. Gravia corpora quasi naturali impetu tendunt deorsum, ut
 ibidem conserventur, & levia sursum.

II. *quid sit?* R. *ὁ τόπος ἐστὶ τὸ πρὸς ᾧ μένει τὸ μέγεθος αἰνῶτος ὡς πρὸς τὸν τόπον.*
 Locus est superficies corporis continentis immobilis primo. *Arist. lib. 4. Phys. cap. 4.*

- III. *Quotuplex?* R. } *Communis*, qui plura simul corpora, sed non primo &
 Locus est } *immediate* complexitur: ut, *Museum*.
 1. vel } *Proprius*, qui unum tantum corpus primo & immediate
 ambit: ut, *superficies concava vasis respectu vini in*
contenti.
 2. vel } *Naturalis*, quo locatum suapte natura fertur, atque in
 eodem quiescit & conservatur: ut, *superior aeris respectu*
respectu ignis.
Violentus, in quem locatum vi detruditur, & propterea
 in eo non quiescit nec conservatur: ut, *si lapis prop-*
icitur in sublime.

LOCUS,
 de quo
 not.

IV. *Theore-*
ma.

1. Locus continet locatum & undique ambit, nec tamen est
 pars, vel aliquid de essentia locati.
 2. Locus proprius nec major, nec minor est locato.
 3. Et si locus ab hoc vel illo locato est separabilis, tamen omni
 plane locato non caret.
 4. Omne corpus natura ad locum suæ naturæ adcommodatū
 fertur, in eoque quiescit.
 5. In omni loco est supra & infra.
 6. Locus est immobilis, b. e. non movetur ad motum localem, nisi
 per accidens.

1. vel } *Actu*, quod actu est divisum ab alio corpore à quo cir-
 cumscribitur. *Ruvio l. 4. Phys. cap. 5.*
 2. vel } *Potestate*, quod non actu divisum est ab alio, à quo per
 continuationem cum eo dicitur contineri, sed divisi-
 potest, & sic divisum potest ab eodem circumscribi
Ibid.

V. *Quot modis*
aliquid di-
catur esse in
loco? Resp.

1. vel } *Per se*, quod per se potest moveri motu locali, vel motu
 augmentationis.
 2. vel } *Per accidens*, quod est in alio existente per se in loco
 actu, vel potestate: ut, *accidentia*.
 3. vel } *Circumscriptive*: sic corpora sunt in loco.
Definitive: sic Angeli dicuntur esse in loco.
Repletive: ut, Deus.

VI. *Oppositum*, & est VACUUM, de quo cap. seq. 7.

TEMPUS, de quo cap. 8.

Affectiones extrinsecæ corporis naturalis sunt

CAP. VII.

De Vacuo.

- I. Nomen, quod sumitur vel** Negative. Vacuum negativum est pura negatio, adeoque omnino nihil. *Tale vacuum ante mundum conditum, etiam extra cælum imaginatur.*
- II. Quid sit?** R. *Τὸ κενὸν τίποτι ἀντιζῆλον εἶναι, εἰ ἴσιν, ἰσχυροτέρων συνέσει.* Privative. Vacuum privativum est quod quidem in se non habet corpus, dicit tamen respectu ad id recipiendum. *De hoc Vacuo disputant Physici.*
- III. An detur Vacuum in rerum natura?** R. Neg. Nam res naturales à Vacuo penitus abhorrent: exempl. gr. Si aer ex fistula adirabatur, confestim aqua contra suum naturalem impetum adscendit, ne scil. si nihil aeri extracto succederet, vacuum daretur. Causa propter quam natura abhorret à Vacuo est, quia Vacuum dissolvit illam rerum conservatricem unionem, impeditque ne sublanis mundus dilapsam è cælo vim hauriat, cum fieri nequeat ut per inane interitium vis illa trajiciatur. *Conimbr. l. 4. Phys. c. 9. q. 1. a. 3.*

CAP. VIII.

De Tempore.

- I. Quid sit?** Resp. Hoc explicatur
- Negative.** Tempus non est
- Affirmative.** *Ὁ χρόνος ἴσιν ἀεὶ ὁμοῦς καὶ ὁμοῦς κατὰ τὸ πρῶτον καὶ ὅτε.*
- 1. Motus circularis: quia** 1. Pars temporis est tempus. At pars motus circularis non est motus circularis.
- 2. Cælum ipsum.** Nam cælum omnia continet ut locus. Tempus vero omnia continet ut mensura.
- 3. Motus particularis: quia** 1. Motus est in certo & determinato mobili, & certo quoque fit in loco. Tempus autem ubique est idem.
2. Omnis motus altero est velocior & tardior. At tempus non dicitur velocius aut tardius.
- TEMPUS** est numerus motus secundum prius & posterius. *Arist. lib. 4. Phys. cap. 11.*
- II. Theorematia.**
1. Datur minimum in tempore, multitudo, sed non magnitudine.
2. Tempus non dicitur velox aut tardum, sed multum & paucum, longum & breve.
3. Tempus quodammodo est idem, & quodammodo diversum.
4. Ut motus non numero sed specie unus idemque redit: sic & idem tempus.
5. Non solum motum tempore metimur, sed etiam tempus motu.
- III. Cognata, quæ sunt,**
1. *Ἔκκον*, quod est duratio indivisibilis tota simul & invariabilis ex propria natura, non omnino perpetua, sed aliquam habens perpetuitatem à parte post. *Ruvio l. 4. Phys.*
2. *Ἐτερίτης*, quæ est interminabilis vitæ tota simul ac perfecta possessio. *Boetius l. 5. de consol.*

Tractatus I. Partis Specialis.

De Mundo, & Corporibus simplicibus.

C A P. I.

De Mundo.

I. *Etymologia.* **Mundus** Græce *kosmos* ab ornatu seu munditie nomen habet, quia non solum ex pulcherrimis rebus constat, sed etiam illa pulcherrimo ordine sunt inter se connexa.

1. *Nomen;* circa quod not,

2. *Quovulsa.* Vox *Mundi* accipitur

1. Pro ideis in mente divina: *Hoc sensu dicunt Mundus Archetypus, sive intelligibilis.*
2. Pro Angelis; & vocatur *Mundus Angelicus.*
3. Pro cælo & elementis simul; & adpellatur *Mundus elementaris.*
4. Pro homine; & dicitur *parvus Mundus.*
5. Pro universo, sive tota creaturarum collectione; & vocatur *Mundus magnus.*

II. *Quid sit?* R. *Kosmos* est *ordinatus* & *decoratus* & *habitus*, & *tota* & *totus* *mundi* *conditio* *placens*. **Mundus** est compages à cælo terraque coagmentata, atque ex iis naturis quæ intra ea continentur. *Arist. lib. de Mundo. cap. 2.*

Aggregate, in
quarum
constituunt
Mundum,
de quo
quatuor
not.

Efficiens, Deus fabricator & creator omnium.
Materia, corpora naturalia & sensibilia, nempe cælum, elementa, & ex his mixta.

III. *Causæ;* quæ sunt,

Forma, ordo & dispositio illa mirabilis rerum.
Primarius est gloria Dei. *Universa* propter semetipsum & *peratus* est Dominus. Pro. 16. 4.
Secundarius est homo. *Mundus* propter hominem, *bonum* vero propter Deum.

IV. *Affectio-*
nes, quæ
sunt

1. *Unitas.* Mundus est unus, scilicet *ordine* & *harmonia* partium, quæ omnes ad commune bonum totius universi concurrunt.
2. *Perfectio.* Mundus est perfectus, scil. in suo genere & gradu.
3. *Quantitas.* Quæ est capacissima, finita tamen, ita ut totis constet terminis, & circulo quasi claudatur.
4. *Figura.* Mundus est rotundus, quia præcipuè ejus partes integrales, nempe cælum, aer, aqua, terra, sensibus dijudicantur esse Sphæricæ.

CORPORA NATURALIA considerantur

Segregare & seorsim. Vide cap. seq.

CAP. II.

De Celo.

- I. *Nomen*, quod sumitur
1. Pro aere: ut *Psal. 8. volueret caeli.*
  2. Pro toto mundo seu universo.
  3. Pro caelo *fidereo* five firmamento.
  4. Pro universa *aetherea* regione opposita elementari: *Quae significatio hujus est loci.*

II. *Quid sit?* R. COELUM est corpus naturale simplicissimum, sphaericum, perlucidum, & in orbem mobile.

Materia; de qua not.

1. *An sit?* R. Coelum constare ex materia, patet ex quantitate, raritate, densitate, quae materiam consequuntur.

2. *Qualis?* R. Materia coeli est eadem cum materia elementari, quia entia praeter necessitatem non sunt multiplicanda.

Forma. O. corpus constat ex materia & forma, quae dat esse rei. Coelum est corpus. H. &c. Haec tamen forma non est anima, quia nullae operationes animae adparent.

1. *Motus*. Circularis motus est caelo naturalis, quia omne corpus naturale aliquem motum naturalem habet.

2. *Figura*. Coelum est rotundum, quia perfectissimo corpori simpliciter; & quod rerum universitatem continet, debetur figura perfectissima & capacissima.

3. *Positio*num differentiae; & sunt sex: Dextrum, sinistrum, sursum, deorsum, retro, ante.

1. *Motu*.

4. *Operatio*. 2. *Lumine*.

Coelum agit 3. *Influentia*. Nam multa generantur à caelo neque per lumen, neque per motum: ut, *metalla*.

1. Coelum est quinta substantia, hoc est, *Natura simplex ab elementis distincta*.

2. Coelum neque est grave neque leve.

3. Coelum est ingenerabile & incorruptibile.

V. *Theorema*.

VI. *Notae*. Vide cap. seq.

Corruptibile, ut ELEMENTA, de quibus cap. 4, 5, 6. & Tract. 2.

Simplex. Vide Tract. 3.

Corpus naturale est vel

C. A. P. III.

De Sphaeris Coelestibus, Stellis, & Galaxia.

PARTES COELI prout integrum opusculum fuit ad

Perficimus; ut **SPHÆRÆ COE-
LESTES**, seu **ORBES**, qui non
reales, sed ex hypothesi Astro-
nomica ponuntur: ut.

1. Sphæra Lunæ.
2. Sphæra Mercurii.
3. Sphæra Veneris.
4. Sphæra Solis.
5. Sphæra Martis.
6. Sphæra Jovis.
7. Sphæra Saturni.
8. Firmamentum.
9. Cœlum Crystallinum sive æqueum.
10. Primum mobile, sive ultimum cœlum.

I. Quid sint? R. **STELLÆ** sunt corpora cœlestia, lucida,
globosa, mobilia, & ad inferiorum salutem condita.

Fixæ, quæ in cœli parte superiori tardissime moventur,
eandemque inter se perpetuo servant distantiam. *Non
sunt innumerabiles*, notabiliores tamen numerantur
1022.

**II. Quot-
plici?** R.

Errantes, seu
Planetæ, de
quibus not.

1. *Quid sint?* Planetæ sunt qui in in-
ferioribus cœli partibus move-
tur, diversumque situm tum ad
invicem tum ad stellis fixis ob-
tinent.

1. Saturnus.
2. Jupiter.
3. Mars.
4. Sol.
5. Venus.
6. Mercurius.
7. Luna.

2. *Quot sint?*
R. Septem.

STELLÆ,
de quibus
not.

1. *Motus*. Stellæ revera moventur in cœlo.
2. *Lux*. Stellæ lumen à Sole mutuuntur, ita tamen
etiam aliquid ex se lucis possideant.
3. *Figura*. Stellæ sunt rotundæ, licet ob nimiam
distantiam planæ appareant.
4. *Vis agendi in hac inferiora*. Hinc influentiæ & ali-
nes siderum sunt variæ.

**III. Affectio-
nes.**

1. Stellæ sunt ejusdem naturæ cum cœlo.
2. Stellarum motus nullum edit sonum.
3. Lumen stellarum non est substantia,

GALAXIA seu **VIA LACTEA**; quæ est maxima frequentia minimorum Stellarum, quæ præ exiguitate ad nostrum adspæctum distincte pervenire nequeunt, ut cæteræ Stellæ, atque ita inter se lumen commiscunt & confundunt. *Conimbr. de Mes. tr. 4. c. 2.*

CAP. IV.

De Elementis in communi.

1. Pro primis cuiusque rei principiis, quæcunque illa sunt: Sic dicimus *lineas* esse ordinationis Elementa.
- I. Nomen. 2. Pro principiis generationis, *Materia, forma, & privatione.*
quodsumitur, 3. Pro solis principiis compositionis, *Materia, & forma.*
4. Pro quatuor illis corporibus simplicibus, *igne, ære, aqua, & terra.*

II. Quid sint? R. *Elementum* est id in quod cætera corpora dividuntur, in quibus inest potentia aut actu, ipsum autem est indivisibile in diversa secundum speciem. *Arist. l. 3. de cal. r.* ELEMENTUM est corpus simplex, in quod alia corpora resolvuntur. *Conim. l. 2. de gen. c. 3. q. 1. d. 1.*

Materia. Est prima illa ex qua omne corpus componitur, eaque indifferenter se habet ad quodlibet elementum.

III. Principia. *Forma.* Cum elementa sunt corpora, ideo habent suas formas substantiales, nobis tamen incognitas.

Absolute, prout sunt partes mundi. De Elementis in communi not.

1. *Figura.* Elementa ex se & sua natura non habent certam figuram; quatenus vero sunt partes hujus universi, quod est rotundum, habent figuram rotundam.

2. *Impuritas.* Elementa, prout existunt in rerum natura, impura sunt, & aliquo modo mixta.

3. *Duratio.* Elementa non sunt æterna, sed ex se invicem generantur & corrumpuntur, inque se mutuo mutantur.

IV. Affectiones. 4. *Motus.* Elementa moventur motu simplici recto, qui est vel à medio sursum, sitque per levitatem; vel ad medium deorsum, sitque per gravitatem.

5. *Qualitates, tum* *Gravitas,* qua elementum movetur deorsum.
Levitas, qua elementum fertur sursum.

Alteratrices, per quas elementa alterantur, mixtionemque absolvunt. *Vid. Tr. seq. l. 1.*

V. Quot sunt? R. Quatuor: *IGNIS, AER, AQUA, TERRA.* *Vid. cap. seq. l. 1.*

VI. Theoria. 1. Elementa sunt indivisibilia, scilicet in alia corpora.

2. Elementa extrema magis pura sunt quam intermedia.

3. Elementum quodvis in quodvis aliud converti potest.

4. Elementa in suis locis nec gravitant nec levitant.

7. Elementa prout causa sunt mixtionis, & mutationum Physicarum. *Vide Tract. seq. l. 1.*

CAPITULUM V

De Ignis & Aeris

I. An detur elementum ignis? R. Affirm. Quia summus calor alicui corpori simpliciter debetur. At non convenit aeri, qui humiditatem summam cum aliquo calore sibi vendicat, nec aqua, nec terra. Ergo, igni.

II. Quid sit? R. Ignis est elementum calidissimum, siccum, & levissimum, existens sub concavo Lunae.

I. Simpliciter
sive, ut I. G.
NIS, de quo
not.

III. Locust. Ignis sub concavo Lunae existit, quia levissimum elementum debetur locus supremus in regione elementari, qui est infra sphaeram Lunae. Unde & flamma ignis, cum nos exhalet, confestim supra aerem ascendit.

IV. Usus Ignis
1. Adgregat ea quae sunt ejusdem generis
& quae sunt diversi generis disjungit.
2. Aquas & Terrae frigiditatem temperat.

V. Quid sit? R. Aer est elementum humidissimum, calidum, & leve, terram & aquam undique ambiens, omnemque locum repleto, nullo alio corpore repletum.

Levia, quae
sursum tendunt, sunt
quae duo:

VI. Secundum
quid leve, ut
AER, de
quo not.

VII. Diviso in
tres Regiones,
quarum

Suprema, incipiens à superficie ignis, & extendens se usque ad medium aerem, ubi vapores condensantur, est ultra quam ejus natura postulat calida, ob ignis trinitatem & coeli motum.

Media, quae inter supremam & infimam interjacet, & aestivo tempore mihi quae hyeme, est respective frigida, propter defectum reflexorum radiorum, qui ad illam non pertingunt, & propter vapores qui cum eo perveniunt, sublati jam in pedimentis, ultra sese ad nativum sphaerae revocant, aeremque refrigerant.

Infima, quae sumit initium à superficie terrae & eo protenditur quousque radii Solis reflectuntur, est pro vario Solis adfusu & recessu modo calida, modo frigida, & aestate major quam hyeme.

1. Mixti substantiam penetrans eam subigit, & generationem habilem reddit.
2. Inspirationi & vocis formationi inferitur.
3. Meteoris generandis praebet locum, & volucris spatium volandi.

VIII. Usus
Aer

Gravia, quae deorsum tendunt. Vide cap. seq.

Elementa sunt yd

Transitus
P. A. P. V. E.

De Aqua, & Terra.

AQUA est elementum frigidissimum, humidum, & grave, terram undique ambiens & interfuens.

I. Secundum quid

graves, ut, **AQUA**

de qua not.

1. **Figura.** Aqua figura est rotunda: Talis enim totus terra & aqua globus, ut guttae, partes aquae homogeneae, imitantur naturam totius. Hinc navigantes paulatim terra prospectum amittunt, ob interjectum maris tumorem.

2. **Mollitas.** Mollitas concreta corpora ad formam mixti facilius introducuntur.

3. **Flus.**

1. Natura sua frigida temperat calorem ignis.

2. Irrigat terram, ut producat omnis generis plantas.

3. Piscibus domicilium praebet, terrestribus & volatilibus potum subpeditat, &c.

TERRA est elementum siccissimum, frigidum, & gravissimum, secundum se totum immobile & mundi centrum.

1. **Figura.** Terra est rotunda: quod constat parim ex umbra terrae, quae in Eclipsibus rotunda, seu conoides, parim ex ostu & occasu stellarum, nam citius oriuntur orientalibus fideliter.

2. **Situs.** Terra in medio mundi constituta est: Si enim medium universi non obtineret, non fierent Eclipses cum Sol & Luna per diametrum opponantur.

3. **Quies.** Terra non movetur, sed in medio mundi perpetuo quiescit: quia naturaliter alio ferri non potest, ferretur enim sursum, siquidem à centro dimoveretur. **Causa immobilitatis terrae est nativa ejus gravitas.**

II. Affectiones.

4. **Magnitudo.** Globus terrenus consideratur.

Respective: Globus terrae in respectu ad coelum est instar puncti; h.e. quoad nostrum adspicuum insensibilem habet magnitudinem: Sic enim centum est minutissimum.

Absolute: Terra magnam habet quantitatem, adeo ut totius terrae ambitus ferè 5625. miliaria Germanica comprehendat.

1. **Reddit** corpora durabilia ad retinendas inscriptas figuras.
2. **Temperat** sua siccitate humiditatem aquae.
3. **Est** sedes & domicilium mineralium & metallorum, plantarum, animalium, & hominum.

Tractatus II. Partis Specialis.

De elementis prout sunt causa mixtionis & mutationum Physicarum.

C A P. I.

De Qualitatibus Primis.

I. Quid sint? R QUALITATES PRIMAS vocamus, quæ per se primo insunt corporibus sublunaribus, suntque radices cæterarum qualitatum materialium: *Metaph. 2. 4. Disp. 6. sect. 5.*

Calor. Θέρμη ἐστὶ τὸ συγκρίνειν τὰ ὁμογενή. CALIDUM est, quod ea congregat quæ sunt ejusdem generis. *L. 2. de gen. cap. 2.*

Frigus. Ψυχρότης ἐστὶ τὸ συνάγειν ἢ συγκρίνειν ὁμοιοτάτα τὰ ἄντιμα ὁμογενή. FRIGIDUM est, quod ex æquo cogit ac congregat, tam quæ ejusdem sunt generis, quam quæ diversi. *ibid.*

Humiditas. Ὕγρυν ἐστὶ τὸ ἀδύρειν ὁμοίᾳ ὕδατος, ὑπόκεινται τῷ ὕδατι. HUMIDUM est, quod difficulter continetur termino proprio, facile vero alieno *ibid.*

Siccitas. Ξηρότης ἐστὶ τὸ ὑπόκεινται ἀπὸ ὁμοίᾳ ὕδατος, ἀποσπείρειν τὸ ὕδωρ. SICCUM est, quod facile termino proprio continetur, difficulter vero alieno. *ibid.*

1. Cuilibet elemento conveniunt duæ qualitates primæ, una in gradu summo, altera in gradu remisso.
2. Elementa symbolica facilius ac celerius in se invicem transmutantur.
3. Ex duobus elementis asymbolicis facilius tertium generatur, quam unum ex altero.
4. Qualitates elementorum symbolica sunt ejusdem speciei.
5. Qualitates primæ non sunt formæ elementorum quia sunt accidentia

II. Quid.
R. 4.

III. Theorematum

Primæ, de
quibus
not.

manifestæ, quæ

1. Qualitates

De Elem. prout mixta const. not.

1. Actio & Passio, vide cap. 4.
2. Alteratio, vide cap. 5.
3. Generatio, vide cap. 6.
4. Mixtio, vide cap. 7.

Occultæ, vide cap. 3.

Secundæ, vide cap. 2.

PARTIS SPECIALIS.

19

CAP. II.

De Qualitatibus Secundis.

I. Quid sint? R. QUALITATES SECUNDÆ dicuntur, quæ ex primis qualitatibus oriuntur. *Volantur aliàs qualitates tactiles.*

1. *Densitas*, est qualitas à frigore, secundum quam partes subiecti immediate coherent & constringuntur.
2. *Raritas*, est qualitas à calore ut plurimum orta, habens partes extenuatas, nec inter se probe compactas.
3. *Gravitas*, est qualitas orta à frigore, quæ corpora quædam naturalia ad centrum tendunt.
4. *Levitas*, est qualitas plerumq; orta à calore, sursū omnia evehens.
5. *Durities*, est qualitas orta à siccitate partes densas & bene compactas habens.
6. *Mollities*, est qualitas orta ab humiditate, facile tactui cedens.
7. *Craffiti*, est qualitas orta à siccitate, partes habens solidas.
8. *Subtilitas vel Tenuitas*, est qualitas orta ab humore potissimum, partes tenues habens.
9. *Ariditas*, est qualitas orta à siccitate, partes habens humoris fere expertes.
10. *Lubricitas*, est qualitas ab humiditate producta, quæ tactum facile effugit & elabirur.
11. *Tenor*, est qualitas ab humiditate exorta, habens partes tenaces & glutinosas.
12. *Enabilitas*, est qualitas ex siccitate orta, habens partes non coherentes, ideoque facile adteritur.
13. *Asperitas*, est qualitas ex siccitate orta, habens partes prominentes, ideo tactum, dum contrectatur, offendit.
14. *Lenitas*, est qualitas orta ab humiditate, superficiem habens æqualem, & tactum, dum contingitur, oblectans.

CAP. III.

De Qualitatibus Occultis.

I. An deniur Occultæ Qualitates? R. Affirm. quia dantur actiones, quarum ratio ex manifestis qualitatibus reddi nequit.

II. Quid sint? R. QUALITATES OCCULTÆ sunt potentia naturales absconditæ & latentes, quibus res naturales aliquid agunt vel patiuntur, cuius causa vera certe non potest dari; ut, *cum Magnes trahit ferrum.*

Exemplum datur, quæ est mutua & naturalis quædam conspiratio inter res phycas, ex peculiari occulta cognatione proveniens, ob quam res naturales amico affectu & occulto amore ad se invicem trahuntur; Sic, *Ruta juxta ficum fata latissime crescit.*

Armenia datur, quæ est naturalis rerum Phycarum inimicitia, & repugnantia, quæ secundum aliqua sibi ipsis insecta, similitate diffentiunt; Sic, *Leo ad canem Galli expavescit.*

III. Diviso.
Dividuntur
in

CAP. IV

De Actione, & Passione Elementarum, ut & de Contactu.

I. Quid præsupponant?

R. CONTACTUM,

qui est duplex:

Corporealis, & est verus & proprius illarum contactus, quando duorum corporum superficies tangit sunt; & ita coniunguntur, ut in uno se movere & alio moveri queant: Sic igitur agit in signum peron. *Materialis*, cum non superficies, sed virtus unius corporis ad superficiem alterius corporis pervenit: Sic Sol calefacit terram, & Magnetes adhibet ferrum.

II. Quid sint? R. **Actio** est ad similitudinem qualitatis sensibilis agentis in qualitatem patientem, transmutans corpus motum forma accidentiaris. **Passio** est ad similitudinem qualitatis patientis ad qualitatem agentem sensibilem. Et hoc, ut tantum, quæ materiam habent, inest.

De ACTIONE & PASSIONE Gen. not.

III. Divisio
rumAgentis,
quod

Primum, in quo motionis principium consistit. *Hoc sibi patiens ab eo in quod agit.*
Primum vel Postponum, quod cum re, quæ sit, coniungitur. *Id proprie repatiuntur.*

Actionis
quæ vel

Imperfecta & imbuta, quæ agens patiens non totum immutat, sed partem labefactat, atque aliquem qualitatis gradum inprimis. *Dicitur sibi abique agentis victoria.*
Perfecta & completa, quæ agens omnino sibi simile reddit patientem. *Dicitur sibi abique agentis.*

IV. Modus Actionis, ex Passione. Hic not. Conditiones.

1. Ut Agens, in quantum tale, sit in actu, & patiens in potentia.
2. Ut agens & patiens sese mutuo tangant.
3. Ut non sint continua, alias participant natura.
4. Ut patiens aut magis aut minus patiatur, secundum quod dispositum est ad actum agentis.

V. Connexum,
scilicet Reactio,
de qua not.1. Quid sit?
2. Condiçiones

R. **Reactio** est retributio quædam mutatio, quæ patiens reinitur adversus agens, & illud commutat dum ab illo mutatur, adeo ut agens pati, & patiens agere aliquo modo dicatur. *Abaxella de Reat. cap. 1.*
1. Ut agens & patiens eandem habeant materiam: scilicet Spiritum.
2. Ut agens sit ultimatum, non veto primum.
3. Ut agens contineatur intra Sphæram passivam.
4. Ut agant actione inchoata vel imperfecta.

VI. Theoria

1. Generationes, & corruptiones elementorum non possunt fieri sine actione & passione.
2. Agens & patiens debent esse quodammodo similes, quodammodo dissimiles. Similia secundum genus, dissimilia secundum formas specificas: quæ sunt contraria, aut inter ea media.
3. Idem non agit in simplicem, sed prout, & secundum eandem partem, actionem scilicet directam, & propriam dicitur.
4. Omne agens nititur sibi assimilare patientem.

CAP. V.

De Alteratione.

I. Nomen, quod sumitur. *Est, ut non generans tantum alterationes, sed etiam improprias complectarum. Sic, obnoxia dicuntur alterari, non modo quando qualitatibus con-*
spiciuntur, sed etiam quando existerent in caliditate luce perfunderentur.
2. Stricto, pro motu ad qualitatem contrariam in subiecto habentem. *Sic*
caliditas alterationis vana, etque sola alteratur quae possunt interire.

II. Quid sit. **R.** ALTERATIO est motus ad qualitatem sensibilem mediam aut extremam. *Conimbr. l. 1. de gen. & corr. c. 4. a. 1*

III. Quid differat a Generatione. **R.**
1. Alterationis Terminus a quo est positivus; **Generationis** privativus.
2. Alterationis Terminus ad quem est Qualitas; **Generationis** Substantia.
3. Alteratio, cum sit motus, successivus; **Generatio** in instanti.

IV. Theorema nata.
1. Alteratio est nobilissima motus species, quia ejus terminus est qualitas.
2. Alteratio est motus continuus & successivus, nec fit in instanti.
3. Alteratio est comes & via generationis.

CAP. VI.

De Generatione & Corruptione.

I. Nomen, quod sumitur. *Lat. pro omni generatione, tam substantiali quam accidentali.*
**2. Stricto, pro sola viventium generatione, de qua in libr. de anima.
3. Medio modo, prout omnem solamque generationem substantialem complectitur. *Quae significatio hujus est loci.***

II. An detur Substantialis Generatio. **R.** Affir. quia dantur formae substantiales, circa quas accidit mutatio ab una ad aliam sub eadem communij materia.

III. Quid sit. **R.** *Generatio est mutatio totius, non remanente sensibili quodam, ut subiecto eodem.* *Arist. l. de gen. c. 4.* **GENERATIO** est mutatio a privatione formae substantialis ad formam substantialem in materia.
Conimbr. l. 1. de gen. c. 4. a. 9. d. 4. 1.

IV. Causae, quae sunt.
Efficiens, *Remota, & sunt corpora coelestia, quae motu suo lumine, calore, peculiari influentia movent haec inferiora.*
quae vel Propinqua, *& est extremum generans, quod aliud quoddam speciem sibi similem producere solet.*

Materia, *Remota, & est materia prima, quae conjunctam semper habet privationem, & capax est omnium formarum.*
quae vel Propinqua, *quae quidem in misto sunt quatuor elementa.*

Forma, *quae est ipsa mutatio substantialis.*
Finis, *qui est conservatio Specierum, nam natura abhorret ab interitu.*

V. Oppositum est CORRUPTIO, quae est mutatio totius, id est, ex toto sub eadem communi materia. *Conimbr. ibid. q. 16. a. 1.*

VI. Theorema.
1. Terminus ad quem corruptionis est terminus a quo generationis.
2. Unius generationis est alterius corruptionis, & contra.
3. Generatio formaliter est actio, quae forma cum materia unitur.

CAP. VII.

De Mixtione.

De MIXTIONE quinque not.

- I. Nomen quod sumitur } *Id est, pro quacunque quarumcunque rerum accumulatione: Sicut in tri-*
ci cum borde confusione videre est.
Presse & proprie, pro unione mistilium, id est, elementorum, sub una substan-
tiali forma alicujus misti, corruptis mistilium propriis formis.
- II. Quid sit? R. *Mixtu isd nomen est mixturæ admodum.* MIXTIO est miscibili-
 um alteratorum unio. *Arist. l. 1. de gen. c. 10.* MIXTIO est generatio
 misti ex mistilibus alteratis. *Conimb. l. 1. de gen. c. 10. q. 2. a. 2.*
- III. Considera- } *Miscibilium:*
 ones tumi } *Requiritur* { 1. Ut sint invicem agentia & patientia.
 2. Ut facile dividi ac comminui queant.
 3. Ut certam habeant proportionem & quantitatem.
- III. Considera- } *Mixtionis; ubi*
 ones tumi } *requiritur* { 1. Elementorum in unum locum concursus.
 2. Elementorum reactio.
 3. Elementorum divisio in minutas partes, quod sine humi-
 ditate fieri nequit.
- IV. Consequens seu Effectum. & est TEMPERAMENTUM, de quo cap. seq.
- V. Theoremata. } 1. Sola elementa proprie misceri dicuntur.
 2. Mistio differt ab aliis mutationibus.
 3. Elementa non sunt in misto secundum suas formas, sed iis pereuntibus
 succedit forma misti, sub cujus imperio primæ qualitates pristinum na-
 turæ rigorem deponunt, & ad quandam mediocritatem ac temperiem
 revocantur. *Conimb. ib. q. 3. a. 2.*

CAP. VIII.

De Temperamento.

De TEMPERAMENTO tria not.

- I. Quid sit? R. TEMPERAMENTUM est complexio quædam quatuor prima-
 rum qualitarum, debite & ad naturam mixti adcommode adtempera-
 tarum. *Fr. de Racionis disp. de Mixtis sect. 13.*
- II. Quæplex? } *Uniforme, quod medium & temperatissimum dicitur, in quo omnes quatuor*
 R. est vel } *qualitates æqua graduum proportionem coeunt.*
 } *Simplex, in quo una tantum qualitas vincit, denominaturque, &*
 } *duæ aliæ æqualitatem servant.*
 } *Difforme, estq; vel*
 } *Compositum, in quo duæ*
 } *qualitates reliquas*
 } *excedunt: Estque*
- III. Theoremata. } 1. Calidum & humidum. *Dicitur ære-*
 2. Calidum & siccum. *Vocatur igneum*
 3. Frigidum & humidum. *Adpellatur æqueum & phlegmaticum.*
 4. Frigidum & siccum. *Vocatur terreum & melancholicum.*
1. Temperamentum est proportio primarum qualitarum, sc. canonicæ.
 2. Temperamentum non est relatio; quia unum temperamentum dicitur ad
 teri contrarium: at relationi nihil est contrarium.
 3. Temperamentum non est quinta qualitas diversa à primis, sed ipsæ qua-
 tuor primæ qualitates ad temperiem reductæ.

Tractatus III. Partis Specialis.

De Corporibus imperfecte mixtis, seu de Meteoris.

C A P. I.

De Meteoris in communi.

I. *Nomen.* Meteora nomen habent à *μετεω* & *αίμα*, quod est tollo, elevo, suspendo, quia meteora ut plurimum in sublimi generantur.

II. *Quid sint?* R. METEORA sunt corpora imperfecte mixta, quæ ex halitibus è terra vel aqua excitatis, & calore Solis Stellarumque virtute elevatis, generantur. *Scharff. l. 4. Phys. c. 1.*

Remota, & sunt corpora coelestia, quæ sua vi & influxu materiam ab elementis erocant & in sublime tollunt.

Efficiens

quæ vel

Propinqua seu instrumentaria, estque

Calor, qui aquam & terram pervadens & adreunans in halitus solvit, & interventu levitatis effert in altum.

Frigus, quod exhalationes sursum evertas constringit, condensat, & coarctat.

Remota, & sunt elementa, cum primis terra & aqua :

Materia, estque vel

Propinqua, estque

Vapor, qui est halitus, sive spiratio calida & humida, quæ ex humore aqueo prodit.

Exhalatio, quæ est anhelitus terræ calidus & siccus.

Continet duas species.

1. Quæ facile ignem concipit, ex qua ignita meteora fiunt.

2. Quæ non ita facile intenditur, ex qua proxime venti existunt.

Forma, quæ est tam multiplex, quam varie subjecta materia afficitur: Ob hujus enim varias dispositiones, variae & diversæ species Meteororum generantur.

Finis, qui est multiplex :

1. Totius universi perfectio, & mutua elementorum adæquatio.

2. Aeris purgatio, se. *venenatis vaporibus absunitis.*

3. Futurorum prænotio & prælagium.

4. Dei hæc omnia mirabiliter ordinantis agnitio.

IV. *Locus*, estque aer præcipue. Nam etiam ea meteora quæ in terra generari dicuntur, præcipue in aere in terræ cavernis contento generantur.

Hypostatica, quæ vel

Ignita, quæ ex exhalationibus facile inflammabilibus sunt : vide cap. 2, 3, & 4.

Aquea, quæ ex vapore producuntur : vide cap. 5, 6, & 7.

Terra, quæ ex vapore & exhalatione simul fiunt : vide cap. 8, 9, & 10.

V. *Quotuplicia?* R. Meteora sunt vel

Emphatica seu apparentia, quæ phasmata dicuntur, quod specie & figura videantur : vide cap. 10, & 11.

Vide Tract. 4.

III. Cause sunt
Impetum mixtum, ut METEORA, de quibus quinque not.

Corpus mixtum est vel

FAX seu **CANDELA ACCENSA**; ea est fumus continuus, rarus & tenuis, in longum & latum æque diffusus, qui superiori parte accensus instar facis inflammata ardet, *Magirus l. 4. Phys. 6. 2.*

IGNIS PERPENDICULARIS; is est fumus longus, & arctius concretus, qui æquabiliter accensus perpendiculi vel pyramidis speciem refert.

BOLIS five **JACULUM**; id est fumus crassioribus partibus æqualiter cum subtilioribus commixtis constans, qui accensus sursumque evolans teli ardentis formam refert.

CAPRÆ SALTANTES; ea sunt sumi disjuncti, in longum magis quam in latum porrecti, & non tam interrupti, qui accensi motu & scintillatione in morem caprarum saltare videntur.

SCINTILLÆ VOLANTES; ea sunt sumi in multas minutasque partes sparsi, quorum singuli instar stipularum inflammantur.

STELLA CADENS; ea est fumus globatus, qui accensus à nube deorsum repellitur, & ita stelle è cælo decidentis imaginem exhibet.

LANCEA ARDENS; ea est fumus oblongus, bene compactus, qui accensus è medio aere in altum vel terram instar titionis detruditur.

DRACO VOLANS; is est fumus crassior, qui sublimè evehctus, & accensus impulsu frigida nebula curvatur & flexitur.

IGNIS FATUUS; is est fumus crassior & tenacior, in imo aere per antiperistasin nocturni frigoris accensus, qui vento agitatus decliviora loca petit, & viatores à recta via in præcipitia plerumque ducere solet.

IGNIS LAMENS; is est fumus rarus, subtilis & pinguis, qui accensus est quando hominum vestimentis, eorumque & equorum capillis sine ulla lectione inhaerescit.

Simplex, cuius motus est simplex & pura, & gignitur vel in vasis regione

Media, ut sunt

Infima, ut sunt

IGNITA METEORUM

Alibi, cuius exhalatio per admixtionem vaporis est impuro, crassior, & viscosior. *Phil.*

1. Quid sit?
R. Hoc ex-
plicatur

Negative. Co-
meta non est

1. *Consistens pla-
rius Plave-
rum, quia*

2. *Pars ex Pla-
veris, quia*

1. Quo tempore Planetæ u-
niversæ ab se disiunguntur,
interdum Cometa appa-
ret.

2. Planetæ non digrediuntur à
Zodiaco; non raro autem
Cometæ.

1. Planetæ vel semper vel fre-
quenter cælo sereno noctu
conspiciuntur: minime vero
Cometæ.

2. Nullus Planeta, uti &
nulla stella fixa augetur &
diminuitur: ac Come-
tæ augetur & diminuan-
tur.

Affirmative. COMETA est meteorum ignitum or-
tum ex exhalatione sicca, viscosa, copiosa, am-
pla, arcte compacta, inque supremum aerem
ejecta, ibidemque inflammata, magnæ stellæ
speciem referens.

*Efficiens: Co-
meta & accen-
duntur vel*

*Mors, quo ignis supremæque aeris regio mo-
vetur.*

*Flammulis, ab elementari igni in subjectam
exhalationem decedentibus.*

*Materia, utq; exhalatio pinguis, crassa, & partibus bene con-
gmentatis coactans in magnâ copia. Vnde & diffinitio comæ,
turbulenti ventorum status & immodice fluctantes existunt;
quia tunc magna terrene exhalationis copia aerem occupavit.*

*Locus est suprema aeris regio, nam quod nec in infima, nec
media gignuntur, testatur imprimis eorum motus ab o-
riente in occasum, quo una cum aere volvantur.*

*Adparitio, quod certum non est, potissimum
vero autumno gignuntur, quia tum pluri-
mum viscosarum exhalationum adcollitur.*

*Durationis, quod definitum non est, sed pro co-
pia & tenacitate materiei pabulique variat.
Summa eius duratio est 6 menses, minima ad
7 dies protrahitur.*

3. *Colores (non quidem veri, qui hos non habet, sed apparen-
tes) sunt varii, quæ diversitas oritur ex materiei diversita-
te, quatenus nempe illa rarior est, aut densior.*

*Orbita, cum exhalatio in medio est crassior, in extremis
autem plurius est calor & subtilior, ita ut lumen circum-
queque veluti cingat in orbem fundat.*

Resolutio, cum exhalatio modice porrigitur.

*Comæ, si exhalatio versus unam partem longe protédatur,
magis cœlius dissipatur: ut, FULMEN. Vnde sup. sec.*

CAP. IV.

De Fulmine, Tonitru, & Fulgure.

I. Quid sit? R. FULMEN est exhalatio ignita e nube magno impetu ex-
tulla. *Conimb. de Meteor. lib. 2. p. 5. Aristot.*

II. Quando generatur? R. Fulmen generatur, quando exhalatio cum calida & sicca, tum calida
& humida, eaque copiosa incidit in nubem, & ab ea circumdatur ac ceu cute obducitur,
& vel per motum, vel per antiperistasin incenditur; & quia accensa rarefit, magnoque co-
natu exitum e nube quaerit, dum eandem tandem rumpit horrendum edit fragorem.

III. Motus. Fulmen descendit valde irregulari motu, plerumque oblique fertur, quia natura
ignis sursum vocat, vis quae e nube ejicitur deorsum premix.

Terribans est subtile & flammaceum, cui per angustissima fuga est, ob sinceram
& puram flammæ tenuitatem.

IV. Quotuplex? *Discutiens*, quod conglobatum est, & spiritus coacti commixtam vim habens
diffipat, & ictu rumpit. *Cum hoc interdum conjungitur lapis fulmi-
nens.*

R. Triplex: *Prens* igneum magis est quam flammaceum, ideoque ob materiae spissitudi-
nem non penetrat, sed tantum insulcat, & amburit.

I. Quid sit? R. TONITRU est sonus proveniens ex-
collisione exhalationis nubi inclusæ cum lateri-
bus nubis, vel ex nubis effractione.

**Tonitru, de
quo dud
not.**

1. **Quotuplex?**
R. Exhala-
tio vel

1. Nubem uno ictu rumpit, & tunc fit crepitus
similis ei quem membrana edit, quæ spiritu ple-
na rumpitur.
2. Nubem diversis ictibus rumpit, tuncque multi-
plex auditur sonus.
3. Nubem omnino non effringit, sed intus rix-
atur, & ad latus declinat, & tunc oritur tumultu-
osus & obscurior sonus.

**R. Acciden-
tia sunt,**

I. Quid sit? R. FULGUR seu coruscatio est exhalatio
in nube accensa, & igneo colore cincta. *Conimb. c. 4.*

**2. Quid disse-
rat à Ful-
mine? R.**

**FVLGVR,
de quo
tria not.**

1. *Spiritus Fulguris* est rarior & minus compactus,
sparsim & per intervalla; *Fulminis* vero uno ictu
totus incenditur.
2. *Fulmen* est ignis e nube vibratus; *Fulgur* ignis
in nube inclusus.

3. Quando fiat?
R. Hic not.

1. Coruscatio interdum fit absque Tonitru. (*Cum
nubes exhalationi non valde obstitit*) & Tonitru
interdum fit sine coruscatione (*quando materia
ad inflammationem non est idonea*).
2. Quando Coruscatio & Tonitru conjunguntur,
Tonitru prius est Fulgure, prius enim coruscatur
Fulgur, quam tonitru audiat, quia ad speciem effe-
rioriorem quam auditus.

CAP. IV.

De Nube, Pluvia, & Nive.

I. Quid sit? R. NUBES est vapor in magna copia ad mediam aeris regionem elatus, ibique loci frigidityte condensatus. *Fr. de Racionis in comp. Phys. 6.5.*
 NUBES est addensatus vapor. *Conimb. de Meteor. tr. 7. 6.1.*

NUBES,
de qua
not.

II. Causa,
tum

Efficiens,
etque
tum

Sol & reliqua astra vaporem calore suo è locis humentibus ad mediam aeris regionem evocantia.

Frigus circumstante, quod vapores cogit & densat, ut in nubis consistentiam abeant.

Materia, estque vapor vi Solis ad mediam aeris regionem elevatus, ibique adventitio calore deposito, à circumstante frigore coactatus.

Sterilis, ea est tenuis & lucida, ideoque ob raritatem suam vel evanescit, vel ventorum impulsu & calore solis dissipatur.

III. Quotplex

fit? R. est vel

Fecunda, ea est nigra, densa, & irriguo humore scatens, ideoque ad pariendam pluviam idonea.

I. Quid sit? R. PLUVIA est nubes in aquam soluta. *Conimb. tr. 7. de Meteor. c. 7.*

Media aeris
regione, ut

II. Materia,
quæ vel

Remota est vapor crassius, qui adhuc magis condensatur, atque in aquam mutatur.

Propinqua est nubes virtute frigoris in guttulas soluta.

PLU-
VIA, de
qua tria
not.

III. Quotplex?

R. Pluvia est
vel

Naturalis,
quæ vel

Imber, cum guttæ crebriores & minutiores ob vaporis tenuitatem jugi tenore defluunt.

Nimbus, cum guttæ paulo grandiores cadunt.

Prodigiosa, quando cum aquis ranæ, pisiculi, sanguis, lac, lapides, ferrum, &c. decidunt.

I. Quid sit? R. NIX est nubes friabili densitate congelata, *Conimb. de Meteor. tr. 7. c. 5.*

II. Quomodo generetur? R. Frigus mediæ regionis intensum, nubem antequam in pluviam solvitur confringit, & candore imbuunt (*Candorem enim sequuntur partes aëreas à frigore varie affectas*) & quia nivis materia est sicciior quam pluviae, ideo continuitatem habet, quia vero humidior quam pruina, extenditur eo modo quo flocci lanae.

NIX, de
qua not.

Infima aeris regione. Vide cap. 6.

Terre conservatibus. Vide cap. 7.

C A P. IV.

De Grando, Ros, Pruna, Nebula, & Glacie.

I. Quid sit? R. Grando est pluvius in aere congelata. *Con 1. 7. 1. 6.*
II. Quomodo generatur? R. Materia pluviana resolvitur, descenditque, & inter descendendum vi frigoris intensioris in globulos congelatur.

GRANDO
de qua not.

III. Affectiones. 1. *Locus* est tam infimus, quam media aeris regio.
 2. *Tempus*; Grando indiscriminatum quocunque tempore provenit, quamquam vere & autumno major decidat.

I. Quid sit? R. Ros est vapor subtilis & tenuis, non procul à terra sublevatus, qui noctis temperate frigore densatus, & in aquam puram tenuissimam resolutus. In terram sparsim decidit. *Magis. hq. Physic. 6.*

ROS, de
qua not.

II. Causa,
rom

Efficiens,
qua

Remota est calor celestis vaporum evocans, qui tamen est imbecillus; *aliqui* si vehementes foret, vaporem alium eveheret, vel omnia absumeret.

Proxima est frigus serenae noctis temperatum; *si enim* vehementer, egerit vaporem non in rorem, sed congelat in pruina.

Materia, eaque est vapor exiguus & subtilis.

III. Tempus. Quoniam Ros moderatum calorem requirit, vere & autumno maxime oritur, cum tranquillum & serenum tempus est; quia turbato & infestato pluvius aut ventis caelo, congescente vapor non potest.

IV. Species,
quae sunt
Materia, quae est ros temperatissimi tum coeli, tum loci, et paululum à propinquo terrae vapore, in aere convenienter admodum percocto & frigore noctis densato, genitus.

I. Quid sit? R. PRUNA est vapor tenuis à terra in proximum aërem Sole evehctus, & à frigore in salis quasi formam contrahit.

PRUNA,
de qua not.

II. Quid differat
à Ros. R.

1. Ros est temperate calidus & humidus; Pruna vero frigida.
 2. Vapor rores non congelatur, sed convertitur in aquam; Vapor prunae congelatur, & instar salis contrahitur.

I. Quid sit? R. NEBULA est vapor densus, & infimo aëre oriente potissimum vel occidente Sole excitatus, frigoreque paulatim condensans aërem proximum obscurans. *Magis. ibid.*

NEBULA,
de qua not.

II. Materia, quae sunt vapores crassi, qui ob suam spissitudinem & crassitiam in sublimem effluere nequeunt.

I. Quid sit? R. GLACIES est aqua in stagnis, paludibus, fluminibus, altissime ejusmodi locis congelata. *Conimb. de Met. sr. 7. c. 8.*

GLACIES,
de qua not.

II. Quomodo generatur? R. Congelatur aqua non solum hybemi frigoris efficientia, sed concurrunt etiam admissio quaedam terrae copreciotionis, quae congelationem magnopere juvat. *Conimb. ibid.*

Materia Aquae, quae in infima aeris regione fuit, fuit

CAP. VII.

De Fontibus, Fluminibus, & Mari.

I. Quid sit F. FONS, ex mente Aristotelis, est scaturigo aquarum ex terra continuo provenientium, propter perpetuam vaporum & aeris à frigore intra illius cavernas condensatorum conversionem. **FLUMEN** est fluxus aquarum ex plurium fontium concursu in certo terræ loco congregatarum.

II. Fontium origo. Aqua fontana & fluvialis gignitur intra sinus terræ ex aere & vaporibus in aquam solutis. *Hec est Aristotelis sententia, quæ si de omnium fontium & fluviorum ortu intelligatur, probabilis non est; ideo restringatur ad aliquorum fontium & fluviorum generationem: Nam non solum amplissima flumina, sed etiam minores fluvii & fontes, à subterraneis aquis à mari oriundis ordinariæ seu majori ex parte derivantur. Conimb. tr. 9. c. 4.*

I. Quid sit R. MARE est aquarum salutarum maxima multitudine congregatarum receptaculum, complectens undique terram, non tamen totam illam compariens perpetuo æstu fluens ac refluens, neque tamen suos terminos unquam egrediens.

II. Ejus origo. Mare in ipso mundi nascentis exordio fuit à Deo productum, ejusque divino imperio in eum locum, quem nunc habet, secessit.

1. Salsedo, quæ juxta Aristotelis sententiam ab exhalationibus adfusa gignitur: Quidquid enim adurit in eo generatur Sal. Unde Mare tempore æstivo, quo calor Solis fervet, salius est quam hyberno, & in ipso fundo ejus aqua dulcis bauriunt aburnatoribus.

1. Quid sit R. Æstus marinus est, quo maris aquæ reciproca agitatione nunc ad litus accedunt, nunc in se redeunt subduntque. Conimb.

2. Ejus vicies. In quibusdam maris tractibus nullus, aut perexiguus visitur: In aliis vero magnus: Aliquibus in locis sensu quibusque hinc mare recedit, & tot horarum spatio rursum accedit: In aliis locis alia recessus & accessus sunt intervalla.

Effectrix: Æstus marini causa est Luna humorum domina, quæ occultata influentia aquas huc illuc abique rarefactione impellit. Nam pro diversis Lunæ ad Solem aspectibus, nunc majores (ut plenitudo) sunt æstus, nunc minores.

Finalis, estque aquæ marinæ à putredinis aera conservatio.

I. Quid sit? R. VENTUS est magna exhalationis copia congesta in sublimē elata usque ad mediā aeris regionem, ibique ab aere frigido & denso protrusa, & dissultanti impetu refiliens. Fr. de Racionis cap. 4.

II. Causa, tum Efficiens, quæ Proxima vel est tum Remota est Sol, & reliqua sidera exhalationē elevantis. Mediæ aeris regionis frigiditas halitus ascendentes repellens, & deorsum trudentes. Interna exhalationis levitas, & alia exhalationes priorem subsequentes & agitant. Materia, quæ est exhalatio calida & sicca, (quia quibus temporibus magna huiusmodi exhalationum suppetit copia crebriores sunt venti non tamen sola, sed & interdum vapores admiscuntur: (quæ sepe per integros menses venti spirant à mari, qui humidus sunt.)

III. Motus, estque obliquus. Nam halitus multi in sublimē rapti, cum ad mediā aeris regionem pervenerunt, ab illius frigore protruduntur, & qui deorsum pulsi cum suapte natura sursum ferantur, dum neutra pars vincit, quasi partita contentione neque sursum, neque deorsum, sed oblique flunt.

VENTUS,
de quo not.

Aeris Meteoræ sunt

Subsolanus, qui spirat ab ortu æquinoctiali, estque frigidus & siccus.

Zephyrus seu Favonius, qui stat ab occasu æquinoctiali, estque frigidus & humidus.

Aquilo, qui à Septentrione progreditur, estque frigidus & siccus.

Auster, qui à meridie procedit, estque calidus & humidus.

Collaterales, qui cardinalibus interjecti, & quidem singulis binii.

Nauta 32 numerant.

Etesie sunt aquilonares, qui circa caniculæ ortum 40 dies perflant.

Ormithie seu chelidonie sunt venti septentrionales, qui circa hirundinum adventum spirant.

Definiti, qui certis temporibus spirant, ut

Regulares, qui vel

Ecnephias est copiosa & crassa exhalatio nubes inclusa, quæ ipsam distumpens summa vi ad terram fertur sine inflammatione.

Typhon seu Turbo est tenuior & subtilior exhalatio, quæ per angustum nubis foramen erumpens deorsum in gyrum rotata fertur.

Præster est typhon, propter viscositatem vel impetum motus accensus. Differt à fulmine, quod fulmen plus habet flammæ, & minus statum.

IV. Quoru[m]plex? Resp. venti sunt

Irregulares seu Tempestates, ut

TERRÆ MOTUS, vide cap. 9.

CAP. IX.

De Terra Motu.

De TERRÆ MOTU quatuor not.

I. *Quid sit?* R. TERRÆ MOTUS est concussio & liberatio terræ; orta ex quibusdam exhalationibus calidis & siccis intra terræ viscera inclusis & exire nitentibus. *Fr. de Raconis in comp. Phys. c. 4.*

II. *Quomodo oritur?* R. Commotio terræ fit ab halitu seu Spiritu terræ visceribus incluso, & foras exire contendente. Etenim cum is viam, qua prodeat, non invenit, retrofertur, atque in se revolvitur: & exitu frustra questio, omnes angustias dimovet, dumque effringere claustra & convellere nititur, motum & tumultum facit. *Conimb. tr. II. c. 2.*

III. *Affectiones.*

1. *Sonus.* Comitantur terræ motum soni multiplices ac varii, qui ex Spiritu intus inclusi repercussu & fluctuatione nascuntur.

2. *Locus.* Terræ motus frequenter sentiunt loca cava, fungosa, montosa, item insulæ, raro vero arenosa, & ex limo concreta.

3. *Tempus,* tum *Generationis.* Terræ motus accidunt, cum magna exhalationum copia terræ sinu inclusa est: ut, *vere & autumno.* *Durationis.* Terræ motus plus vel minus durant, prout major vel minor est exhalationum copia, spiritusque tardius aut citius consumitur.

IV. *Species.*

Tremor, cum Spiritus præ multitudine terram longe lateque pervadit, & eam non in profundum, sed ad latera ciet, ac modo ad hanc, modo ad illam partem vibrante motu agit. *Conimb. tr. II. c. 8.*

Pulsus, quo ex imo terra concutitur, & sursum deorsumque jactatur, spiritu recta ascendere contendente. *Conimb. ibid.*

CAP. X.

De Voragine, & Halone.

I. *Quid sit?* R. VORAGO est exhalatio sursum rapta, ibique lumine perfusa specie voraginis referens. *Si parva est dicitur Hiatus.*

VORAGO,
de qua not.

II. *Quomodo fiat?* R. Cum serena nocte multæ spirationes in sublimi conspiciantur, medio quidem densiores, reliqua facie rariores, inter astrorum lumen nostrumque adspæctum constituuntur, exhibent similitudinem foveæ, quia in medio, quod propter densitatem minus illustratur, profunditas quædam adparet. *Conimb. tr. 4. c. 4.*

HALO
de qua
not.

I. *Quid sit?* R. HALO est circulus albus sub astro aliquo in nube seu vapore adparens. *Dicitur etiam area, & corona.*

II. *Quomodo fiat?* R. Si multa spiratio vel nubes, æquabili densitate in orbem sparsa, sub Sole vel Luna, aliove è splendidioribus astris constituta sit; ita ut radius corporis luminosi propter spirationis densitatem recta progredi nequeat, sed resiliat, ac per omnes extremitates diffundatur, adparet tunc sub astro splendens circulus more lucidæ coronæ. *Conimb.*

III. *Locus.* Halo frequentius conspicitur sub Luna, quam sub Sole, quia Solis fervor coagmentari halitus non sinit, sed eos absorbit.

VIRGÆ,
PARELIUS, } *vide caput seq.*
IRIS,

Metecora Adparentia sunt

VIRGÂ, de
quibus not.

1. *Quid sint?* R. VIRGÂ sunt linee rectæ, quas Solis radii directe in nubem aquosam, dissimiliter tamen raram, incidentes & refracti, efficiunt. *Magis. l. 4. Phys. c. 5.*
2. *quomodo fiant?* R. Quando ad Solis latera, mediocri tamen intervallo, nubes inæquabili concretionem, alias videlicet partes densiores habens, alias rariore, radiis solaribus penetratur, & ob diversitatem partium variis imbutur coloribus, qui quoniam ad nubis cavitatem se adcommodantes, perpendiculariter versus terræ superficiem protenduntur, virgarum speciem ita exhibent. *Conimb. tr. 4. c. 5.*

PARELIUS,
de quo not.

1. *Quid sit?* R. PARELIUS est imago Solis à latere ejus in nube densa, plana, quiescente, & aquosa, per radiorum Solis refractionem expressa. *Imago Luna dicitur, PARASELENE.*
- Efficiens, & sunt radii Solis in nube refracti.*
2. *Causa, tum* { *Materia sive Subjectum,* } *1. Soli ad latus posita. In hoc Parelus diffinitur ab Halone & Irîde.*
- etq; Nubes* } *2. Consistens seu quiescens.*
- 3. Plana & æqualis.*
- 4. Densa, ut imaginem retineat.*
3. *Numerus.* Contingit nonnunquam plures nubes ad Solis imaginem recipiendam aptas collocari, ut imago Solis ad unam perducta aliam imaginem in alteram nubem imprimat, & hæc rursus in aliam, sicque plures Soles simul videbuntur.

IRIS, de qua
not.

1. *Quid sit?* R. IRIS est arcus multicolor in nube rorida, opaca, & concava, ex radiorum Solis oppositi reflexione adparens oculis spectantium. *Conimb. tr. 5. c. 2.*
- Efficiens, estque Sol vel Luna. Nam etiam Luna arcum efficit, quamquam non tot colorum varietate distinctum, sed album.*
2. *Causa, tum* { *Materia sive Subjectum,* } *1. Rorida, ac talis, ut in aquam proxi ne solui possit.*
- etq; Nubes* } *2. Transfusida, sc. externa facie, qua nos respicit.*
- 3. Opaca, sc. à tergo ut lumen reperiatur.*
- 4. Solis è regione opposita. Nam Iris nobis non adparet, nisi finis inter nubem, qua Iris splendet, & Solem ipsum constituit.*
3. *Affectiones.* { *1. Numerus.* Possunt simul effici plures Irides, ita ut posterior vel inferior sit ex respicientia prioris, ideoque obscurior.
- 2. Figura.* Iris habet figuram semicirculi. Quo autem propinquior Sol est Horizonti, eo major Iris adparet.
- 3. Colores, qui sunt tres:* { *1. Panicus est primus & altissimus.*
- 2. Viridis est medius.*
- 3. Purpureus est infimus.*

Tractatus IV. Partis Specialis.

De Corporibus perfecte mixtis.

C A P. I.

De Perfecte misti generatione & putredine.

I. Quid sit? R. MIXTUM PERFECTUM dicitur, quod habet perfectam formam substantialem mixti, distinctam à forma substantiali elementorum. *Fr. de Racionis disp. 1. de mixtis imperf. sect. 1.*

I. Quid sit? R. *Ἐστὶ δ' ἡ ἀπὸ τῶν στοιχείων καὶ τῶν πρῶτων στοιχείων ἀναμειγνύμενη καὶ ἡ ἀπὸ τῶν στοιχείων ἀναμειγνύμενη καὶ ἡ ἀπὸ τῶν στοιχείων ἀναμειγνύμενη.* GENERATIO SIMPLEX est mutatio à virtutibus activis, cum habuerint rationem ex subjecta materia unicuique naturæ. *Arist. l. 4. Met. c. 1.*

II. Quomodo differat à Mixture? R. Generatio misti & Mistio non differunt realiter, sed tantum ratione. Cum enim & in mixture, & in misti generatione elementa sint terminus à quo, mistum vero terminus ad quem, vox *Misti* magis elementa respicit, nomen vero *Generationis* ipsum mixtum.

II. Generatio
Misti,
de quo
tria not.

I. Quid sit? R. *Σύνθεσις δ' ἐστὶν ὁ ποιεῖν τὸν ἐκ ἐκείνων ὅντων σύνθετον καὶ τὸν ἐκ ἐκείνων ὅντων ἀναμειγνύμενον.* PUTREFACTIO est proprii naturalisque caloris in unoquoque humido existentis ab extranea caliditate corruptio: hæc autem est quæ in ambiente existit. *Arist. ibid.*

1. Subiectum proprium est humidum: ideoque omnia mista putrescunt, quatenus humida.
2. Causa proxima positiva est calor ambientis (non solum aeris & aquæ, sed cuiusvisque continens) qui calorem internum evocat, & corrumpit.

Totalis, quando penitus abjungitur humidum à sicco, ut nihil reliquum nisi terra adpareat. Hoc modo putrescunt quæ plurimum terre obtinent.

Partialis, quando non penitus humidum à sicco abjungitur. Hoc modo putrescunt quæ plus humidi obtinent.

4. Quomodo sit?

5. Theorematum.

1. Difficillime putrescunt res rum frigidissimæ, tum calidissimæ.
2. Putrescentia initio sunt humida in superficie, tandè vero sūt sicca,

III. Affectiones perfecte misti similis, vide cap. 2.

IV. Quomodo sit? vide cap. 3.

CAP. II.

De Affectionibus perfecte mixti similis.

1. Quid sit? R. *ἡ ἐκ τῶν ὁμοίων καὶ ἑτεροῦ ἐκ τῶν ὁμοίων*

COCTIO est perfectio, quæ à naturali & proprio fit calore ex oppositis passivis, quæ propria cuiusque materia existunt. *Arist. l. 4. Meteor. cap. 2.*

Efficiens, calor internus proprius & naturalis, qui interdum externi alicujus auxilio adjuvatur. *Materia seu Subiectum*, humidum & siccum, præsertim tamen humidum.

2. Causæ suntque

Forma, perfectio; quæ nihil aliud est, quam ultima proprii temperamenti absolutio.

Finis, est. Ipsa natura, sive forma rei substantialis. *Forma accidentalis*, id est, ut humidum hoc vel illo modo tantum dispositum sit.

1. *Ματὴρ*: *Matratio*, quæ est alimenti, quod in arborum fructibus inest, concoctio.

3. Species suntque

2. *Ἐλκω*: *Elixatio*, quæ est indefiniti in humore existentis coctio facta à calore humido.

3. *Ὀρρω*: *Affatio*, quæ est coctio, quæ fit à calore sicco & alieno sive externo.

4. Theoremata.

1. Omnis res concoctione fit calidior.
2. Cocta evadunt crassiora, solidiora, & compactiora.

1. Quid sit? R. *ἡ ἀπὸ τοῦ ἐξ ὁμοίων καὶ ἑτεροῦ ἐκ τῶν ὁμοίων*
INCOCTIO est imperfectio propter indigentiam proprii caloris. *Arist. ibid.*

Frigore, ut **INCOCTIO**, de qua not.

2. Species sunt

1. *Ὀκρὴ*: *Cynditas*.
2. *Μόλυν*: *Non plena elixatio*.
3. *Ἰσχυρὴ*: *Non plena Affatio*.

Δυσίτη. *Συμμερὴ* ἐστὶν, τὸ μὴ ἀνέχον εἰς αὐτὸ ὑπὲρ τὸ ἴδιον.
DURUM est quod non cedit in seipsum secundum superficiem. *ibid. c. 4.*

Μολλίτη. *Μαλακός* ἐστὶν, τὸ ἀνέχον τῷ μὴ ἀντιπερὶσθέναι.
MOLLE est, quod cedit in seipsum non circumstando. *ibid.*

Passivis, quæ multis insunt vel

Potencia, ut Affectiones, quæ mixtis propter passivas qualitates insunt potentia suntque eas; per quas corpora sunt *concretilia*, *liquabilia*, *emollibilia*, *frustibilia*, *fragilia*, *formabilia*, *ductilia*, *fissibilia*, *lenta*, *friabilia*, *subtilia*, & quæ his omnibus sunt contraria.

CAP. III.

De Metallis.

I. Quid sint? R. METALLUM est corpus perfecte mixtum & inanimatum, ex sulphure & argento vivo mixtis & temperatis in terra venis natum. *Magis. l. 5. Phys. c. 1.*

Efficiens,
estq; vel

Principalis, & est virtus siderum, præsertim vero Solis.

Instrumentalis, & est
 { *Calor;* qui humidam expirationem adtenuat & coquit.
Frigus; quatenus eandem exhalationem condensat.

II. Causa,
tum

Remota, & est halitus ex vapore & exhalatione compositus, in quo tamen prævalet humiditas vaporis.

Materia,
estq; vel

Sulphur, materia metallaris ex subtiliore exhalatione pingui & unctiosa.

Propinqua,
& sunt

Argentum vivum sive *Mercurius*, materia metallaris constans ex vapore subtiliore aqueo, qui cum terra conglutinator, & per calorem sulphuris decoquitur.

METALLA, de quibus quatuor not.

III. Affectiones

1. O. Metalla igne liquecunt, ea tamen difficilius quæ plus de terrena concretionem obtinent.
2. O. Metalla ductilia sunt, & percussa dilantantur; sed ea magis quæ simul compacta, & molliora.
3. O. Metalla ponderosa sunt, ob materię spissitudinem & compactionem.

THYA, ut

Aurum, metallum purissimum, constans ex claro argento vivo, & sulphure mundissimo.

Argentum, metallum ex argento vivo, claro, albicante, & ex sulphure sere fixo, puro, genitum.

Plumbum, metallum ex mercurio multo impuro, crudo, ac sulphure pauco inidem impuro, ac foetido genitum.

Stannum, quod constat ex argento vivo magis excocto, & sulphure albo, acris, minus maturo.

Æs, metallum ex pauco mercurio, & sulphure plurimo-rubeo, impuro, constans.

Ferrum, metallum ex pauco mercurio, plurimo sulphure fixo constans.

IV. Species.
Metalla sunt vel

Impura,
ut

Inanimata,
ut sunt

Corpora perfecte mixta sunt vel

LAPIDES, vide cap. 4.

MEDIA MINERALIA, vide cap. 5.

Animata, vide cap. 6.

CAP. IV.

De Lapidibus.

I. Quid sint? R. LAPIDES sunt corpora perfecte mixta, inanimata, dura, ex sicca terrestri exhalatione unctuositate quadam aquosa permixta, per temporis diuturnitatem, vi caloris & frigoris, atque virtute minerali conglutinata. *Magirus l. 5. Phys. c. 2.*

De LAPIDIBUS duo not.

II. Quod
simplices?
Resp. Lapi-
des
sunt vel

Vulgares, qui vel
Solidi, qui
vel

Porosi, ut sunt Pumex & Tophus.

Nitenti, ut sunt Marmor, cuius Species sunt Alabastrites, Ophites, & Porphyrites.
Nitore carent, ut sunt Silex, Cos, Saxum, Smiris, Pyrites.

Adamas, gēma translucida, inenarrabilis duritie, & pretii, colore ferro candenti non absimilis.
Sapphirus, gemma transparent, magna duritie, & cœruleo colore prædita.
Smaragdus, viridis coloris, ejusque lucidi, quamquam quodammodo terreni.

Hyacinthus, violacei coloris, & qui propter congenitam lucem scintillare videtur.

Amethystus, qui eundem fere cum Hyacintho obtinet colorem, nisi quod in hoc emicat fulgor purpureus.

Carbunculus, qui lucidissimi ignis flammam representat.

Chalcedonius, gemma lucida & pulcra, inftar stellæ refulgens.

Rubinus, gemma rubea, per tenebras in speciem scintillæ alicujus micans.

Chrysolithus, gemma lucida, aurei coloris, varietate & nitore lucis nitens.

Asterites, gemma dura, splendida, quæ, cum convertitur, Solem aut etiam Lunam intus lucentem ostendit.

Achates, gemma coloris varietate præstantissima.

Sardius, gemma fulva, seu corneo colore rubens.

Iaspis, gemma viridis, maculis aut guttis sanguineis interpuncta.

Onyx, gemma perlucida, colorem unguium in digitis humanis referens.

Turcois, gemma obscurior, coloris cœrulei et viridi relucens.

Nobiliores,
ut

Pretiosius, qui
dicuntur
GEMMÆ,
suntque vel

Minus nobiles, ut sunt Crysalus, Carynum, Hamatis, Magnes.

CAP. V.

De Medis Mineralibus.

I. Quid sit ? MEDIA MINERALIA vocantur omnia illa perfecte mixta inanimata, quæ mediam quasi naturam habent inter metalla & lapides: adeoque ambiunt inter ea, ita ut quadamtenus naturam eorum participant, quadamtenus vero rursus ab eadem discedant. *Scharff. l. 5. Phys. c. 4.*

De MEDIS MINERALIBUS duo not.

Alia emoliri quidem, non
tamen Equari possunt;
æ TERRÆ QUÆ-
DAM, v. g.

II. Quæ
placita R.
Media
Minera-
lia

Alia liquari possunt; ut;
SUCCI QUIDAM, v. g.

Calx, terra siccor lapide, cocta, quæ postquam arserit, aqua intenditur, oleo extinguitur. *Viva dicuntur*, quia intus oculum ignem continet.

Gypsum terra candida, telex, & levis, calci cognata, sed non ita calida, quæ ex summa tellure effoditur.

Creta, terra candida in Insula Creta potissimum fossilis.

Ochra, terra levissima, & lutea, è qua exusta in ollis novis luto circumdatis fit rubrica fabrilis, quæ tamen etiam est nativa.

Argilla, terra pinguis, & lenta, è qua fiunt figurina vasa.

Terra Lemnia, quæ dicitur *Terra Sigillata* ob sigillum illi impressum, & est portio terre in Insula Lemno effossa, habens virtutem resistendi venenis. Effoditur hodie etiam in Silesia terra, Lemnia non deterior.

Terra Armeniæ, portio terre in Armenia effossa, colore pallido, egregie succana.

Sal, corpus metallicum friabile, ex succo humido aquoso, & crasso terre, mixtis & decoctis generatur. Ejus genera sunt *Sal fossilis*, *Sal communis*, *Sal ammoniacus*, *Sal Gemma*, *Sal Petrasæ*.

Alumen, salugo, vel falsus sudor terre, ex aqua limoque concreescens.

Bitumen, succus terre pinguis, lentus, tenax, pici similis, facillime ignem concipiens. Hujus generis sunt *Asphaltus*, *Succinum*, *Naphtha*, *Ambræ*, &c.

Sulphur, succus mineralis, constans parte altera inflammabili & gravem odorem de se præbeente, altera terre, crassa, fixa, succum chalcidiosum admixtum habente.

Vitriolum, siccus concretus, perpicillatam vitream obtinens. Latinis *arramentum* fusorium appellatur; dicitur & *Chalcanthum*.

I. Quid sit ? R. PLANTA est corpus animatum vegetans, seu nutriendi generandique facultate præditum. *Sennertus l. 6. Phys. cap. 3.*

Succus, qui quasi sanguis plantarum conservat vitam.

Lacrymæ, quæ sunt humores, qui ex plantis sua sponte exsulant.

Caro, quæ est crassior stirpis substantia, multisculis animalium respondens.

Fibræ, quæ sunt partes prælongæ & fissiles, quæ in totam plantam derivantur, sicuti venæ & nervi in animalibus.

Correx, estque veluti tunica ex fibris contexta, qua plantæ obducuntur.

Similes, ut

Principales sunt, vel

Disimiles, ut

Radix, quæ quasi os in terra defixa alimentum adtrahit.

Caudex vel *Caulis*, quæ à radice proximè super terram adsurgens, alimentum à radice delatum excipit, & ad reliquas partes deferit.

Matrix seu *Medulla*, quæ est pars interna constans ex carne & humore.

Rami, qui tanquam brachia à caule vel caudice in multitudinem diffunduntur.

Sensus expers, ut PLANTA, de qua not.

II. Partes

Minus principales, quæ ad plantam nec in individuo, nec in specie conservandam multum faciunt: ut, *folia*.

Naturalis, quæ dicitur *adveniens auiditas*, quando in plantis humidum nativum cum calore tandem absumitur.

III. Corruptio, estque vel

Violenta, quæ vocatur *pueroris marcor* vel *tabes*, quando plantæ corrumpuntur à principio externo, nimirum vel à vehementi frigore, vel à vehementi calore, vel ab aliis hostibus.

IV. Species.

Planta est vel

Arbor, scil. planta, è cuius radice stipes nascitur, quæ sese in multos effundit ramos: ut, *pinus*, *pyrus*, &c.

Frutex, scil. planta, quæ ramos habet absque stipite tantum è radice progenitos: ut, *avellana*, *sambucus*, &c.

Herba, scil. planta minor, de se emittens caulem, vel folium folia: ut, *absinthium*, *artemisia*, &c.

Olus, scil. planta sativa esui apta: ut, *lactuca*, *brassica*, &c.

Sentientis, ut ANIMAL, vide cap. 7.

Corpus animatum est vel

CAP. VII.

De Animalibus.

I. Quid sit? R. ANIMAL est corpus animatum sentiens, & loco se movens.

De ANIMALI duo notande:

II. Quot-
plex sit?
R. Ani-
mal est
vel

Irrationale, ut
BESTIÆ,
sive BRU-
TA, quæ
vel

Imperfecta, ut
Insecta, de
quibus not.

Perfecta, sunt-
que vel

I. Quid sint? R. INSECTA sunt ani-
malia sanguine carentia, quæ habent corpus
incisuris distinctum, ideoque non respi-
rant.

2. Quotpli-
cia? R.

Alia sunt pennata: ut, muscæ,
culices, vespe, cicada, crabrones,
&c.

Alia pennis carent: ut, for-
mica, aranei, locusta, pulices,
&c.

3. Aquatica, quæ in utroque elemento, aqua &
aere, vivunt: ut, rana, testudo, mus aquaticus, na-
trix, mergus, anas.

Aquatilia, quæ in aqua degunt, &
dicuntur PISCES: ut, cete, ha-
lec, carpio, anguilla, perca, sinca,
&c.

Volatilia, pennata & rostrata, quæ
in aere volant, & dicuntur
AVES & VOLUCRES: ut,
hirundines, passer, pici, lusciniæ,
alanda, corvi, anseres, gallinae,
&c.

Terrestria, quæ in terris gradiun-
tur, & vocantur BESTIÆ
QUADRUPEDES: ut,
equus, bos, leo, canis, ceruus,
&c.

Rationale, ut
HOMO, de
quo not.

I. Quid sit? R. HOMO est animal rationale. Homo ut omni-
um creaturarum nobilissimus est, ad cujus utilitatem cetera
omnia sunt facta; Ita corporis & omnium partium structu-
ram præ aliis animalibus elegantissimam & pulcherrimam ha-
bet.

2. Partes:
suntque

Corpus, quod variis constat partibus, & or-
ganis seu membris; de quibus Tract.
seq. 5.

Anima, de qua Tract. 6.

Tractatus V. Partis Specialis.

De Partibus Humani Corporis.

CAP. I.

De Humoribus & Spiritibus

1. *Quid sit?* R. HUMOR est pars corporis liquida, in va-
sis certis contenta, ad conservationem animalis faciens.

Infans ex Congenitum, qui una cum semine, ex quo in-
fans nascitur, corpori communicatus, est nativica-
loris pabulum & vehiculum. Dicitur humidum radi-
cale.

HUMOR.
de quo
not.

2. *Quomodo
plem?* Resp.
Humor
est vel

Sanguis, qui est humor calidus, dul-
cis, rubicundus, in venis mesara-
cia preparatus, & in hepate ex par-
tibus chyli temperatioribus consti-
tus.

Pituita, quæ est humor frigidus,
humidus, albus, & insipidus,
ex frigidiore portione chyli in he-
pate genitus, ut per ulteriorem
preparationem in sanguinem re-
digatur.

Bilis flava seu Cholera, quæ est hu-
mor calidior & crassior, quæ cali-
dioribus chyli partibus in vesicam
felleam colligitur.

Bilis atra seu Melancholia, quæ est
humor frigidus & crassior ad
nigredinem vergens, è frigidio-
ribus chyli partibus in splene col-
lectus.

Inutilis & Excrementius: ut, Serum, urina,
sudores, lacrymæ, mucus, stercus, &c.

1. *Quid sit?* R. SPIRITUS est substantia pertenuis & æ-
rea, primæ animæ instrumentum ad obeundas actiones.

Complectens sive Insitus, qui singulis membris solidis
innascitur, & ex semine generali procreatur, prima
caloris nativi sedes,

SPIRITUS.
de quo not.

2. *Quomodo
plem?* R. est vel

Naturalis, qui in hepate generatur ex pu-
riore sanguine, ad naturales operationes
perficiendas.

Vitalis, qui in corde gignitur ex naturali spi-
ritu, & per arterias diffunditur in totum
corpus.

Animalis, qui in cerebro ex vitali spiritu
gignitur, ad operationes sensuum perfi-
ciendas.

Insitus;
qui vel

continentes, quæ ob suam solidam naturam per se consistunt & alias sustentant. Vid. cap. seq. 2.

CAP.

Humani Corporis P A R T E S sunt vel

Continentes, &c.

Partes Continentes sunt vel

CAP. II.

De Partibus Constitutionibus.

OSSA, pars duriores & siciores, ad totius stabilitatem factæ.**CARTILAGO**, pars flexilis, locomotivæ inserviens.**LIGAMENTUM**, ossa instar funiculi colligans, ne fiat luxatio.**MEMBRANA**, pars tenera alias partes tegens.**FIBRÆ**, tum *Rectæ*, quæ inserviunt ad tractionem alimentorum
tum *Transversæ*, quæ retineant alimentum
tum *Obliquæ*, quæ vim expellendi habent.**NERVI**, de quibus docet
1. *Quid sint?* R. **NERVI** sunt, qui spiritum animalem deferunt ad sensum, & motum.2. *Quotuplices?* R. *Molliores*, qui ex priori cerebri parte oriuntur, & in sensuum organa propagantur: ut, *nervi visus & auditus*.
Duriiores, qui à spinali medulla procedunt, & internis partibus cerebri inserviunt.**VENÆ**, de quibus docet
1. *Quid sint?* R. **VENA** est pars ex hepate orta, una tunica constans, spiritum naturalem & sanguinem pro nutrimento ad singulas partes deferens.2. *Quotuplices?* R. *Vena porta*, quæ ex concava hepatis parte prodit, & omnesque venas mesentericas excipit.
Vena cava, seu *magna*, quæ ex gibba hepatis parte nascitur, & sanguinem deferit omnibus membris.
Minus principales, quæ à duobus principalibus oriuntur, quarum numerus ingens est.**ARTERIÆ**, de quibus docet
1. *Quid sint?* R. **ARTERIÆ** sunt vasa duplici tunica constituta, & spiritum vitalem, & arterialem sanguinem deferentia.2. *Quotuplices?* R. *Arteria aorta* seu *magna*, quæ ex sinistro cordis sinu prodians in universum corpus diffusanditur, vitalem spiritum distribuens.
Arteria venosa, quæ ex eodem sinistro sinu prodians pulmonem per multos ramos inferitur, ut inde petat aerem.
Minus principales, & sunt rami ab arteria magna per universum corpus ducti.**SARCO**, est pars mollis & rubicunda, ex sanguinis coagulo nata.**CUTIS**, est pars extima, omnes partes circumque tegens.*Dissimiles* seu heterogeneæ, de quibus cap. seq.

I. Quid sit. **CAPUT** est summa corporis pars, prima vertebra colli & cervice terminata, facultatis animalis sedes.

CAPUT, de quo not.

2. Partes; suntq;

Cranium, quod constat tum

ossibus. Veteres 10 ossa numerant: Recentiores vero distinguunt ossa maxillæ à cranio, & sic saltem 8 vel 6 erunt ossa cranii.

Suturis, quæ sunt tres; *Coronalis*, *Sagittalis*, & *Lambdoides*.

Frons, inter capillos & aures interjecta.

Palpebra, quæ oculum tegunt.

Humores tres; *Aqueus*, *CrySTALLINUS*, & *Vitreus*.

Tunica, quæ vulgo sunt quatuor; *Cornea*, *uvea*, *retina*, & *aranea*.

Oculi, in quibus not.

Glandula, quæ sunt exiguae carunculae per quas expiuntur humores & lacrymae.

Musculi sex, qui motibus oculorum interviunt.

Aures, auditus instrumenta, quarum ossa dicuntur, *malleus*, *incus*, *stapes*.

Nasus, olfactus & respirationis instrumentum, & dividitur intus per septum in duo foramina seu sinus, quos vocant *naves*.

Gena, maxillam superiorem & inferiorem complectens.

Dentes, sunt ossa durissima, intus cava, nervis, venis, & arteriis prædita, præparandis ventriculo cibis à natura instituta.

Lingua, est pars carnea, rara, & laxa, gustatus & sermocinationis instrumentum.

Palatum, est pars oris superior concava, foraminulis contans, per quæ pituita in os fluit.

Uvula, est caro fungosa, oblonga, à palato in os propendens, ad vocis modulationem conferens.

TRUNCUS, vide cap. seq. 4.
ARTUS, vide cap. 5.

Internæ, vide cap. 6, 7, & 8.

PARTES DISSIMILARES sunt vel

Externæ, ut

CAP. IV.

De Trunc.

I. Quid sit? R. THORAX est pars trunci, quæ claviculis & costis undique circumscribitur, & diaphragmate ab infimo ventre separatur, ut vitalium partium sit domicilium; nec ossibus tota constans, ut moveri possit; nec carnea tota, ne omnia concidant & misceantur.

THORAX,
de quo not.

II. Partes,
quæ sunt
vel

Molles, seu car-
nosæ, ut

Mammæ, partes carnosæ in mulieribus, desti-
natæ ut lac infantibus præparent, in viris
vero ad cordis tutelam.

Musculi, partes carnosæ ad motum thoracis
perficiendum ordinatæ.

Sternum, os pectoris anticam ejus par-
tem constituens, in qua costæ con-
veniunt.

Claviculae, gemina ossa collo proxime
subjecta, quæ humerum & venti-
cem efformant.

Vere, quæ Sterno coarti-
culantur, & sunt se-
prem superiores.

Costæ, quæ
sunt vel Nonne, quæ ad sternum
non pertingunt, &
sunt quinque inferio-
res.

Dura, seu
Ossa, quæ
vel parvis

Anterio-
ris, ut

Scapula, duo ossa in dorso sita, clavi-
culis & brachio inarticulata, ad co-
starum robur, & musculorum im-
plantationem.

Spina dorsi, pars dorsi 34 vertebrae va-
rie inter se articulatæ constans, spi-
nalem medullam intra cavitatem
suam continens, ad corporis susten-
tationem efformata.

Posterio-
ris, ut

Coxæ, sive Coxendices, duo ossa robu-
stissima sacro ossi insita, ac desinen-
tia in nates, quæ sunt musculosæ.

I. Quid sit? R. VENTER est pars trunci inferior infra diaphra-
gma, quod cartilagine ensiformi, costis & ossibus circum-
scribitur.

V EN-
TER, de
quo not.

II. Partes, sunt quæ
Hypochondria, quæ superiorem partem obtinent.
Regio umbilici, quæ media est.
Hypogastrium, quod infima sede collocatur.

MANUS, de
quibus not.

I. Quid sint R. MANUS est pars corporis, quæ à scapulis ad digitos usque protenditur brachio, cubito, & manu speciatim ita dicta, constans, ad res apprehendendas ordinata.

Partes:
Dividitur in

Brachium, id nuncupatur, quod ab humero ad cubitam pertinet; & constat uno osse magno, & musculis multiplicibus, quorum septem regunt motum brachii, quaterni vero, qui dicuntur laterales, regunt cubiti motum: & venis etiam constat tribus insignibus, *humerali*, *axillari*, & *mediana*.

Cubium, qui est tota illa pars, quæ inter brachiale, cubitique articulum est, constans duobus ossibus, quorum majus & interiorius dicitur *Ulna*, minus & superius *Radius*. Constat etiam musculis 33, ad brachialis & manus motum comparatis.

Summa, seu
extremam
manum, cu-
jus partes
sunt

Brachiale, seu *carpo*, id est, pars manus ubi cubitus desinit, & cum summa manu coarctatur: constat 8. ossibus, ligamento transversio, & insigni arteria in brachio sinistro.

Post brachiale, seu *inter carpi*, id est, pars summa manus, inter carpum & digitosita; constans 4. ossibus, quorum posteriora cum carpo, anteriora cum digitis articulantur.

Digitis quinque, quorum singuli ternis ossiculis constant; *Primus* dicitur *Pollex*: *Secundus* *index*: *Tertius* *medius*: *Quartus* *annularis*: *Quinquis* *annularis*.

I. Quid sint R. PES est pars corporis coxæ inserta, quæ à natibus ad plantas usque porrigitur, ambulandi & standi organum.

PEDES, de
quibus not.

Partes:
suntque

Femur, à coxa usque ad genu porrectum, constans osse omnium maximo, musculis, & carne glandulosa ad inguina consilicatis, ubi bubones generantur.

Crus, pars à genu ad pedem parvum protensa, constans duobus ossibus longis, quorum interior & majus *Tibia*, exterius & minus *Fibula* vocatur.

Pes parvus, qui sub ipso talo incipit, & ad extremitatem digitorum excurrit: constans ossibus 28, & musculis vicenis binis, quibus digiti extenduntur & flectuntur. *Dividitur pes minor in pedem, metapodium, & digitos.*

ARTUS sunt

CAP. VI.

De Partibus Naturalibus.

OESOPHAGUS, qui à faucibus ad os ventriculi superius descendit, cibumque & potum desert in ventriculum.

VENTRICULUS, qui cibum & potum ad se delatum convertit in chylum, eundemque ad intestina per inferius orificium transfert.

Prime, ut

INTESTINA, suntque

Gracilia, chylodistribuendo dicata, ut

Duodenum, proxime adhærens ventriculo.

Iejunū, duodeno continuū, multis venis mesaraicis constans.

Ileon, chylum retinens, ut succus inde eliciatur melior.

Cæcum, excipiens excrementa.

Colon, feces excipiens, & in angustiores meatus transmittens.

Rectum, quod se extendens ad anum usque excrementa evehit.

Crassa, excrementorum receptacula, ut

MESENTERIUM, quod in medio intestinorum consistit, illaque invicem colligat, & connectit.

Nutritiōi, suntque destinata: concōctioni vel

Secunde, ut sunt

HEPAR, in dextro hypochondriō situm, & est sanguinis officina.

LIEN, membrum fungosum, & rarum, in sinistro hypochondriō situm ex adverso jecoris, bilem atram adtrahens.

VESICULA FELLEA, in qua bilis flava excrementitia recipitur, & expellitur.

RENES, qui sub hepate & liene situm habent, & humore seroso sanguinem repurgant.

VE S I C A, quæ urinam ab urettribus excipit, & excernit.

Generatiōi, quæ vel

Communia utrique sexui: ut, vasa seminaria, & testes.
Peculiaria uni sexui: ut, in viris est virga sive penis; in foeminis matrix sive uterus.

Infimo, quæ vel dicuntur Naturales, & inserviunt

Partes INTERNÆ sunt vel in ventre

Medio, quæ vocantur Vitales. Vide cap. 7.

Supremo, quæ nominantur Animales. Vide cap. 8.

Partes VITALES sunt

COR, de quo not.

1. Partes sunt quæ

Externe, scilicet *duæ Auriculæ*, ob figuram sic dictæ ;

Dextra, major, venæ cavæ, cum qua commune quali corpus constituere videtur, adposita. *Sinistra*, minor, arteriæ venosæ adposita. Hæc durior est, paulo carnosior, & crassior.

2. Partes sunt quæ Internæ, sunt quæ *duo Ventriculi*;

Dexter, qui complectitur venam cavam, & venam arteriosam, & sanguinem recipit ad pulmonis alimentum. *Sinister*, qui continet arteriam magnam, & arteriam venosam. Per arteriam venosam aerem ex pulmone accipit, & dextro vero ventriculo sanguinem purissimum, & quo spiritum vitalem generat, & per arteriam magnam in totum corpus distribuit.

PULMO, organon vocis & respirationis, substantiam habens laxam, raram, spongiosam, & mollem.

CAP. VIII.

De Parte Animalis.

Partes ANIMALES sunt

I. Quid sit? R. **CEREBRUM** est pars mollis, alba, & medullaris, intra cranium sita, spiritum animale præparans, totiusque facultatis animalis est principium.

II. Membranae, quæ sunt duæ :

Dura Mater vel *Meninx*, membrana crassior, totum cranium ambiens, & ab officium duritiæ cerebrum tæatur. *Pia Mater*, membrana tenuior, proxime ambiens cerebrum universum, & mollioriæ suæ dissolvat.

Anterior, quæ proprie dicitur *Cerebrum*, cuius *ventriculi* sunt tres :

Dexter, consistens in dextra cerebri parte, per totam huius longitudinem protensus ab anterioribus ad posteriores, figuram secti circuli referens.

Sinister, in sinistra cerebri parte consistens, & eundem cum dextro habens usum & figuram.

Medius, estque duorum concursus & communis cavitas, in quam superiorum ventriculorum uterque humilior, in sede dehiscit.

III. Partes, quæ sunt duæ ;

Posterior, quæ *Cerebellum* vocatur, quod videtur naturæ in anterioris subditi fabricasse, ut transmissum à cerebri sinibus animale spiritum conservaret, & spinali medullæ adapteret.

47 Tractatus VI. Partis Specialis.

De Anima.

C A P. I.

De Anima in Communi.

An sit? R. Dari in corporibus viventibus animam, potest demonstrari ex operationibus ab anima promanantibus; cujusmodi sunt, vivere, nutrire, crescere, sentire, &c.

1. *Accidens*, scil. *predicamentale*, quia anima tanquam pars essentialis constituit una cum corpore substantiam, *b. e. corpus animatum*.
2. *Corpus*. Omne corpus per se est in loco. Anima per se non est in loco: alias enim, cum anima & corpus sint unum compositum, duo corpora se penetrarent.
3. *Materia*. Cum materia sit pura potentia, non potest esse principium alicujus actionis. Anima vero est principium operationum vitalium.
4. *Actus secundus*. Nam actus secundus est operatio: sæpe autem anima est in corpore non operante.

Negative, Anima non est

II. Quid sit?
R. Hoc explicatur sum

Affirmative per Definitionem: ANIMA definitur vel respectu

Corporis. *H. Juxta ista inviduata in partem et in partem quoniam sunt in partem et in partem. ANIMA est actus primus corporis physici organici, vitam habentis potentia. Arist. l. 2. de anima cap. 1. t. 6.*
Operationum. H. Juxta id quod est in anima et in anima et in anima et in anima. ANIMA est id, quo vivimus, & sentimus & intelligimus primum. ibid. c. 2. t. 2. 4.

III. Quotplex? R. Gradus Animarum sunt tres:

ANIMA VEGETANS. Vide cap. 2.
ANIMA SENTIENS. Vide cap. 7.
ANIMA RATIONALIS. Vide cap. 18.

IV. Theore-mata.

1. Anima in corpore, quod constituit, tantum una est.
2. Anima secundum suam essentiam est in toto corpore.
3. Anima vel est vegetativa tantum; vel & vegetativa & sensitiva simul; vel vegetativa, & sensitiva, & rationalis.

C A P. II.

De Anima Vegetante.

I. Quid sit? R. ANIMA VEGETANS est actus primus corporis physici organici, quo illud vivit, nutrimento adsumto, nutritur, augetur, & simile sibi gignit.

II. Facultates, suntque tres:

1. *NUTRITIVA*, per quam corpus vivum nutritur. Vide cap. 3.
2. *AVGMENTATIVA*, per quam corpus vivum crescit. Vid. cap. 4.
3. *GENERATIVA*, per quam corpus vivum generat sibi simile. (v. c. 18.)

III. Effectus, estque VITA, de qua cap. 6.

IV. Theore-mata.

1. Anima vegetans est infimus animæ gradus, omnibus viventibus inest; & est prima maximeque communis potentia animæ.
2. Anima vegetativa est prior natura, non dignitate.
3. Anima activa vegetabili; omne primum est anima tum;

CAP.

I. Quid sit? R. FACULTAS NUTRITIVA est facultas animæ vegetantis, qua id quod in animato corpore fuit absumptum, interventu alimentis restauratur.

1. Quid sit? R. NUTRITIO est ad generatio partium materiæ in corpore vivente, ex alimento extrinsecus admoto facta ab anima vegetante, per calorem naturalem, ut materia quæ effluxit instauretur, & ipsum vivens servari possit ad illud tempus, quod est ipsi à natura præscriptum. Zabar. de Nutr. cap. 25.

Principalis, & est anima vegetans.

Efficiens,
estque
vel

Minus prin-
cipalis, &
est

Impulsiva,
estque

Instrumen-
talis, est-
que

Fames, appetitio calidi & sicci.

Sitis, appetitio frigidi & humidi.

1. Calor natus, quoniam anima utitur.

2. Certe corporis partes, ut os, œsophagus, ventriculus, &c.

2. Cause,
suntque;

II. Operatio,
& est NUTRITIO,
de qua not.

Materia,
quæ vel

Ex qua, & est Nutritivum, quod est substantia corporea, mixta, corruptibilis, non omnino similis, nec omnino dissimilis rei quæ nutritur, calida & humida. Fr. de Rationis.

In qua, & est subiectum illud quod nutritur, quale est corpus vivum, ejusque partes.

Forma, quæ est conversio alimenti in substantiam animati.

Finis, scilicet, ut restauretur quod quotidie absumitur, atque sic corporis animati vita continuetur.

3. Facultates Minus, suntque

Adtractrix, quæ alimentum adtrahit.

Retentrix, quæ alimentum adtractum retinet.

Concoctrix, quæ alimentum alterat.

Expultrix, quæ ad nutritionem inepta ejicit.

4. Ordo, qui declaratur per tres concoctiones:

1. *Chylificatio*, Chylificatio, qua producitur chylus in ventriculo.

2. *Sanguificatio*, Sanguificatio, qua chylus est ventriculo ad hepatis delatus mutatur in sanguinem.

3. *Assimilatio*, Assimilatio, quando sanguis in substantiam corporis alendi convertitur: Hec fit in venis & singulis partibus.

III. Theorema.

1. Omne vivens, quamdiu vivit, nutritur.

2. Ex quibus constat, ex iis etiam nutriri.

3. Nutrivum est potentia simile ei quod nutritur, actu autem & compensatione contrarium.

CAP. IV.

De Facultate Augmentativa.

I. Quid sit? R. FACULTAS AUGMENTATIVA est vis animæ vegetativæ, quæ corpus animatum, ex assimilato alimento nutritum, in omnes dimensiones distenditur, ut iustam magnitudinem ad edendas proprias & convenientes actiones consequatur.

1. *Quid sit?* R. AUGMENTATIO, seu ADCRETIO, est motus viventis corporis, quo totum & omnes partes secundum omnes dimensiones simul extenduntur ad maiorem quantitatem, factus ab anima vegetante per calorem naturalem, ex alimento extrinsecus adsumpto, & in majores partes quam adsumptæ erant converso, ut ipsum vivens debitum sibi magnitudinem adsequatur, ad exercendas omnes operationes vitæ. *Zabar. de Adcret. & Nutr. cap. 25.*

Efficiens } *Principalis*, & est anima vegetans.
quæ vel } *Instrumentalis*, & est calor natus, qui præparat materiam, adponit, extendit.

Ex qua, & est ipsum nutrimentum extrinsecus adsumptum.

Materia, estq; } *In qua*, & est ipsum subiectum, id est, ipsum corpus vivens, ejusque partes, quæ crescunt & iusto modo augmentantur.
vel }

2. *Causæ sunt quæ*

Forma, quæ consistit in ampliatione & diductione corporis animati, quæ proportionabiliter secundum omnes dimensiones extenditur.

Finis, scil. ut adquiratur competens & perfecta quantitas, quæ ad rite obeundas actiones est necessaria.

II. *Operatio, estq;* AUGMENTATIO, de qua not.

3. *Conditiones. Requiritur* } 1. Ut ex aliqua extrinsecus accedente materia res major fiat.
2. Ut idem numero & specie maneat subiectum quod augetur.
3. Ut omnes & singulæ partes in longum, latum, & profundum extendantur, & crescant.

4. *Oppositum*, & est DECREMENTUM, quod est motus corporis animati, quo partes ejus omnes, post ætatis fastigium, à maiore & perfecta magnitudine ad minorem propter defectum caloris rediguntur, semperq; ad interitum propius accedunt, usque dum vitam plane amittunt. *Hec igitur Diminutio fit à defectu illarum causarum quæ augmentare debebant corpus.*

III. *Theorema.* } 1. Ex quibus alimur, ex iis augemur.
2. Opus Altericis facultatis est perpetuum, ad finem usque: Altericis officium certo spatio terminatur.
3. Augmenti unicuique rei à natura terminus est attributus.

CAP. V.

De Facultate Generativa.

I. Quid sit? R. FACULTAS GENERATIVA est vis animæ vegetativæ, ex semine prolifico novam substantiam effluens, & similem ei quod nutritur, ad perpetuam specierum conservationem.

1. Quid sit? R. GENERATIO est processio viventis à principio vitæ conjuncto secundum rationem similitudinis saltem specie infima, D. Thom. parte 1. q. 27. a. 2.

Universalis, & est Deus, & influxus corporum celestium.

Efficiens, quæ vel

Particularis, est; ipsum vivens, quod

1. Sit perfectum.
2. Non sit mutilatum.
3. Sit naturali modo generatum per univocam generationem ex semine.

II. Operatio, & est GENERATIO, de qua not.

2. Causæ, suntque

Materia, estque Semen, de quo not.

1. Quid sit? R. Semen est corpus spirituosum, calidum, humidum, spumosum, & ex reliquiis alimenti ultimi vi testium excoctum elaboratumque ad perfectam animalis generationem. Conimb. l. 1. de gen. c. 4. q. 31.

2. Quotuplex? R.

Masculinum, est semen masculinum, abius, calore magis excoctum, potentius, & fortius. Femininum est seminarum semen, aquolius, minus coctum, & impotentius.

Forma, estque ipsa productio fetus, & animati corporis. Finis, estque propagatio speciei, ejusdemque conservatio.

3. Facultates ministræ, suntque

Alteratrix, quæ ex nutrimento corporis vivi copiosius elicit excrementum tertie concoctionis utilissimum, & semen inde elaborat, illudque semen in qualitatibus immutat, alterat, & ita ad formationem & productionem corporis vivi præparat.

Formatrix, quæ in semen jam factum & præparatum operatur, inque eo totam corporis vivi dispositionem distinctius efformat, ita ut distinctam formam adquirat, & generans secundum speciem fiat simile.

III. Theorematas.

1. Naturalissimum & præstantissimum in viventibus opus est generatio.
2. Prima anima est potentia generandi alterum, qualis est ipsum, id est, simile in specie.

CAP. VI.

De Vita & Mortē.

I. Pro essentiali vita, qua essentialiter constituitur corpus vivum; & ita accipitur pro ipsa anima vegetativa.

2. Pro operationibus vitalibus; quo modo corpus vivere dicitur, quod nutritur, augetur sive crescit, & generat sibi simile.

3. Pro existentia animæ in corpore: Hæc vita dicitur corporalis, cui opponitur mors; In qua significatione hic accipitur.

II. Quid sit? R. Vita est permanſio animæ vegetativæ cum calore. *Arist. in lib. de respir.*

III. In quibus consistit? R. Vita consistit in calido & humido, b. e. à calore & humiditate in corpore coalitis dependet.

Ætas, illud vitæ spatiū quo corporis constitutio incipit notabiliter immutari, diversaq; suscipere temperamenta. *Fr. de Raconis sect. 2. de anima, q. 1. a. 5.*

I. F. Condicio-
nes, suntque

Ætatum gra-
dus seu Dif-
ferentia, quæ
sunt

Pueritia, quæ
dividitur in

Infantiam, à 1 ad 3 vel 4 annum.

Pueritiam, à 4 ad 10 annum.

Pubertatem, à 10 ad 18 annum.

Adolescenciam, à 18 ad 25 annum.

Iuventus,

quæ vel

Iuventus, quæ à 25 ad 35 aut 40 annum porri-
gitur.

Virilis ætas, quæ ad 50 annum excurrit.

Prima Senectus, à 50 ad 65 annum.

Senectus, quæ

est vel

Ultima Senectus seu decrepita, quæ vitam
claudit.

I. Quid sit? R. Mors est absentia discessive animæ à corpore, ob defectum innati caloris. *Conimb. l. de vita & morte c. 3.*

V. Oppositum,
estq; MORS,
de qua not.

2. Quotuplex?
R. est vel

Naturalis, quando temporis longinquitate natus calor
tandem contumitur.

Violenta, quando per vim externam calor destruitur.

CAP. VII.

De Anima Sentiente.

I. Quid sit? R. ANIMA SENTIENS est actus primus animalis, quo id percipit & apprehendit ea quæ extra ipsam sunt, objecta nimirum sensibilia, appetit salutaria, & loco movetur. *Scharff. spec. Phys. l. 7. c. 1.*

II. Facultates, suntq; tres

1. COGNOSCITIVA, seu S. NTIENS. Vide cap. 8. & seqq.

2. APPETITIVA, seu adpetens. Vide cap. 16.

3. LOCOMOTIVA, Vide cap. 17.

III. The-
orematæ.

1. Anima sentiens nullius animalis, etiam si rationali opponatur, specifica forma est.

2. Sensitiva anima inest omnibus animalibus, & quæ animal à non animali distinguuntur.

3. Anima sensitiva est extensa ad omnes partes animalis.

CAP. VIII.

De Facultate Cognoscitiva, seu de sensibus in Communi.

I. Quid sit? R. FACULTAS COGNOSCITIVA seu SENTIENS est, quæ mediante certo corporis instrumento objecta sensibilia ad se delata percipit, dijudicat, & tandem ad finem certum dirigit. Et hæc communiter dici solet *Sensus*, ejus operatio vero *Sensatio*.

1. Facultas Sentiens, quæ residet in Spiritibus animalibus, & ex cerebro per nervos ad uniuscujusque sensus organum transit.

II. Quos ad Sensum in actum deducendum requirantur?

R. quinque:

2. Objectum
Sensibile, estq;
vel

Pex se,
quod vel

commune, quod pluribus sensibus potest percipi: ut, *Motus, Quies, Figura, Numerus, Magnitudo.*

Proprium, quod uno tantum sensu percipitur: ut, *Color, Sonus, Odor, Sapor, Qualitates tactiles.*

Pex accidens, quod alio objecto interveniente percipitur, & ita per aliud sentitur: ut, si Petrus vel Paulus videtur, is non per se, ut talis est, videtur, sed in quantum est coloratus.

3. *Species Sensibilis*, similitudo quædam, quam objectum reale quodvis ex se gignit, quæque per medium ad sensum delata imaginem objecti repræsentat, ut secundum eam sensus dijudicare possit.

4. *Organum* seu *Sensorium*, certa corporis pars, in qua Species sensibiles recipiuntur: Sic oculus est organon visus.

5. *Medium*, quod inter organon & objectum intercedit: ut, inter visum & coloratum corpus, est aer luce illustratus.

III. Quotuplices
sunt Sensus?
R. sunt vel

EXTERNI, qui in exteriori corporis parte magis resident, & res externas præsentibus comprehendunt. *Horum sunt quinque:*

INTERNI, de quibus vide cap. 14.

VISUS. Vide cap. 9.

AUDITUS. Vide cap. 10.

OLFACTUS. Vide cap. 11.

GUSTUS. Vide cap. 12.

TACTUS. Vide cap. 13.

IV. Affectiones sensuum, suntq; SOMNUS & VIGILIA. Vide cap. 15.

1. Sensus est singularium: e.g. *visus non nisi hunc vel illum colorem percipit.*

2. Organon recipiens debet esse denudatum à natura recepti.

3. Sensibile supra-sensorium positum non sentitur.

4. Sensibile excellens lædit sensum.

5. Sensus circa proprium objectum non errat: sc. *in justa distantia positum, medio legitimo, & organo recte disposito.*

6. Potentia sensitiva, quatenus recipit speciem ab objecto, est passiva; quatenus vero speciem informata actum sentiendi profert, est activa.

DE FACULTATE COGNOSCITIVA quinque not.

V. Theorematâ.

CAP. IX.

De Visu.

1. Quid sit? R. Visus est sensus exterior, qui mediante oculo in rem lucidam & coloratam fertur, indeque objectum potentia aspectabile efficitur actu adspectabile.

1. Quid sit? R. Χρῶμα ἐστὶ τὸ διαφανὲς ἡρώματος ἀέρος ἢ ὕδατος. COLOR est extremitas perspicui in corpore terminato. *Arist. de sensu & sensibili c. 3.*

Color, de quo not.

2. Quotplex? R. Colores sunt vel

Extremi, ut sunt color albus, & color niger.
Intermedii, ut sunt color rubens, flavus, viridis, purpureus & cæruleus.

Adparentes, qui ex solo lumine, secundum diversum illius adpectum, corporibus adfunduntur: ut in Iride accidit.

2. Objectum, estque tum

Lumen. τὸ φῶς ἐστὶν ἡρώμα τὸ διαφανὲς διαφανές. LUMEN est actus perspicui, qua perspicuum est. *Arist. l. 2. de anima c. 7.* LUMEN est actus quo formaliter perspicuum constituitur actu perspicuum, sive illustratum. *Combr. l. 2. de anima c. 7.*

3. Quid sit? R. Διαφανὲς δὲ ἄνθρωπος, ὃ ἐστὶν μὴ ὁρατὸν, ὃ καὶ αὐτὸ δὲ ὁρατὸν, ὡς ἡ πᾶσι συνίπυς, ἀλλὰ δὲ ἀλλότριον χρῶμα. PERSPICUUM est quod est quidem visibile, non est autem per se, sed per alium colorem visibile. *Arist. ibid.*

3. Medium, corpus perspicuum, de quo not.

2. Quotplex? R. Corpora perspicua sunt vel

Simplicia: ut, corpus cæleste, item aer, & aqua. Frequentissimum tamen & maxime idoneum visionis medium est aer.

Solida & composita: ut, vitrum, cornua polita, crystallus; quæ dicuntur perspicua, quia lumine illustrari & cerni per illa aliquid potest.

4. Organon, estque vel

Remotum, & est oculus, cujus partes omnes suo modo ad visionem sunt necessariae.

Proximum & speciale, estque humor crystallinus, qui est centrum oculi, & habet se in altitudine speculi quod imagines rerum repræsentat.

5. Modus. Visio non fit per emissionem radiorum ex oculis ad objectum, sed per immisionem sive receptionem specierum visibilium intra oculum.

1. Visus omnium sensuum præstantissimus putatur, tum ratione objecti, tum ratione organi, tum ratione modi percipiendi.

2. Humor crystallinus est aquæ maxime naturæ aut substantiæ, quæ tamen non dissolvitur, sed crystalli in modum constitit, ut imagines rerum possit recipere.

3. Lumen tum ratione medii, tum ratione objecti ad visionem requiritur.

CAP. X

De Auditu.

I. *Quid sit?* R. AUDITUS est sensus externus, qui beneficio aurium sonos ad se delatos percipit.

II. *Objectum,*
estq; *Sonus*
de quo not.

1. *Quid sit?* R. SONUS est qualitas in aere ex binorum solidorum corporum collisione excitata, ad auditum usque perveniens, illumque alterans, & de potentia in actum deducens.

2. *Causa Efficient,* fractio aeris, quæ accidit quando duo solida & dura corpora colliduntur.

3. *Subiectum.* Sonus subjective inest neque corpori percutienti, neque percusso, sed corpori intermedio quod frangitur.

1. vel { *Acutus*, qui in paucotempore multum movet auditum.
Gravis, qui in multo tempore parum auditum movet,
& in extremitate organi quasi hæret.

2. vel { *Reflexus* sive *Echo*, scil. soni repercussio facta à corpore obstante.
Directus seu *Simplex*, quando ob debilem reflexionem nulla soni repercussio percipitur.

Inanimatorum, qui proprie dicitur sonus.

3. vel { *Animatorum*,
qui dicitur
Vox, de qua
not. { 1. *Quid sit?* R. Vox est sonus animalis factus ab aere à pulmone per respirationem ad guttur usq; emissio, cum intentione aliquid significandi.
Ruvio. l. 2. c. 8.

2. *Quotuplex?* R. { *Inarticulata*, quæ editur à brutis.
Articulata, quæ dicitur Sermo.

III. *Organon,*
estq; vel { *Remotum*, ut sunt aures tam affabre à natura factæ, ut sonum recipere & continere queant.
Proximum & immediatum, ut est aer congenitus, qui menbrana inclusus est, ne foras expiret, neve externis injuriis pateat.

IV. *Medium*, estque aer & aqua; in his enim species soni recipitur, & ad aures deferretur: Interim aer perfectius est medium quam aqua, quia est tenuior.

V. *Modus.* Duo solida corpora dum invicem colliduntur, aerem intermedium cognat. coactum percutiunt & frangunt, ex qua fractione oritur sonus, qui impulsione quadam diffunditur, hinc afficitur vicina & circumstantis aeris pars, eaque recipit sonum, & hæc rursus aliam aeris partem impellit ipsique sonum communicat, donec ad sensorium provehatur, ibique aerem innatum commoveat, & potentiam audiendi suscitet, ut species soni percipiat.

CAP. XI.

De Olfactu.

I. Quid sit? R. OLFACTUS est sensus externus mediante naso odores percipiens.

1. *Quid sit?* R. Odor est qualitas ex primarum commitione resultans, dominante sicco & calido, atque olfactum movens. *Cosimbr. lib. 2. de anima c. II. q. 2. 4. 1.*

2. *Causa Efficiens*, estque calor, tum *Internus*, rei odoriferæ, cujus operatione siccum cum humido probe miscetur & temperatur. *Externus*, solis, aut elementaris, qui calorem internum in gignendo odore adjuvat, corpora laxans, & qualicatem extrahens.

II. *Objectum*, estque Odor, de quo not.

3. *Subiectum*, ut sunt corpora mixta, non tamen omnia, sed illa tantum in quibus siccum cum humido aliquo caloris operatione bene est temperatum, sicco tamen habente prædominium.

4. *Quotuplex sit?* R. Odores sunt vel *Extremi*, ut odor gratus, seu bonus; & ingratus, sive molestus. *Intermedii*, qui pro diversa siccit in humido affectione oriuntur, & saporum nominibus adpellantur: ut gravis, amarus, itypticus, acerbis.

III. *Organum*, estque vel

Commune, Nasus, quem variæ constituunt partes, ossa, cartilagines, nervuli, membranae, & processus mamillares. Et licet animalia, quæ non respirant, naribus careant, non proinde tamen ea omnia olfactus sunt expertia: alia namque branchiis, alia fistulis, alia præcincta, ut insecta, odores percipiunt. *Proximum seu primum*, scil. processus mamillares, qui sunt duæ carunculae in extremitate narium eminentes, quibus subjicitur os bipartitum, & multis foraminibus pervium.

IV. *Medium*, estque vel *Aer*; quia terrestria, volatilis aque animalia per aerem odores percipiunt. *Aqua*; Odores enim à piscibus in aqua etiam percipi, illud argumento est, quod pisces odoribus escarum adliciantur.

V. *Modus*. Odoriferi vapores exhalant à re odorata, inque iis odor defertur per aerem ad nares usque, ubi per spirationem species odoris adtrahitur ad processus mamillares, & tunc ab iis proprio organo olfactus statim percipiuntur odores.

VI. *Theorema*. 1. Homo habet hebetiorem olfactum quam alia multa animalia. *Non quidem quoad perfectionem essentialem, sed quoad perceptionem odorum à longiori spatio.*
2. Cuius Cerebrum est frigidius & humidius, minus odoratur.
3. Odor non est fumea exhalatio corporis odorati. *Si enim esset fumea exhalatio, non esset sensibilis per se, quia substantia per se non sentitur.*
4. Odor plerumque effunditur è re odorata per substantiam fumeam.
5. Etiam cum res odorata vaporem exhalat, non ubicunque percipitur odor datur exhalatio odorifera.

1. **Quid sit?** R. GUSTUS est sensus externus; lingue opera Sapo-
res percipiens.

2. **Objectum** }
estq; Sapor }
de quo not. }
2. **Causa** }
suntque }
3. **Quantum sit?** }
R. Sapo- res sunt }
3. **Organon** }
4. **Medium** }
5. **Modus** }

1. **Quid sit?** R. S. APOR est affectio in humido aqueo & sicco terrestri, facta à calore decoquente, gustatum, qui in potentia est, ad actum per al-
terationem deducens. *Arist. l. de sensu & sensili c. 4.*

Efficiens, & est calor, cujus vi humidum & siccum terreum per-
miscetur, & concoquitur.

Materia, & est siccum terreum cum humido aqueo mixtum:
prævalet tamen in gustu humidum sicco.

Extremi, ut sapor dulcis, & sapor amarus.

Intermedii, ut sunt salus, acer, austerus, acerbus, & acidus.
De quibus consule Medicos.

Remotum & Commune, estque lingua, aut quidpiam lingue proportionem re-
spondens in iis quæ lingua caret.

Proximum, suntque nervi per linguam & palatum dispersi; præsertim vero
in lingue cuspide hic sensus viget, eo quod ejus nervi molliores sint, id-
oque ad sapo- res percipiendos magis idonei.

4. **Medium**. Gustus externum medium non habet; internum vero est spongiosa illa & porosa
linguæ caro, quæ plena est humiditate salivæ, cujus beneficio substantia nervosa sapo-
res percipit.

5. **Modus**. Res sapida, si actu est humida, facile saporem lingue imprimit: sin autem sica
est, comminuitur prius, & mox cum humiditate lingue permiscetur, & qualitas sapida in
humore residens abluatur, & lingue nervosiori parti speciem sui communicat.

1. **Quid sit?** R. TACTUS est sensus externus qualitates tactiles percipiens.

2. **Objectum**, suntque qualitates tactiles, primæ & secundæ. *Hoc Objectum licet materialiter
multiplex sit, & plures contrarietates in se habeat; formaliter tamen, quæ est tactile, unum ex-
sistit, petita unitate à modo immutandi organi uno.*
3. **Organon**, quod non est sola caro, nec solus nervus, sed indifferenter quælibet corporis pars
præter ossa: Nam ubi est sensio, illic necessario erit sensorium: At vero sensio in omni-
bus partibus fit, quia in omnibus lēgio sentitur. Maxime tamē Tactus in externa cute viget.
4. **Medium**. Tactus non habet medium externum: internum vero est cuticula corporis exte-
rior; quamvis etiam hæc semota vera cutis sentiat.
5. **Modus**. Tactus fit, quando objectum organo proxime admotum illud afficit, eique i-
suam imprimit.

1. Tactus est sensus communissimus per omnes & singulas fere corporis
partes diffusus.

2. Tactus sicut origine, ita necessitate est primus; at dignitate est ultimus.
Est enim maxime crassus.

3. Homo inter omnia animalia tactum habet exquisitissimum.

CAP. XIV.

De Sensibus Internis.

I. Quid sit? R. SENSUS INTERNI sunt, qui species rerum sensibilibus non solum præsentibus sed etiam absentibus percipiunt, censent, dijudicant, & diutius conservant. *Magis. l. 6. Physic. 12.*

De SENSIBUS INTERNIS duo not.

SENSUS COMMUNIS, de quo quatuor not.

1. Quid sit? R. SENSUS COMMUNIS est sensus internus omnium externorum sensuum species apprehendens, à se invicem discernens, & cognoscens objecta singulorum sensuum.

2. Objectum est quævis species sensibilis ab externis sensibus percepta.

3. Officium, estque
 1. Omnium sensuum exteriorum objecta apprehendere, & à se invicem discernere: Sic colores distinguere, & secernere ab odoribus, &c.

2. Sensuum exteriorum actiones vel sensationes percipere: Nam sensus communis beneficio cognoscimus nos videre, audire, &c.

4. Organon seu *Sedes*, estque cerebrum, ejusque anterior pars, seu prior cerebri ventriculus, qui & humidior, & ad recipiendum aptior.

II. Quot sint? R. tres:

PHANTASIA, de qua quatuor not.

1. Quid sit? R. PHANTASIA est sensus internus imagines rerum à sensu communi acceptas, & distinctas diligentius examinans, diutius retinens, & ex iis alias eliciens.

2. Objectum, hoc sunt sensibilia à sensu communi communicata, vel etiam imagines, quas sua vi, ex quapiam interna causa sibi effingit, & efformat.

3. Officium, estque
 1. Objecta sensibilia à sensu communi etiam percepta & dijudicata ponderare, sintne bona, an mala.

2. Ex iis objectis sensibilibus alias species elicere.

4. Organon, seu *Sedes*, estque media pars cerebri.

MEMORIA, de qua not.

1. Quid sit? R. MEMORIA est sensus internus, qui species omnes sensibiles judicatas atque cogitatas tanquam depositum recondit ac servat, ut eas, cum opus fuerit, exhibeat.

2. Objectum, suntque omnes species præteritæ & sensibus perceptæ: quæ enim non sunt, in memoriam reponi non possunt.

3. Officium, estque imagines cerebro impressas retinere, & quoties opus erit, repræsentare.

4. Organon, seu *Sedes*, estque posterior cerebri pars, cerebellum appellata.

1. *Quid sit?* R. **SOMNUS** est ligatio omnium sensuum exteriorum, ad animantium quietem & salutem instituta. *Conimbr. de Somno & Vigilia cap. 1.*

2. *Causa Efficiens, estq; vel*

SOMNUS,
de quo
tria not.

Remota, & est calor naturalis, qui ad inferiora sese revocat, & ex alimento adsumpto halitus suaves ad cerebrum submitit. *Proxima,* & sunt vapores humidi & ventriculo ad cerebrum per venas adscendentes, & meatus, per quos spiritus animalis excurrunt, obstruētes.

3. *Affectio, estque SOMNIUM, de quo not.*

1. *Quid sit?* R. **SOMNIUM** est visum quod in somno adparet: Seu, est adparitio exhibita per internum sensum in iis qui somno consopiti sunt. *Conimbr. de Somniis c. 1.*

2. *Quomodo fiat?* R. Imagines quædam rerum, quas interdu tractamus, phantasiæ inprimuntur, hæc autem cum in somno maxime fit actuosa, impressas illas species iterum depromit, quin & alias inde effingit.

3. *Quod duplex?*
R. Somnia
sunt vel

Non naturalia,
quæ sunt vel

Divina, quæ immittuntur fit à Deo immediate, sive à bonis angelis intermediis. *Demoniaca,* quæ immittuntur à malo spiritu ad ludificandos aut terrendos homines.

Naturalia,
quæ sunt vel

Amisæ, quæ cogitationum & actionum diurnarum sunt reciprocationes vel imagines. *Supernaturalia,* quæ aliquid præfigunt & significant.

1. *Quid sit?* R. **VIGILIA** est omnium exteriorum sensuum, aut saltem aliquorum solutio & libertas. *Con. de Som. & Vigil. c. 1.*

VIGILIA,
de qua
duo not.

2. *Causa, estq; vel*

Interna,
quæ est

Concoctionis absolutio: percocto enim alimento fit ejus secretio, nullique aut non tam copiosi vapores in cerebrum adscendunt, & propterea somnum excitare nequeunt, sed animal vigilare potest. 2. *Calor natus,* qui ab ambiente frigore in angustum coactus augetur, & sic resolvit & dissipat humiditates & vapores, à quibus somnus fovebatur.

Externa, & sunt res externæ: ut, clamor, tactus, luctus, strepitus, magna commotio, &c.

CAP. XVI.

De Facultate Appetitiva.

I. Quid sit? R. FACULTAS APPETITIVA seu APPETENS est vis animæ sentientis, qua inclinatur animal, & impellitur ad prosequendum aut aversandum id, quod sensibus bonum malumve esse cognovit. *Alias dicitur Appetitus sensitivus sive animalis, prout hic sumitur pro potentia appetendi, cuius actio est appetitio.*

II. Objectum, suntque omnia sensuum exteriorum objecta, quæ phantasia vel bona iudicat, unde adpetuntur, vel mala, unde repelluntur.

III. Quæ duplex? R. Appetitus Sensitivus est vel
Concupiscibilis, quo animal ad bonum aliquod delectabile & jucundum fertur, acerbæ autem & ingratiæ respuit.
Iraibilis, quando animal fertur ad bonum aliquod, quod sine difficultate & labore adipisci non potest.

I. Quid sint? R. AFFECTUS est motus appetitus sensitivi, ex apprehensione boni vel mali, cum aliqua mutatione non naturali corporis. *Conimbr. disp. Eth. 6. q. 3. a. 1. vel, AFFECTUS est motus appetitivæ virtutis in prosecutione boni, vel in fuga mali. D. Thom. 2. Eth. lect. 3.*

IV. Consequens, suntque AFFECTUS, qui insequuntur appetitum. *Hic not.*

Boni, ut

Laetitia, affectus, quo se dilatat & extendit cor amplectendo suaviter præsens bonum.

Amor, affectus, quo cor adpetit aliquod bonum, quod adtrahere gestit ut poritur.

Sper, affectus, quo animus, corde quasi dilatante & præparante, concipit consequendum sibi objectum.

Simplices, qui vel

Tristitia, affectus, quo cor rebus ingratis percussum constringitur, tremat, & languescit, cum acri sensu dolbris.

Motus, affectus, quo cor motu quodam constringitur, tanquam fugiens malum. Dicitur & Timor.

**2. Quotupli-
ces?** R. Sunt
vel.

**Mali, ut
sunt.**

**Mixti, ut
sunt**

Ira, affectus mixtus ex tristitia & ulciscendi cupiditate. Ejus species sunt, Odium, & Pavor.

Zelus, affectus mixtus ex amore & ira, quando nempe amans irascitur illi à quo læditur res amata.

CAP. XVII.

De Facultate Locomotiva.

De Facultate Locomotiva duo not.

I. Quid sit? R. FACULTAS Locomotiva est vis animæ sentientis, qua animal de loco ad locum movetur, vel secundum se totum vel secundum partes ad prosequendum bonum, & fugiendum malum. *Scharrff. lib. 7. Spec. 6. 4.*

I. Quod movet,
est duplex:

1. Movet *Finis*, nempe obiectum, quod vel desideratur vel repudiatur.

Immobile, quod movet & non movetur, & est anima sentiens.

2. Movet
Efficiens,
est quæ vel

Mobile, quod ita movetur, ut prius moveatur, est;

Proximum, & est facultas primæ sentientis appetens.
Remotum, & est cognitio obiecti, quæ in hominibus fit ab intellectu, in brutis vero à Phantasia.

II. Quæ movet,
est triplex:
inframentum,
corporeum,
quod vel

Generale, & est cerebrum, ex quo spiritus animales nervos fluunt, quorum vi atque efficacia anima utitur ad corpus movendum.

Particulare,
est quæ vel

Proximum seu *immediatum*, quod est muscular, cujus substantia & conformatio talis est, ut quæ commodissime contrahi & extendi possit.
Adjuvans, quod sit quiescens & immobile, quidē nihil moveri potest, nisi aliquo immobili firmeretur: *Tale est flexura cunæ, membrum quæ id quiescit, à quo principium est motus.*

III. Quod movetur,
est quæ vel

Certa aliqua corporis pars; cætera lingua, manus, pes, oculus, &c.

Totum corpus animalis.

CAP. XVIII.

De Anima Rationali.

De Anima Rat. not.

I. Quid sit? R. ANIMA RATIONALIS est forma hominis, qua ille habet vim intelligendi, ratiocinandi, & volendi.

II. Facultates
sunt duplex:

1. INTELLECTUS. Vide cap. 19.

2. VOLUNTAS. Vide cap. 20.

III. Theorema

1. Anima rationalis est substantia spiritualis & immaterialis.
2. Anima rationalis non est forma hominis adhiærens, sed informans.
3. Anima rationalis est incorruptibilis & immortalis.
4. Anima non est una numero in omnibus hominibus.

CAP.

CAP. XIX.

De Intellectu.

- I. *Nomen, quod* { 1. Pro ipsa mente, seu pro ipsa anima, in quantum illa intelligit.
 sumitur { 2. Pro habitu principiorum, qui alia *Intelligentia* vocatur.
 { 3. Pro ipsa actione mentis, quæ est intellectio.
 { 4. Pro facultate, seu potentia intelligendi. *Quæ acceptio est huius loci.*

II. *Quid sit?* R. INTELLECTUS est facultas animæ rationalis, per quam homines intelligibiles intelligit, cognoscit seu apprehendit, & dijudicat.

III. *Quotuplex?* R. Intellectus est

1. vel

Agens, qui elicit actionem, illustrando phantasmata & abstractando.
Patiens, qui in se recipit species intelligibiles, easque ab agente intellectu illuminatas percipit atque dijudicat.

2. vel

Speculativus, qui tantum veritatis ergo rem aliquam agnoscit, & sola adquiescit cognitione.
Practicus, qui non tantum scientiæ ergo agnoscit, sed ut quod scit agendum esse, id agat: *hinc ordinatur ad motum, non impellendo sed dirigendo appetitum, & quid appetendum sit ostendendo.*

Objectum, estque res in quam cognoscendam fertur intellectus. Tale objectum est omne ens in quantum est verum & cognosci potest, *sive sit singulare, sive universale, sive materiatum, sive immateriatum.*

Conditiones,
quæ sunt

Phantasma, estque Species sensibilis in phantasia latens, quæ intellectui agenti objicit & offert rem intelligendam, ut ex ejus illustratione possit fieri Species intelligibilis.

Species intelligibilis, estque accidens spirituale, quod à phantasia intellectui transmissum, idealiter exprimit & repræsentat ipsam rem materialiter existentem extra intellectum.

IV. *Operatio*, estque INTELLECTIO, cujus not.

Divise Operationes intellectus sunt tres:

1. *Adprehensio simplicium*, quando intellectus nude unam rem concipit: ut, *sic agnoscat hominem vel cælum.*
2. *Compositio & Divisio*, quando simplices conceptus conjunguntur, sic ut aliquid, sine tamen discursu, affirmetur, vel negatur: ut, *si concipias hominem esse animal.*
3. *Discursus*, quando intellectus unum ex alio colligit: *Sic à duabus præmissis elicit conclusionem.*

- Thæmata.* { 1. Sensus est singularium; Intellectus vero universalium.
 { 2. Nihil est in intellectu, quin prius fuerit in sensu.
 { 3. Intellectus intelligendo fit omnia, *sc. idealiter.*
 { 4. Intellectio non tantum est actio, sed etiam passio quædam,

TRACTATUS VI. CAP. XX.

De Voluntate.

De VOLUNTATE quinque not.

I. Quid sit? R. VOLUNTAS est facultas animæ rationalis, qua homo res ab intellectu cognitæ adpetit, vel averfatur. *Dicitur etiam appetitus rationalis, vel appetitus ex ratione ortus.*

II. Objectum, est quod bonum in genere, à præcedente cognitione intellectus monstratum, & ejus contrarium malum, sive sit verum bonum malumve, sive adparens.

III. Quoruplex? R.

1. vel *Simplex, sive Universalis, quæ homo simpliciter fertur in bonum, & omne quidem, sive sit verum, sive adparens. Determinata, sive particularis, estque appetitus restrictus ad certam media, quibus intervenientibus aliquod bonum volumus. Dicitur alias voluntas consultiva.*

2. vel

Consultativa, quæ judicat aliquid esse bonum vel non bonum, ut fiat vel non fiat: ut, si demus consilium alicui de faciendis, vel omittendis.

Affectiva, quæ adpetit id quod judicat esse bonum, & refugit id quod malum esse judicat: ut, si ex affectu bono adpetamus voluptates vel eruditionem, &c.

Imperativa, quæ imperat aliquid fieri, vel non fieri, prout vel bonum vel malum esse judicatur: Sic voluntas imperat laudem motive ad extendendam manum, & adripiendam pecuniam.

IV. Operationes
sive Actus,
qui sunt

Simpliciter voluntarii, quando homo sponte, & cum præelectione objectum sectatur, vel averfatur, absque ulla vel violentia, vel ignorantia. vel mixti, quando voluntarium, & non voluntarium concurrunt in una actione: ut, quando mercator ad redimendam vitam abjicit merces in mare. Involuntarii, quando facimus id, quod quidem serio, & ex animo non volumus, sed vel violentia cogimur, vel ex ignorantia non affectata ejus actio seu perpetratio nobis occidit.

V. Theorematæ.

1. Voluntas est solus rationis appetitus.
2. Voluntas nihil videt, nisi prius sit in intellectu.
3. Actiones voluntariæ sunt simpliciter liberæ; actiones autem Appetitus sensitivi non nisi adumbrata quadam & imperfecta libertate, & communicata aliunde.
4. Voluntas fertur tam in singularia quam in communia, tam in materialia quam in immaterialia: Appetitus autem sensitivus in singularia & materialia tantum.
5. Intellectus nobilior est voluntate: quia intellectus habitus, actus, & objecta excellentiora sunt.

Quæstiones Controversæ,

Per

**Selectiores Probatissimorum Autorum
OBSERVATIONES & DISTINCTIONES,
quibus multis occurri potest objectionibus,
succincte decisæ**

A

M. IOANNE STIERIO.

Editio Quinta.

LONDINI,

Ex Officina Rogeri Danielis. MDCLIX.

Lectori Benevolo & Candido

S. P.

Cum multi sit laboris, otii, atque temporis, prolixius doctissimorum Interpretum commentarios evolvere, ex illisque controversiarum decisiones petere; in gratiam studiosa juvenutis ad Interpretum lectionem preparanda, has observationes & distinctiones adornare, & quae aliqui multis libris multo tempore essent conquirenda, congerere volui, ut tyroni Physico, sive respondentis, sive oppositis munere fungatur, inservire possent. E. gr. Definitio temporis ita impugnatur. Numerus est quantitas discreta: Tempus non est quantitas discreta: E. Tempus non est numerus. Huic objectioni quomodo occurrere possit, ex observ. 2. q. 11. Sect. 2. part. gen. videre est. Major propositio non valet simpliciter, sed tantum de numero numerante intellecta: atque sic etiam conclusio erit tantum vera de numero numerante. Tempus enim non est numerus numerans, sed numerus numeratus, qui designat res continuas. Item, Contra hanc adfectionem, Caelum est rotundum, inferitur tale argumentum. Quidquid est instar tabernaculi, illud non est rotundum. Caelum est instar tabernaculi, Esa. 40. v. 23. E. Caelum non est rotundum. Responso ad hanc objectionem patet ex obs. 1. q. 4. sect. 1. part. Special. Quidquid est instar tabernaculi, sc. ratione officii, illud non est rotundum, sic major est falsa, minor vera. Quidquid est instar tabernaculi, sc. ratione figurae, illud non est rotundum. Sic major est vera, minor falsa: Caelum enim est instar tabernaculi non ratione figurae, sed ratione officii. Illud est judicium de reliquis observationibus, quae vel quae stidentibus, statimque controversiae declarationem responsiones ad tacitas objectiones suppediant. Deinde, etiam in opponendo haec observationes suas non carebunt usu. E. gr. Ex observ. 7. q. 1. Proccm. talis formari potest obiectio: Scientia est cognitio certa: Physica non est cognitio certa, quia cognitio rerum naturalium initium accipit a sensibus, qui saepius falsa rerum imagine delusi certi veritatis nuntii esse non possunt. E. Physica non est scientia. Sic etiam in reliquis questionibus studiosa juvenutis se exercent, & objectiones quas observationes tacite continent, erueri, inque formam Syllogisticam redigere tentet. Tandem cum error humanum sit, nullusque hactenus sit natus, qui cum omnibus consentire possit; igitur si quamvis minus accurate sint posita, ea, amice Lector, humanam imbecillitatem ascribes, mihi quae ignoscet, ut eandem viam apud alios impetrare possis. Vale, mihi quoque fave.

P R O

Prooemium.

Quaestio I.

AN Physica sit Scientia? Affirm.

Quidquid demonstrat affectiones proprias de subiecto necessario per proprias causas, id proprie sic dicta est scientia. Quia Physica demonstrat affectiones proprias, nempe mobile, locabile, & de subiecto necessario nimirum de corporibus naturalibus, per proprias causas & principia, eam materiam & formam. Ergo Physica proprie sic dicta est scientia.

OBSERVATIONES.

I. Quando Physica scientia dicitur, hoc non ita accipiendum, ac si omnium omnino rerum certa & evidens demonstratio dari possit, cum propter mentis & intellectus nostri imbecillitatem propria rerum causa non raro ignorentur, saepe etiam res physicae per sensum sunt manifestae, quas philosophus demonstrare non laborat: Sed quod propria rerum causa, & consequenter demonstrationes identidem, in rebus physicis se nobis offerant.

II. Physica non considerat res naturales, quatenus sunt singulares & infinitae, cum infinitorum nulla sit scientia; sed quatenus ad universales naturas reducuntur, & universali ratione menti obijciuntur: Physica enim a singularibus, quae a sensibus accipit, mente abstrahit universalialia & necessaria theoremata, quae colligit, & revocat ad rationem scientiae.

III. Res corruptibiles, & motui subditae, quas tractat Physica, duobus modis considerari possunt: 1. In singularibus: Sic

contingentes sunt, & ideo non potest esse de illis scientia, quia scientia est de rebus necessariis, & eodem modo semper se habentibus. 2. In Universalibus: Sic necessariae sunt, certa est etiam & evidens notitia earum, quia certum & evidens est, & proinde necessarium, eas corruptibiles esse, & principium motus habere. Et hoc modo physica circa illas versatur, ac propterea vera est scientia.

IV. Cum singularia corruptionem subeant, ideo etiam universalialia, non quidem per se, sic enim sola singularia corrumpuntur, sed per accidens saltem, respectu singularium quibus insunt.

V. Distinguendum est inter existentiam aequalem, & inter existentiam aptitudinalem. Secundum actualem existentiam res naturales interdum aliter se habere possunt, non vero secundum aptitudinalem. Et enim quamvis existentia rosea pereat in hyemem, aptitudo tamen ad existendum nunquam perit. Quod igitur in subiecto scibilibus supponitur cognoscendum, non est actualis existentia, sed potentialis, vel aptitudinalis.

VI. Materia sensibilis dupliciter consideratur: 1. Prout est affecta accidentibus, & non habito respectu ad compositum. 2. Prout est altera pars compositi physici, & est ens per se, sicuti & ipsum compositum, quod ex ea coalescit. Et hoc modo physicus considerat materiam sensibilem, ideo non potest dici quod consideret ens per accidens.

VII. Cognitio rerum naturalium non proinde incerta ac varia debet judicari, quod initium accipiat à sensibus, qui sæpius falsa rerum imagine delusi, certi veritatis nuntii esse non possunt; tum quia si à veritate aberraverint, potest intellectus eos corrigere; tum quia non semper decipiuntur, sed certo aliquando apprehendunt; maxime cum objectum est proprium, & ponitur in debita distantia, medium est idoneum, & facultas apte disposita.

VIII. Ut physica sit scientia, & ad veritatem consequendam mentem inclinet, ita est, ut res naturales, quas suscipit explicandas, fere semper & plurimum ita eveniant; quamvis ratio contrarium possit etiam evenire. Unde in hyeme fere semper rigore experimur, & in æstate sub cane æstus; quamvis ex accidente contrarium aliquando contingat: hoc tamen neq; aufert infallibilitatem physicæ, neque inclinationem, qua mens ipsa ad veritatem consequendam inflectitur.

Quæstio II.

An subiectum Physicæ sit corpus naturale, quatenus naturale? Affirm.

Cuicumque competunt omnes conditiones subiecti scientifici respectu alicujus scientiæ, illud est subiectum illius scientiæ. At corpori naturali, quatenus naturali, respectu physicæ competunt omnes conditiones subiecti scientifici. Ergo corpus naturale, quatenus naturale, erit subiectum physicæ. *Minor* probatur: quia corpus naturale, quatenus naturale, 1. est ens necessarium, seu res per se subsistens, absque humana cogitatione & operatione. 2. habet affectiones & propria accidentia, quæ de

eo per propria principia in physica demonstrantur. 3. Physicæ est ita adæquatum, ut de eo tum in genere, tum in specie, in physica solum, & extra illam nusquam, tractetur. Quæcunque enim in Philosophia naturali per se, & primario explicantur, ea sunt vel corporis naturalis principia, vel affectiones, vel species.

OBSERVATIONES.

I. Corpus naturale sumitur tripliciter: 1. Pro summo genere, quod de omnibus speciebus corporis naturalis prædicatur, præciso tamen ab ejus speciebus; & sic est objectum partis communis sive generalis physicæ. 2. Pro omnibus speciebus corporis naturalis, absque ipso summo genere; & sic est objectum partis specialis physicæ. 3. Pro summo genere una cum omnibus speciebus corporis naturalis; & sic est subiectum totius scientiæ naturalis.

II. Alia subiectum physicæ dicitur ens naturale, substantia naturalis, ens mobile, corpus mobile. Quæ locutiones admitti possunt, quatenus corpori naturali æquipollent, licet non sint satis congruæ, ob universalitatem vocis entis & substantiæ; remotius enim in iis supponitur pro proximo.

III. Verba illa *quatenus naturale*, non redundant, sed considerandi modum expriment. Nam res considerata est corpus naturale: modus vero considerandi denotatur vocabulis illis, *quatenus naturale*, h. e. quatenus naturam, quæ principium, & causa motus & quietis est intrinseca, in se continet.

IV. Distinguendum est inter subiectum considerationis, quod in aliqua disciplina sive contemplativa, sive practica consideratur, quo pacto principia & affectiones in disciplinis contemplativis, item finis & media

media in disciplinis practicis. Subjectum dici possunt: Et inter Subjectum demonstrationis, quod tantum locum habet in disciplinis contemplativis; & distinguitur a principijs & affectionibus. Anima, motus, locus, &c. possunt dici subjectum physice considerationis, quia anima consideratur in physicis ut principium corporis animati, motus vero & locus ut affectiones corporis naturalis: Non vero possunt dici

subjectum demonstrationis, de quo scilicet principia & affectiones demonstrantur, quod est corpus naturale.

V. Quædam in physica tractantur per se; ut sunt principia, causæ, affectiones, & species corporis naturalis: Quædam tractantur tantum per accidens; ut fortuna & casus, quatenus sunt causæ per accidens, causis per se oppositæ; item vacuum, quatenus opponitur loco, &c.

PARS GENERALIS PHYSICES.

Sectio Prima.

Quæstio I.

Principia ab Aristotele lib. 1. Physic. 5. 1. 4. recte definiuntur? Affirm.

OBSERVATIONES.

I. Per primas definitionis particulas, *quæ nec fiunt ex se*, excluduntur quatuor Elementa; & alia composita, quæ ex se videlicet fieri solent. Per illas, *nec ex alijs*, excluduntur ea, quæ licet non ex se mutuo fiant aut consent, conficiuntur tamen ipsa ex alijs; ut corpora celestia ex materia & forma. Per ultimas denique, *omnia ex ipsius*, excluduntur omnes causæ extrinsecæ, ut, finalis, efficiens, atque exemplaris. Item omnia accidentia, omnesque negationes, ex quibus nihil proprie dicitur fieri.

II. Distinguendum est inter compositionem & inter educationem. Principia non fiunt ex se invicem, sc. per compositionem, nam forma non est ex materia tanquam ex componente, cum ex materia non componitur, sed ex ejus potentia solum educatur.

Deinde, quamvis forma è potentia materiæ educatur, tamen non dicendum est, quod proprie fiat ex materia, aut ex privatione; nam secundum proprietatem physicam forma nec generatur, nec fit, sed compositum, lib. 1. Physic. cap. 7. t. 64. Ergo educi de potentia materiæ non est per se fieri, sed in actum exire, tanquam rationem efficiendi compositi, quod per se fit, & generatur.

III. Distinguendum est inter compositionem metaphysicam, & inter compositionem physicam. Quando dicitur, Principia non fiunt ex alijs, intelligitur non compositio metaphysica ex essentia & existentia, item ex genere & differentia, nec compositio ex partibus integrantibus; sed compositio physica & realis, ex partibus essentialibus. Ideo principia in eo genere, in quo sunt principia, non fiunt ex alijs, scilicet tanquam ex principiis essentialibus physicis, qualia sunt materia ipsa, & forma; quasi dicatur, non fiunt ex alijs eo modo, quo cætera fiunt ex ipsis.

IV. Omnia fiunt ex principiis, vel tanquam ex partibus componentibus & con-

fituentibus, qualia principia sunt materia & forma; vel tanquam ex termino à quo, cuiusmodi principium est privatio. Particula igitur *Ex*, quæ ter in definitione ponitur, significat habitudinem vel partis componentis, vel termini à quo.

V. Ex principiis sunt omnia corpora naturalia: alia quidem immediate, ut elementa; alia vero mediate, ut corpora ex elementis genita.

VI. Ex principiis corporis naturalis sunt omnia, non collectivè, quia ex principiis Socratis vel Platonis non sunt omnia; sed distributive, hoc sensu, quod unumquoque corpus naturale fiat ex suis, sive ex singulis tribus principiis. Itaque ut definitio hæc principiis Socratis accommodetur, sat est, ex ipsiis constare gignive Socratem; quia omnia sunt ex principiis in communi acceptis.

Quæstio II.

An principia sint contraria? Affirm.

Generationis terminus à quo, & terminus ad quem inter se contrariantur. Unum ex principiis est generationis terminus à quo, nimirum privatio; & alterum est terminus ad quem, nempe forma. Ergo principia inter se contrariantur.

OBSERVATIONES.

I. Contrarias duobus modis sumitur:

1. Proprie & stricte, pro oppositione eorum quæ mutuo se expellunt ab eodem subiecto, actione propria: & hoc modo contrarietas solum reperitur in primis qualitatibus, substantiæ vero nihil est contrarium. 2. Minus proprie & late, pro oppositione eorum, quæ licet active & passive se non expellant ab eodem subiecto, habent tamen rationes oppositas &

repugnantes in ordine ad illud, & ideo non possunt simul in eo esse: Talis contrarietas extendit se ad privative opposita, & in substantiis quoque locum habet. Dicuntur itaque principia (*scilicet Forma & Privatio*) contraria non primo, sed secundo modo.

II. Cum non dicatur, omnia principia sunt contraria, sed indefinite; ideo ad veritatem hujus sententiæ sufficit aliquid principia esse contraria, nempe formam & privationem. Licet etiam dici possit materiam esse contrariam formæ, non ratione sui, sed ratione privationis; & sic omnia principia sunt quodammodo contraria.

III. Quando *lib. 1. phys. cap. 5.* dicitur, *Contrarium fit à Contrario*, illud intelligitur non formaliter, quasi contrarium formaliter in suum contrarium transmutetur; nec constitutive, quasi contrarium unum ut pars essentialis alterius contrarii essentialiter constituat; sed terminative, quod unum contrarium fiat ex altero tanquam ex termino à quo.

IV. Quod calidum generetur ex humido, fit per accidens, cum ex accidente fit illud non calidum esse humidum: Per se vero fit calidum ex non calido, v.g. ex aqua frigida fit calida; nam omne quod generatur per se, fit ex principiis contrariis.

Quæstio III.

An tria sint principia? Affirm.

Quot intrinsecus requiruntur ad generationem naturalis corporis physici, tot sunt ejus interna principia. Sed tria intrinsecus requiruntur ad generationem naturalem corporis physici. *Nam requiritur* 1. aliquid quod generatione producat, idque potissimum est nova Forma.

2. aliquid

2. aliquid quod generationi subster, & in quod forma substantialis ab agente externo introducatur, id quod est Materia.
3. absentia formæ introducendæ in subiecto, cum potentia tamen, seu aptitudine subiecti ad novam formam recipiendam, id quod est Privatio.

OBSERVATIONES.

I. Unum principium ad corporum naturalium constitutionem non sufficit, quia unum, quæ tale, nisi cum quopiam conjungatur alio, aliud atque à se diversum non potest constituere. Nec duo principia sufficiunt, nam principia sunt contraria; at contraria citra subiectum aliquod consistere nequeunt. Ergo præter illa duo contraria requiritur etiam tertium, nempe subiectum, quod est materia. Nec infinita sunt principia, cum res naturales omnes sunt finitæ: Ergo finita quoque habebunt principia.

II. Distinguendum est inter principia simpliciter prima, de quibus hoc in loco quaeritur; & inter principia secunda, quæ ex primis oriuntur, quæ ratione elementa mixtorum corporum sunt principia.

III. Generatio potest considerari tribus modis: 1. quatenus est actio à generante proficiscens, & sic sine ipso agente sive efficiente non potest intelligi. 2. ut est passio, & sic ab eoque patiente nunquam concipitur. 3. quatenus est mutatio, & transitus à non esse ad esse, & ita neque indiget agentis neque patientis conceptione ut intelligatur, sed tantum conceptione materiæ, formæ, & privationis. Et sic hoc in loco accipitur, quando tria interna generationis principia statuuntur. Ergo efficiens & finis non sunt principia interna.

IV. Habilitas sive *aptitudo materiæ*, quæ videtur in generatione ad excipiendam

formam requiri, non est *peculiare* aliquod principium. Nam per materiæ habilitatem intelligitur vel potentia materiæ, quæ est ipsa materia, nec ab ea distinguitur; vel intelligitur non repugnantia, sive aptitudo ad accipiendas formas quodammodo à materia fluens, quæ includitur in privatione, ut quidpiam quod ab illa concernitur quia privatio definitur absentia formæ in subiecto apto. Non autem ejusmodi aptitudo, sed potius privatio principium constituitur, quia ratio generationis non ab aptitudine materiæ, sed à privatione per se dependet.

V. Distinguendum est inter terminum *Quo* seu formalem, & inter terminum *Quod* seu totalem atque completum. Forma est terminus generationis formalis & ut *Quo*, tanquam id quo compositum est. Compositum vero est terminus completus, qui fit; habens esse per formam. Unde forma est terminus tanquam principium efficiendi; Compositum autem tanquam principiatum. Est igitur forma principium, quia est terminus in quem tendit generatio, licet non fiat per generationem, sed hoc solum conveniat composito; quare forma potius quam compositum principium est.

VI. Licet contrarietas sit tantum inter duo extrema, cum tamen in omni contrarietate debeat subiectum aliquod utrique extremo commune intercedere, & quo i pulso uno statim altero informetur, ideo præter duo extrema contraria erit aliquod subiectum collocandum, & sic erunt tria principia; duo extrema contraria, ut forma & privatio, & tertium subiectum, nempe materia.

VII. Distinguendum est inter principia constitutionis, quæ semper manent;

ut sunt materia & forma; & inter principium transmutationis, quod est privatio, quæ non manet, sed cum generatione ipsa transmutatur.

VIII. Quamvis privatio sit principium, non tamen forma expellenda est quoque principium. Aliud enim est esse necessarium ad generationem; & aliud est esse necessarium propter imperfectionem materię. Quod materia quandiu est sub privatione, sit informata forma expellenda, est necessarium propter materię imperfectionem, quæ non potest esse sine forma; non vero est necessarium ad generationem, quia ignis posset generari ex ligno, etiamsi materia sine ulla esset forma. Sed quod materia sit sub privatione est per se necessarium ad generationem, quia privatione sublata auferetur appetitus materię ad formam, materia vero non appetens formam ad eam non tenderet, Ergo impossibilis esset generatio sublata privatione.

IX. Licet privatio tanquam terminus à quo sit principium, non tamen res illa, quæ privationem habet, quoque est principium. Ut enim totalis terminus ad quem, scilicet compositum ipsum, non est principium; sic etiam totalis terminus à quo, scilicet res illa privationem habens, principium dici nequit.

X. Materia & forma omnibus corporibus, tam cælestibus quam inferioribus, tribuuntur; Privatio autem tantum caducis: non enim necesse est, corpora naturalis principia omnia in omni corpore reperiri. Sic Metaphysicus, quando entis principia explicat, quatuor causarum genera adfert, licet omnes causæ in omni ente simul non reperiantur.

Quæstio. IV. An datur Materia prima? Affirmatur.

Quæcumque transmutantur, illa in subjecto quodam communi transmutantur. [In mutatione enim manet subiectum commune sub utroque termino, videlicet sub termino à quo & sub termino ad quem. Si enim non maneret, res quæ corrumpitur secundum se totam periret, atque in nihilum rediret, & altera res quæ incipit esse, secundum se totam fieret, atque ita ex nihilo educeretur.] Corpora naturalia transmutantur, v. g. aqua mutatur in aerem, & aer in aquam. Ergo transmutantur in subiecto communi, quod ipsis erit prius. Et hoc indigitatur *Materia prima*.

II. Datur materia. Ergo etiam datur prima; alias enim fieret progressus in infinitum. E. g. aqua componitur ex materia & forma: hæc materia aquæ in se considerata vel est prima, vel secunda, h. e. vel componitur ex alia materia, vel non: si est prima habeo quod volo; si est secunda, ergo componitur ex alia priori, & ita deveniendum est tandem ad materiam primam.

OBSERVATIONES.

I. Non eas dupliciter sumitur: 1. Pro eo quod non est vere ens, h. e. quod habet esse diminutum & imperfectum. 2. Pro eo quod simpliciter nihil est h. e. quod non habet positivam & realem essentiam. Priori modo si non ens sumatur, materię primæ adtribui potest: Posteriori modo vix minime, siquidem idem esset fieri ex materia, ac fieri ex nihilo.

II. Nomen formæ duobus modis sociari solet: 1. Pro illa forma, quæ est a pars compositi, & informat materiam. 2. Pro quidditate & essentia cuiusque rei, sive simplicis, sive compositæ. *Materia prima* est

informis.

informis primo modo, non vero secundo : nam propriam habet essentiam, & proprium quid est, siquidem non est nihil, sed aliquid.

III. Acute loquendo materia prima neque est substantia; neque accidens; quia juxta *Arist. 1. 7. Metaph. c. 3.* materia neque est quid, neque quantum, neque quale, h. e. non habet certam & determinatam naturam, non enim est substantia integra, & totum compositum: nihilominus tamen potest ad Substantie categoriam referri reducere, nam ex ea & forma omnes substantie naturales componuntur, eademque est subjectum generationis, & formas recipit, ipsaque in alio non est.

IV. Licet materia suapte natura ortum & occasum nesciat, potest tamen ea quodammodo dici interire & gigni ratione privationis. Nam cum subeunte forma ejus privatio aboletur, interit utcumque materia, quia definit tali subesse privationi: cum rursus post formam abolitam privatio revivificet, eadem materia quodammodo capitur, quatenus privationem, qua spoliat erat, recipit.

V. Generabile dicitur dupliciter: 1. Subjective, quia est subjectum generationis & corruptionis: Et sic materia prima bene dicitur generabilis & corruptibilis. 2. Terminative, seu objective, quale est illud quod in generatione acquiritur, cujusmodi est forma, aut totum compositum: Et sic materia prima est ingenerabilis & incorruptibilis.

VI. Distinguendum est inter quantitatem determinatam, & inter quantitatem indeterminatam. Materia prima non est quantitas, scilicet determinata, licet sit quantitas indeterminata; quantitas enim immediate materiam sequitur, eique inhaeret.

VII. Quando dicitur, *sensibilem sensi-*

bilia sunt principia; illud intelligatur de secundis principiis: Ergo non potest applicari ad materiam primam. Deinde etiam materia prima potest dici sensibilis, non immediate, sed mediate, per ipsas nimirum mutationes.

VIII. Ex duobus entibus, si utrumque fuerit in actu, non potest aliquod ens per se oriri. Si vero unum fuerit in actu, & alterum potestate, optime poterit. Cum ergo materia sit pura potentia, forma vero sit simplex actus ex illis totum naturale, quod est ens per se, potest oriri.

IX. Quamvis materia prima generari nequeat, nec unquam per generationem sit facta, adeoque initium ratione generationis non habeat, non tamen propterea est aeterna, sed per creationem esse accipit: nam materia prima in composito, vel corpore primum creatum fuit concreata.

Quaestio V.

An Materia prima ab Aristotele 1. phys. c. 9. t. 8. recte definiatur?

Affirm.

OBSERVATIONES.

I. Materia prima duobus modis consideratur: 1. Absolute, ut est ens, vel substantia quaedam. 2. Respectively, ut est rerum naturalium principium. Priori modo ipsi adtribuitur negatio omnium formarum & qualitatum, & dimensio ac quantitas, & potentia recipiendi omnes formas indistincte conceditur, in qua notione *Aristoteles 1. 6. Metaph. c. 3. t. 8.* eam per negationem omnium rerum describit. In secunda notione potentia recipiendi formas particulares, & privatio ipsi adtribuitur.

II. Materia prima vocatur *subjectum*,

quia principium est rerum naturalium materiale. Nam in omni generatione & corruptione opus est subjecto, in quo consistens forma & in quo fiant motus. Per hanc igitur definitionem particulam excluditur forma, quæ non est subjectum, sed actus, quem primum subjectum in se recipit.

III. Dicitur materia prima *subjectum primum*; ex quo scilicet omnia fiunt, & in quod tandem omnia resolvi debent. Per quam particulam materia prima distinguitur ab elementis, omnique materia secunda, ex quibus etiam aliquid constituitur, sed non tanquam ex subjecto primo.

IV. Ex materia *inexistente* fit aliquid: hoc est, Materia prima partem naturalem compositioni tribuit essentiali immanentem & internam. Et sic excluduntur omnes causæ externæ: ut causa efficiens, finalis, & exemplaris, ex quibus non dicuntur res fieri, sed ab efficiente, propter finem, ad exemplar. Per vocabulum *inexistente* excluditur etiam privatio, ex qua licet fiat res naturalis non tamen, tanquam ex eo quod inest, quia non tanquam ex parte componente, sed tanquam ex termino à quo, qui per formam expellitur.

V. Ex materia prima fit aliquid *non secundum accidens*, sed per se, sic ut in se, & largiatur essentiam. Sic materia prima separatur à privatione, ex qua res genita per se non constat.

VI. Quod naturaliter corrumpitur id in materiam primam corrumpitur, atque ultima resolutione transit. Ut enim ex nihilo nihil potest fieri: ita etiam res aliqua non potest in nihilum planè redigi: unde pro ultimo corruptionis subjecto materia prima assignatur.

Quæstio VI.

An Materia prima sit pura potentia? Affirm.

Quidquid est indeterminatum, & aptum recipere plures formas, illud in se, & de se est pura potentia. Ubi enim actus quidam est ibi tollitur indeterminatio, & fit ens determinatum. Atqui materia prima est indeterminata, & apta recipere omnes formas. Ergo materia prima in se, & de se est pura potentia.

OBSERVATIONES.

I. Potentia materiæ non est accidens, aut qualitas illius essentiæ superaddita, sicut gravitas superadditur lapidi, sed est illius substantia, & essentia. Nam si materia recipiat potentiam tanquam accidens ali-quod, ergo ut possit accidens istud recipere opus est alia potentia, & ita procedetur in infinitum.

II. Dicitur materia prima ens potentia non absolute, aut sui ipsius ratione, sed corporum naturalium respectu, quorum omnium formas potest induere, sicque ad actum traduci perfectiorem.

III. Distinguendum est inter actum physicum, & inter actum metaphysicum, seu entitativum. Materia prima est pura potentia, & nullum habet actum physicum, seu formam aliquam substantialem sibi innatam: interim tamen non est pura potentia, si intelligatur actus metaphysicus, seu entitativus, quem habet, quia est ens.

IV. Distinguendum est inter potentiam activam, quæ est principium transmutandi aliud, in quantum aliud est, & inter potentiam passivam, quæ est principium ut aliud transmutetur ab alio, in quantum est aliud. Materia prima non est potentia activa.

activa, sed passiva, qui est principium passivum, quod patitur motum, variasque formarum vicissitudines subit.

V. Distinguendum est inter potentiam universalem, quæ est propensio materiæ ad omnes formas indistincte, & inter potentiam particularem, qua materia hanc vel illam formam ita respicit, ut alias per naturam sic videlicet disposita, respicere non possit. Hæc autem determinatio à materia non fit, sed ab agente materiam ita disponente, ut ad hanc magis quam ad aliam formam suscipiendam sit apta. Materia est pura potentia, scilicet universalis, quæ est de essentia materiæ primæ, & hæc potentia universalis non multiplicatur, sed est una, & incorruptibilis, materiæ cœvæ, & inseparabilis.

VI. Aliud est esse in potentia; & aliud est esse potentiam: Item aliud est esse in actu; & aliud est esse actum. Materia prima non est ens in potentia; sed est potentia: Non est actus; sed ens actu.

Quæstio VII.

An Materia prima appetat formam?

Affirm.

Omne imperfectum appetit perfectum, ut ab eo perficiatur: quemadmodum turpe appetit pulchrum, ut ab eo illustretur, & perficiatur. Materia-prima est imperfecta, forma vero est illius perfectio & ornamentum. Ergo materia appetit illam.

OBSERVATIONES.

I. Intelligitur hic materia prima non specifica, & universaliter accepta, sed individuat. Cum enim per corruptionem forma individuat abjiciatur, fit ut materia individuat novam formam appetat.

II. Non assignatur materiæ primæ ap-

petitus sensitivus, vel intellectualis, qui reperitur tantum in rebus animatis; sed appetitus naturalis, qui nihil aliud est, quam ejusdem materiæ ad recipiendam formam inclinatio quæ ipsi materiæ penitus insita est, sicuti & cæteris rebus, ad proprium finem perfectionemque sectandam, pro cuiusque natura, suæ propensiones insunt.

III. Appetitus naturalis non præsupponit cognitionem illius ad quod fertur appetens; ut patet in lapide, qui appetit descendere deorsum. Et sic materia prima dicitur appetere formas materiales, quod non est aliud, quam materiam inclinari ad recipiendas formas.

IV. Materia prima appetit absolute omnes formas, quas habere potest, sive illas actu possideat, sive non: siquidem hic appetitus nihil aliud est, quam ordo, & inclinatio ad formam; materia autem ad omnes formas æqua ratione inclinatur. Itaque materiæ appetitus rimari debet ex ipsius inclinatione, quam ad omnes formas indiscriminatim habet.

V. Cum materia prima omnes formas æqualiter respiciat, & in omnes æqualiter inclinetur, nulla est forma, quamvis perfecta, quæ possit totaliter satiare appetitum materiæ, h. e. *intensive* & *extensive*: nam licet intensive satiare forte posset, non tamen extensive, quia non omnes extensive continet. Et ratione hujus appetitus materia principium est perpetuitatis rerum naturalium.

VI. Appetitus materiæ primæ est duplex: Alius complacentiæ & perfectionis, quatenus ratione suæ naturæ materia formam, quam habet, appetit; in eaque sibi complacet, quamdiu illam retinere potest. Alius desiderii & mutationis, propter privationem, quæ materiæ stimulum addit, ut appetat

appetat formam aliam non presentem, quando nempe dispositiones ad transmutationem adfunt.

Quaestio VIII.
An Forma educatur de potentia materiae? Affirm.

I. Quaecunque res requirit subsistere nisi in materia, illa quando fit, recte dicitur educi à potentia materiae. Forma naturalis nequit subsistere sine adminiculo materiae. Ergo forma naturalis quando fit, recte dicitur educi à potentia materiae.

II. Quodcunque per agens naturale educitur, id è potentia subjecti educitur. Forma naturalis per agens naturale educitur. Ergo forma naturalis è potentia subjecti, sive materiae, educitur.

OBSERVATIONES.

I. Intelligitur hic forma informans naturalis & inseparabilis, seu materialis, quæ extra materiam nec esse nec operari potest, uti sunt omnes formæ infra hominis animam.

II. Educitur à materia nihil aliud est, quam contineri intra potentiam materiae, & per actionem agentis quasi extra illam fieri; non quod formæ extra materiam existant, sed quod cum antea tantum continerentur intra potentiam & causam, postea sunt actu extra causam, & ita ex esse potentiali materiali in actum educuntur virtute agentis, concurrente eadem materia.

III. Ut aliqua forma de subjecti potentia produci perhibeatur, requiritur 1. Ut ad id naturalis potentia subjecto in sit, ali-
oqui ipsa educitio non esset naturalis. 2. Ut id quod educitur, sine talis subjecti adminiculo nec effici, nec permanere possit, quod vocant pendere à fieri & conservari à ma-

teria: etenim quod non ita dependet, haudquaquam è subjecto educi, sed extrinsecus advenire censetur.

IV. Distinguendum est inter nihilum sui, & inter nihilum subjecti. Formæ producuntur ex nihilo, sc. ex nihilo sui, quod non repugnat generationi naturali: non vero producuntur ex nihilo subjecti, quod solum creationem arguit, quia illud creati dicitur quod fit è nihilo, id est, nullo præjacente subjecto, è quo esse ejus quod fit dependet. Formæ igitur ante cujusque re-
ortum neque actu existunt, sic enim nihil de novo gigneretur; neque prius non existunt, alioquin natura aliquid è nihilo efficeret: Sed sunt potestate in materia, & naturalium causarum efficacitate de illius potentia & quasi gremio excitantur, & ad actum perfectionemque adducuntur.

V. Aliud est fieri ex materia, & aliud est fieri in materia. Ex materia fiunt composita, quæ ex materia constant, non vero formæ, quæ in eadem materia de potentia ad actum apertum deducuntur: Itaque formæ in materia fiunt, tanquam ex illius potestate educantur.

VI. Formarum è materia educitio quamvis externa vi fiat, non est tamen violenta, quia ipsa materia nequaquam incipiendo oblectatur, quod in definitione violenti intelligendum est.

Quaestio IX.

An privatio sit principium? Affirm.

I. Illud, quod est de intrinseca ratione generationis, est principium illius per se. Privatio est de intrinseca ratione generationis, quia generatio per se definitur per privationem: nam definitur *mutatio à non esse ad esse*. In qua definitione, per

esse intelligitur Privatio, per esse vero Forma. Ergo privatio est principium generationis per se.

OBSERVATIONES.

I. Intelligunt hic non privatio Logica, id est, absentia ejus formæ quæ fuit, vel esse debuit; sed privatio Physica, id est, absentia ejus formæ quæ futura est, adeoque generanda.

II. Privatio physica, quæ hic intelligitur, duo dicitur: 1. Formæ absentiam. 2. Aptitudinem ad recipiendam eam. Quo altero distinguitur privatio à pura negatione, quæ talis formæ est absentia in subiecto, utne aptitudinem quidem id habeat ad illam suscipiendam.

III. Distinguendum est inter principium generationis, & inter principium compositi, sive rei genitæ. Privatio, teste *Arist. 1. 1. phys. c. 6.* est principium per accidens *sc. compositi*, quia accidit materiæ, ex qua compositum coalescit, habere in se privationem formæ: non autem est principium per accidens generationis.

IV. Distinguendum est inter principium constitutivum, & inter principium terminativum, Privatio non est principium generationis constitutivum, sed terminativum; hoc est, generatio quidem non potest ex privatione constitui seu componi, quia privatio non est ens reale, potest tamen ad illam terminari, quatenus ab ipsa ad formam in materia inducendam progreditur.

V. Res naturalis generabilis & corruptibilis duobus modis sumitur: 1. In fieri, h. e. prout fit per generationem naturalem. 2. In facto esse, id est, prout jam facta est, & constituta. Et si hoc secundo modo sumatur, certum est duo solum esse principia per se, & intrinseca, privationem autem non

esse principium per se, sed per accidens.

VI. Non ens potest sumi dupliciter: 1. Ut negat universalissimam rationem entis, comprehendentem non solum entitatem realem positivam, sed etiam negativam vel privativam. 2. Ut negat solum entitatem positivam. Si primo modo non ens accipitur, non potest esse principium entis ullo modo: Si vero secundo modo sumatur, potest esse principium entis, prout in fieri, quia potest esse terminus à quo incipiat ejus fieri, quod est generatio. Et sic privatio est principium generationis, quod est esse principium ejus in fieri.

VII. Materia & Privatio non sunt idem re ipsa, quamvis sint idem numero: nam duobus modis possunt aliqua dici eadem numero: 1. Secundum entitatem; & hæc sunt eadem re ipsa, quia eandem entitatem significant. 2. Secundum subiectum, quæ sunt in uno & eodem subiecto; & hæc non sunt eadem re ipsa. Cum igitur materia & privatio tantum sint idem secundo modo, quia materia est subiectum privationis, propterea illa non erunt eadem re ipsa.

VIII. Quando *Aristoteles lib. 2. phys. c. 1.* formam vocat privationem, nomine privationis non intelligit veram privationem à forma distinctam, sed formam imperfectam; imperfectum siquidem, si cum perfecto fuerit collatum, locum retinet privationis.

IX. Quamvis species mutationis non sumatur ex termino à quo, non tamen inde sequitur, quod privatio non sit principium intrinsecum generationis: nata species mutationis sumitur non à quocunque principio intrinseco, sed solum à formali, cum constet speciem rei naturalis non sumi à materia, sed solum à forma, & ideo species mutationes sumitur à solo termino

ad quem, qui est formalis, & non à termino à quo, qui potius est quasi materialis.

X. Quando privatio dicitur medium ad introductionem formæ, item finis, sive aliquid ultimum, illud intelligatur non de privatione formæ introducendæ, quæ privatio est principium; sed de formæ corruppendæ privatione, quæ non est principium. Deinde si vere & proprie loqui velimus, privatio non potest medium appellari, quia medium à natura est institutum ad finem adsequendum: at hæc privatio non est instituta à natura,

Quæstio X.

An Natura ab Aristotele l. 2. phys. c. 1. t. 3. recte definiatur? Affirm.

OBSERVATIONES.

I. Quamquam materia & forma in se spectata, incompletæ sint substantiæ, tamen quatenus induunt nomen naturæ non per substantiam sunt definienda, cum non sint absolutum aliquid, sed relatum, atque ad operationes, vel affectiones intrinsecas, quas causantur, respectum habeant: ideo definienda potius sunt per genus, quod ad relationis categoriam pertineat, quippe ad quam ipsum definitum, videlicet Natura quoque pertinet.

II. Hæc definitio non ideo est vitiosa quod duo in ea videntur poni genera, nempe principium & causa. Nam per posteriorem particulam, causa, vera natura, quæ scilicet materiam & formam complectitur, à privatione separatur; quæ licet alicujus mutationis sit principium, nullius tamen causa est. Vel dicendum: Natura est principium ratione ordinis, sive ratione prioris, quia in corpore naturali natura nihil est prius: Causa vero est ratione motus,

qui tanquam effectus naturam sequitur. Omnis igitur causa est principium, sed non contra.

III. Nomen *motus* hic non est ita latè sumendum, ut quemcunque motum, sive non physicum comprehendat; nec etiam ita stricte, ut solum motum localem in ambitu suo coerceat: Sed medio quodam modo, prout complectitur omnem & solum physicum motum; sive successivum, ut lationem, accretionem, decretionem, & alterationem; sive instantaneum, ut generationem, & corruptionem.

IV. Quies dupliciter sumitur. 1. Pro privatione motus. 2. Pro permanentia positiva in loco naturali, aut sub aliqua forma. Quies primo modo sumta opponitur motui, & ideo motus & quies non possunt procedere per se ab eodem principio: Sed quies secundo modo sumta non opponitur motui, quia motus ordinatur ad illam, tanquam ad finem, ideo possunt procedere ab eodem principio, quod est natura. Si etiam quies secundo modo usurpetur non est privatio, sed positivum quid, ideo potest habere principium, atque causam.

V. Natura dicitur principium *motus & quietis*: Hoc non ita accipiendum, quod natura utrumque simul efficiat: sed successive: Neque quod utriusque in omni re naturali sit causa; non enim omnis natura motus & quietis est principium: Sed ita intelligatur, quod omnia quæ moventur, & quiescunt, naturaliter hoc habeant à natura. Sunt enim quædam res, quæ semper quiescunt, quædam, quæ semper moventur, quædam, quæ utrumque præstant; omnium tamen horum natura causa est.

Tali loquendi modo utitur etiam philosophus, quando animam definit, quod sit

id, quo vivimus, sentimus, & intelligimus.

VI. Distinguendum est inter principium radicale & principale, & inter principium formale & quasi instrumentale. Quando natura dicitur principium & causa motus & quietis, de principio radicali & principali intelligitur, quod est substantia rei, vel materia & forma; non vero de formali & quasi instrumentali, quod est accidens ei superadditum. Unde etiam in definitione naturae ponitur particula *primo*; hoc est principaliter, ut excludantur quaedam qualitates naturales, quae quidem per se in rebus physicis, sunt etiam principia motus; quia tamen non insunt primo, verum videntur priores causae, ideo non sunt naturae.

VII. Per particulas illas, in quo inest, natura distinguitur ab arte, & causis externis. Nam ars & causae externae sunt etiam motus principium, verum non quemadmodum natura intrinsecum, sed extrinsecum. Non igitur omne, à quocumque res actualiter movetur, est natura; sed id tantum, à quo ut principio intrinsecum movetur.

VIII. Hae definitio non competit humanitati Socratis, quia non est primo causa motus & quietis; sed partes ipsius, scilicet materia & forma, quae sunt humanitate priores.

IX. Dicitur natura principium motus per se, & non per accidens, ut excludantur quaedam interna motus principia, quae cum per accidens insunt rei, non sunt natura: ut, medicina, qua Hippocrates seipsum sanat, esse sic principium sanationis, non tamen est natura, quia medicina inest quidem Hippocrati, non tamen per se, sed tantum per accidens.

X. Licet in definitione ponatur particula *primo*, reliqua tamen particula, per se,

non est superflua, quia in quibusdam idem quidem sunt esse primo, & per se; ut in animali, cui convenit primo sentire, & per se: In aliis vero duo haec maxime separantur, quia extremitas est primo alba; non tamen est per se alba; & sentire per se competit homini, non tamen primo. Ne igitur quis arbitraretur esse haec duo quoque separata in natura, ideo Aristoteles postquam posuit particulam *primo*, subiungit particulam per se.

Quaestio XI.

An definitione naturae tum principium activum, h. e. *Forma*, tum principium passivum, h. e. *Materia* comprehendatur? Affirm.

I. Natura est principium activum, h. e. *definitio naturae convenit formae*. Quidquid est revera aliquid primum in composito naturali ad ejus essentiam pertinens, à quo habet ut active concurret ad motum, illud est natura. Atqui principium activum, scilicet forma, est aliquid primum in composito naturali illud essentialiter constituens, à quo habet ut active concurret ad motum. Ergo principium activum, videlicet forma, est natura.

II. Natura est principium passivum, h. e. *definitio naturae convenit etiam materiae*. Quidquid est principium rei naturalis ex quo componitur, & principium generationis ac aliorum motuum, illud est natura: quia essentia cuiuslibet compositi physici, qua tale est, ex naturis coalescit, & natura est principium motus. Atqui principium passivum, h. e. materia, est principium rei naturalis, quia essentia naturalis compositi non ex sola forma, sed ex materia etiam constat; est quoque principium gene-

generationis, & aliorum motuum; nam sine materia nullus fit motus physicus & naturalis. Ergo principium passivum, scilicet materia, est etiam natura.

OBSERVATIONES.

I. Quamquam res non movetur, nisi quia patitur, potest tamen ob id etiam naturaliter moveri, quia se ipsam movet, atque ita erit ei motus naturalis ratione principii passivi & activi simul.

II. Agere & pati respectu unius & ejusdem sunt rationes omnino oppositæ: ac respectu diversorum non sunt. Ergo natura respectu diversorum potest esse principium activum & passivum: nam vivacitæ ratione formæ & animæ agunt, & ratione materiæ ac corporis patiuntur.

III. Ad perfectam rationem naturæ sufficit, quod sit internum compositi naturalis, in quo est, principium; atque adeo forma perfecta natura est; quia licet sit aliquid extrinsecum respectu motus, quem active & efficienter producit, nihilominus est aliquid intrinsecum respectu totius compositi naturalis, cujus essentiam in-greditur.

IV. Forma, teste *Aristot. lib. 2. phys. c. 1. t. 13.* magis est natura, quam materia; cum forma faciat, ut corpus naturale sit actu, propter materiam vero idem tantum sit potentia: Deinde, formæ actio, materiæ passio convenit; præstantius autem est agere quam pati, & perficere quam perfici: adeo forma præstantior est natura, quam materia. Quando ergo Aristoteles inquit, formam esse principium motus, & non materiam, intelligit principium activum, quia ratione sola forma est principium.

V. Licet materia sit pura potentia, & nullam dignitatem perfectionemque habeat, natura tamen dici potest, quia na-

tura hoc in loco non facultatem & actum, nec dignitatem sed principium motus significat.

VI. Materis dupliciter sumitur: 1. Nuda, ut est omnis formæ & actus expers ac vacua. Et sic una & eadem est in omnibus quæ oriuntur & intereunt, neque per eam res possunt distingui inter se & separari. 2. Ut est alicui formæ conjuncta & applicata: Et sic non est una & eadem, sed multiplex, & principium differentie. Materia est natura, non nuda sumita, sed ut conjuncta, non quod conjunctio tribuat illi rationem naturæ, cum ex se illam habeat, sed quod sit conditio requisita & necessaria ad ipsam.

VII. Materia consideratur vel respectu Totius, & sic habet rationem ex qua, quia totum fit ex materia; vel respectu Motus, & sic rationem habet in qua, quia motus recipitur in ea, non quidem tanquam in subiecto immediato, quod est totum, sed tanquam in subiecto mediato, quia totum non patitur motum nisi ratione materiæ. Ergo materia est natura, quia est principium & causa, scilicet materialis, motus: nam ad motum in actu traducendum non tantum requiritur forma, seu efficiens motus, sed etiam materia, seu subiectum, scilicet mediatum, quod oportet esse idoneum ad motum recipiendum.

VIII. Omnes motus comparatione materiæ naturales dici possunt, non omnes tamen respectu compositi physici naturales sunt: quia sicuti prior natura est forma quam materia, ideo ut motus alicui compositi naturalis sit, formæ magis quam materiæ habenda est ratio.

IX. Naturalia differunt ab artificialibus etiam ratione materiæ. Quia in naturalibus datur principium & potentia passiva

vera naturalis ad motum & ad formam naturalem per eum introductam : at in artificialibus nulla est potentia passiva naturalis, sed sola obediens ad formam ab arte impressam, quia materia, ex qua ars opera molitur, est obediens artifice, ut ipse opera suae artis introducat.

Quaestio XII.

An Anima, praesertim rationalis, sit natura? Affirm.

Omnis vera naturalis forma corporis constituens cum eo compositum naturale est vera natura. Anima rationalis est vera & naturalis forma corporis, constituens cum eo corpus naturale, quod vocatur homo. Ergo est vera natura.

I. Cuicumque competit definitio, illi competit definitum. Animae competit definitio naturae. Ergo ipsi etiam competit definitum. Nam anima rationalis non solum secundum gradum vegetandi & sentiendi est principium motus nutritionis, augmentationis, localis, ac sensationis; sed etiam secundum gradum rationalitatis est principium admirationis, actus ridendi, flendi, & loquendi, qui omnes procedunt ab homine, ut homo est, & consequenter ab anima rationali, à qua etiam procedit, ut operationes sensitivae, quae veri motus sunt, ordinentur ad intelligendum.

OBSERVATIONES.

I. Latius natura patet quam anima; adeoque illa Generis instar est, haec vero Speciei rationem habet. Unde quo modo homini animalis definitio accommodari potest, eodem modo naturae definitio animae potest adtribui.

II. Res naturales non sunt naturales propter unam aliquam substantiam com-

munem, quae in omnibus inest, sed propter rationem quandam communem, quae in omnibus inest: haec autem ratio est habere in se principium motus & quietis, quae reperitur in viventibus & in non viventibus. Est igitur anima natura, licet non sit substantia communis omnibus rebus naturalibus.

III. Anima definitur *actus corporis naturalis*; non quod corpus sit naturale sine anima, sed quod naturale sit per ipsam. Quemadmodum quando definimus lucem per effectum formalem, esse scilicet actum corporis luminosi, non ita definimus illam quasi sit corpus luminosum sine luce, sed quod necessario fiat luminosum ab ea.

IV. Quamvis anima utatur instrumentis ad movendum, ex. gr. musculis & nervis, nihilominus tamen est natura; nam etiam forma substantialis elementi utitur accidentibus, vel motivis, vel activis ad efficiendum motus suos.

V. Educi è potentia materiae, ab eaque intrinsece dependere, non pertinet ad rationem formae physicae, ut talis, sed potius est imperfectio ejus, à qua anima rationalis libera est. Ex hoc tamen non sequitur, animam non esse naturam, sed potius quod sit natura perfectissima, habens quaecumque pertinent ad rationem formae, seclusis imperfectionibus formarum pure materialium.

VI. Corporeum dupliciter sumitur; ut quod, & ut quo. Illud est corporeum primo modo, quod habet partes ex quibus componitur corpus; ut, homo, vel leo. Corporeum vero ut quo, est illud, quod tribuit alteri esse corporeum, licet corpore & partibus careat, vel in se sit spirituale; & hoc modo anima rationalis corporea est & materialis, tribuens materiae aut corpori esse corpor-

corporeum. & hoc est esse corporeum tanquam formam. & ideo tanquam veram naturam, cui definitio convenit.

VII. Cum intelligere, quamdiu anima est in corpore, fiat per confessionem ad phantasmata, necessario includit aliquam rationem motus physici, quia phantasmata ad ordinem physicum spectare videntur.

VIII. Natura duobus modis potest sumi: 1. Ut dividitur ab arte: Et sic natura non est determinata ad unum, sed potest varias operationes specie diversas exercere: ut natura ignis potest calefacere, exsiccare, rarefacere, movere sursum, & alia huiusmodi moliri. 2. Ut separatur à libero arbitrio: Et hoc modo est determinata ad unum. Cum igitur nomine naturæ hoc in loco non intelligatur natura ut est divisa à libero arbitrio, sed ut ab arte est divisa, ideo anima est natura, etsi ad unum non sit determinata.

IX. Distinguendum est inter animæ gradus, & inter animæ status. Licet anima rationalis secundum gradum rationalitatis pertineat ad considerationem physicā, non tamen etiam pertinet secundum utrumque statum informationis materiæ, & separationis ab ea, sed solum secundum primum statum, informationis scilicet, quia in eo statu officium veræ formæ naturalis exercet, & principium plurium motuum naturalium est, & ideo vere & proprie natura: In statu vero separationis nec officium formæ exercet, nec principium motus est, & ideo secundum eum non est natura, nec pertinet ad considerationem physicā, sed metaphysicā.

Quæstio XIII.

An Finis sit causa? Affirm.

O quodcumque causalitatem veram exercet, illud revera est causa. At Finis veram

causalitatem exercet, quia movet agentem ad agendum, unde si boni alicuius nos contemdesiderium, illud adeo nos impellit, ut nos ipsos cohærent nequeamus. Ergo Finis vera est causa.

OBSERVATIONES.

I. Finis motio dicitur metaphorice, non quod non sit realis, sed quia non fit per influxum effectivum, nec per motionem intentionalem & animalem, & ideo nihil obstat quo minus verè ac propria sit eius causalitas: *vel dicitur dūm* quando finis dicitur movere metaphorice, non excludit realitatem, sed solum ponitur distinctio inter causalitatem finis & efficientis, quod efficientis causalitas longe a priori iure videtur realis, & realiter adtingens effectum, quam finis, quæ propterea metaphorice dicitur, eo quod solum adtingat productionem effectus, alliciendo & excitando agentem ut prorumpat in actum.

II. Finis duobus modis accipitur: 1. In intentione, vel apprehensione: Et hoc modo non est quid ultimum, sed primum, ita ut efficiens præcedat ordine natura, cum illud moveat & excitet ad agendum. 2. In executione: Et hoc modo quid ultimum, & posterior omnibus causis, quia omnes causalitates terminat. Finis habet rationem causæ, & est principium, non ut est in executione, quia ita est effectus, sed ut est in intentione.

III. Existentia duobus modis consideratur: 1. Ut in actu. 2. Ut in potentia. Finis est, dum movet efficientem, & propria exercet causalitatem, non habet existentiam actualem, sed solum in potentia, quæ sufficit ut sit actu causa finalis, realis & physica, quamvis non sufficiat ut aliquid sit causa efficiens, materialis, aut formalis, quia secundum modum causandi requiritur modus efficiendi causæ.

VI. Finis non est sui ipsius causa, sed movet causam agentem: Itaque non causat seipsum, sed sui desiderium, seu alium finem affectum, se ipsa à se distinctum; seu movet efficientem, non quidem ut se producat, sed ut sibi jungatur.

V. Finis potest sumi vel respectu generationis, vel respectu perfectionis rei genitæ ut sanitas, quæ finis est medicinæ, sumi potest vel respectu curationis, quæ motus quidem est ad salutem; vel respectu perfectionis corporis quod curatur. Si finis ad generationem referatur, tantum habet locum causæ, ut est futurus & possibilis. Si vero cum perfectione rei genitæ comparetur, habet locum causæ, ut existens, & in executione. Itaque eadem sanitas, respectu curationis, habet locum causæ, ut est possibilis & futurus; respectu vero perfectionis, corporis sanati, ut est jam existens & posita à parte rei; nam hac ratione confertur corpori perfectionem.

Quæstio XIV.

Annatura agit propter finem? Affirm.

Effecta naturalia vel casu eveniunt, vel alicujus finis gratia. Atqui non casu; alias non semper aut plerumque ita evenirent. Ergo alicujus finis gratia.

OBSERVATIONES.

I. Tria sunt genera agentium naturalium: 1. effectorum quæ norunt finem, & proportionem mediatorum ad finem consequendum; ut homines, qui propriissime propter finem agunt. 2. est animantium ratione carentium, quæ videlicet nec omnino norunt finem, nec tamen prorsus ignorant. Norunt finem & media, non formaliter, sed materialiter; id est, norunt rem quæ est finis, & rem eam quæ est

medium, sed non sub ratione mediæ aut finis, nec proportionem mediæ ad finem; quod est novisse ea materialiter non formaliter. 3. est eorum quæ & ratione & sensu carent: ut arbores, lapides, corpora simplicia, &c. hæc finis quidem causa agunt, sed ipsum tamen penitus ignorant, quem ut prosequantur, ab agente superiori diriguntur. Ut igitur natura agat propter finem, non est necesse ut ipsa eum cognoscat, sed sat est, ut dirigatur ab alio qui finem novit.

II. Fit etiam pluvius ob aliquem finem, ut scilicet hæc inferiora, v. g. plantæ, arbores, &c. nutriantur, crescant, fructusque ex sese hominum reliquorumque animantium usui necessarios emittant. Quod si aliquando ob pluviam segetes & frumentum quod est in area putrescant, hoc præter naturam privatam fit, & contra illius institutum, quamvis non contra naturam communem & universam.

III. Actiones agentium naturalium sunt propter finem, & sunt effecta causæ finalis: non tamen ut præcise egrediuntur ab ipsis naturalibus agentibus, sed ut simul sunt ab agente, quod in omnibus & per omnia operatur; vel è converso, prout ipsa proxima substantiæ directioni & intentioni superioris agentis. Et ideo ipsa agentia naturalia non tam operari dicuntur propter finem, quam dungi à superiori in finem.

IV. Illud quod non deliberat, non agit propter finem ut finis est: agit tamen propter illam ut res quædam est. Sicque natura non agit propter finem ut finis est, id est, ut formaliter sumitur: agit tamen propter eum ut res quædam est, id est, quatenus finis materialiter sumitur.

V. Monstra & naturæ portentosa non

Contingunt ex naturæ intentione, sed per accidens, ratione quorundam impedimentorum quæ interveniunt, obstantque quo minus natura suum finem adsequatur, & opus omnibus numeris absolutum efficiat. Non enim omnia quæ ad finem aliquem collinant, eundem semper consequuntur. Si ergo natura interdum errat, necesse est ad scopum aliquem actiones suas dixerisse.

Quæstio XV.

An Fortuna & casus sint in rebus?

Affirm.

OBSERVATIONES.

I. Cum aliquando oriantur effectus improvisti, quorum causæ determinatæ non sunt, necesse est ad causas per accidens recurrere; & quidem, si fiant ab agente per electionem, ut est inventio thesauri à fodiente terram, assignanda est *Fortuna*; si oriantur ab agente rationis & electionis experte, ut cum equus confecto certamine domum domini revertitur, tunc *Casus* appellatur. Ut ita per fortunam non intelligamus Numen aliquod res humanas pro arbitrio versans, uti quidam ethnici superstitiose satis de fortuna somniant, sed causam per accidens.

II. Non dicitur effectus aliquis fortuitus, eo quod non procedat ab aliqua causâ efficienti, id enim multo magis impossibile est, quam fieri aliquid ex nihilo: sed dicitur effectus aliquis esse fortuitus, quia fit à causâ per accidens atque indeterminata,

& quia præter ejus intentionem evenit.

III. Fortuna non est aliquid distinctum à quatuor generibus causarum, sed ad solam causam efficientem est revocanda, ita tamen ut non sit causâ efficiens per se, sed per accidens, ratione scilicet effectus, quia accidit effectui per se, ut ei aliquid accidentario copuletur, cujus respectu dicitur esse causâ fortuna.

IV. Est unum idemque numero efficiens quod certum & determinatum, & quod incertum & indeterminatum, producit effectum, sed non uno modo: nam intentum effectum (ex gr. *fossionem agræ*) producit per se; non intentum vero (ex gr. *inventionem thesauri*) per accidens.

V. Fortuna (ut & casus) non est, ut dicitur respectu causæ universalis, sed solum respectu causæ particularis, cuius agendo insperatus & fortuitus obtingit effectus. Nam respectu Dei nihil est, quod fortuito evenire potest, nihilque extra divinæ providentiæ regulam accidit: in quo respectu providentiæ divinæ nulla est fortuna, & nullus casus: sed dicitur aliqui eventus fortuiti & casuales tantum respectu nostri, quia præter intentionem & opinionem nostram eveniunt.

VI. Quamvis intentio nostra non potest esse rei, tamen variat rationem ejus, prout est effectus proficiens ex hominis consilio ac voluntate: nam ex intentione agentis spectatur, an effectus sit voluntarius vel fortuitus, laude vel vituperabilis, poena vel præmio dignus.

Señ

Sectio Secunda.

Quæstio

An motus sit actus? 3. phys. c. 2.

reale definitum de actibus

OBSERVATIONES.

Distingendum est inter naturam syn-
creticam, quæ si definitur, debet in certa
categoria contineri, quia constat vero ge-
neris & vera differentia, quæ sunt ex eadem
categoria petenda; & inter naturam analo-
gicam, quæ in certa categoria non compre-
henditur. Cum igitur natura motus non sit
syncretica, sed analogica, ideo potest defini-
ti quavis motus non sit in certa ac definit
in categoria. *Deinde*, aliud est esse in præ-
dicamento directe ac per se, & aliud est
esse in prædicamento reductive. Licet mo-
tus ad nullam categoriam pertineat directe
per se, est tamen in prædicamento redu-
ctivè, nam reduci potest ad categoriam in qua
terminus ad quem collocatur, à quo for-
ditur unitatem & distinctionem.

Prima definitionis particula est, *actus*.
Quo enim id quod potest esse, sit
quod aliud est actus. At per motum id quod
est potestate, sit actus. Ergo motus est actus.
Nullus quoque est motus, quamdiu poten-
tia tantum adest, ex gr. calefactio non
est, quamdiu potest aliquid tantum
calere; sed cum est, quando id quod
potest calere, actu jam caluit.

Distingendum est inter actum
perfectum, qui cum adest omnem poten-
tiam expellit, ejusque nihil relinquit, & hic
actus est forma perfecta; & inter actum
imperfectum, cum quo semper aliquid po-
tentia reliquum manet, quæ cum tollitur,
& actus tollitur. Motus est actus non per-

fectus, qualis est anima sed imperfectus,
quia in motu non statim ponitur tota rei
perfectio, sed successive produciuntur, &
quamprimum non est potentia amplius
quæ perficiatur, non amplius est motus,
sed ad terminum ejus perventum est. Est
itaque motus non absoluta, sed inchoata
quædam perfectio, h. e. via, tendentia, &
progressio successiva ab imperfectione ad
perfectiorem absolutam.

IV. Omnes quidem actus sunt *ejus*
quod in potentia est; quia semper potenti-
am requirunt, quam actuunt & perficiunt;
ut, albedo non est nisi ejus quod album
esse potest: sed hæc potentia aboletur ad-
veniente actu, sicut quod actu album est
potentiam ad albedinem amplius non ha-
bet. Hoc vero in motu non contingit: Ibi
enim actus, quamdiu est actus, semper po-
tentiam conjunctam habet; ita etiam ut
quamprimum deficit potentia quam
actuatur, ipse quoque esse desinat; quemad-
modum calefactio definit esse calefactio,
cum jam deficit quod calefiat; & tamen
actuatur calefactio id quod calefiere potest.
Perficere igitur ita potentiam, ut nihilomi-
nins perficienda magis magisque sit, est
eo modo actuare potentiam, quo cum mo-
tus actuatur.

V. Actus & potentia opponuntur qui-
dem; non tamen est absurdum, quod mo-
vetur simul esse actus & potentia, nam hoc
potest contingere tribus modis: 1. respec-
tu diverso: ut aqua actu est frigida &
potentia calida. 2. respectu ejusdem, sed
diversis temporibus; ut, aqua quæ nunc
est potentia calida, paulo post, si admota
igni fuerit, evadet actu calida. 3. respectu
ejusdem, sed non eodem modo; ut, aqua

quæ calefit, est actu calida respectu caloris imperfecti, quem jam habet; est potentia calida respectu caloris perfecti, quem nondum habet. Hoc modo omne quod movetur dicitur simul esse actu & potentia.

VI. Distinguendum est inter res permanentes, quæ tunc dicuntur esse actu, cum perfectæ habent suum esse, & simul obtinent omnes partes suas; ut sunt homo, statua, &c. & inter res successivas, quæ cum non possunt secundum omnes partes simul esse, tunc dicuntur esse actu, cum vel una pars, vel aliquid earum actu est, fluens ad reliqua: hujusmodi res successivæ sunt motus & tempus.

VII. In definitione motus, explicatur non solum respectus ejus ad subiectum, sed etiam respectus ejus ad terminos: nam eo ipso quod dicitur, motum convenire subiecto, *in quantum est in potentia*, significatur motum esse viam, & quasi fieri termini in quem tendit, & ab alio procedere.

VIII. Quod de loco ad locum movetur, est quidem ens actu & non potentia, scilicet quoad essentiam, non vero quoad hoc vel illud ubi, in quod movetur. Ergo etiam localis motus est actus entis in potentia.

IX. Motus cœli dupliciter potest considerari: 1. In sua causalitate, quatenus omnes motus rerum sublunarium excitat: & hoc modo expers est imperfectionis. 2. Ratione partium subinde alia atque alia loca occupantium: & sic motui cœlesti definitio motus competit; nam cœlum dum movetur est in potentia, non secundum se totum, sed secundum partes: ex.gr. Sol secundum successionem progreditur ab Arietis in Taurum, è Tauris in Geminos, &c. Ergo ens in potentia est ad ubi acquirendum, & proinde imperfectionis

aliquid, etiam si minimum inter omnes motus physicos, habet.

X. Distinguendum est inter motum positivum, & inter motum negativum. Hæc motus definitio competit omni motui positivo, non vero motibus negativis, quales sunt decretio & remissio, quæ non sunt acquisitiones, sed potius amissiones formarum. *Vel dicendum*, mutationes abjectivas, ut sunt imminutio quantitatis, remissio qualitatum, etiam comprehendendi in definitione motus: quia licet non sint realis & positivæ acquisitiones, sunt tamen acquisitiones negativæ, & suo modo perfectiones: quo pacto vocamus perfectionem imminutionem aut remissionem, quæ plus quantitatis aut qualitatis abjicitur.

XI. Tota hæc motus definitio non convenit formæ, quæ per motum acquiritur; nam licet sit actus entis in potentia, quia non omnino acquirit subiectum, sed aliquid potentie relinquit actuandum, ipsum tamen non ordinat positive ad ulteriorem actum: unde solum materialiter & negative dicitur relinquere subiectum in potentia, & ideo non convenit illi secundum quod est in potentia, vel quatenus tale; quia verbum hoc positivam & formalem ordinationem potentie ad actum denotat, quam essentialiter dicit motus.

XII. Hæc motus definitio neque competit intellectui, qui est actus perfectus & permanens; motus vero est actus imperfectus & positus in via aut successione: neque competit motibus angelicis, & motionibus spiritualibus, quia motus physicus ab Aristotele hic definitus debet esse actus entis, scilicet naturalis, hoc est, corporis naturalis, quod de motibus spiritualibus dici nequit.

Quæstio II.

An motus fieri possit in instanti? Neg.

Quicquid successive fit, & acquiritur, nam partem formæ adquirenda post aliam non potest fieri in instanti. Ac universaliter & essentialiter dicitur de motu, quod successive fiat. Ergo motus non potest fieri in instanti.

OBSERVATIONES.

Distinguendum est inter motum verum & physicum, & inter mutationes. Nominemotus hoc loco intelligitur verus motus & physicus, ut differt à mutatione, & significat naturam successivam, & fluctuantem: non vero intelliguntur mutationes subitæ & instantaneæ, ut illuminatio, visio, intellectio, volitio, & alia, quæ non sunt veri & physici motus; nam: sunt sine transmutatione subiecti, sine expulsionem contrarii positivi, & sine ulla corruptione illius formæ positivæ præcedentis; ideo in instanti fieri possunt.

I. Minimus calor producitur quidem in instanti, & non in tempore, quia minimus non potest dari aliquid minus, daretur autem si produceretur in tempore: Sed productio hæc minimi caloris non est verus motus physicus, quia non fit per motum, sed per subitam & instantaneam mutationem. Calori ergo per se debet produci in tempore, cum sit forma divisibilis, & habeat latitudinem graduum; ex accidenti vero potest produci in instanti, ea ratione, quæ minimus est.

II. Duobus modis totum aliquod simul alterari dicitur: 1. Ex parte formæ, quando recipere simul formam, & omnes illius gradus. 2. Ex parte subiecti, quando simul & in momento quantitas subiecti in seorsum, & in partibus suis recipere quali-

tatem. Quando Aristoteles in lib. de sensu & sensibili inquit: *Passus aliquid totum simul alterari*, loquitur de similitudine non ex parte formæ, sic enim impossibile est ut totum simul alteretur, ut aliquid simul recipiat formam & omnes illius gradus; sed intelligi debet de similitudine ex parte subiecti, quia aliquando totum est æque dispositum ut recipiat formam, & non debet prius in una parte recipere unam partem, & in alia aliam. In qua re differt alteratio à motu locali, in quo quod movetur non incipit totum simul esse in aliquo loco, sed una pars prius est in ipso, & altera deinde, sicque de aliis partibus.

IV. Sicuti mobile non magis recedit à termino à quo, nec magis accedit termino ad quem, nisi in tempore; ita nec relatio majoris minorisve distantia, nisi tempore, comparatur: non ergo in instanti.

V. Generatio & corruptio duobus modis accipiuntur: 1. Pro sola formæ substantialis introductione, aut expulsionem, quæ momento peragitur. 2. Ut etiam comprehendunt prævias alterationes; & dispositiones præparantes materiam ad illius formæ substantialis introductionem. Si primo modo Generatio & Corruptio sumantur, non sunt veri motus, sunt enim in instanti, & non cum successionem continua, neque cum aliquo tractu temporis. Si vero secundo modo accipiantur, sunt veri motus, & in instanti fieri nequeunt.

IV. Licet concedatur quod Nutritio fiat in instanti, non tamen inde sequitur, etiam adcretionem, quæ nutritionem sequitur, fieri in instanti: nam quando nutritio fit, nondum est motus adcretionis, sed in tempore immediate sequenti, ita ut prius pars deperdita reparetur, & nova

generetur, post cuius ortum, in tempore sequenti per motum distinctum à nutritione, paulatim & successive dilatatur & extenditur quantitas secundum trinam dimensionem, & res ipsa adcrefcit. Cum igitur adcretio fiat per quantitatis extensionem & dilatationem, quæ non fit in instanti sed successive, ipsa etiam adcretio non fit in instanti, sed in tempore & successive.

Quæstio III.

An omne quod movetur, ab alio moveatur? Affirm.

Quidquid est potentia, id quatenus tale, non potest respectu unius & ejusdem esse simul actu. Mobile sive quod movetur, id, quatenus movetur, est potentia; quod vero movetur, est actu. Ergo mobile non potest simul esse id, quod est actu, h. e. id quod movetur. Ideo movens à mobili semper est distinctum.

OBSERVATIONES.

I. Distinguendum est inter motum realem & physicum corporum, & inter operationes rerum spiritualium & materiarum vacantium. Intelligenda est hæc quæstio de motu reali & physico corporum, non vero de operationibus rerum spiritualium, quales sunt intellectiones & volitiones.

II. Distinguendum est inter motum per se, & inter motum per accidens. Non intelligitur hic motus per accidens, sed motus per se: certum enim est per accidens posse quidpiam à se moveri: nam in animalibus anima movet corpus, & à se movetur per accidens, quia moto corpore ipsa quoque movetur.

III. Cum per motum hic intelligatur solus motus physicus, ergo non quæritur de simplici emanatione proprietatum ab

essentia vel natura, quia non est motus vel mutatio physica. Sic quando intellectus & voluntas manant à substantia animæ rationalis tanquam à causa sua effetrice, ut est multorum philosophorum sententia, & in eandem animæ substantiam recipiuntur, idem omnino agit & patitur, movet & movetur.

IV. Non est in quæstione an id quod movetur, ab eo, quod motum excipit, supposito distinguatur; cum enim arbor hausto alimento crescit, movetur à sua forma, à qua supposito non differt: sed tantum quæritur, an omne quod per se movetur, ab eo quod movet re ipsa distinguatur; ut in omni animali duæ sunt re distinctæ partes; quarum una, nimirum forma, movetur; altera vero, scilicet corpus, movetur. Quidquid igitur movetur, ab alio aliqua ratione movetur; sive illud aliud sit suppositum distinctum, (quo pacto omnia à Deo moveri dicuntur) sive non, sed cum mobili conjunctum.

V. Nulla qualitas per se, vel motu directo à se ipsa potest intendi; alioqui idem respectu ejusdem per se in actu ac potestate foret: ex. gr. calor ventriculi hyeme uberior est, non quia calor in aliqua parte intensius in eadem semetipsum per se intendat, sed quia circumjecti aeris frigus cutis spiracula restringit, & spiritus, qui caloris vehicula sunt, intus adigit, & coerct, nec foras egredi finit.

VI. Lux per radium in se redeuntem, atque ita ex accidente intenditur à se, quatenus ea portio luminis quæ in rectum porrigi deberet, impedita à corpore opaco, per radium reflexum compensat ulteriorem progressum; quo etiam modo finis solet vocis repercussio sive echo.

VII. Motus cordis fit ab anima principaliter,

cipaliter, & à virtute motrice instrumentaliter. Cum enim hic motus maxime vitalis sit, necesse est, ut à principio vitæ, hoc est, animæ, proficiatur.

Quæstio IV.

An movens & motum debeant esse simul? Affirm.

OBSERVATIONES.

I. Distinguendum est inter id quod movet ut finis, & inter id quod movet ut efficiens. Quæstio est non de eo quod ut finis movet, sed de eo quod ut efficiens, sive corporea, sive non corporea ratione motum edit; nam quod movet ut finis, non est necesse ut sit conjunctum cum eo quod movetur.

II. De movente sive agente quæritur, an necesse sit simul esse cum mobili sive passo, non simul loco, sed simul per contactum, ita ut movens contiguum sit cum eo quod movetur.

III. Res aliqua potest aliam immediate adtingere duobus modis. 1. Immediate suppositi, quando ipsamet supposita se tangunt: ut, cum ignis in manum sibi immediate adpositam actionem suam exerit. 2. Immediate virtutis, quando res intermedia aliqua virtute quam transmittit, aliam adtingit: quo modo ignis dicitur manum distantem calefacere, scilicet transmissione caloris per intermedia corpora. Debet igitur movens cum mobili immediate conjungi, sive immediate suppositi, sive immediate virtutis; quia nulla res potest alibi operari, ubi nullo pacto est: Ergo ubi operatur & movetur, ibi esse debet vel secundum substantiam, vel secundum virtutem, & consequenter movens cum mobili conjungatur immediate

vel immediate suppositi, vel immediate virtutis.

IV. Distinguendum est inter movens primum & remotum, & inter movens ultimum & proximum. Movens primum & remotum corporeum non est simul cum mobili secundum suppositum; ex. gr. ignis à manu distans calefacit eam, cui tamen non est conjunctus secundum suppositum: Movens vero proximum corporeum & mobile sunt simul secundum suppositum; ita ut in hujusmodi motu utriusque extrema necessario se contingant.

V. Distinguendum est inter medium capax, & inter medium incapax. Conceditur quidem agens naturale posse operari circa extremum, non operando circa medium, quando sc. medium non est capax talis effectus: e. g. piscis stupor stupefacit & tremulam reddit manum piscatoris, non autem arundinem aut rete quo piscatur, quia manus est subjectum capax, non autem arundo vel rete. Sed negatur quod possit operari agens, ubi plane non sit præsens, neque secundum suppositum; neque secundum virtutem: sic licet stupor piscis non sit simul cum manu piscatoris, quam tremulam & stupidam reddit, similitate suppositi, est tamen simul similitate virtutis.

VI. Fundus lebetis est tepidus, aqua in ipso fervescens, non ideo quod ignis per illum non transmittat virtutem suam, sed quia ubi primum transmissa est, egreditur & pergit ad aquam, quæ majori conatu obstitit; item quod partes aquæ frigidiores, utpote crassiores, cum ignis incipit ascendere & aquam invadere, descendunt ad imum, & se in poros fundi inducant, illumque à nimio calore præservent.

V II. In projectis, & in aliis quæ à principio externo moventur, movens in principio conjunctum est cum mobili secundum quantitatem & suppositum; in progressu vero usque in finem non est ita conjunctum, sed secundum virtutem, quia impetus moventis manet, tamdiuque huiusmodi corpora moventur quamdiu ille persistit.

V III. Ut phantasia dicatur movere immediate appetitum, satis est quod in eadem anima radicitur; quæ ubi aliquid per phantasiam apprehendit, in illud fertur per appetitum: quia ipsa anima est, quæ proprie agit, phantasia autem & appetitus instrumenta quibus agit.

IX. Magnes valde distans à ferro illud adtrahit; Fascinantes etiam procul positi plures ac valde nocivos effectus operantur circa alia corpora: Basiliscus solo intuitu homines interimit: Echeneis piscis, quem Remoram vocant, prætereuntes naves detinet ac remoratur. Sed hæc agentia omnia per suam virtutem diffusam agunt, satis quidem mirabilem, sed veram, ut experientia docuit; & ideo præsentia sunt per suam virtutem, quæ cum recipiatur in corpore aliquo contiguo eisdem corporibus, circa quæ operantur, tale corpus est immediatum agens per eam, & ideo semper est verum, quod movens & motum sunt simul. Sic v. g. *fascinatio* fit per emissionem alicujus nocivæ & venenosæ qualitatis, quæ per intermedia corpora transmissa illa prius inficit & vitiat, mox longius progressa, eos, quos offendit, lædit; præsertim pueros & tenellos infantulos, quibus ob corporis imbecillitatem hoc fascinum facilius adhærescit. Remora non agit immediate in naves, quas detinet, sed primo in propinquiora corpora suam virtutem

retentricem, nobis tamen occultam, transmittit, donec ad naves perveniat, illucque progressa navigiorum impulsus hebetat & extinguit.

Quæstio V.

An motus projectorum fiat per impulsum à projiciente impressum, an vero à solo aere circumstante? Affirm. prius, & Negat. posterius.

Motus violentus projectorum non potest fieri nisi per impulsum à projiciente impressum corpori, juvante tamen medio. 1. Quia non solum lapis movetur sursum, sed etiam partes aeris à quibus movetur. Ergo aer etiam mobilis est, & movetur per impulsus; non minus etiam est capax impulsus lapidis, quam aer. 2. Quia non est credibile, quod solus aer moveat globos tormentarios tanti ponderis, ad tam magnam distantiam, tam veloci motu, tantaque vi, ut urbes demoliantur, & aliquando adversus ventum validum. Ergo necesse est concedere, quod per impetum eis impressum moveantur.

OBSERVATIONES.

I. Distinguendum est inter causam totalem, & inter causam partialem. Quando *Aristoteles l. 8. phys. c. 10. t. 82. dicit, Projecta vehi à corpore medio*, intelligit causam partialem hujus motus, non vero causam totalem & adequatam. Quamvis enim medium, utpote aer, corpus à tergo urgens, motum projectorum aliquantulum possit promovere, attamen vera & adequata ratio talis motus est impetus à projiciente impressus.

II. Quod motus violentus projectorum paulo post initium velocior sit quam statim ab initio, ratio est, quia multa excitatio

ur aeris partes, rei projectæ motum de facto promoventes; non quod non oriatur ille motus & in principio, & in fine ab impulsu impresso.

III. Motus violentus fit à principio extrinseco, à quo impulsus imprimitur, qui etiam si inhæreat mobili extrinsecum principium adpellatur, quia ab extrinseco est impressus; non vero intrinsecum, cum non sit ex natura, vel inclinatione corporis: unde per eum non dicitur conferre vim passio; sed non minus contra inclinationem naturalem ejus fit, ac si nihil ei imprimeretur.

IV. Impulsus à projiciente impressus nec proprie est levitas, nec proprie gravitas, quatenus sursum vel deorsum impellit; sed est qualitas distincta ab eis, quæ in differenter se habet, ut rem projectam quoquoersum rapiat, prout regitur à projiciente.

V. Causa ob quam omnes partes lapidis projecti æque cito moveantur est, quia lapis est totum continuum, & omnes partes sunt inter se copulatæ: at partes, quæ inter se sunt ita connexæ, æque cito moveri necessario debent. Quod vero tam cito vis motiva sese insinuat in omnes partes lapidis ex motu projicientis manat qui est adeo vehemens, ut possit cito vim in omnes partes lapidis projecti diffundere.

VI. In agentibus quæ per alterationem inducunt contrarium in subiectum, unum contrarium non inducitur in subiectum alterius, nisi per remissionem alterius; v. g. ignis alterando aquam inducit in eam calorem per remissionem frigiditatis. Cum vero projiciens non alteret subiectum, ut lapidem, quando ipsi inspectum impertitur, ideo non remittit gravitatem

illius, quando ipse in locum superiorem projicitur.

VII. Aliud est produci primo & per se, aliud est produci secundario. Nihil per motum localem producitur, præter ubi, scilicet primo & per se: secundario vero produci aliquid potest, quo modo qualitas impulsiva corpori projecto impressa producitur per motum localem projectionis.

VIII. Qualitas impulsiva à projiciente impressa corpori projecto, non perpetuo manet in eo, sed ad modum contrariarum qualitatum, seu quæ actione contrarii corumpuntur, desinit, nempe ex repugnantia corporis cui imprimitur, quod ipsi qualitati pro viribus obnititur.

IX. Licet projecta ab aliqua virtute illis impressa moveantur, non tamen moventur à se ipsis, quia ut à seipsis moveri dicerentur, deberent hanc vim à se ipsis, & à natura propria habere, & non à projiciente. Quemadmodum aqua quæ ab igne calefit, non dicitur alia à se calefacere, quamvis sibi inhærentem habeat calorem, sed ab igne, quia à se & à propria natura non habet calorem, sed ab ipso igne.

Quæstio VI.

An Motus recte dividatur in rectum, circularem, & mixtum? Affirm.

OBSERVATIONES.

I. Sensus quæstionis talis est: an motus localis naturalis ut distinguitur à motu progressivo, & solum convenit corporibus non viventibus, recte & adæquate dividatur in rectum, circularem, & ex utroque mixtum. Nam quod Aristoteles in hac divisione, motum naturalem pro eo tantum accipiat qui solis rebus naturalibus vitæ expertibus convenit, patet, quia nullam facit

cit.

cit mentionem motus animalis, qui ad dextrum vel sinistrum, ante vel retro fit. *Deinde* quia l. 1. de calo. c. 2. t. 7. ait, *corpus simplex esse id quod naturalis motus principium in se habet*. Qua in descriptione nisi motum naturalem prædicto modo interpretemur, concedendum erit animal dici corpus simplex.

II. Motus in hac divisione spectatur per respectum ad aliquid maxime unum & determinatum in Universo, hoc est, ad medium sive centrum, quod fixum est atque immobile.

III. Ad simplicitatem motus nullo pacto æquabilis celeritas vel tarditas mobilis requiritur: Alioqui neque gravium & levium, neque coelestium sphaerarum motus simplices essent: siquidem illa, cum naturaliter moventur, celerius in fine moventur; hæ vero secundum partes poli viciniores tardius, secundum remotiores velocius voluntur.

IV. Si portio ignis vel terræ projiceretur ab oriente in occidentem per lineam rectam, ille motus non esset naturalis, nec à naturali virtute eorum procederet, sed pure ab extrinseco projiciente, & quidem libero, vel casuali aut contingente. Quare cum non esset naturalis, nec etiam esset dicendus rectus, quia solus motus naturalis dividitur in rectum, circularem, & mixtum.

V. Si portio aeris moveatur à concavo Lunæ usque ad proprium locum seu sphaeram per lineam rectam, talis motus vere est motus rectus, imo est vere motus sursum, quia ad locum, qui vere ac secundum naturalem ordinem ac dispositionem mundi sursum est, tendit per eum corpus: Et quamvis à loco sursum proficiatur, virtute dicitur talis motus esse à centro mundi, eo ipso, quod tendit in locum centro

oppositum, quia motus naturalis inter terminos formaliter, aut virtualiter oppositos versari debet.

VI. Si quis juxta mundi centrum positus, digitum circa ipsum centrum in orbem circumduceret, ille motus, cum à vivente sive animato fieret, naturalis esse non posset, prout naturale in præsentia sumitur; & cum non esset naturalis, ideo neque simplex, neque mixtus dici posset.

VII. Si aliquid mixtum inanimatum, quod motivas qualitates omnium elementorum participet, per aerem deorsum vergat, is motus non debet simplex existimari, cum oriatur à duplici virtute motrice distincta specie, videlicet à gravitate aquea & terrea.

Quæstio VII.

An viribus naturæ dari possit infinitum actum? Neg.

Nullum corpus infinitæ molis & extensionis dari potest. Nam si daretur corpus molis infinitæ, nec moveretur motu recto, nec circulari: non recto, quia omnem locum occuparet, & sic nullus daretur locus ad quem per motum rectum progredieretur; non item circulari, quia per motum circularem una pars pervenire debet ad locum alterius, fieri autem non potest ut una pars corporis illius infiniti, quod in orbem moveretur, ad locum alterius perveniret, quoniam inter illas infinitas intercederet distantia, quæ nullo modo trajici potest. Ergo corpus illud infinitæ molis esset immobile penitus, cum tamen omne corpus naturale habeat intrinsecum principium motus.

II. Nullus numerus infinitus dari potest.
1. Quia quilibet numerus continetur sub aliqua specie numeri, proindeque finitus est.

est. 2. Quia dato quolibet numero, ille potest additione unitatum augeri.

III. Qualitas infinite intensa dari sequitur; quia qualitates, quibus intensio convenire potest, sunt naturales virtutes atque dispositiones corporis: sed repugnat dari corpus infinitum secundum essentiam: ergo repugnabit etiam dari infinitum secundum virtutem, quod est non posse dari virtutem vel formam infinitam secundum intensiorem.

OBSERVATIONES.

I. Infinitum dividitur in infinitum secundum essentiam, ut est Deus isque solus; & infinitum secundum quid, & certi aliquis generis; quod etiam duplex statuitur: Unum secundum intensiorem, & in qualitate; ut calor infinite intensus, si daretur: Alterum secundum extensionem, & in quantitate, sive continua, ut superficies infinite exportecta; sive discreta, ut numerus infinitus. Quæstio præsens procedit non de infinito secundum essentiam, sed solum de infinito secundum quid, sive in qualitate, sive in quantitate.

II. Infinitum secundum quantitatem est duplex: Infinitum actu, quod non datur; & infinitum potentia, quod datur in rerum natura, cum dentur corpora quæ ratione suæ quantitatis possunt dividi in infinitum, & eorum divisionibus possit consequenter fieri infinitum additione vel adpositione.

III. Infinitum actu est duplex: Unum actu perfectum, & dicitur infinitum categorematicum, quod constet infinitis partibus inter se distinctis & simul existentibus; ut numerus infinitus, & linea longitudo infinita, si darentur: Alterum dicitur infinitum actu imperfectum, ab aliis categorematicum, estque magnitudo

aliqua, v. g. linea infinitis quidem constans partibus, sed proportionalibus tantum, & quæ unicam, eamque finitam efficiant. Sermo hic tantum est de infinito categorematico, & actu completo, sive in quantitate, sive in qualitate, quod non potest dari.

IV. Infinitum potentia est affectio quantitatis non vero infinitum actu. Quod si infinitum actu categorematicum dicitur proprietas sive affectio quantitatis, id negative intelligatur; ut sit sensus, infinitatem categorematicam, si daretur, non posse esse alterius rei proprietatem, quam ipsius quantitatis.

V. Magnitudo eo modo componitur ex partibus, quo dissolvitur in eas: & quia dissolvitur in eas non actu, sed potentia, quia actu nunquam deveniemus ad infinitam divisionem, propterea etiam potentate & non actu ex partibus componitur. Quod intelligi debet de partibus secundum proportionem, non autem de aliis, quæ sunt secundum æqualitatem.

VI. Distinguendum est inter contraria positiva, de quibus verum est illud *Aristotelis lib. 4. de celo cap. 1. Si unum contrarium fuerit in rerum natura, & aliud debet esse necessario*; & inter contraria privative, de quibus non semper vera est hæc Aristotelis propositio, quia datur summum bonum, nec tamen necesse est ut detur etiam summum malum. Cum igitur finitum & infinitum opponantur privative, ideo non sequitur, Datur finitum actu, Ergo etiam infinitum actu dari debet.

VII. Non necesse est ut generationibus potentia infinitis infinita actu substat materia, cum una eademque materia distinctis temporum intervallis ad plures generationes

tionis concurreat. Liquidum semper unitis generationis est alterius corruptio, & contra.

VIII. Distinguendum est inter infinitum simpliciter & in se, & inter infinitum respectu nostri. Infinita sunt pariturgutula, & infinita arena, non simpliciter & in se; sed tantum respectu nostri, quia numero nullo sunt definita.

Quaestio VIII.

An locus ab Aristotele 1. 4. phys. p. 4.

i. 42. recte definiatur? Affirm.

OBSERVATIONES.

I. Superficies vel est plana, quae non est locus, quia proprium loci est ambire; superficies autem plana, ut plana est, non ambit locatum; vel sphaerica, quae consideratur vel absolute, quatenus est solummodo terminus corporis cui inhaeret; vel cum respectu ad aliud, nempe ad ipsum contentum, quatenus illud undique ambit; & talis superficies est locus.

II. Quando turris immota flatu venti aliam atque aliam induit superficiem, tunc mutata superficie non mutatur locus turris, sed definit esse, & ei succedit alter; unde non sequitur locum esse mobilem. Et si dicat, ergo turris mutat diversa loca, immota perseverans; responderetur, aliud esse mutare loca, aliud habere diversa loca circa illam succedentia, non per mutationem aliorum, sed per definitionem; & primum repugnat sine motu, non vero secundum. Turris ergo habet diversa loca, non quae mutet ipsa, sed quae circa ipsam succedant sine motu turris.

III. Superficies dupliciter consideratur: 1. Ut est accidens corporis continens, & movetur ad motum ejus. 2. Ut est locus naturalis, & sic nunquam movetur

respectu locati, sed eodem modo semper habet ad aliud.

IV. Distinguendum est inter locum simpliciter & in se, & inter locum ad aequationem quantitatis. Ad hoc verum quod magis numerum idemque corpus duabus superficiibus locum unum efficiens continetur, qui tamen locus non simpliciter sed ad aequationem usus sit; ex gr. lignum corpus altera pars aquis immersa est, altera exeat in aere, duabus superficiibus continetur, dicitur omni.

V. Distinguendum est inter corpus continens, & inter corporis continens superficiem concavam. Corpus quidem continens majus est contento. Corpus autem continens ipse locus non est; sed ejus superficies concava, quae superficiem contenti corporis convexa exactissime est aequalis.

VI. Distinguendum est inter aequalitatem dimensionis per quam unum corpus adaequatur alteri secundum omnem dimensionem, h. e. secundum longitudinem, latitudinem, & profunditatem; & inter aequalitatem continentiae, per quam unum corpus potest circumscribere aliud, & illud intra se continere. Et haec aequalitas solum consideratur secundum longitudinem & latitudinem. Locus debet esse aequalis locato, non aequalitate dimensionis, sed aequalitate solius continentiae.

VII. Esti locus nec est corpus, nec quiddam incorporeum quod per se subsistit, est tamen in corpore & corporis accedens, nimirum corporis continens terminus certis constans dimensionibus.

VIII. Distinguendum est inter locum per se sumatum, & inter locum cum qualitate corporis continens copulatum. Quando dicitur quod locus locatum conservet, & quod corpora naturalia ad finem

modant locum ut in illo conferrentur, id intelligendum est, non de loco per se sumto, sed de loco cum qualitate concioencia corporis copulato, quæ qualitas cum corpore locato amice quasi conspirat. propter quam ipsam corpus ad locum movetur; cum naturalia, quæ sui conservationem adperunt, in illa ferantur quibus juvantur & conservantur.

IX. Si spatium seu capacitas sumatur pro ambitu, sive superficie concava cum respectu ad corpus locatum, concedimus locum esse capacitatem seu spatium: si vero per capacitatem intelligitur non modo ambitus, sed etiam profunditas, ut sit in mensura, negamus locum esse capacitatem: Nam in eo differunt locus & mensura, quod locus simpliciter respiciat ambitum, mensura vero non tantum ambitum, sed etiam profunditatem.

X. Quamvis locus, sicut forma, contineat, circumscribat, ac determineret, sic aliter tamen id præstat locus, ut sit extra rem quam continet, seu sic ut forinsecus eam circumscribat: & aliter id præstat forma, videlicet ut aliquid intrinsecum. Ergo locus non est forma.

Quæstio IX.

An duo corpora possunt esse simul in eodem loco? Neg.

OBSERVATIONES.

I. Quæstio est, an duo corpora in eodem loco simul esse possunt naturæ simplicitate, non vero quaritur de virtute divina.

II. In ferri candentis substantiæ revera non est ignis, sed vel in ejus poris, vel in eæ circumstante: quod si ita adpareat, id attendendum est in summam caloris activi-

tatem, quæ efficit, ut quod prope est ferri substantiam, in eadem esse videatur: Sic etiam panis madens ab aqua non penetratur, sed hujus partes intra illius meatus excipiuntur.

III. Scyphus aquæ ad summa labra plenus immissis nummis non effunditur, quia partes aquæ in cumulum ad medium intumescunt, cohibente liquoris fluxum labiorum scyphi siccitate; quæ labia si madefiant, mox dilabitur aqua.

IV. Non ideo tantundem fere aquæ in vas cinere plenum reconditur, quantum in vacuum, quod ibi detur corporum penetratio, sed quia cinis aquam ipsam in vaporem halitumque solvit, cum quo & cineris partes aliquæ exhalantur, nempe tenuiores, & calidiores: Sunt etiam in cinere complexus meatus, quibus aqua sese insinuat, & addensat, facta particulatim constipatione; itaque cinis collabitur & subsidet, atque humorem per cava & sinus excipit.

V. Plures quantitates non possunt occupare eundem locum. Licet enim in genere causæ efficientis se non expellant, cum quantitas non sit forma activa, tamen una expellit alteram per naturalem incompossibilitatem formalem; nam licet occupatio loci non fiat per informationem, valde similis tamen est informationi, & ad genus causæ formalis reducitur.

VI. Non est eadem ratio de multis accidentibus ejusdem corporis, & de multis quantitativis: nam cum quantitati ex se debeatur locus, multis quantitativis plura ac distincta debentur loca, & propterea licet non repugnet omnia accidentia ejusdem corporis occupare eundem locum, repugnat tamen diversis quantitativis.

Quæstio X.

An datus Vacuum in rerum natura?

Negativè.

OBSERVATIONES.

Duplex est cognitio non entis: una

positiva, altera privativa. Positiva, quan-

do aliquis putat id quod non est, esse: &

falsam propositionem esse veram. Hanc

cognitionem intelligit Aristoteles, quando

lib. 1. Anal. 2. c. 1. dicit, non datur sci-

entia ejus quod non est: Si quis enim id

quod falsum est verum esse arbitretur, is

non sciensiam habet, sed deceptionem &

ignorantiam. Privativa non entis cognitio

est cognoscere ipsum non esse, & falsam

propositionem esse falsam. Et sic de vacuo

in physica agitur, non tanquam de prop-

terio corporis naturalis, quasi esset quæ-

dam affectio positiva rebus naturalibus

conveniens, sed ut doceamus vacuum non

esse, immo res naturales à vacuo penitus ab-

horreæ.

II. Vacuum sumitur vel improprie, pro

eo in quo non est corpus aliquod sensile;

sic cantharus interdum dicitur vacuus: vel

proprie, pro eo in quo plane nullum est

corpus. Et hujusmodi vacuum non datur

in rerum natura.

III. Distingendum est inter vacuum

negativum, & inter vacuum privativum.

Vacuum negativum est pura negatio,

adeoq; omnino nihil, quod ante mundum

condidit & jam extra celum imaginamur.

Vacuum privativum est quod qui-

dem in se non habet corpus, dicit tamen re-

spectum ad id recipiendum. Et hoc est illud

de quo disputant Physici, num datur.

IV. Ad rationem vacui non facit cor-

poris negatio, sed requiritur privatio, h. e.

locus non repletus corpore, apertus tamen

replet. Ejusmodi locus ante mundi crea-

tionem non existit, cum nullius adhuc super-

ficies corporis ipsam esset; nec etiam ap-

ertitudo ad excipiendâ corpora ante mun-

dum condidit, aut naturalis, quæ non

posset ab agere naturali ad adum produci.

V. Vacuum non est necessarium ad mo-

tum localem; enim corporum, in quibus

motus localis fit, hæc ratio fit, ut eas or-

bitibus, quæ aut ipsa se movent, aut mo-

ventur ab aliis, cedant, ita nec corporum

fiat penetratio, nec duorum pluriumve

unum locum inclusio: Quæ ratione nullo

natah aqua, animali ambulanti aer cedit,

& transitum facile concedit.

VI. Compressio corporum non arguit

vacuum; nam causa compressionis cor-

porum est, quod vel partes subuliores cor-

poris quod comprimunt, vel aer, qui cor-

poris ejus poris continetur, expiret, ut in quibus

visdam etiam sensu patet.

VII. Partes quæ adponuntur corpori

in augmentatione animalis, non in vacuo

quædam spatia recipiuntur, sed succedunt

in locum partium tenuiorum, quæ poris

partibus accedentibus loco cedunt. Sic in-

delicet, ut halitus delitescens in corpore

vel in se cogantur ac densentur, vel per in-

senabilem transpirationem e poris abeant.

VIII. Si vas plenum aqua calida undique

obturatum in loco perfrigido collocetur,

aqua vase illo contenta vel non con-

creceret, imminente concretione partium

quæ vacui periculum antevertit, vel si non

creceret, vas ipsum disrumperetur, nisi

sele infunderet aer ad locum illum occupa-

ndum, quem aqua concreta deseruisset.

IX. Si folles undique compacti, in

officium eorum imminuat vas, perficitur

clausula, ut utraque modo possit esse in-

ingredi, tunc latera follium non possunt

elevari.

devari: Si vero magna vis adhibeatur ad
folles elevandos, rumpuntur, ut locus detur
serenigredienti ad impediendum vacuum.

Quæstio. XI. Quæritur de obitu
Tempus ab Aristotele 1. 4. phys. c. 11.

Tempus, ratio definitur? Affirm.

OBSERVATIONES.

Vocabulum temporis sumitur du-
plicitate. 1. Generaliter, pro mensura
cujusque motus, quatenus in qualibet re
est motum subeunte insidet. 2. Spe-
cialiter, pro mensura primæ & supremæ sphaeræ.
Secundum priorem significationem tot
sunt tempora, quot motus numerantur:
Secundum posteriorem unum tantum est
tempus, idque neque velox, neque tardum,
sed maxime a quale, sicut primum mobile
solummodo & unum, & æquale. Et in hac
posteriori significatione hic potissimum
accipitur.

II. Numerus est duplex: Numerans &
Numeratus. Numerans est is, quo aliquid
numeramus, seu est numerus ab omni ma-
teria abstractus, & in se simpliciter consi-
deratus: ut novem, tria, quatuor. Nume-
ratus est, qui certæ materiæ ap-
plicatur, & ipsi rebus est concretus, seu est
illud ipsum quod numeratur, numerative
positum in motu. Tempus non est numerus
numerans, qui est quantitas discreta, sed
numerus motus, seu numerus numeratus,
qui designat res continuas.

III. Non intelligitur numerus actu nu-
meratus, sed appellatione, h. e. numerus nu-
merabilis, in quantum partes motus ap-
pellationem habentur distinguantur, & nume-
ratur ab intellectu secundum distinctio-
nem ac discretionem prioris & posterioris.

IV. Numerus abstractus & avulsus non
oritur acque interit: quævis res numera-
ta oritur & intereat: Numerus appli-
catus vero sequitur naturam rerum, qui-
bus applicatur: nam si natura rerum est
ortui & interitui obnoxia, & numerus quo-
que orietur & interibit: quod si non fue-
rit, his mutationibus non erit obnoxius.
Cum igitur numerus, qui continetur in
definitione temporis, sit applicatus motui
qui oritur & interit, ipse quoque orietur &
interibit.

V. Duo in tempore sunt considerata:
1. Materiale, seu partes motus sibi invicem
succedentes. 2. Formale, seu numerabili-
tas ac mensurabilitas secundum prius & pos-
teriorius. Ratione materialis tempus idem
est cum motu, quia motus sublata omni in-
tellectus apprehensione in suo esse perma-
net, realemque durationem sibi vendicat:
Ratione vero formalis tempus non est i-
dem, sed differt a motu, quia illa numera-
bilitas tantum in mente nostra, motus vero
extra mentem in rerum natura subsistit.

VI. Distinguendum est inter notius no-
bis, & inter notius natura. Tempus nobis
notius est quam motus, quia illius beneficio
in cognitionem motus & durationis illius
devenimus: Natura vero motus notior est,
nam est causa divisionis temporis, ac causa
natura notior est effectui.

VII. Esi omnium cælestium corpo-
rum motus pro sua quisque ratione sint
æquabiles, atque in iis etiam tempus insit,
primum tamen ac nobilissimum tempus
insidet in motu omnium maxime æqua-
bili sibi, quæ simili, qualis est motus primi
mobilis, licet istiusmodi tempus a moti-
bus inferiorum omnium distinctionem, &
varia appellationum discrimina sortiarur:
Etiam a motu Solis tempus distinguitur
in

in annos, à motu Lunæ in menses, aliasq; id genus durationum mensuras.

VII. Tempus per se est mensura motus, quævis autem ex accidente, quatenus videlicet quies est privatio motus. Nam ea quæ per se habitaliter conveniunt, ex accidente privationi accommodantur: Ut cum ad spectus per se sit luminis, ex accidente est tenebrarum. Quod enim tempus per se sit solius motus, non autem quietis mensura, ex eo convincitur, quia tempus metitur rem secundum prius & posterius, à quorum uno ad alterum est transitus; ac hæc in quiete non insunt, nisi facta ad motum relatione, atque adeo ex accidente.

IX. Diverso respectu tempus pendet à motu, & motus pendet à tempore. Nam mensura duobus modis sumi potest: 1. Secundum esse: sic tempus, quod est mensura, pendet à motu, quia ab eo habet divisionem. 2. In ratione propria mensuræ, quæ est esse illud, ratione cuius de quantitate rei mensurata sumus certi; & sic motus pendet à tempore: nam per tempus judicamus, fuerintne motus tardior aut velocior, longior vel brevior.

X. Hæc definitionis particula, *prius & posterius*, designant partes motus prout successive fluunt, & à nobis numerantur secundum successionem unius post aliam: Ac proinde non accipiuntur ut partes temporis, sed prout insunt motui.

XI. Cum in tempore reperiatur & numerus, & continuïtas, nam est numerus adplicatus rei continuæ, ideo dicuntur aliqua de eo ratione numeri, quæ non dicuntur ratione continuïtatis; & e converso, aliqua dicuntur ratione continuïtatis, quæ non dicuntur ratione numeri: Ut dari minimum tempus competit ipsi ratione numeri, ac non dari, sed posse dividi in sem-

per divisiâlia competere illi ratione continuïtatis. Absolute tamen non dabitur minimum, quia numerus hic est adplicatus rei, in qua minimum dari nequit, scilicet motui.

XII. Distinguendum est inter Sphærarum coelestium revolutionem, & inter motuum eorundem durationem. Sphærarum coelestium revolutio non producit diversâ temporum genera, verum potius motuum eorundem duratio, quæ nihil aliud est quam tempus.

Quæstio XII.

An tempus sit verum ens reale in natura verum existens? Affirm.

Duratio motus est ens reale. Nam evidens est, motum successivum dari in rerum natura, verumque habere esse reale, & realiter durare ipse. Tempus est duratio motus. Ergo tempus est ens reale.

OBSERVATIONES.

I. Entium realium aliqua sunt permanentia, quæ partes habent permanentes, & simul existentes; aliqua sunt successiva, quorum partes actu non ponuntur, sed in continuo fluxu sunt, sic ut uox transeat aut recedat, & altera succedat, cujusmodi entia sunt motus & tempus. Licet igitur partes temporis non existant per modum permanentis, existunt tamen per modum successivi, h. e. continue fluentis, & ita tempus futurum sit præsens & præteritum.

II. Duobus modis aliqua possunt dici non entia: 1. Quæ neque sunt actu, neque potestate, neque fluent, neque erunt, quam futura, ut sunt figmenta. 2. Quæ quamvis actu non sunt, tamen vel jam fuerunt, vel future erunt, ut sunt præteritum & futurum. Ex non entibus primo modo

nullum ens potest componi: ex non entibus autem secundo modo optime potest, si illius natura fuerit successiva. Cum igitur temporis natura sit successiva, ideo potest ex præterito & futuro, tanquam ex non entibus secundo modo, componi.

III. Quamvis tempus futurum nondum sit, & præteritum non jam sit, est tamen tempus præsens non solum ratione instantis, sed etiam ut tempus est: non tamen habet præsentiam permanentem, sed fluentem: fit autem unum tempus continuum cum præterito & futuro ratione instantis, per quod cum eis copulatur.

IV. Etiam si partes temporis simul esse nequeunt, sufficit tamen ut esse dicantur, si realiter per instantes connectantur, quia tempus est ens successive.

V. In tempore duo insunt: 1. Ipsa vis mensurandi, quæ habet indeterminata in-

tervalla: & sic tempus non dependet ab anima, quia etiam si nullus homo cogitaret cælum moveri, tamen revera moveretur, & distingueret rerum tempora.

2. Distinctio certa istorum intervalloium, quæ nempe illa intervalla definitam habent longitudinem, aut brevitatem: & sic tempus dependet ab anima; nisi enim homo fuisset, nunquam motus cœli fuisset distinctus per annos, menses, &c.

VI. Distinguedum est inter numerationem actualem, & inter numerationem aptitudinalem. Tempus est numerus numeratus non secundum actualem numerationem, sed secundum aptitudinalem, quam habet ante operationem intellectus, in quantum partes ejus numerabiles sunt ab intellectu secundum prius & posterius; quare non dependet ab actuali numeratione intellectus.

PARS SPECIALIS PHYSICES.

Sectio Prima.

Quæstio. I.

An Mundus sit perfectus? Affirm.

OBSERVATIONES.

Perfectum bisarium sumi potest: 1.

Simpliciter & absolute, scilicet pro perfectione omnimode, ita ut ei nulla desit perfectio: & sic solus Deus dicitur perfectus. 2.

In suo genere, quia scilicet in suo genere habet omnem perfectionem, quæ ei ex sua natura, statu, & conditione potest convenire: & hoc modo mundus dicitur perfectus.

II. Licet Deus & mundum alium perfectionem condere, & hunc quem videmus, perfectionem reddere possit, in hoc tamen nihil desideratur quo minus perfectus censetur: Speciebus enim, quæ divina virtute deus produci queunt, non eget mun-

dus ad eam perfectionem quam in hoc statu deposcit: quas autem ars sive natura deinde profert, eas virtute, id est, in suis causis jam continet.

III. Distinguedum est inter perfectionem essentialem, quæ non caret monstra, v. g. homo cum sex digitis in manu non caret natura humana & rationalitate; & inter perfectionem quantitativam, quæ est partium discretiva in debito numero & perfectione, & hac possunt monstra carere. Deinde, licet monstra alienam sui speciei deformitatem habent, occasionaliter tamen perficiunt hoc universum: nam bona, quæ sunt in universo, pulchriora ex eorum comparatione adparent.

IV. Vicia & peccata, sive mala culpæ
M dupli-

duplīciter spectari possunt: 1. Secundum se, & sic mala sunt, turpia, & imperfecta. 2. In ordine ad virtutes, quas ex indirecto causant, augent, & excollunt, & sic per accidens spectant ad perfectionem: Nam peccata multis virtutibus exercendis occasionem præbent, ut vindicativæ justitiæ, patientiæ, & misericordiæ Dei, quæ etiam magis vitiorum comparatione splendent. Præterea distinguendum est inter perfectionem universi in esse naturali, quæ hic tantum intelligitur; & inter perfectionem in esse morali, de qua non est questio.

V. Pugna elementorum, ut & aliarum rerum antipathia, non adimunt mundo perfectionem; nam quæ res una ex parte dissident, eadem ex altera conveniunt, & mutuo inter se scedere copulantur, atque secundum eam rationem ordinis tranquillitatem servant.

VI. Mundus nihil continet quod non aliquid commodi & utilitatis pariat, aut parere saltem possit, si eo congrue utamur, quamvis prima specie inutile aut omnino perniciosum videatur. Ergo in mundo nihil est superfluum. Animantes noxias quod addinet, docet *D. August. l. 3. de Gen. ad lit. c. 17.* eas quadrifariam homini commodas esse; videlicet, quia ipsum pœnaliter lædunt, aut salubriter exercent, aut utiliter probant, aut ignoranter docent.

VII. Mixta non sunt superflua, Imo in suo gradu essendi & ad humanos usus pro statu præsentī necessaria: in posteriore vero statu, videlicet post diem iudicii, cessabit posterior hæc necessitas, conditione hominis, cuius gratia facta sunt, variata, & sufficiet gradum essendi eorum in specie humana permanere.

VIII. Univerſum non debet secundum omnes suas partes esse incorruptibile & in

actu, cum constet ex gradibus incorruptibilium & corruptibilium, actualium & potentialium, & ideo in suo genere dicitur perfectum, quia ad suum genus pertinet similem diversitatem habere, cum sit elementare & creatum. *Materia*, etsi ex se rudis sit, auget nihilominus mundi ornatum, quatenus Protei cujusdam more varias formas induit, quibus universitas naturæ exornatur.

IX. Homo diverso respectu potest dici incola mundi, pars mundi, & finis mundi. Homo est incola mundi, quatenus mundus est hospitium hominis: est pars mundi, quatenus ex homine cæterisque rebus componitur mundus: est finis mundi, quatenus hominis gratia sensibilibus rerum universitas condita fuit.

Questio II.

An cælum ex materia & forma constet? Affirm.

I. **C**ælum non est pura forma, sed constat etiam materia, quia 1. Omnes substantiæ sensibiles habent materiam, *Arist. l. 2. de gen. & cor c. 1. s. 6.* Cælum est substantia sensibilis, *l. 1. de cælo c. 9. s. 92.* Ergo cælum constat materia. 2. Ubi sunt affectiones corporeæ & materiales, ibi est materia. In cælo sunt affectiones corporeæ & materiales, nempe quantitas, raritas, & densitas. Ergo in cælo est materia.

II. Cælum non est pura materia, sed constat etiam forma, quia 1. Materia absque forma non consistit viribus naturæ. 2. Ubi datur motus, ibi datur forma. In cælo datur motus, nempe circularis, qui ita proprius cælo, ut alteri corpori per naturam convenire non possit. Ergo in cælo etiam datur forma.

OBSERVATIONES.

I. Simplex vel opponitur composito ex materia & forma, vel opponitur mixto, h. e. composito ex elementis. Cælum dicitur corpus simplex, non quod careat compositione ex materia & forma, sed quod non sit compositum ex elementis, uti mixta. Simplex ergo hoc in loco non opponitur composito, sed mixto.

II. Et cælum & elementa dicuntur corpora simplicia, sed non eodem modo. Dicitur enim aliquid simplex dupliciter: 1. Negative, quod ita est simplex, ut nec ipsum sit mixtum, nec etiam aptum natum ut destinetur ad alicujus mixtionem: & ita cælum est simplex. 2. Privative, quod non est mixtum, attamen aptum & destinatum est ad alicujus mixtionem: & sic elementa dicuntur simplicia.

III. Quemadmodum impossibile est dari corpus sine materia; ita etiam impossibile est dari formam corpoream non materialem. Deinde, si cæli forma corporea est, & capax quantitatis & accidentium sensibilibus, necesse est alias valde inferiores & imperfectiores compositiones cælum habere, ex partibus integrantibus, atque ex subjecto & accidenti, quæ non possunt esse in eo quod caret compositione ex materia & forma, neque in forma, nisi materiali.

IV. Distinguendum est inter genus spirituale, & inter genus corporum. In genere spirituali datur quidem forma completa, ut angelus, & incompleta, ut anima rationalis, sed non sub genere corporis; nam cum sit inferioris & valde imperfectioris ordinis, corpus nequit esse compositum sine compositione ex materia & forma: quo enim res inferioris ordinis sunt, eo majorem compositionem habere debent, & simplicitatem minorem.

V. Non ex transmutatione substantiali duntaxat, sed etiam ex accidentali sensibili venerunt Philosophi in materiæ cognitionem; itemque ex motu physico, qui etiam si in nudam materiam non recipiatur, eam tamen latentem arguit.

VI. Materia cælo data est non ad generationem & transmutationem, sed ad subsistendum formæ corporeitatis in substantia, & recipiendum quantitatem & figuram.

Quæstio III.

An motus circularis cælo sit naturalis?

Affirm.

I. Simplicis corporis simplex est motus. *Arist. l. 1. de cælo c. 2. t. 8.* Cælum est corpus simplex. Ergo habet motum simplicem, qui vel rectus, vel circularis. Non rectus; hic enim competit elementis. Ergo circularis.

II. Motus circularis aut est cælo naturalis, aut violentus. Non est violentus: quia 1. Violentum non est diuturnum & perpetuum. Motus cæli est perpetuus. Ergo non est violentus. 2. Si motus circularis cælo esset violentus, alii cuidam corpori esset naturalis; nam quod est uni violentum, alteri est naturale. Sed nullum datur corpus aliud cui motus circularis sit naturalis. Ergo cælo erit naturalis.

OBSERVATIONES.

I. Cælum dupliciter consideratur: 1. Ut particulare corpus. 2. Ut pars præcipua universi, cum hac varietate & vicissitudine generationum & corruptionum à Deo conditi, habens naturales virtutes per quas influit in inferiora corpora: Et in hac posteriori consideratione motus circularis dicitur cælo naturalis.

II. Quamvis motu circulari non solum cælum, sed etiam elementa quædam, nempe ignis & suprema aeris regio, moveantur, nihilominus tamen motus circularis

laris cœlo est naturalis : nam per naturam ignis & aer non nisi motu recto sursum feruntur, præter naturam vero etiam circulariter, nimirum ad motum cœli cui subsunt, circumvertuntur. Cumque motus circularis igni & aeri competat præter naturam, ideo aliquod aliud corpus à duobus illis essentia differens sit necesse est, cui idem motus competat per naturam; quod nullum aliud quam cœlum. Qui enim motus uni præter naturam competit, is alteri competit per naturam.

II. Natura est determinata ad unum motum, scilicet specie: Motus autem cœlestes ab oriente & ab occasu specie non differunt. *Dupliciter etiam* natura considerari potest: 1. secundum se, & ita est determinata ad unum, & sic primum mobile habet moveri motu raptus & eo inferiores orbis proprio motu ab occasu ad ortum: 2. Ut participat naturam superioris, & sic potest oib' inferiori participare motu raptus.

IV. Est quidem motus ad terminum, ut ad suam perfectionem & finem, sed ille terminus motus est duplex: 1. Dicitur terminans motum sub quiete. 2. Dicitur terminans motum sub adsimulatione, quia facit ut id quod movetur, moventi adsimuletur secundum quod movet; ut securis artificis, secundum quod intendit facere scamnam: & hoc secundo modo motus perpetuus cœli habet terminum & perfectionem, scilicet quod se movendo semper causet generationem & corruptionem rerum sublunarium. Unde *Deut. 4. 19.* dicitur, quod corpora cœlestia fiat condita in ministerium cunctis gentibus.

V. Distinguendum est inter motum rectum, qui habet terminum à quo & terminum ad quem, & fit ab imperfecto ad perfectum, cui etiam opponitur quies;

& inter motum circularem, qualis est motus cœli.

VI. Distinguendum est inter corpus, quod in sua conservatione dependet à loco; & inter corpus, quod in sua conservatione non dependet à loco. Si corpus dependet à loco in sua conservatione, quies in loco naturali naturalis est corpori; ut quies corporum sublunarium in locis naturalibus: Si vero corpus non dependet in sua conservatione à loco, ut constat de corpore cœlesti, quod, cum sit incorruptibile & perfectissimum, non indiget loco ad propriam conservationem, sed ubique conservari potest, tali corpori non est naturalis quies. *Deinde*, dici potest corpora naturalia quiescere naturaliter, nisi ad bonum universi moveantur: sic cœlum movetur ad bonum universi, ut rerum generationes fiant.

VII. Licet cœlo non sit naturalis locus, aut præsentia ob illius conservationem, quia incorruptibile est, naturalis tamen est præsentia super alia corpora, & ratione propriæ dignitatis præ aliis corporibus simplicibus, & propter ejus influxum in sublunaria transiliendum.

VIII. Distinguendum est inter infinitum secundum magnitudinem & multitudinem, à quo natura abhorret; & inter infinitum secundum durationem, & improprie dictum, ut est motus cœli circularis: infinitas enim circulationes cœlum sibi vendicat, data juxta Aristotelem æternitate mundi.

Quæstio IV.

An cœlum sit rotundum? Affirm.

Corpori primo, simplicissimo, & perfectissimo debetur figura prima, simplicissima, & perfectissima. Cœlum est corpus

corpus primum (scilicet dignitas & uirtus) simplicissimum, & perfectissimum. Ergo etiam primam simplicissimam, & perfectissimam habet figuram, quæ est circularis, seu spherica.

OBSERVATIONES.

I. Distinguendum est inter figuram cœli, & inter officium cœli. Quando *Esa.* 40. v. 24. dicitur, *Expandi cœlum sicut tabernaculum ad habitandum*: Et *Psal.* 103. v. 2. *Extendens cœlum sicut pellem*: Nominè pellis non significatur figura cœli, sed officium. Sicut enim tētorium, tabernaculum, vel camera obteggit ingrediētes omnes, eos intra se recipiens; eodem pacto cœlum est quasi operimentum rebus omnium. Deinde, quam facile nobis est complicatam pellem extendere, tam facile Deo fuit cœlum condere.

II. Licet terra sit globosa, non tamen ea quæ terræ globo ex alia parte nobis aduersa sustentantur, suspensa pendent: cum omnia gravia suo pondere ad mundi medium ferantur, nec inde nisi addicendo, ac contra naturam suam divelli queant: Itaque non magis pendent quæ in terra hærent apud Antipodas, quam quæ apud nos.

III. Stellæ prope Horizontem majores nobis adparent, quam in medio cœli, non quod nobis sint propinquiore (& sic cœlum non esset rotundum) & revera majores, sed propter mediū interjecti crassitiem & densitatem ex vaporum acque exhalationum congerie causatum: quia enim medium densius est, eo majora & propinquiora videntur corpora, uti docet experientia in his quæ per aquam cernuntur.

IV. Sol & Luna videntur plana, non quod sint, sed ob nimiam distantiam. Nam spherica corpora, si sit nimia loco-

rum intercapedine, plana solent adparere, quia concavitas discursi non potest nisi ex comprehensa inæquali distantia partium rei, in qua perceptione visus solet deficiente distantia, inmoderate.

V. Figura spherica est minima inter isoperimetros quoad loci occupationem; sed maxima quoad interiorē cavitatem.

VI. Fieri non potest ut cœlum ovalem vel cylindricam figuram habeat, quia repugnaret sub primo mobili proprium motum conficere inferiores spheras, cum super diverſos polos à polis primi mobilis moveri debeant, quin aut se perfringerent, aut mutuo se pervaderent, si talem figuram haberent. Præterea, figuram cœli talem esse oportet, ut ubicunque poli constituantur, non sequatur vacuum ex cœlesti motu; quod necessario sequeretur, si cœlum alia figura quam spherica constet.

VII. Licet figura quadrata sit stabilis & firma, tamen nullo modo apta est ad circumgyrationem, quæ spheris mobilibus debetur.

Quæstio V.

An cœlum agat in hæc inferiora? Affirm.

OBSERVATIONES.

I. Distinguendum est inter res materiales & corporeas, & inter res incorporeas & spirituales. Per inferiora hæc in quæstione intelliguntur res materiæ & mole corporea prædictæ, non vero incorporeæ & spirituales. Materiale enim & corporeum, quale est cœlum, non potest agere in res spirituales, corporisque expertes, cum omnia actio sit à præstantiori & valentiori.

II. Distinguendum est inter actionem directam, & inter actionem indirectam:

M 3

Anima

A anima rationalis et si secundum entitatem & substantiam sit spiritalis, tamen quia est incompleta, & essentialiter potest informare corpus, & dum actu ipsum informat, sapius ad phantasmatum sibi acquiritur partibus corporis indiget, ideo cœlum etiam in animæ rationalis potentias agit: non quidem directe, h. e. non imprimendo per se, & immediate aliquid in ipsum vel intellectum, vel voluntatem; sed indirecte, h. e. remote, & ex accidente, nimirum voluntatem inclinando interventu organorum, quibus corporeæ vires insident, imbuendo videlicet ea variis qualitatibus, quibus potentia ad hunc vel illum effectum permoveantur.

III. Distinguendum est inter agens univocum, quod ideo agit, ut sibi in specie simile producat; & inter agens æquivocum, quale est cœlum, quod non idcirco agit ut producat sibi simile secundum speciem, sed secundum virtutem.

IV. Distinguendum est inter contactum corporalem, & inter contactum virtuale. Licet corpora cœlestia per se distantia sint à corporibus inferioribus, nihilominus per suam virtutem, quam per totum inferiorem mundum extendunt, dicuntur præsentia, & huiusmodi contactus dicitur virtualis. Ut tamen virtus eorum in inferiora corpora deferatur, non est necessarium in intermediis produci qualitates quæ producuntur in inferioribus.

V. Inferiora suscipiunt actionem superiorum secundum suam naturam; unde non est mirum si Saturnus in Martem non imprimat frigiditatem, quam in inferiora imprimat; Nam etiam plebis Stupor sufficit manus piscatorum & non retia.

VI. Nihil contingens vel casuale reperitur in corporibus cœlestibus, nec in mo-

do agendi eorum per se considerato: sequuntur nihilominus casuales effectus circa hæc inferiora ratione causarum particularium à quibus modificantur, & sæpe impediuntur influxus per se cœlorum. Ergo à causa necessaria procedit effectus necessarius, nisi impediatur vel modificetur in secundis.

Quæstio VI.

An cœlum sit diversa natura à corporibus sublimaribus? Affirm.

I. Quod corpus motu moveatur circulari, id quoad essentiam differt ab eo quod recto motu moveatur: nam quorum corporum affectiones vel operationes sunt alia, eorum etiam alia est natura, cum per affectiones vel operationes corporum essentia à posteriori cognoscantur, & à se invicem distinguantur. At cœlum movetur motu circulari, elementa vero motu recto. Ergo cœlum quoad essentiam differt ab elementis.

II. Quidquid nec grave nec leve est, illud habet aliam atque diversam naturam ab elementis. Cœlum neque est grave neque leve: nam si esset grave, tenderet deorsum; si esset leve, tenderet sursum. Ergo cœlum aliam ab elementis habet naturam.

OBSERVATIONES.

I. Non omne quod videri & tangi potest, constat è quatuor elementis; cum terra etiam in nativo statu, quantumlibet pura & sincera, videri possit & tangi, quandoquidem splendore Solis perfusa ob opacitatem ad spectum terminat, & interventus siccitatis aut frigoris tangitur; nec tamen quatuor elementorum permissio nem continet.

II. Duo sunt genera accidentium; Quædam sunt quasi universalia, quibuslibet corporibus communia; ut quantitas, densitas, raritas, & magna ex parte lumen, quoniam omnia fere corpora aliquo modo capacia sunt; & quum hæc sequantur universalissimam rationem corporum, non indicant diversam naturam eorum, nec ideo ex eis diversitas colligi potest, nisi forte ex particulari modo alicujus eorum; ut, ex modo habendi lucem, tanquam fontem ejus colligimus idem diversæ naturæ ab aliis corporibus eam ab eodem sole participantibus: Alia sunt specialiora accidentia, orta à corporibus secundum specialiore rationem; ut colores, qualitates sensibiles, gravitas, levitas, & alia. Priora accidentia, ex quibus nulla diversa natura colligitur, sunt communia cælo cum corporibus sublunaribus, non vero posterora.

III. Distinguendum est inter colores veros, & inter colores adparentes. Cælum non habet colores veros, sed adparentes duntaxat, circa quos abique dubio fallitur visus noster, eos pro veris accipiens: nam lucem cælestem, quæ propter multitudinem materiæ in qua recepta est, certo modo adtemperatur, judicet, esse colorem cæruleum, vel alium similem.

IV. Aliud est competere alicui formaliter, & affectu; & aliud est competere virtualiter, & effectû. Calor, frigus, aliæque primæ qualitates, vel ex primis tantum oriunda, quas Astrologi sideribus adtribuant, non affectu, sed effectû, non formaliter, sed virtualiter corporibus cælestibus competunt, quatenus nimirum speciali ratione ea producant in corporibus inferioribus.

Quæstio VII.

An Lux sit corpus, vel substantialis forma Astrorum? Negat.

I. Lux non est corpus: quia, 1. Omne corpus habet certum & determinatum locum. Lux non habet certum & determinatum locum, sed ubique diffunditur. Ergo lux non est corpus. 2. Duo corpora non possunt esse simul. Lux & æther possunt esse simul. Ergo lux non est corpus.

II. Lux non est substantia; quia 1. Nulla substantia per se cadit sub sensum. Lux per se cadit sub sensum, quia ad speciem percipitur. Ergo non est substantia. 2. Nulla substantia suscipit magis & minus. Lux suscipit magis & minus. Ergo lux non est substantia.

OBSERVATIONES.

I. Quando D. Augustinus lib. 2. de liber. arb. affirmat lucem esse nobiliorem auro, non simpliciter lucem auro quoad est substantia, præfert, sed quoad externam pulchritudinem, cui auri decor cedit: Interim aurum, ut substantia est, nobilius est luce.

II. Lux est qualitas, licet non habeat contrarium: non enim omnes qualitates habent contrarium, ut patet in speciebus tam sensibilibus, quam intelligibilibus; item non omnes qualitates quæ cadunt sub sensum, quia figuris nihil est proprie contrarium. Est autem luci peculiaris ratio ut contrarium non habeat, quia est propria ac nativa affectio corporis cælestis, quod contrarietate vacat.

III. Distinguendum est inter qualitatem quæ ordinatur ad introductionem alicujus formæ; & inter qualitatem quæ non ordinatur ad formam. Quando qua-

litas ordinatur ad introductionem alicujus formæ, tunc habet aliquam permanentiam: at quando non ordinatur ad formam, sed ipsa est quæ actuatur & perficitur, ut lux illuminans aerem, non est necesse ut permanenter inhaereat: Sic lux non remanet, remoto lucente.

IV. Distinguendum est inter reflexionem materialem & proprie sic dictam, quæ corporibus tantum convenit; & inter reflexionem metaphoricam, sive per similitudinem sic dictam, quæ potest convenire accidenti corporeo, quale est lumen. Et sic radii lucis dicuntur reflecti, non quidem ita ut iidem retrocedant per motum localem, quia hoc est contra naturam accidentis; sed per extensionem, ita ut novi producantur versus anteriores partes medii, vel saltem novæ partes radiorum.

V. Quod Philosophi nonnulli de attritu aeris inter duos radios quasi inter duo corpora dixerunt, non ita est; sed ideo acci-
cocunte in unum duplici radio magis incalcescit, quia lux, caloris parens, quo est intensior, eo uberiores calore gignit.

VI. Lux consideratur vel secundum se, ut est qualitas; vel ut est subjective in substantia luminosa. Quando *Aristoteles lib. 5. Top. c. 3.* ait, *Lucem esse ignem*, non intelligit lucem secundum se consideratam, sed ut est subjective in igne; quo pacto aliqui dicunt tres esse species ignis, scilicet carbonem, flammam, & lucem.

Quæstio VIII.

An omnes stellæ lumen à Sole mutuantur? Affirm.

I. Tam stellæ fixæ, quam planetæ lumen à sole mutuantur: quia 1. Planetæ quanto soli sunt propinquiore, eo

sunt lucidiores. 2. Sol est collocatus in medio planetarum, ut superioribus & inferioribus astris lucem suam communicet. 3. Luna interposita terræ inter ipsam & Solem obcuratur; quod non aliam ob causam accidit, quam quod radii Solis tum ad eam non pertingunt: pro vario etiam ad Solem adpectu Luna varie illustratur, ac diversas induit figuras.

II. Omnes stellæ ex se etiam aliquid propriæ & congenitæ lucis possident, quia Luna in eclipsi rubens quodammodo adparet, quod non esset nisi aliquid luminis in se contineret.

OBSERVATIONES.

I. Licet astra lumen à sole accipiunt, nullum tamen sidus supra solem existens patitur defectum luminis sive eclipsin interjectu terræ, quemadmodum luna; quia cum maxime à terra ista sidera distent, ejus umbram intrare non possunt: Nullum etiam eorum subit vicissitudinem facierum ac luminum, quia lumen à sole vibratum semper illa perfecte illustrat, cum ad id nihil impedimenti intervenire queat. At in luna non ita res se habet, quæ, pro diversitate adpectus & distantia, nunc magis nunc minus ex parte inferiori, quæ nos spectat, soli patet, atque ita prout magis vel minus illustratur, ita lumen & figuram mutat.

II. Planetæ Sole inferiores, sc. Venus & Mercurius, si aliquam imminutionem luminis sortiuntur, adeo parva est ut videri non possit; nam Venus non potest tegere nisi centesimam Solis partem, & Mercurius minorem, cum sit Venere minor; cumque propria luce magis abundet quam Luna, eorum obscurationi non potest deprehendi, sed bene dari.

III. Maculæ Lunæ, quæ in plenilunio adparent

adparent, proveniunt ex inæqualitate corporis lunaris, quod quædam ejus partes sunt rariores, quæ minus, quædam densiores, quæ magis luceant: non ergo ex illis maculis potest colligi, quod Luna lumen à Sole non recipiat.

IV. Quod lumen Lunæ, quod alias in eclipsi videtur, nec in novilunio, nec postea adpareat secundum eam partem quæ est averfa à Sole & nos respicit, non ideo fit, quod Luna nihil luminis congeniti & proprii in se contineat, sed quia interdum pars non illuminata à Sole, nimio Solis splendore obscuratur, sicuti & reliquæ stellæ; nocturno vero tempore partes non illuminatæ superantur atque obteguntur illuminatarum fulgore.

Quæstio. IX.

An elementa ab Aristotele l. 3. de cælo c. 3. s. 31. recte definiatur?

Affirm.

OBSERVATIONES.

Elementa dupliciter considerantur: 1. Absolute, quatenus sunt partes mundi integrantes; & sic possunt definiri; Elementa sunt corpora simplicia, quæ propter gravitatem & levitatem suam recto servantur motu, atque in locis propriis constituta, una cum cælo mixtisque corporibus totum mundum integrant. 2. Relate, quatenus sunt principia misionis; & sic elementum ab Aristotele recte definitur, Corpus simplex, in quod cætera corpora dividuntur, in quibus inest potentia aut actu, ipsum autem est indivisibile in diversa secundum speciem.

II. Elementum dicitur *Corpus*, ad excludendam materiam & formam, & omnia quæcunque non sunt corpora.

III. Vocabulum *simplex* in definitione elementi non opponitur composito, quasi elementa non essent composita ex materia & forma; sed opponitur mixto, quod nempe elementa non sint mista, & quod in alia specie differentia non possint dividi, quo ipso à mistis corporibus distinguuntur, quæ dividuntur in elementa specie differentia.

IV. Elementum dicitur quidem corpus simplex, sed non simplicissimum, quemadmodum cælum, quod est simplicius elementis, quia cælum neque est mistum, neque ad misionem concurrit; Elementa vero quamvis etiam non sint mista, & sic recte vocantur corpora simplicia, interim tamen ad misionem concurrunt.

V. Elementum ex se & in sua natura consideratum, qualitatibus secundis, quæ ex congressu plurium primarum qualitatum constituuntur, non est præditum; e.g. aqua ex se nullum habet saporem, neque nutrit; fit autem sapida, & ad nutritionem facit, quatenus cum aliis corporibus congregitur aut permiscetur. Ergo elementum ex se, & in sua natura consideratum, est corpus simplex.

VI. Illa definitionis verba, *in quod cætera corpora resolvuntur*, adjiciuntur ad removendum cælum, quod licet sit corpus simplex, non tamen in ipsum alia corpora resolvuntur.

VII. Quamvis quodlibet elementum dividi possit in materiam & formam, quæ inter se specie dissident, insuper etiam in alia corpora completa, v. g. aer in ignem & aquam, siquidem ex aliqua illius parte ignis, ex altera vero aqua produci potest; nihilominus tamen in definitione Aristotelis elementum recte dicitur *indivisibile in specie diversa*, scilicet in eo tantum genere,

nere, in quo est elementum. Cum igitur sit elementum corporum, debet esse indivisibile in alia corpora specie diversa. Materia vero & forma non sunt corpora. *Sic licet* ex materia unius aeris, v. g. educatur forma ignis & aquæ, non dicitur aer dividi in illa, sicut mixtum in elementa, nam aer non habet in sua materia dispositiones & aquæ & ignis temperatas, sicut illas habet mixtum: & ideo hæc non dicuntur esse in aere virtute, sed in sola radicali & remota potentia materiæ.

Quæstio X.

An quodlibet elementum possit generari ex quolibet? Affirm.

OBSERVATIONES.

I. Distinguendum est inter transmutationem elementorum quoad totum, & inter transmutationem quoad partes. Hæc quæstio non ita est accipienda, quasi unum elementum possit totum aliud in se convertere; non enim id per naturam fieri potest, ut testatur experientia tot seculorum, quibus omnia quatuor elementa servata in mundo fuere: sed de corruptione & generatione elementorum quoad partes duntaxat est quæstio.

II. Aer potest immediate generari ex igne, licet aeris frigiditas sit exigua, ignis vero calor summius; nam ut aer sufficenter perimat calorem ignis, multa ei auxilio esse possunt: primo, externa quædam & adventitia frigiditas; secundo, materiæ copia, quæ exigua ignis portioni admoventur; tertio, influxus quidam cæliorum coercentium ipsum calorem ignis: His siquidem omnibus fieri poterit, ut tantum remittatur calor ignis, quantum satis sit ut disponatur ad formam aeris, maxime cum

ejus similiter siccitas facile fuerit, per summam aeris humiditatem expulsa. Eodem modo proportionaliter respondendum est, si quis negaret, aerem remisse calidum posse generari ex aqua summe frigida.

III. Quamvis ignis majorem levitatem & raritatem aeris levitate & raritate præquirat in materia, tanquam dispositionem, ut in illa recipiatur, nihilominus tamen aqua immediate potest fieri ignis: Nam non est inconveniens, quod dum aqua est in via corruptionis, sit sub majori levitate & raritate & calore quam aer, quia non repugnat, quod dispositio naturalis aeris sit minor dispositione violenta ipsius aquæ, præsertim cum tendit ad id quod calidum est & rarius ipso aere, scilicet ad ignem.

IV. Ex igne potest generari aqua. Quamvis enim non possit ignis sub summa frigiditate consistere, adeo ut desinat dici calidus; potest tamen aliquam suscipere, quæ sit sufficiens ut aqua se in ejus materiam insinuet, maxime cum ejus humiditas aliunde ab astrorum influxu & majori materiæ copia roborata, ipsius ignis siccitatem perimere possit, & se in ejus locum subrogare: ubi autem aquæ forma sese in illam ignis materiam remisse refrigeratam, & adhuc remisse calidam insinnaverit, expellit reliquos caloris gradus, & suum nativum frigus intendet, sicque poterit tandem se ad naturalem statum reducere.

Quæstio XI.

An elementa in suis locis gravitatem & levitatem habeant? Neg.

I. Aer non degravat nostra capita; & qui sub aquis natant aquæ pondus non experiuntur. Si vero aer & aqua in regione propria gravitarent, & deorsum

nitrentur.

interitur, non possent non subjecti homines onus magnum sentire, sicut sentiunt quæ terram vel aquam à proprio loco extrahi sustinent.

II. Singula elementa moventur ad propria loca, tanquam ad propriam perfectionem, ut in illis optata fruantur quiete, & illis adeptis quiescunt: igitur virtus motiva naturalis eorum ad hunc solum terminum propendet, & inclinat: Hoc ergo adeptum, non erit principium ultra tendendi; atque adeo repugnat, quod si elementa in propria sede perfecta constituta sint, ulterius cieri naturaliter nitantur gravitando aut levitando.

OBSERVATIONES.

I. Gravitatio & levitas dupliciter accipiuntur: 1. Pro actu primo, seu virtute moventi deorsum vel sursum: & sic certum est gravitatem & levitatem convenire elementis, etiam in suis propriis locis existentibus; quia habent semper potentiam moventi & tendendi ad sua loca naturalia, si ab illis separata fuerint. 2. Pro actu secundo, seu operatione atque impulsu, qui dicitur gravitatio & levitatio: & sic recte dicitur, elementa nec gravitatem nec levitatem in suis propriis locis habere, hæc nec gravitare nec levitare, cum ibi non moveantur actu.

II. Elementa bifariam considerari possunt: 1. Ut à natura sunt in suis sphaeris perfecte collocata, ita ut gravius sit sub minus gravi, & levius supra minus leve, ignis supra aerem & aqua supra terram. 2. Ut contra suam naturalem conditionem collocantur, ut magis grave supra minus grave, & minus leve supra magis leve. Posteriori modo gravitant & levitant, quia non sunt in proprio loco; sed non priori modo.

III. Distinguendum est inter elementa media pura, quæ in propriis locis nec gra-

virant nec levitant; & inter elementa media impura, & peregrinis qualitatibus imbuta, prout apud nos sunt, quæ ex qualitate addita gravitante possunt gravitare. Idcirco, *utres aere plati* graviore existunt, & facilius descendunt, quam si inanes essent; quia aer ille, quod replentur, ob admixtos vapores gravitat, & deorsum pellit: secus vero contingeret, si puro & elementari aere utres adimplerentur.

IV. Lignum centum librarum velocius per aerem descendit quam plumbi libra; quia ejusmodi lignum gravitate terræ & aquæ excedit plumbum: nec ejus descensum retardat levitas aerea, quæ in suo loco naturali non levitat: At per aquam plumbum unius libræ citius descendit, quam lignum ejusdem ponderis, quod supernatat; quia levitas aerea lignum tenet ne deorsum labatur, non autem plumbi libræ, quia hæc parum levitatis in se continet.

V. Aqua in sua sphaera non dicitur gravis, dum ei stat quasi pro centro magis grave, id est, terra, cum qua fore unum globum facit. Dato autem quod ab aqua subduceretur magis grave, ipsa esset inter gravia gravissima, & sic oporteret eam in unum locum occupare: Idem esset iudicium de adscensu aeris, si sphaera ignis tolleretur. *Ignis vero & aer*, si ab illis subducerentur aqua & terra, nisi periculum vacui adesset, non descenderent, quia eorum motus non est deorsum, sed sursum, nec sunt elementa gravia, sed levia.

Quæstio XII.

An duo elementa sint gravia, & duo levia? Affirm.

OBSERVATIONES.

I. Duobus modis aliquid elementum summe grave, aut summe leve dici potest:

potest: 1. Ut summe grave nuncupetur, quod suo pre pondere infra omnia alia elementa fertur, ut est sola terra: Et summe leve, quod suo pre supra alia omnia elementa ascendit, ut est solus ignis. 2. Ut summe grave adpelleretur, quod nullam partem habet levitatis: Summe leve, quod nullam partem obinet gravitatis. Sic duo elementa inferiora, nempe aqua & terra dicenda sunt summe gravia; & duo elementa superiora, nimirum aer & ignis, summe levia.

II. Levitas & gravitas in elementis mediis bifariam considerari possunt: 1. Per se, & sic illa dicenda sunt elementa gravia, quæ per se & ex sua natura deorsum tendunt, ut terra & aqua; & illa erunt levia, quæ motum sursum habent ex sua natura, ut aer & ignis. 2. In comparatione, & in respectu, & sic possunt habere diversas rationes, quatenus ad extrema elementa comparantur: Ita aqua poterit dici levis comparata gravitati terræ, & gravis comparata levitati aeris & ignis. Primo ergo modo hac in questione elementa considerantur, non vero secundo.

III. Distinguendum est inter proprias virtutes motivas, & inter intrinsecum impellēs. Cum aqua à loco terræ ascendit, & aer descendit ab ignis loco, non à propriis virtutibus motivis id evenit, sed ab extrinseco impellente, terra scilicet aut igne, ratione majoris gravitatis, vel levitatis: neq; aliud principium consingere necessarium est, cum adsignatum sufficiat, maxime cum gravitas vel levitas non sit principium contrariorum motuum. Ascensus autem aquæ, v. g. a loco terræ, vere contrariatur descensui ejusdem ad eundem locum, ideo nequeunt provenire ab eadem gravitate vel levitate.

IV. Esti ignis concurrat ad mixtum, nem. ex eo tamen non sequitur ignem ex sua sphaera descendere, atque sic non esse elementum leve, sed grave. Nam multa non immediate ex igne generantur sed remote, quia gignuntur ex corporibus quæ ex elementis sunt composita. Quemadmodum in generatione misti, non est necesse ut is aer qui in suprema regione, seu illa terra quæ est in centro concurrat, sed sufficit is aer qui est in inferioribus, & terra propinqua quæ est in mixtis: Ita etiam non est necesse, quando ex elementis proxime generatur aliquid, ignem ex sua sphaera descendere, cum ignis tam supra quam intra terram reperitur, nec raro ex aere & ex fumis motis gignatur.

V. Igis descendit in candela non per se, ac si esset elementum grave, sed per accidens propter pabulum sive nutrimentum, quia quilibet natura est sui conservativa; cum ergo flamma non conservatur absque pabulo, ideo terra hitur ab alimento; semper tamen per pyramidem ipsam ascendere videmus.

VI. Terra dupliciter considerari potest: 1. in sua simplicitate & puritate, prout judicatur esse in centro, & prope centrum. Hoc modo terra dicitur gravissima inter omnia gravia. 2. Ut est mixta cum vicinis elementis, aere & aqua, ut est hæc terra quam pedibus calcamus. Hoc modo aurum, plumbum, & argentum vixunt sunt terra graviora.

VII. Quod plumbum, in quo predominatur aqua, gravius sit lapide, in quo predominatur terra, hoc non fit per se, ac si aqua esset gravior quam terra, sed per accidens: Nam plumbum, quia corpus est solidissimum, gravitate pollet; Lapis autem, quia tam solidus ac compactus non est

est, sed poris locum concedit in quibus aer continetur, minorem obtinet gravitatem.

VIII. Cadavera, in quibus terræ elementum prædominatur, ad vadum feruntur, tamen post non multum temporis supra aquas emergunt & natant, quia corpora dum putrescunt, solvuntur in saniem plurimum habentem aerei flatus, cujus impulsu ad summam aquam redeunt ac supernant.

Quæstio XIII.

An sub concavo Luna detur elementum ignis? Affirm.

I. Omnis qualitas prima corpori alicui simplici primo & per se inest. Summus calor est qualitas prima. Ergo corpori alicui simplici primo & per se inest. Non autem inest aeri, qui humiditatem summam cum aliquo calore sibi vendicat; nec aquæ summe frigida & aliquantulum humida; nec denique terræ, cum aliqua frigiditate summa siccitate præditæ. Ergo igni.

II. Si datur simpliciter & absolute grave, datur etiam simpliciter & absolute leve; quia quorum unum contrariorum est in natura, eorum in natura est etiam alterum. l. 4. de celo c. 1. Atqui datur simpliciter & absolute grave, nimirum terra. Ergo datur etiam simpliciter & absolute leve, nempe ignis; qui cum sit corpus levissimum, proprius ejus locus erit supremus in regione elementari, qui est infra sphaeram Lunæ.

OBSERVATIONES.

I. Distinguendum est inter id quod igni per se & ratione essentia convenit; & inter id quod igni per accidens & ratione

materiae competit. Esse lucidum, ardere, &c. competit igni non per se, & ratione essentia, cum ardere, comburere, &c. sit ætus secundus, qui non est de rei essentia; sed per accidens, & ratione materiae; quoniam pro diversitate materiae ignis est magis vel minus densus; ut densior est in pice, quam in vino sublimato, & ferrum ignitum vehementius urit quam ignis in stipula; quia ibi materia est densior quam hic. Quod igitur ignis elementaris non, sicut noster ignis culinaris, videtur, fit propter ipsius raritatem, quia ipsum aerem & ventum, qui pari modo non videntur, exsuperat: nam densa tantum corpora sunt lucida, visuique obvia.

II. Licet ignis de se sit maxime activus, non potest tamen ignis elementaris alia corpora destruere, tum quia ab influxu colorum cohibetur ejus acrimonia, tum quia rarissimus est, & propterea minus potens ad agendum. Secus vero se res haberet, si tota coelestis machina ex igni coagmentata esset. Nam cum stellæ materiam densiorem, magisque compactam & coherentem habeant, sintque tum mole tum numero longe amplissimæ, si igneæ forent, tantum ex se calorem funderent, ut eum nulla cohibere vis posset, atque adeo reliquis corporibus interitum adferrent.

III. Distinguendum est inter ignem contrariorum injuriis obnoxium, & inter ignem à contrariorum injuriis immunem. Ignis noster culinaris & impurus, quotiam contrariorum patet injuriis, nutrimento indiget ut subinde restauretur: Ignis vero elementaris in propria sphaera existens, quia illic tum sua magnitudine, tum a activitate immunem se protegit à contrariorum injuriis, passu non indiget ut conservetur.

IV. Possit

IV. Potest quidem ignis è misto deduci, sed ut comprobet suam sphaeram esse concavum Lunæ, in quocunque loco generetur, semper sursum adscendit. Nunquam tamen adscendit ad concavum Lunæ, etsi ascendere conetur, ob contrariorum interjacentium resistentiam,

V. Nihil refert, quod ignis calidissimus, summeque ætiosus copuletur cælo omnium corrupticam qualitarum experti, quia cum cælo indissolubile sit nullam ab igne noxam capit.

VI. Ignis quidem absumit & destruit, nisi refringatur. Cum vero ignis ille, qui ad mixtionem venit, cum elementis contrariis congrediatur, ac per actionem contrariarum qualitatum vis ejus exsuperans debilitetur & hebetetur, mixtionem sine noxa ingreditur.

VII. Ulus ignis sub concavo Lunæ est, complere illud spatium inter concavum Lunæ, & supremam aeris regionem, & esse partem mundi integram.

VIII. Quando *Arist. l. Meteor. c. 4.* docet, supra aquam esse aerem, & id quod ignem consuevimus adpellare, ignem tamen haudquaquam esse; tunc nihil aliud vult, quam nomine ignis proprie tantum significari inferiorem ignem, qui ob densitatem materiae ex partium inter se cohaesione validissimus est & acerrime urit: illum autem, qui supra aerem consistit, non proprie, sed ex consuetudine tantum eo vocabulo notari.

IX. In prima rerum creatione omnia quidem elementa fuerant condita: *Moses* tamen *Gen. I.* duo solummodo inferiora elementa expresse enumerat, quia hæc tantum adpectu percipiuntur, & rudi populo ad cuius captum sese adcommoabat, notiora sunt.

X. Corpus perveniens ad locum suum desistit moveri, scilicet eo motu quo fertur ad suum locum. Sic ignis sub concavo Lunæ non movetur sursum, sicut movetur ad suum locum tendens, sed motu circulari, raptus vel circumvectus à cælo.

XI. Distinguendum est inter id quod est alicui naturale ratione efficientis, quando scilicet aliquid proficiscitur non à principio extrinseco sed intrinseco; & inter id quod est naturale ratione finis, quod licet à principio extrinseco fiat, non tamen ordinatur ad destructionem, sed potius ad perfectionem rei. Sic motus ignis in orbem est naturalis ipsi igni, scilicet ratione finis, quia ad conservationem ejus dirigitur: sed non est naturalis ratione efficientis, quia intrinsece consideratus motus sursum naturaliter igni competit, motus vero in orbem extrinsece fit à cælo.

Quæstio XIV.

An aer sit elementum humidissimum?

Affirm.

I. Quidquid inter omnia elementa facillime continetur terminis alienis, id summe est humidum. Atqui aer inter omnia elementa facillime continetur terminis alienis. Ergo aer summe est humidus.

II. Quod transit omnia membra, & undique omnia humectat, id est humidius aqua, quæ, teste experientia, humectat tantum in superficie. Atqui aer transit omnia membra, & undique omnia humectat. Ergo est humidior aqua, & per consequens humidissimum elementum.

OBSERVATIONES.

I. Humor dupliciter potest considerari: I. Pro facile terminabili alieno tenui-

no, & sic primo competit aeri. 2. Pro crasso humore magis conducente pro constituendis mixtis humidis, & connectendis eorum partibus, & sic maxime humida est aqua.

II. Aer interdum difficile alieno termino continetur, ut in ventis; sed id fit per accidens, propter impetum quo venti cidentur, qui impetus aeri non est naturalis. Per se igitur aer alieno termino facile continetur.

III. Distinguendum est inter id quod magis humectat per se, & inter id quod magis humectat per accidens. Aqua magis humectat quam aer, non per se, sed per accidens, propter densitatem & crassitiem materię in qua est humiditas aquę, quia enim aqua propter crassitiem corporis magis adhærescit, diutiusque retinetur, humectare fortius valet: Humiditas autem aeris, quia in tenui est subiecto, actum humectandi habet remissioem. *Præterea*, non ideo aliquid dicitur humidius, quod magis humectat, sed quod difficilius proprio & facilius alieno continetur termino; quemadmodum definitio humiditatis indicat, id quod aeri magis quam aquę competit.

IV. Distinguendum est inter id quod exsiccat formaliter & de se, & inter id quod exsiccat materialiter & per accidens. Aer exsiccat non formaliter & de se, siccitate enim in suo naturali statu omnino caret, sed materialiter & per accidens, quatenus in eo vel frigus vel calor dominatur: per frigus enim exprimit aer partes humidiores ex aliquo corpore, & sic illud exsiccat: per calorem vero partes humidiores in halitum conversę evaporant, quam evaporationem siccitas comitatur.

V. Pluvia non humectat aerem propria humectatione; id est, non illum magis

habilem ad alienum terminum capiendum reddit, imo minus: Sed in eum conjicit aqueos vapores, quos propter densitatem sentimus. Illi igitur magis quam aer humectant, quia substantia eorum est crassior.

VI. Luna dicitur dominari aquę propter miros effectus in mari: at ratione humiditatis etiam dominatur in aere; unde influxus Lunę generat pituitam, mucosamque substantiam. Dominatur igitur Luna aquę, non ob sympathiam humiditatis summę, sed ejus quę aquam denominat.

VII. Sola aqua ab *Arist. l. 2. de gen. & cor. c. 8. t. 49.* dicitur esse facile terminabilis, quia mixta terminabilia efficit propter densitatem humiditati conjunctam, quod non præstat aer, quia densitate caret, licet habeat intensiorem humiditatem.

Quæstio XV.

An aer sit calidus? Affirm.

I. Quidquid vi caloris generatur, & à frigore destruitur, id natura sua est calidum. Atqui aer actione caloris excedentis generatur, (*ut cum ignis aquam lebetis in aerem resolvit*) & contra à frigore destruitur & densatur in aquam. Ergo aer natura sua est calidus.

II. Omne leve est calidum: quia levitas est comes & consortatrix caloris; unde ea quę calefiunt, magis rara magisque levia redduntur. Atqui aer est levis. Ergo aer est calidus.

OBSERVATIONES.

I. Distinguendum est inter summe calidum, & inter moderate calidum. Aer est calidus non in summo gradu, sicut ignis, sed moderate. Cum enim aer sit humidus, humi-

humiditas obrundit calorem, ut summus esse nequeat.

II. Distinguendum est inter aerem purum, de quo hic queritur; & inter aerem vaporibus admixtum, & aliena qualitate affectum. Aer noctu & hyeme est frigidus, non quod ultro ad frigiditatem, ut naturæ suæ congruentem, sese referat; sed quia tum vapores & exhalationes, quæ per id tempus ad nativum frigus redeunt, tum coelestium corporum influxus frigiditatem inducentes, tum aqua & terra frigida elementa, quorum actionem æstate & interdiu Solis præsentia impedit aut retardat, assidue ipsum refrigerat.

III. Distinguendum est inter aeris complexionem naturalem, & sic in omnibus suis regionibus est calidus; & inter ejus complexionem extraneam, & sic aer in diversis regionibus diversas obtinet qualitates; nam in media regione frigidior est quam in suprema vel infima, quia in suprema regione & motu, quo una cum igne circumagitur, & ignis vicinitate inardescit; in infima vero, repercussione radiorum solarium multum caloris concipit; at in media non solum hujusmodi adventitii caloris auxilia non habet, sed neque tueri potest suum naturalem calorem ob halitus e terra & aqua solutos, qui cum natura sint frigidi, ubi eo perveniunt, per antipetistam ambientis caloris ad naturam redeunt, neque solum ipsi frigidiores evadunt, ita ut in pluviam & grandinem coeant, sed aerem etiam refrigerant.

IV. Aer duplici modo considerari potest: 1. Absolute, & sic non est frigidus, sed calidus. 2. Comparate seu respective, in respectu ad fulgines quæ ex corporibus nostris calidis foras protruduntur, sive in respectu ad Solis aut ignis intensiorem ca-

lorem: & sic aer frigidus dici potest, nos enim refrigerat; tum quia eo sumus calidiores, tum quia aer peregrino frigore alget, quo etiam aquam repentem refrigerat.

V. Oleum, quod est aeræ natura, in hyeme crassescit non quod natura frigidum sit, sed quia præter naturalem suam constitutionem frigore correptum calore intereunte addensatur.

Quæstio XVI.

An terra, an vero aqua sit elementum frigidissimum? Affirm. Posterius, & Neg. Prius.

Quodcumque elementum cum elemento calidissimo, nimirum igni, maxime pugnat, illud est frigidissimum. Atqui aqua vehementissime & perpetuo cum elemento calidissimo pugnat. Ergo aqua est elementum frigidissimum: Si enim humiditas tantam pugnam causeret, multo magis id aer præstaret, quia aqua multum est humidior; quod tamen nequaquam fieri videmus.

OBSERVATIONES.

I. Terra non petit centrum orbis, id est, locum distantiore à cælo, ne incalescat; sed petit eum locum præcipue ob totius orbis prudentem administrationem, ad quam ipsa propendet ut pars universi.

II. Distinguendum est inter qualitates nativas, & inter qualitates adventitias, quæ interdum proveniunt à cælo. Licet terra à fonte caloris, puta cælo, magis æstet quam aqua, non tamē ideo est judicanda frigidissima, quia calor & frigus competunt elementis non à cælo, sed per propriam naturam: Sicut enim frigus aquæ provenit à forma aquæ, ita etiam terra provenit à forma terræ, & non à cælo.

III. Est quidem terra elementum gravissimum, sed non frigidissimum: Nam sicut summa levitas ignis non procedit ex solo calore summo, sed ex aliis etiam qualitatibus ejus simul suntis; ita summa gravitas terræ non procedit ex sola ejus frigiditate, sed ex cæteris qualitatibus simul concurrentibus, nempe liccitate, densitate, & aliis. Deinde, non est necesse, ut summa levitas & summa gravitas à qualitatibus summo gradu inter se contrariis (sic à calore summo, & frigore summo) gignantur: non enim par repugnancia in causa & in effectu inquirenda est.

IV. Distinguendum est inter causam congelationis ad quædam, & inter causam inæquæquam. Frigus est causa congelationis inæquæquam, non vero adæquata. Nam acetum, quod perfrigidum est, nunquam gelu stringitur. Licet ergo aqua ex le frigiditate summam possulet, non est tamen natura sua congelata quia frigiditas non puram aquam, sed exhalatione terrea libelli mixtam congelat.

V. Distinguendum est inter aquam secundum nativam suam qualitatem, & inter aquam secundum adventitiam qualitatem consideratam. Pisces non possent vivere in aqua, si hæc in suo nativo temperamento relinqueretur. Vel dicendum: Si ideo aqua non est elementum frigidissimum, quia pisces in ea vivunt; ergo etiam terra non est elementum frigidissimum, quia in terra quædam quoque animalia vivunt.

VI. Distinguendum est inter causam per se, & inter causam per accidens. Si motus esset causa per se caloris, & quidem proxima, tunc immobilitas esset causa frigoris. Jam vero motus est causa caloris per accidens. Licet ergo terra sit im-

mobilis, non tamen inde sequitur, quod sit frigidissima.

Quæstio XVII.

An terra sit rotunda? Affirm.

OBSERVATIONES.

I. Elementa de se & ex propria figura non vendicant sibi certam figuram, sed quatenus sunt partes hujus universi habent figuram rotundam.

II. Distinguendum est inter rotunditatem mathematicam seu adcuratissime summatam, sic ut omnes lineæ à centro ad circumferentiam ductæ sint æquales; & inter rotunditatem quoad sensum. Terra est rotunda non mathematicè quia in se continet montes & multas inæqualitates; sed quoad sensum, id est, tali modo, ut si quis eam è regione superiori intueretur secundum ejus superficiem continentem & ambientem, eam videret & diceret esse rotundam figuram. Quemadmodum enim tubercula in pomis aliquibus conspicua, illis rotunditates suas non adiungunt; ita montes, quantumvis vasti, non impediunt, quo minus terra physice & quoad sensum sit ac dicatur rotunda.

III. Terra vere intersecat Solem circulariter, seu in figuram arcus, sed à nobis non sic conspicitur, quia nobis terra major Sole videtur, & sic solum unam partem terre intersecare, quæ est in se habeat altissimos montes, & profundissimas valles, tamen plana videtur, quia respectu tantæ altitudinis fere nihil est, & terra ad cælum comparata sicut punctum se habet, unde non potest nobis impedire visionem Solis, nisi per accidens, & ex defectu potentæ.

IV. Non requiritur in terra figura cubica ad ejus stabilitatem seu consistentiam

sed ad hanc sufficit, quod terra constituta est in loco suo proprio, ex quo ipso evenit, ut quancumque habeat figuram loco non dimoveatur.

V. Terra videtur plana propter immensam ipsius molem; ex maximo enim circulo si quis exiguam tantum partem capiat, videbitur illi facere rectam lineam, licet imperceptibiliter incurvetur.

VI. Distingendum est inter motum in proprio loco; & inter motum extra proprium locum. Motus in proprio loco arguit figuram; non vero motus extra proprium locum. Quando igitur terra tendens ad proprium locum non movetur motu circulari, sed motu recto deorsum, ille motus fit extra proprium locum; ideo ex eo non potest colligi, quod terra non habeat figuram rotundam.

Quaestio XVIII.

An terra caelo comparata instar puncti se habeat? Affirm.

OBSERVATIONES.

I. Quando dicitur, quod terra respectu caeli se habeat ut punctum, non in-

telligatur Physice & naturaliter esse punctum indivisibile, cum vere sit corpus trinam dimensionem habens; sed habere se instar puncti idem est ac habere insensibilem magnitudinem, non absolute sed comparate, nempe respectu caeli: *id est*, tanta est magnitudo caelorum, ut si comparemus ei terrae magnitudinem, terra videatur esse veluti punctum; sicut granum arenae est veluti punctum indivisibile comparatum cum magno edificio.

II. Terra comparatur vel cum firmamento, aliisque orbibus superioribus: vel comparatur cum orbibus inferioribus: Terra est instar puncti scilicet respectu firmamenti aliorumque orbium superiorum, quia si cum inferioribus orbibus comparatio fiat, non eodem pacto se habet terra ad omnes. Inprimis enim respectu orbis Lunae notabilem obtinet quantitatem.

III. Id quod de terra comparatione caeli dicitur, enunciatur quoque de globis, qui ex aqua & terra constat.

Sectio Secunda.

Quaestio I.

An sint quatuor primae qualitates elementares? Affirm.

OBSERVATIONES.

I. Quatuor haec qualitates, calor, frigus, humor, & siccitas non sunt absolute primae existimandae, sed primae inter corporeas & sensibiles, ut excludantur qualitates spirituales, & quae non cadunt sub sensum: Item sunt primae inter eas, quae corporibus elementariis insitae ac peculiares sunt, ut removeatur lux, figura, & ocul-

ta virtus atque influxus, per quem corpora caelestia in sub lunarem mundum agunt, & denique omnia, quae tam corporibus dissolubilibus, quam indissolubilibus communia sunt.

II. Omnes aliae qualitates, quae vel elementis, vel concretis ex elementis conveniunt, his qualitatibus sunt posteriores ideoque merito haec dicuntur primae inter elementares.

III. Potentiae vitales non possunt dici primae qualitates, quia praesupponunt in subiecto commixtionem & temperamen-

tum primarum qualitaturn tanquam dispositiones necessarias, ut in eo recipiantur: Nam potentiz vitales, ut vegetativa, generativa, & loco-motiva, atque etiam potentia sensitiva non possunt recipi, nisi in organo vel parte corporis, aut in toto corpore talis temperamenti, ut debito modo possint suas operationes exercere: quare ordine naturæ, saltem in genere causæ materialis, præsupponunt qualitates primas; sed quia ab eis non procedunt tanquam à causâ efficiente, non dicuntur qualitates secundæ.

IV. In elementis, præter quatuor vulgatas qualitates, non dantur qualitates virtuales; quamvis in mistis corporibus insint, quæ resultant ex varia commixtione quatuor primarum qualitaturn.

V. Aliqua qualitas dupliciter potest dici prima. 1. Perfectione, quia est aliis perfectior. 2. Causalitate, quia aliarum qualitaturn est causâ: Et hoc secundo modo quatuor qualitates dicuntur primæ, quia ab istis cæteræ sensibiles & corporales causantur.

VI. Non sequitur; Motus localis prior est motu alterationis: ergo etiam ejus principia, nempe gravitas & levitas priora erunt quatuor primis qualitatibus, quæ sunt principia motus alterationis. Nam motus localis secundum *Aristotelem lib. 8. phys. c. 7.* est prior motu alterationis, ut ille in genere sumatur, ut etiam cœlestem motionem, quæ omnem antecedit alterationem comprehenditur; si vero in specie consideretur, ut solum motum localem elementorum comprehendit, non est prior alteratione.

VII. Quamvis gravitas & levitas sint causæ motus, & motus sit causâ caloris, non tamen gravitas & levitas sunt causæ

caloris, quia motus non est causâ per se caloris, sed tantum per accidens: Ideoque gravitas & levitas, quæ dicuntur causæ motus, sunt tantum causæ alicujus causæ per accidens, & non per se caloris.

VIII. Ut calor sit prima qualitas sufficit, quod à nulla alia qualitate alterativa corporibus (sublunaribus peculiari oriatur, quod certe verum est, etsi à motu & luce proficiuntur, quocunque modo id fiat, sive per se, sive per accidens, quia motus non est qualitas; lux vero, etsi sit qualitas, non est tamen peculiaris qualitas sublunaribus corporibus, sed per omnes cœlestes globos diffusa.

IX. Siccitas producitur à calore & humor à frigore non per se, sed per accidens, quatenus scilicet calor resolvendo humidiores partes in vapores, siccitas relinquit; & frigus uniendo humidiores cum siccis, impedit ne in exhalationem abeant. Ergo per accidens calor & frigus exsiccant & humectant, per se vero calefaciunt & infrigunt: Unde calor & frigus sunt distinctæ qualitates à siccitate & humiditate.

Quæstio II.

An *Aristoteles lib. 2. de gen. & cor. c. 2.* quatuor primas qualitates recte definitur? Affirm.

OBSERVATIONES.

I. **N**on definiuntur hæ quatuor qualitates per proprias & internas actiones, e. g. calidum per actum humectandi, &c. i. Quia definitio debet definitum tanquam obiectum declarare, quod sane non fieret, si definiuntur qualitates per internas actiones, nemo enim ignorat calorem calefacere. 2. Quia elementa considerantur hic quatenus sunt principia corporis misti: et

go etiam qualitates elementorum definiuntur per actiones, quas edunt in solis mixtis.

II. Per *homogenea* in definitione coloris intelligi debent non solum quæ sunt ejusdem speciei, sed quæ similes habent temperiem, & in unam naturam converteri possunt, cum in concoctione diversa alimenta in eandem chyli naturam coeant, & in eodem vase pix & cera liquefacta vi caloris simul admisceantur & congregentur. Sic per *heterogenea* intelliguntur non tantum quæ sunt diversæ speciei, sed etiam quæ diversi temperamenti, nec in unam naturam redigi possunt.

III. Quomodo interdum calor per accidens heterogenea congregat; ut quando lutum & palea luxu permixta vi caloris ita constringuntur, & indurescunt, ut separari nequeant, quia calor partes tenuiores in luto aqua madefacto in halitus resolvit atque extrahit: Sic etiam per accidens frigus heterogenea disgregat; quæ ratione lacrymæ per frigus intantum hyberno tempore ex oculis exprimuntur, quod fit propter lacrymarum tenuitatem, quod non tam cum cæteris crassis corporibus constringantur, quam exprimantur atque à crassis elabantur.

IV. Aliquando calor disgregat res homogeneas, sed etiam per accidens, corrumpendo cujusque temperaturam: ut, vas cum rumpitur calore nimio, quem ferre non potestis quod si possit liquari vas, omnes ejus partes evaderent continuæ. Quando ergo *Aristoteles* dicit, calorem congregare ea quæ sunt ejusdem generis, intelligit, quando habeat dispositionem ut possit congregari: Actiones enim recipiuntur in subjectis, secundum eorum dispositionem & naturam.

V. Saxa frigore dirumpuntur, non per se, sed per accidens, quatenus ipsorum partes nimis constringuntur frigore, & ideo dimittit angustus constant, ceguntur dissociari.

VI. Distinguendum est inter contrariorum effectus primarios, & inter secundarios. Contraria habent contrarios effectus suos primos, unde calefacere tanquam effectus caloris contradicit infrigere seu effectus frigoris in secundariis autem possunt convenire; sic calidum & frigidum conveniunt in actione congregandi secundum aliam atque aliam rationem.

VII. Ignis non facile circumferitur termino alieno, nempe continenti, quia corpora continentia ob agendi utrimodum absumit; imo, si undique alieno termino cohibeatur, perit; ut in furno undique obcluso.

VIII. Glacies, licet sit humida, facile tamen continetur termino proprio, quia glacies habet etiam siccitatem, tanquam admixtam ratione cujusdam terrensæ concretionis, et ideo ratione illius siccitatis proprio termino cohibetur.

Quæ sitio III. ostendit non

An symbolica elementa in sese facilius transmutentur? Affirm.

UBi erit facilius corruptio, ibi erit facilius transmutatio, quia corruptio unus est alterius generatio. Atque inter symbolica elementa est facilius corruptio: cum quælibet non inveniat tantam resistenciam ad corrumpendum, sicut in eo, quod sibi per duas qualitates resistit, id est in eo symbolo. Ergo inter symbolica elementa erit facilius transmutatio.

OBSERVATIONES.

I. Elementa symbolica dicuntur, quæ habent qualitatem similem, seu quæ in una qualitate conveniunt; ex gr. *ignis & terra* sunt elementa symbolica, quia habent qualitatem similem, nempe siccitatem; *aqua & ignis* sunt elementa non symbolica sive asymbola, quia nullam habent qualitatem similem.

II. Facilius transmutari in hac quaestione non idem significat ac pauciora in conspectu amitti, sed idem est ac celerius converti.

III. Inter elementa symbolica quæ qualitatem passivam, sc. siccitatem vel humiditatem, habent communem, facilius erit transmutatio, quam inter elementa, quæ qualitatem activam, sc. calorem vel frigiditatem, habent communem.

IV. Est quidem eadem proportio unius ad unum, quæ est duorum ad duo, scilicet æquæ paribus; id est, quando tantam proportionem & convenientiam habent duo ad duo, quam habet unum ad unum: Cum vero in symbolis sit major proportio, quam in non symbolis, igitur non tanta erit difficultas in symbolis propter unam qualitatem corrumpebam, quanta in non symbolis propter duas.

V. Dum dicimus symbola facilius transmutari, hoc intelligimus, si cætera sint paria; si enim non essent omnia paria, posset aliter non symbola facilius esse transmutatio, ut si materia istorum non esset æqualis, impedimenta ex parte symbolicorum per accidens maiora, & similia: Hinc videmus guttam aquæ citius absorbui à magno igne quam partem parvam terræ, quia terra, sub qua multum est materię, magis resistit quam gutta aquæ, quæ facilius consumitur. Item aquæ portio minora, quæ ab

sua exiguitate panum resistit, celerius in ignem abit, quam magna aeris portio: cum tamen ignis & aqua inter non symbolica, aer & ignis inter symbolica numerentur. Sed hoc ex accidenti evenit, ut patet.

VI. Distinguendum est inter actionem maiorem, & inter actionem faciliorem. Ubi est contrarietas, ibi quidem maior est actio, quia contraria reagent; non vero ibi est etiam facilius actio, quia facilitas transmutationis non est reposita in contrarietate, sed in minori resistantia. Quamvis igitur non symbola sint magis contraria quam symbola, cum opponantur in utraque qualitate, tamen ex eo non potest colligi quod sit facilius transmutatio.

Quæstio IV.

An qualitates elementorum symbolicæ differant specie? Negat.

Quæcunque distinguuntur specie se mutuo non intendunt: quia intensio qualitatum fit additione graduum ejusdem speciei, ex quibus una totalis consurgit. Qualitates symbolicæ se mutuo intendunt & augent: Calor enim ignis intendit calorem aeris, & frigus aquæ augetur à frigiditate terræ. Ergo qualitates symbolicæ non distinguuntur specie.

OBSERVATIONES.

I. Symbolicæ qualitates dicuntur, quæ sub eodem nomine pluribus elementis insunt: ut, calor aëri & igni, humiditas aquæ & aëri, siccitas terræ & igni, frigiditas terræ & aquæ.

II. Quamvis elementa specie distinguantur, non tamen eorum qualitates, v. g. calor ignis & calor aeris, etiam specie differunt: Nam cygnus & nix specie distin-

guuntur, & tamen una est horum albedo secundum speciem; unde diversitas subiectorum est materialis, & non formalis & specifica.

III. Distinguendum est inter rerum specie distinctarum proprietates quarti modi & reciprocas, quæ specie distinguuntur; & inter rerum specie distinctarum proprietates secundi modi & non reciprocas: quales sunt symbolica illæ qualitates respectu eorum elementorum specie differentium quibus insunt. Non enim v. g. calor est proprietas ignis reciproca, & quarti modi, sed tantum secundi, qui modus proprii est improprius, & ideo etiam potest aeri convenire: reciproca vero proprietas ignis (*et idem iudicium de aliis elementis*) est combinatio duarum qualitatum siccitatis & caloris, quæ in nullo alio elemento reperitur.

IV. Est quidem siccitas in elemento terræ conjuncta cum densitate extrema; in elemento vero ignis cum raritate summa: ex eo tamen non sequitur, quod siccitas ignis & terræ differant specie; alioqui albedo in pomo amaro, & in lacte dulci distinguerentur specie. *Deinde*, raritas in igne non provenit ex sola siccitate, sed ex calore summo cum siccitate dominante; quæ complicatio cum non conveniat terræ, nihil mirum si tantam densitatem obtineat, ignis autem tantam raritatem; quod similiter quoad levitatem & gravitatem accidit.

V. Distinguendum est inter actionem immediatam, à qua specifica convenientia qualitatum petenda; & inter actionem mediatam. Humiditas aerea & aquea habet eandem specie actionem immediatam, quæ est humectatio, licet non eandem actionem mediatam, nec eundem

specie effectum vendicat; nam humiditas aquea extinguit ignem, aerea fovet; utriusque, ut videre licet in oleo & acri. Conservat itaque humiditas aeres ignem, non per se duntaxat ac vi sua, sed ob pinguedinem: aqua vero etiam præcalida & fervens igni superinjecta, cum ob suam crassitudinem suffocat, removendo aerem, sine cujus adpulsu & ventilatione neque flamma nec alius quivis ignis conservari potest.

VI. Calor ignis non differt specie à calore aeris, quamvis ille non possit esse cum summo humido, quemadmodum hic; id enim est propter intensionem majorem vel minorem, non tamen ob differentiam specificam: Sicut calor ut lex non potest esse cum frigiditate ut quicunque, ac calor ut tria potest; non tamen ob id colligitur calorem ut quicunque, & calorem ut tria specie differre. Comparatur igitur caliditas aeris secum humiditatem, quia non est in summo caliditatis gradu, sicut caliditas ignis.

VII. Calor elementaris non differt specie ab animali & celesti. Nam tactus, qui tactilium qualitatum, de quarum numero est calor, optimus iudex est, ab hac differentiam non agnoscit inter omnes calores, à quocunque proficiantur, quam accidentariam penes excessum & defectum, seu majus & minus, quæ speciem non mutant, sed accidentario tantum discriminant.

Quæstio V.

An qualitates primæ sint elementorum forma substantiales? Negat.

I. Quod uni est substantia, alteri non est accident. At qualitates mixtæ sunt accidentia

essentia. Ergo elementis non sunt substantia.

II. Nulla forma substantialis est per se sensibilis tactui. Qualitates sunt per se sensibiles tactui. Ergo non sunt formae substantiales.

III. Substantiae non sunt sibi invicem contrariae. Qualitates sunt sibi invicem contrariae. Ergo qualitates non sunt formae substantiales.

OBSERVATIONES.

I. Corpus dupliciter considerari potest: 1. Ut est substantia composita ex materia & forma substantiali. 2. Ut est corpus sensibile: & hoc secundo modo, *Arist. l. 2. de Gen. & cor. c. 2. & 7.* dicit, primas qualitates esse principia corporis sensibilis, ut sensibile est: & esse formas accidentales corpus sensibile qualificantes.

II. Distinguendum est inter differentias primas, essentielles, & maxime proprias: & inter differentias secundas, & accidentales. Qualitates primae sunt elementorum differentiae, non primae, essentielles, & maxime propriae, sed secundae, & accidentales, nobis scilicet notae, quia ignoramus intrinsecas differentias, & ita per notationes explicamus: Quando enim differentiae resum oculorum sunt, accidentalia illis maxime conjuncta pro illis sumuntur.

III. Elementa in sua substantia non sunt contraria, sicut nec aliae substantiae inter se, sed ratione suarum qualitarum. Postquam enim, *Arist. l. 2. de gen. & cor. c. 3. & 49.* dixit, elementa esse contraria, statim declaravit dicens, prout contingit substantiarum substantia contrariam esse; ac si dixisset, illa contrarietas est in elementis, quae substantiis permixta est, scilicet secundum suas qualitates.

IV. Quomodo plura qualitatibus elementis

mentis ipsa auferantur, & positis ponantur, non tamen qualitates sunt formae elementorum substantiales, quia etiam propriae passionis inseparabiliter inherentes substantiae suae propriae. Ablato igitur calore auferitur ignis, non primo, sed quia calor ablatus auferit ipsam formam. Et hoc idem dicatur de aliis elementorum qualitatibus.

V. Distinguendum est inter agens, sive principium motus primum, & principale; & inter principium motus secundum, quod dicitur instrumentale, & secundarium, ut sunt primae qualitates, & hoc potest esse accidens. Praecipuae elementorum actiones oriuntur à primis qualitatibus, tanquam ab instrumentis formarum substantiarum, principalius vero ab ipsis formis, quas oportet à qualitatibus distinguere esse.

VI. Essentia elementorum cognoscitur quidem à qualitatibus tanquam à posteriori, ipsae autem non largiuntur essentiam elementis, sed proxime ab ipsa fluunt.

Quaestio VI.

An actio sit in agente, an vero in patiente? Negat. prius, & Affirm. posterius.

I. IN quo subjective est terminus actionis, in eo subjective est ipsa actio. Sed terminus actionis est in patiente: ex gr. cum ignis calefacit aquam, calor productus, qui est terminus calefactionis, non est in igne calefaciente, sed in aqua. Ergo etiam ipsa actio est in patiente.

II. Si actio transiens esset in agente, agens per eam mutaretur. Sed consequens est falsum. Ergo & antecedens. *Consequens*

gemina probatur præsupponendo agens actione transeunte aliquando agere, aliquando non; quod patet in magne, qui aliquando trahit ferrum, aliquando non. Ponatur igitur agens antea non egisse, jam autem agere, certum est ipsum esse mutatum, si in eo est actio, quia illud mutatur, in quo jam est aliquid quod prius in eo non fuit.

OBSERVATIONES.

I. Distingendum est inter actionem immanentem, quales sunt volitiones & cognitiones; & inter actionem transeuntem. Non est hæc questio de actione immanente; quæ non est extra suum principium effectivum: sed tantum quaeritur de actione transeunte, per quam fit mutatio subiecti exterioris.

II. Duplex est forma denominans: una denominans intrinsece, alia vero denominans extrinsece. Forma quæ denominat intrinsece subiectum, est in eo tanquam in subiecto; quem admodum albedo, quæ denominat parietem intrinsece album, est in pariete tanquam in subiecto: Forma vero quæ denominat subiectum aliquod extrinsece, minime in subiecto denominato continetur; quemadmodum locus denominat rem locatam extrinsece, qui quidem non est in illa, sed in corpore locante. Huiusque generis est actio, quæ denominat agens extrinsece denominatione, cum crimen non fit in agente, sed in patiente.

III. Distingendum est inter principium actionis, & inter subiectum. Cujus est potentia, illius etiam est actio, scilicet tanquam principii à quo fluit, quia actio fluit à subiecto habente potentiam agentis: Illius vero cujus est potentia agendi non est actio, scilicet tanquam subiecti, ita ut in subiecto in quo est potentia debeat

etiam esse actio. Sic potentia creandi est in Deo, in quo tamen non est creatio.

IV. Actio immanens est perfectio agentis; actio transiens non est perfectio agentis, sed patientis. Si enim actio transiens esset perfectio agentis, agens per eam perficeretur, & sic mutaretur, quod est absurdum.

V. Illud, in quo est actio sub ratione actionis, denominatur agens: in quo vero est sub ratione passionis, illud non debet denominari agens. Et ita quamvis actio sit in patiente, non tamen dicitur pater agere, quia non est in eo sub ratione actionis, sed sub ratione passionis: non enim est in patiente ut fluit ab agente, hæc enim est propria ratio actionis, ut actio est; sed ut recipitur in patiente, quæ est peculiaris ratio passionis.

VI. Non sequitur, nulla passio est in agente, quatenus est agens; ergo nec illa actio est in patiente, quatenus est pater: quia de ratione patientis est ut aliquid in se recipiat, & ut ipsi aliquid infir; sed de ratione agentis est, non ut ipsi aliquid infir, sed ut ab eo aliquid sit.

VII. Distingendum est inter effectum secundum esse & denominationem, quem admodum album est effectus albedinis; & inter effectum secundum denominationem, non tamen secundum esse, quemadmodum vestitum esse est effectus vestimenti, & esse locatum est effectus loci. In subiecto in quo est effectus secundum essentiam & denominationem reperiri etiam debet forma denominans, non tamen est necesse ut in subiecto, in quo est aliquis effectus secundum solum denominationem, sit etiam forma denominans. Licet igitur agere, quod est effectus agentis, sit in agente, non tamen etiam actio, quæ est forma de-

nomi-

nominato, in ipso reperitur, quia agere est effectus agentis secundum solam denominationem.

VIII. Actio illa, qua plura ligna ab uno igne incendantur, sumi potest dupliciter. 1. Ut fluit ab igne. 2. Ut recipitur in lignis. Primo modo actio illa est una numero quia fluit ab uno igne numero: Secundo modo non est una numero, sed multiplex, quia ligna, quae sunt subiecta, sunt multa numero. Unde quamvis actio sit in passio, non tamen inde sequitur, idem accidens numero esse in diversis subiectis.

IX. Quamvis in eodem subiecto in quo est relatio, sit etiam fundamentum illius, non tamen ex eo potest colligi, quod actio sit in agente; quia fundamentum relationis, in agente non est actio, sed vis & facultas agendi; actio enim tantum est modus quidam, sive conditio sine qua non; facultas vero sive vis agendi in agente, sicut & ipsa relatio, reperitur.

Quaestio VII.

An inter agens & patiens detur actio reciproca? Affirm.

OBSERVATIONES.

Idcirco hic agens agendo pati, cum sit agens in passum, ut etiam passum agat in ipsum, & haec passio actio reactio est: v. g. aquam calefacit manus calida, ita ut aqua, quae paritur, frigefaciat manum, tunc manus agens repatiatur.

II. Haec quaestio non de qualibet actione, sed de physica, atque ea praesertim quae in quatuor primis qualitatibus versatur, intelligi debet. Excluduntur ergo res spirituales; cum enim illae non agant actione transiente, sed immanente tantum, una non potest in aliam agere, nec una ab alia

pati, & sic in illis reactio & repassio non reperiuntur.

III. Duplex est reactio: Una quae fit per contrarias qualitates, ut, si ignis per calorem agit in aquam, & vicissim aqua per frigiditatem in ignem: Altera est secundum qualitates non contrarias, sed tantum diversas; ut, si ignis ageret in aquam per calorem, & aqua in ignem per humiditatem. Quaestio haec intelligatur non tantum de posteriori, sed etiam de priori reactione.

IV. Distingendum est inter actionem inchoatam & imperfectam, qua agens passum non totum immutat, sed saltem labefactat, atque aliquem qualitatis gradum ipsi inprimit; & inter actionem perfectam & completam, qua agens omnino sibi simile patiens reddit. In prior actione semper agens repatiatur in agendo, & patiens contrarium reagit in agens, modo fit in debita distantia & quantitate, & etiam fiat actio per contactum corporum: In posteriori vero actione non ita datur reactio, nihil enim aliquid perfecte potest destruere, & simul ab eodem destrui.

V. Unum & idem in reactione est fortius & debilius, sed diverso respectu; fortius in agendo, & infirmius in resistendo: v. g. Si calidum ut quatuor agens in frigidum pariter ut quatuor, ab ipso frigido repatiatur, frigidus diceretur fortius in agendo, quia revera in ipsum ageret per qualitatem activiorem, nempe calorem; infirmius tamen in resistendo, quia qualitas frigidi, nempe frigus, maioris est efficacitatis ad resistendum, quam qualitas calidi, nempe calor.

VI. Quamvis detur actio reciproca, nihilominus tamen agens potest sibi assimilare passum: fortius enim agens progressu

Gressu temporis ita debilitabit & frangeret vires inferioris, ut amplius reagere non possit, sed subcumbat, omninoque superetur.

VII. Distinguendum est inter motum localem & inter motum alterationis. Licet non omne quod aliud loco movetur ab eo moveatur, ut patet in magnete attrahente ad se ferrum, & in eo qui lapidem dejicit, aut jaculum insequitur; non tamen inde sequitur, quod nulla detur reactio in alterabilibus, ubi est resistentia & contradictio qualitatuum. Dispar igitur est ratio in motu locali, & in alteratione, quia resistentia motus localis non est activa, non enim reagit gravitas vel levitas in agens; at resistentia in alteratione, quæ hoc loco intelligitur, est activa, scilicet qualitas contraria.

Quæstio VIII.

An alteratio sit nobilissima motus species? Affirm.

Cujuscunque motus terminus ad quem est nobilior aliorum motuum terminis, ille motus etiam est nobilior. Alterationis terminus ad quem, qui est qualitas, est nobilior aliorum motuum terminis: Nam qualitas præstat tum quantitatem, quæ est terminus augmentationis; tum ubi, quod est terminus lationis. Ergo etiam alteratio est nobilior reliquis motibus.

OBSERVATIONES.

I. Vocabulum *motus* hæc in questione sumitur strictè, ita ut generatio non sit motus: Si vero late loquendo generationem etiam vocari velimus speciem motus, tum sane generatio nobilior esset alteratione; cum generationis terminus sit substantia, alterationis vero solum accidens.

II. Alteratio dupliciter potest comparari cum latione, sive motu locali: Primo, ratione termini; & sic alteratio est nobilior motu locali, quia qualitas, quæ est terminus, est nobilior quam ubi. Secundo, ratione mobilis; & sic alteratio est imperfectior quam latio, 1. Ratione universalitatis quia motus localis convenit corruptibilibus & incorruptibilibus, scilicet corporibus celestibus; motus vero alterationis competit tantum corruptibilibus rebus; 2. Ratione majoris uniformitatis & invariabilitatis quia in motu locali solum diversitas ubi adquiruntur; in motu alterationis vero adquiritur nova forma, vel novus modus formæ. Et hoc modo *Aristoteles 2. phys. c. 7.* motum localem inter omnes species motus primatum obtinere dicitur.

III. Distinguendum est inter munus sustentandi, & inter munus operandi. Quamvis quantitas quoad sustentandum sit inferior quam substantia, quæ sit substantia, quam qualitas, non tamen quantitas sive motus ad quantitatem est præstantior qualitate sive motu ad qualitatem, quia aliud est munus, cujus merito qualitas substantia vicinior evadit, nimirum operationes exsequi; siquidem qualitas est principium immediatum operandi, quantitas vero nullam agendi vim obinet. Constat autem præstantius quid esse operari quam sustentare more subjecti; illud enim actum, hoc vero potentiam denotat.

IV. Licet enim quantitas possit dici se qui formam, quoad modum seu præscriptionem, mentitur; tamen si absolute spectetur quantitas dicitur sequi materiam, qualitas vero sequitur formam, scilicet in operando, & ista est propria consecutio formæ. Ergo quantitas non est judicanda nobilior qualitate.

V. Motus localis circularis ab Arist.
 1. 8. 265. 1. 76. dicitur mensura aliorum
 motuum, scilicet causalitate, uniformitate,
 & duratione: & his modis motus lo-
 calis circularis aliis motibus præstat. Sed
 ratione termini non est nobilior altera-
 done.

Quæstio IX.

An desur substantialis generatio?

Affirm.

OBSERVATIONES.

Negandum est, quod res naturales
 sine substantia simplices, vel quod uno
 tantum simplici principio consent, quia
 experientia constat, proprias passiones &
 operationes rei naturalis, quæ à forma
 & substantia ejus tanquam à radice pro-
 cedunt, prorsus deficere, & ex consequen-
 ti deficere formam substantialem: Ali-
 quid tamen ejusdem substantiæ remanet,
 quod est materia sub alia nova forma: Er-
 go res naturales duobus principiis, nempe
 materia & forma, constant, & ideo sunt ge-
 nerabiles & corruptibiles.

II. Licet materia non producat de
 novo, ex eo tamen non sequitur, quod eti-
 am res non generentur; quia totum non
 ideo dicitur produci de novo, quod omnes
 ejus partes de novo producantur; sufficit
 enim per earum unionem incipere esse il-
 lud compositum, quod antea non exstite-
 bat: Imo, si nulla pars producat de no-
 vo, nihilominus tamen potest produci to-
 tum, quia totum est substantia illa com-
 pleta, quæ resultat ex substantiali unionem
 partium, de qua verum est, quod ante uni-
 onem non erat, licet essent omnes partes,
 et quantum unionem resultat.

III. Non ens simpliciter sumitur du-

plexiter: 1. Ut est negatio totius entitatis,
 & tunc idem est ac nihil, quia negat abso-
 lute tam ens in actu, quam potentia: &
 hoc pacto negari debet substantiam, quæ
 est ens simpliciter, fieri ex non ente sim-
 pliciter, quia ex non ente seu nihilo nihil
 fit: 2. Ut solum negat ens in actu: & ita
 concedendum est, substantiam simpliciter
 fieri ex non ente simpliciter, hoc est, ex non
 ente in actu, sed solum in potentia, quod
 est materia.

IV. Substantia fit per generationem se-
 cundum essentiam & existentiam: ita qui-
 dem ut essentia sit terminus factus, exis-
 tentia vero modus sub quo fit, vel ratione
 cujus fit extra causas. Et quamvis essen-
 tiæ dicantur æternæ, nihilominus substan-
 tia fit per generationem secundum essenti-
 am; quia essentia dupliciter potest sumi:
 1. Secundum connexionem prædicatorum
 essentialium abstrahentium ab existentia
 actuali, imo ab entitate reali extra causas.
 2. Pro natura reali extra causas ex suis
 principiis. Sub prima acceptione perpetuæ
 sunt essentiæ; sub secunda vero perpetuæ
 non sunt, sed possunt de novo produci at-
 que incipere.

Quæstio X.

An generatio substantialis ab Aristotele
lib. 2. de gen. & cor. s. 23. recte
definiatur? Affirm.

OBSERVATIONES.

Vocabulum totius in definitione
 generationis non omnes corporis natu-
 ralis partes significat; materia enim pri-
 ma non corrumpitur: Sed integritatem,
 absolutionem, & perfectionem corporis
 naturalis, in forma specifica consistentem,
 quæ inde totum appellatur, quia totum rei
 essentia.

essentiam complet & perficit. *Ut enim* numeri species mutantur unica unitate demota, ex. gr. septenarius definit esse septenarius ablata unitate, etsi reliquæ sex unitates mancant: ita ex interitu ultimæ & specificæ corporis naturalis formæ totum mutari & perire dicitur, etsi forma tantum interierit, corpus adhuc supersit.

II. Illud quod vulgo fertur, *Generationem & corruptionem non esse formam, neque materiam, sed compositum & totius*, non ita est intelligendum, quasi omnes partes corporis naturalis corrumpantur, vel de novo generentur; materia enim in omni generatione & corruptione superstes manet; sed quod ex ultimæ & specificæ formæ mutatione compositum ipsum mutetur, novamque denominationem accipiat.

III. Distinguendum est inter terminum generationis principalem, & inter minus principalem. Principalis est compositum, idque tantum proprie dicitur generari: Nam cum generatio tendat ad esse rei, id tantum dicitur generari quod per se existit; Forma autem per se non existit, sed duntaxat compositum. Minus præcipuus vero, qui tamen per se formaliter speciem tribuit generationi, est Forma: ideoque etiam generatio recte definiti potest mutatio ad formam.

IV. In nulla substantiali generatione idem subiectum sensibile utriusque formæ, adquisitæ scilicet & perditæ, manere potest: Etsi enim materia prima servetur, ipsa tamen sensibilis non est.

V. Distinguendum est inter sensibile, & uest idem subiectum. In generatione potest quidem manere aliquod sensibile; ex. gr. humiditas in generatione aeris ex aqua manet, aer enim humidus est: sed non manet sensibile, quod est idem subiectum;

sic humiditas, quæ manet, nec forma aquæ, nec forma aeris subiectum est, sed accidens.

VI. Generatio denominat materiam secundum commune nomen mutationis, dicitur enim materia proprie mutari; non eam tamen denominat secundum peculiarem notionem ipsius generationis. Nec oportet omne accidens absolute adpellare subiectum cui inhaeret, præsertim cum adpellat subiectum principale: Sic v. g. Socrates, qui est subiectum principale generationis, dicitur generari.

Quæstio XI.

An corruptio sit dicenda naturalis?

Affirm.

Illud quod rei naturam ejusque principia consequitur, naturale est dicendum. Corruptio rei naturam ejusque principia consequitur; sequitur enim sem corruptibilem corruptio: Nam si materiam spectes, ea per corruptionem tanquam medium fertur in formam substantialem, quia materia undiq; perfectionem, quæ est ex variis formarum receptione, appetit: siq; vero formam intuearis, eam necessario sequitur corruptio; formæ enim sunt corruptibiles naturaliter, quia ut materiam informant, certas requirunt dispositiones, quibus amissis servari amplius non queunt. Ergo corruptio etiam naturalis est dicenda.

OBSERVATIONES.

• I. Naturale tripliciter sumitur: 1. Pro eo quod artificiali & supernaturali opponitur: & sic corruptio est naturalis respectu materię subjective, respectu formæ terminative, & respectu compositi; non enim corruptio est opus artificiale vel supernaturale. 2. Pro eo ad quod res ad sum-

petit

perfectiorem propendit: Et sic corruptio est naturalis, scilicet respectu materiæ, quæ formas expetit, ut suam perfectionem, quibus non nisi interveniente corruptione possit potest respectu vero formæ & compositi, corruptio hoc modo non est naturalis, quia forma & compositum insitam à natura propensionem habent ad tuendum perpetuandumque suum esse, & ideo ad interitum ut ad suam perfectionem propendere nequeunt. 3. Pro proprietate sequente naturam & conditionem rei: Hoc modo corruptio est naturalis omnibus compositis ex contrariis, quia eorum continua pugna unum fortificat, & aliud debilitat usque ad interitum & mortem.

II. Id quod alteri propria contrarietate opponitur, ut calor frigori, non est eidem naturale: at corruptio non ita opponitur rei intereunti, sed eætenus ei contraria adpellatur, quatenus per illam amittit esse, ad quod ingenitum habet propensionem. Nil vero obstat, quo minus id, quod ita adversarium est, naturale esse possit, si naturale sumatur pro eo quod rei naturam sequitur.

III. Quæstio est non de morte violenta, quæ per externam vim infertur, & contraria est naturali: sed de corruptione intrinseca, id est, per deficientiam caloris naturalis & humidi radicalis. Deinde, etiam mors violenta potest dici naturalis in ordine ad causas, quia naturale est animal respirare, si autem ex. gr. per suspensionem respiratio subducatur, oportet animal deficere.

IV. Corruptionem non habere causas, insitam intelligi potest: 1. Per se, & sic non habet, si formaliter consideretur, ut non ens. 2. Per aliud, ut est privatio esse compositi, & sic habet pro causa ma-

teriali materiam, quæ corruptionem in se recipit; pro efficiente, dissolventem compositum; pro finali, ut altera res generetur.

V. Distingendum est inter id quod natura intendit per se; & inter id quod natura intendit per accidens. Ad corruptionem nulla res tendit per se, cum omnia in bonum ferantur: Per accidens vero natura videtur intendere corruptionem, quatenus intendit novam formam suscipere, illamque appetit; quæ tamen introduct non potest nisi ea, quæ informatur, recedat & corrumpatur.

Quæstio XII.

An unius generatio sit alterius corruptio, & contra? Affirm.

I. Materia prima non potest esse sub duabus ultimis formis specificis simul; alias, una res haberet duos actus específicos simul, quod est impossibile. Adcedente igitur una forma necesse est ut altera recedat, atque ita semper unius substantialis compositi generatio, cum alterius corruptione conjuncta est.

II. Materia non potest existere sine forma substantiali. Cum igitur corruptio fiat per recessum formæ à materia, necesse est, aliam formam adcedere, quod est generatio; atque sic unius corruptio est alterius generatio.

OBSERVATIONES.

I. Distingendum est inter sensum formalem & identicum; & inter sensum qui nexum vel causam indicat. Hæc propositio, Unius generatio est alterius corruptio, est vera, non in sensu formali & identico, generatio enim & corruptio idem esse non possunt; sed in sensu, qui nexum vel causam indicat: Id est, generatio unius dici-

mus.

tur corruptio alterius, *vel quia* hæc duo mutuo connexa & complicata sunt, ita ut alterum sine altero non detur; *vel quia* unum alterius causa est, quatenus corruptio scilicet dispositive causas generationem, generatio quodammodo effectivè corruptionem: quo loquendi modo eclipsis dicitur interjectio terræ inter Solem & Lunam.

II. Hæc questio proprie est intelligenda de eo, quod per se corrumpitur ac generatur: Hoc autem est compositum. Quamvis igitur anima hominis non corrumpatur, tamen compositum sive homo ipse corrumpitur, & sic generatio cadaveris est cum corruptione hominis.

III. Semper corruptio unius formæ substantialis inducit generationem alterius, quia materia non potest exsistere sine forma: Non tamen contra, semper generatio unius formæ inducit corruptionem alterius: Cum enim homo moritur, generatur forma cadaveris, non tamen corrumpitur anima, quia est immortalis.

IV. Licet anima sit immortalis, secundum quid tamen & improprie in morte corrumpitur, quatenus desinit esse in illo corpore, & non est forma actu. Similiter omnes ejus dispositiones corrumpuntur, & potentia, quas communes habebat cum corpore, sicut sunt potentia vegetativa, & sensitiva. Loquimur enim de forma vel secundum se, id est, secundum suum esse absolutum; vel ut forma dicitur formaliter, id est, quatenus habet actum informandi.

V. Distingendum est inter generationem substantialem, & inter generationem accidentium. Hæc propositio, *Unius generatio est alterius corruptio*, intelligatur

de generatione substantiali, non vero de productione accidentium. Nam generatio unius accidentis interdum amissionem alterius conjunctam habet; ut in primis qualitatibus videre est: interdum vero non habet; ut in productione luminis, & aliorum complurium accidentium.

VI. Quando in animalis nutritione cibus destruitur, est ibi quædam partialis generatio, puta quia nova forma intrat in illam materiæ partem, in qua erat forma cibi præcedens.

VII. Quamvis unius generatio sit alterius corruptio, non tamen inde sequitur quod semper sit idem numerus individuum; quia ex una materia possunt produci plures formæ, ut, ex uno cadavere plures vermes, & ex pluribus materiis potest fieri informatio unius formæ, ut, dum homo ex multis nutritur, unde non est una ratio multiplicationis, & ideo generatio & corruptio sibi succedunt, sed non in numero.

Questio XIII.

An elementa secundum suas formas manent in mixto? Neg.

SI elementa permanent in mixto secundum proprias formas substantiales, vel præter illas habet mixtum aliam substantialem formam; vel non: Si non habet aliam, sequitur nullum dari mixtum animatum, quia forma elementorum non sunt animæ, imò nec mixta corpora distinguuntur specie inter se, neque ab elementis. Si vero dicatur habere aliam formam, sequitur in singulis partibus materiæ dari duplicem ad unius formam, quia forma mixti, quæ datur distincta à forma elementorum debet informare totam materiam

terium

teriam elementorum, ut totum corpus sit mixtum. Ergo debet etiam informare singulas partes ejus. Et sic nullum mixtum esset unum per se, quia multis formis substantialibus constaret.

II. Elementa, quæ miscentur, suasque formas substantiales, retinent, aut in eodem situ permanent, aut in diverso. Sed neutrum dici potest. Non primum, quia cum quodlibet elementum sit aliquod corpus, multa in eodem loco & simul esse possent corpora, quod naturaliter fieri nequit: Neque item secundum, quia si elementa illa sunt in diverso situ & loco, non omnis pars mixti erit ex illis mixta, quia in qualibet parte non erunt elementa, sed unum in una, & aliud in alia parte.

OBSERVATIONES.

I. Non sequitur ubicunque est affectio alicujus subjecti ibi etiam est subjectum: quia in aqua calefacta est calor, qui est affectio ignis, & tamen ipse ignis in aqua non est: ideoque hæc limitationes adhibendæ sunt. 1. Ubicunque est propria affectio alicujus subjecti, scilicet eo modo & in eadem perfectione, qua insidet in subjecto ac propria est, ibidem etiam est ipsum subjectum & subjecti forma. Affectiones autem seu qualitates elementorum insunt mixtis, non in eo gradu & perfectione qua sunt propriæ affectiones elementorum, sed refractæ & ad temperiem redactæ. 2. Ubicunque est passio alicujus subjecti, ibi est ipsum subjectum, scilicet vel materialiter vel formaliter. Elementa igitur sunt in mixtis non formaliter, sed tantum materialiter.

II. Mixtio dupliciter consideratur. 1. Præcise prout non includit prævias alterationes: atque sic elementa in mixtione non alterantur. 2. Adgregate prout si-

mul cum alterationibus præviis sumitur, atque sic elementa in mixtione alterantur: cum enim sit mixtio, elementa dividuntur in parvas particulas, & conjunguntur inter se, postmodum mutuo in se invicem agunt, qualitates quoque refringunt, ac ob id Aristoteles mixtionem definit per unionem *alteratorum*, quia dum mixtio est, elementa alterata sunt, mixtio vero perfecta & finita, mixtum manet: in hoc autem elementa destructa sunt.

III. Distinguendum est inter mixta considerata absolute, prout consideratur ipsorum substantia; & inter mixta considerata comparate, respectu virtutum & qualitatum elementorum. Si mixta absolute considerantur, æque sunt simplicia ac elementa: sicut enim elementa ita etiam mixta essentialiter solum ex materia & forma constant: Si vero comparate considerantur respectu virtutum & qualitatum elementorum, in quæ omne mixtum est resolvable, tunc elementa longe sunt simpliciora mixtis. Corpora igitur mixta dicuntur mixta, non quod formas substantiales habeant magis compositas, sed quod ex quatuor qualitatibus congruenter ad temperatis consent.

IV. Distinguendum est inter elementum formam; & inter elementum virtutem. Mixtum movetur motu elementari prædominantis, non opus est aliquod elementum prædominans secundum formam suam in mixto esse, sed sufficit, ut adsit ejus virtus & qualitas, quæ in tali mixto dominatur: Unde etiam mixtum movetur motu quo elementum prædominans movetur.

V. Quando *Arist. l. 1. de gen. & cor. c. 10. s. 84.* dicit, *ea quæ miscentur non interire*, loquitur de corruptione, quæ nihil

nihil rei corruptæ manet præter materiam, sic enim non intereunt elementa, quia remanent secundum virtutes & qualitates, licet non secundum formas substantiales.

VI. Cum elementum *l. 5. Metaph. c. 3. s. 4.* definitur *id ex quo quidpiam fit ita ut insit*, verbum *insesse* late sumendum est, scilicet in proinsesse actu vel potentia. Quod ipse Aristoteles monuit *l. 3. de calo c. 3. r. 31.* hisce verbis, *Sic igitur id corporum elementum in quod cetera dividuntur, in quibus insit potentia aut actus.*

Quæstio XIV.

An temperamentum sit quinta qualitas à primis diversa? Negat.

Reliquæ qualitates vel superfices manent in mixto, vel iis in congressu pereuntibus illa quinta nova qualitas tantum viget. At horum neutrum dici potest: *Non primum*, quia supervacanea tunc erit ejusmodi quinta qualitas; omnes enim ejus functiones, nempe calefactio, refrigeratio, humectatio, & exsiccatio abunde præstari possunt à quatuor istis primis qualitatibus: *Neg;* etiam alterum dici potest, quia cum una qualitas sibi ipsi non adversetur, nulla jam esset in genito contrariorum repugnantia, atque ita res viventes non circumferrent secum internam causam morbi, senii, interitus; quod falsum & à communi philosophorum sensu alienum.

OBSERVATIONES.

I. Naturales temperamentorum virtutes in peculiari aliqua qualitate, quæ in

singulis membris pro cuiusque munere variatur, non consistunt: Nam si ventriculi temperamentum ad aliud membrum transferebatur, cum iis quæ ventriculum ad concoctionem perficiendam juvare solent, ejusmodi sunt vicinia cordis, jecoris, lienis & diaphragmatis, id membrum gignendi chyli vim haberet.

II. Distinguendum est inter formam substantialem, & inter formas accidentarias. In quolibet composito non nisi una forma substantialis dari potest: At nihil obstat, quo minus plures formæ accidentarix in eodem simul inveniantur, præsertim cum re ipsa dari aliunde etiam ratio convincat.

III. Etsi causæ adventitix aliquantum intendunt minuuntve qualitates, quarum moderatione temperamentum continetur; ex. gr. corpus humanum à vini potu, astu, balneis, exercitatione incalescit vehementius, sicuti & ex contrariis causis refrigeratur: non tamen proinde dici potest corpus aliud temperamentum assumere, quia semotis iis causis mox se ad pristinam constitutionem revocat, nisi forte earum ad pulsus acer nimis & durus sit, tunc enim contingit ut corpus à proprio temperamento omnino desitiscat, & ad aliam habitudinem, quam posterum servet, traducatur.

IV. Temperamentum dicitur proportio primarum qualitatum; non quod temperamenti esse in ipsa proportionis relatione consistat, sed quia ejusmodi relationem quasi connotatam necessariam importat; ac si diceretur temperamentum esse primas qualitates sub certa proportionem.

Sectio Tertia.

Quæstio I.

An Anima sit Accidens? Neg.

Quidquid tanquam pars essentialis constituit substantiam, illud est substantia. Anima tanquam pars essentialis constituit una cum corpore substantiam, ipsum compositum, seu corpus animatum. Ergo anima est substantia, et non accidens.

OBSERVATIONES.

I. Distingendum est inter accidens prædicabile, et inter accidens prædicamentale. Quæstio præsens intelligatur de accidente prædicamentali, quod opponitur substantiæ.

II. Quamvis anima inest corpori, ex eo tamen non sequitur quod sit accidens: Accidens enim ita inest subjecto, ut non sit pars; anima vero est pars, licet non corporis, cui inest, tamen alicujus tertii, quod una cum corpore constituit, nimirum compositum, seu corporis animati.

III. Dissoluto temperamento corporis statim quidem perit animal, quia non potest corpus ab anima informari, nisi congrua ad vitam dispositione præditum sit; sed ex eo non potest colligi, quod anima sit temperamentum, et per consequens accidens: Nam quo deficiente, ut forma substantiali, à qua recipit esse, moritur animal, illud est anima; non vero quo deficiente ut dispositione necessaria ad conservationem formæ in materia, qualis necessaria dispositio ex parte corporis est temperamentum.

IV. Passiones atque operationes diversæ duobus modis adtribuuntur alicui: vel inquam causæ principali & principio à

quo procedunt, & hoc est anima; vel tanquam causæ disponenti materiam, & hoc est temperamentum, ex cujus variatione variantur passionēs, vel diversæ procedunt, quia variata dispositione, alio modo se habet anima in corpore, & variata ratione materiali passionis, variatur etiam formæ lis ratio ejus.

Quæstio II.

An Anima ab Aristotele l. 2. de anima c. 1. t. 6. recte definiatur? Affirm.

OBSERVATIONES.

Quando *Aristoteles l. 2. de anima c. 1. t. 11.* post traditam definitionem dicit; *Hoc igitur πῶς, id est, universali- ter sive in communem de anima determinatum descriptumve sit:* Non significat, quod quodammodo solum sive minus accurate & perfecte animam descripserit; sed quod plenius & exquisitus singulæ animæ & earum potentia, quæ generali tantum ratione descriptæ fuerant, deinde ab ipso essent explicandæ.

II. Vocabulum *ἐντελέχεια* tripliciter sumitur: 1. Pro accidentali perfectione seu actu imperfecto, quando videlicet res de imperfectione ad perfectionem accidentariam tendit, vel quando habet aliquos perfectionis gradus, & porro jam aliquos acquirit, cujusmodi *ἐντελέχεια* motus est. 2. Pro operatione, quæ à forma oritur, & dicitur actus secundus. 3. Pro completa & absoluta perfectione, quæ significat ipsam formam, & dicitur *ἐντελέχεια πρώτη*, actus primus. In qua posteriori significatione hic accipitur.

III. Per vocabulum *corporis physici* vel *naturalis*

naturalis excluduntur tum corpora artificialia, quæ animæ non informant, & si aliquando moveantur, principium istius motus non est internum, sed externum, videlicet ipsum efficiens; tum formæ separatae, quæ quidem *ἐν τῇ αἵματι* primæ sunt, non vero *ἐν τῇ αἵματι* corporis, illudque informant. Unde hæc definitio competit neque intelligentiæ, cœli (*ἡ γὰρ οὐκ ἔστιν ἡ φύσις αὐτῆς*) motricibus, quæ corpus cœlestis non informant, sed duntaxat adstant; neque angelo respectu corporis adsumti, quia non est actus seu forma talis corporis, sed tantum motor.

IV. Esse actum primum corporis, vel illud informare, dupliciter sumi potest: 1. Pro actuali exercitio informandi & actuari, & est animæ accidentale, h. e. ad essentiam animæ non pertinet. 2. Pro aptitudine ad exercitium illud, quæ ad essentiam animæ pertinet, & in definitione intelligitur: Quando enim natura definiti non in solo actu, sed in actu vel in aptitudine consistit, verba definitionis ejus unum vel alterum importare censendum est.

V. Quando *Arist. l. 2. de an. c. 1. s. 21.* dicit, *quandam partes à corpore esse separabiles, propterea quod nullius corporis sint actus*; per illas partes non intelligit animam rationalem, quasi illa non esset actus corporis; sed loquitur de quadam potentia ejus, quæ est intellectus, de quo verum est, non esse potentiam organicam, sicut sensus, & ideo nullius corporis esse actum, h. e. nullam partem corporis informare, sed inherere in anima immediate.

VI. Per vocabulum *organici* excluduntur corpora physica simularia & inanimata, quæ non sunt organica, h. e. prædita certis atque multiplicibus organis, quæ animæ, ut functiones suas plenas simul

& diversissimas possit obire, requirit. Unde res inanimatae non habent illa organa, quæ requiruntur ad seipsa perficienda, ultra eam perfectionem quam habent in primo instanti generationis. Viventia vero habent organa apta ut se quotidie perficiant, & consequenter habent qualitates aliorum ordinis, quales exiguntur ad vitales functiones. Licet igitur nonnulli lapides videantur habere organizationem, tamen quia carent dispositionibus ad vitam aptis propter defectum excellentiorum qualitarum, ideo corpora organica non sunt.

VII. Nomine *organici* duo importantur: 1. Certæ figuræ compositio cum temperie admodum accommodata: Ecce sic organum antecedit animam prioritatem naturæ in genere causæ dispositivæ & materialis, quia sic est preparatio necessaria ad introductionem animæ in materiam. 2. Potentia vitalis, quæ propria organi forma est, & cujus proprius actus est vitalis operatio, per idem organum tanquam per instrumentum exercenda. Unde organa in corporibus illis ab Angelis adsumuntur, etsi veræ res sint, non tamen sunt veræ propriaeque organa, illis enim non inherentes tales potentie.

VIII. Per illa definitiōnis verba, *ut autem habemus in potentia*, distinguitur anima à forma cadaverica, & à his præ se ferentibus nescio quam organon in speciem, quæ licet habeant ea organa, sunt tamen inepta ad quemvis vitalem usum. Unde organa quæ sunt in cadavere, non sunt absolute organa, sed quidam illorum simularia.

IX. Actus importat non solum ordinem ad propriam potentiam, hoc est, materiam, quam a seipso est informare, sed et

em ad proprium effectum formalem, nempe ad compositum, quod cum ea continere aptus est: & hoc compositum, nempe animatum, quamvis sit effectus anterior, ideoque in genere causæ formalis posterior, & secundum naturam ignotius; nihilominus tamen, cum ex alia parte sit eam finis proximus ejusdem animæ, cuius gratia facta est à natura, in genere causæ finalis natura prius & notius est quam anima.

Quæstio III.

An anima ab Aristotele l. 2. de anima c. 2. t. 24. recte definiatur?

Affirm.

OBSERVATIONES.

I. In superiori definitione, l. 2. de anima c. 6. definita fuit anima respectu corporis, quod informat: Hic vero l. 2. de anima c. 2. t. 24. definitur respectu operationum, quas in corpore edic.

II. Hæc definitio non est multiplex, sed una, per quam definitur non aliqua species animæ in particulari, sed anima in communi, quia colligitur ex contextu cap. 2. voluisse Aristotelem definire animam eandem prius à se definitam. Definitum autem prioris definitionis est unum, & animæ in communi: Ergo etiam hujus.

III. Ratio communis animæ, sicut quælibet illa generica, dupliciter sumi potest. Ut in se tantum consideratur abstracta à suis speciebus, hoc est, sine illo ordine extensionis ad easdem species: Sic anima accipitur in communi prima definitione, in qua nihil ponitur per quod talis ratio significetur. 2. In ordine ad easdem species, in quantum ad illas se ex-

tendit, & per eas contrahi potest: Sic sumitur anima in communi, ut est definitum hujus posterioris definitionis, nimirum ut se extendit ad animam vegetativam, sensitivam, & rationalem, quam extensionem explicare voluit Aristoteles per proprias operationes in eadem definitione positas.

IV. Distinguendum est inter sensum compositum, & inter sensum divinum. Verba hujus definitionis non sunt accipienda in sensu composito, cum non quælibet anima sit principium, quo simul vivimus, sentimus, & intelligimus; sed in sensu diviso, non quidem ut singula verba disjungantur; quasi dicendum, Anima est id quo vivimus, aut sentimus, aut intelligimus; Sed ita ut disjunctio cum copulatione ad præcedentes partes fiat, dicaturque Anima vel est id, quo primo res aliqua vivit; vel est id, quo primo vivit, & sentit; vel est id, quo primo vivit, sentit & intelligit.

V. Per vocabulum Quo debet intelligi principium vite eternum, quod Deo respectu rerum viventium minime competit: Licet enim Deus cunctis rebus inime illabatur, conferens illis esse, non tamen eas intrinsecus constituit, unde ei posterior hæc animæ definitio non competit.

VI. Vita dupliciter sumitur, vel pro vita substantiali, à qua ut è fonte vitales actiones dimanant; vel pro operatione, & tunc 73. vitæ iterum dupliciter sumitur: 1. Prout significat communem rationem omnibus operationibus vitalibus, nempe vegetativis, sensitivis, & intellectivis. 2. Pro speciali operatione animæ vegetativæ, in qua acceptione vivere in præsentia definitione accipitur.

VII. Notanter additur particula *primo*. quia licet corpus, vel pars ejus, ut cor, sit principium vitæ, uti dicit *Aristoteles* l. 2. de anima c. 2. t. 24. tamen hoc ei non convenit nisi ratione animæ, a qua habet quod vivat, & consequenter quod sit vitæ principium. Ergo neque corpus, neque aliquid pars ejus potest esse primum principium vitæ, sed sola anima, cui soli hæc definitio convenit.

VIII. Quamvis anima rationalis in se spectata sit id quod intelligit, collata tamen ad ipsum compositum est id quo intelligimus. Unde non absurde in definitione dicitur, *Anima est id quo, &c.*

IX. Hanc posteriorem animæ definitionem proponit *Aristoteles*, ut per eam demonstret priorem hoc modo: Id quo primo vivimus, sentimus, & intelligimus, est actus primus corporis physici organici vitæ habentis potentia. Anima est id quo primo vivimus, sentimus, & intelligimus. Ergo anima est actus primus corporis physici organici vitæ habentis potentia.

X. Operationes animæ dupliciter considerari possunt: 1. Ut finis, cujus gratia animæ informat corpus. 2. Ut effectus animæ. Si priori modo considerantur, tunc per hanc posteriorem definitionem demonstratur prior animæ definitio à priori: Si vero posteriori modo considerantur, per hanc posteriorem definitionem demonstratur prior à posteriori.

Quæstio IV.

An Anima recte distribuat in Vegetantem, Sentientem, & Intelligentem? Affirm.

Tres esse animarum species vel genera ita probamus. Quot modis anima ex propria natura est principium internum

ac radicale vitalis operationis, tot debent distinguí genera vel species animarum. Sed tribus modis universalibus est principium omnium operationum vitalium. Ergo tria sunt genera vel species animarum. *Primum genus* constituit animam in communi considerata, quatenus est principium internum ac radicale vitalis operationis per modum naturæ, ad multiplicandam, conservandam, & augendam vitam per se ordinatam sine cogitatione. *Secundum genus* constituit animam in communi considerata, in quantum est principium radicale atque internum operationis vitalis per modum cognitionis imperfectæ, h. e. sensitivæ, vel cognitionem sensitivam consequentis, ut comprehendatur operatio appetitus sensitivi ab eadem anima procedens, atque etiam motus progressivus, qui media eadem cognitione & appetitu sensitivo fit. *Tertium genus* constituit animam, quæ est principium vitalis operationis per modum perfectæ cognitionis, non elicite per organum corporeum, nec per potentiam in eo existentem, sed immediate ab eadem anima; & hæc est sola anima rationalis.

OBSERVATIONES.

I. Non consideratur hic anima ut Totum Essentiale, quod dividitur in partes vel physicas id est, materiam & formam; vel metaphysicas, h. e. genus & differentiam; neque consideratur ut Totum Integrale, quod dividitur in partes integrantes, atque extensas sive per se, sive per accidentia: Sed consideratur hic anima ut Totum Universale, quod ut Genus (est autem anima Genus Logicum, ubi fit ut sit quoddam commune prædicatum quiddam vitæ, licet non sit natura completa, quemadmodum Genus Physicum) dividitur in suas species.

II. Man,

II. Membra hujus divisionis dupliciter considerari possunt: 1. Quatenus sunt in uno eodemque subjecto, seu quatenus ab invicem subordinantur, ita ut sub sentiente sit vegetans, & utraq; sub rationali. Hoc modo membra hujus divisionis possunt dici gradus. 2. In diversis subjectis, hoc est, quatenus per vegetantem intelligitur non-sentiens, quæ tantum reperitur in plantis; per sentientem irrationalis, quæ tantum est in brutis. &c. Sic membra hujus divisionis non sunt gradus, sed species.

III. Membra hujus divisionis nec omnia sunt genera, nec omnes species scilicet specialissimæ. Nam anima vegetans & sentiens, quæ sub se plures continent species, sunt dicenda genera vel species subalternæ; intelligens vero anima est specialissima, quia in inferiores species ulterius dividi nequit.

IV. Quamvis anima vegetans & sentiens destituantur in plures species, ex eo tamen non debet colligi, quod anima in plura membra quam illa tria sit dividenda, quia omnes animæ vegetatrices forisuntur inter se eundem modum operandi; similiter etiam sensitivæ.

V. Ingens error Platonis est, qui putavit plantas sentire, & ita animam sentientem non esse distinctam ab animâ vegetante. Si enim plantæ sentiendi vim haberent, punctæ aut percussæ doloris significationem darent, ite contrahendo vel alio modo se movendo, uti animalia. Quod quia utiles succos adtrahunt & inutiles rejiciunt, item salutaria prosequuntur ac noxia declinant, non provenit ex aliqua cognitione sensus: sed illud ex virtute vitali ac naturali, scilicet succos adtrahente, & inutiles expellente; hoc vero ex interna

ac naturali antipathia & sympathia; ut suo modo etiam fecunditas.

VI. Aristoteles quidem quatuor animatorum vel viventium genera statuit, ex eo tamen non sequitur, quod quatuor etiam sunt animarum genera, quia divisio viventium vel animatorum duobus modis sumi potest: 1. Præcisè, secundum essentialia gradus vitæ ad invicem separatos; & sic tria tantum distingui possunt animatorum genera, quia tria tantum distinguuntur genera animarum. 2. Non ex solis essentialibus, sed in ordine ad subiecta, nempe animata, in quibus diversum genus potentia vitalis reperitur sine aliis, vel ab eis separatum: & sic sumitur ab Aristotele, quando quatuor viventium genera statuit. Primum constituitur animata illa in quibus reperiuntur potentia vegetativa, hoc est, generativa, nutritiva, & augmentativa, sine sensitiva, & intellectiva. Secundum constituitur animata illa in quibus reperiuntur potentia sensitiva cum appetitiva. Tertium constituit potentia locomotiva separata ab eodem gradu sensitivo, atque etiam sine intellectivo reperta in animalibus perfectis. Quartum constituit potentia intellectiva.

Quæstio V.

An Anima sit in toto corpore, an vero in aliqua tantum ejus parte? Affirm. prius. Neg. posterius.

I. Ubicumque anima operatur, illic est, quia facultates ejus sine ipsa operari non possunt. Anima operatur non tantum in una corporis parte, v.g. cerebro, vel corde, sed in omnibus, in quibus vitæ operationes cernuntur, omnes enim partes nutriuntur et augentur. Ergo, &c.

II. Si anima non esset in singulis corporis partibus, singulae partes singulas formas postulerent. Sed consequens est falsum, quia vivens non esset unum per se, sed per aggregationem multarum formarum, quod nemo dixerit. Ergo, &c.

OBSERVATIONES.

I. Quando anima dicitur per omnes corporis partes diffusa, nec in una tantum parte substantiali residere id intelligendum est secundum naturalem viventis constitutionem: quando enim corrumpitur & moritur anima, anima prius quaedam partes deserit, quam alias, & ultimo in corde mori dicitur. Sicque anima non in omnibus corporis partibus existit.

II. Distinguendum est inter animam immaterialem & indivisibilem, quae est rationalis; & inter animam materialem & divisibilem, ut sunt vegetativa & sensitiva. Anima indivisibilis & rationalis tota est in toto corpore & tota etiam in qualibet parte, totalitate essentiali, quia in qualibet parte existit secundum totam essentiam; non tamen totalitate integrali, quia non est totum integrale, cum sit in hoc genere indivisibilis, partibus carens. Anima vero divisibilis, ut vegetativa & sensitiva, est tota in toto corpore totalitate integrali, non tamen tota in qualibet parte, quia non est ea secundum omnes partes integrantes; nec est tota in qualibet parte totalitate potestativa, quia non est secundum omnes potentias & virtutes, licet sit secundum unam vel plures. Sed adhuc anima haec divisibilis est tota in singulis partibus totalitate essentiali, cum tribuit vitam partibus singulis, & aliquam operationem vitalem.

III. Est quidem anima actus corporis organici, quoniam vero dissimilares par-

tes, quae vocantur organicae, componuntur ex similiaribus, ut digitus ex carne, ossibus & nervis, ideoque ipso, quod anima est actus organici corporis, & organicae partes eius informat, necesse est etiam, quod informant homogeneas, ex quibus componuntur organicae; & consequenter est necessarium, quod in omnibus suo modo sit, & omnibus tribuat actum aliquem vitae, & aliquam operationem vitalem.

IV. Distinguendum est inter mutationem productivam, & adductivam. In nutritione anima crescit non mutatione productiva, quasi de novo anima aliqua pars substantiae ad cresceret, quod est in formis materialibus: sed adductiva, quia anima virtualiter in magnam longevitatem se extendere potest; actu se ad certam partem non auget, sed promovel, quemadmodum angelus nunc est in majore, nunc minori spacio pro libertate, nusquam tamen crescit secundum essentiam.

V. Distinguendum est inter facultates animae, quae ab ipsa solum in conservari dependunt, earumque etiam extra corpus consequuntur; ut sunt intellectus, voluntas, & memoria intellectiva; & inter facultates animae à toto composito ex anima & corpore in esse & conservari dependentes; ut sunt omnes facultates vegetativae & sensitivae. Priorae facultates sunt cum anima ubicunque existit, & sic intellectus & voluntas quae resident in manu & pede secundum substantiam, ac in capite, Ad posterioris vero generis facultates, quae scilicet à toto composito & non à sola anima dependunt, quod adinet, anima potest esse sine illis facultatibus, quia licet eas ex suo profundo, nunquam tamen ipsas pe-

diffusi in materia bene disposita effunde-
re, & in certis quibusdam partibus organi-
zatis, quae ad eas facultates suscipiendas sunt
bene dispositae.

VI. Dicit intellectus & voluntas, &que
resident in pede & manu secundum sub-
stantiam, & in capite non tamen propterea
homo in pede vel manu intelligit, & vult,
sicut in capite, quia non sunt in illis parti-
bus organa sicut in capite; per quae tradu-
cantur rerum species ad intellectum, ut eli-
cit intellectiōnem. *Distinguendum igitur
est inter essentiam; & inter operationem.*
Anima est in omnibus partibus per essen-
tiam; sed non est in omnibus secundum
operationem. Quia admodum eadem mu-
ltiplex est officina est rectoris aulae, in ta-
bula eorundem venditoris, in culina co-
que, in cubiculo usor, inter liberos mater:
sic anima in diversis partibus diversimodis
operatur.

VII. Anima dupliciter potest conside-
rari: 1. ratione informacionis, juxta quam
est in toto corpore. 2. ratione motionis
& operationis, juxta quam est in corde,
tanquam in principe corporis parte. Ani-
ma igitur dicitur esse in corde, & cerebro,
juxta operandi quendam modum insigni-
tatem & eminentiorem.

VIII. Corde vulnerato hominem mori,
anima non est, quod anima ibi sit secundum
essentiam, ita ut alibi non; sed quia cor est
sors caloris nativi, quo pereunte necessa-
ria est animae solutio. Est igitur anima in
corde radicaliter, in reliquis vero partibus
derivative, nisi ipsam tamen exclusam intimam
ipsius animae praesentiam.

IX. Quamvis anima, v. g. sensitiva, sit
in qualibet parte animalis substantialiter,
non tamen qualibet parte dici potest ani-
ma; non enim animal dicitur à sola exis-

stentia animae sentientis in aliqua corporis
parte, sed ab existentia ejusdem in omni-
bus partibus organis: cum enim anima
praedita sit pluribus facultatibus, requirit
necessario corpus varia instrumenta, quae
facultatibus correspondant.

X. Non sequitur, si anima anima est in
quavis parte, ergo mota non parte, & alte-
ra quiescente, anima simul movetur & qui-
escit: quia anima propria non movetur,
sed movetur. Non est autem absurdum, se-
cundum aliquam corporis partem eam
movere, secundum alteram quiescere.

XI. Manu amputata anima nec perit,
nec manet separata & scissa, sed retrahitur
non sui ipsius duplicatione, sed virtuali ea
contractione, qua sine quantitatis augmen-
to vel decremento Angelus se per totum
mulum diffundere, & libere in punctum
potest contrahere.

XII. Anima consideratur vel secun-
dum essentiam, & sic est tota ubivis: vel
secundum extensionem, non quantitati-
vum, sed virtualem; sic totam suam ex-
tensionem non habet in quavis parte, sed
in hac ut & extra hanc. Ergo evulso oculo
non necesse est totum hominem mori,
nam illo evulso anima quidem ibi definit
informare, sed non definit esse: & ita est
ibi, ut & alibi extra & intra oculos in reliquis
partibus.

Quaestio VI.

An in uno vivente sint plures animae?

Negat.

Anima in corpore, quod constituit,
tantum una est. Si enim plures animae in
uno essent corpore, essent etiam plura esse,
vel plures essentiae; & ita in uno compo-
sito essent plura individua, quod absur-

dum. Ergo dicendum quod in uno animato corpore non possunt esse plures animæ. Ergo una, quia unum esse specificum constituit.

OBSERVATIONES.

I. Neque in eodem animali sunt duæ animæ, vegetativa, & sensitiva; neque in eodem homine duæ vel tres, nempe vegetativa, sensitiva, & rationalis: Sed in animali uno una est anima, & ea est sensitiva, virtute continens vegetativam; & in homine uno una est anima, & ea est rationalis, virtute alias, nempe sensitivam & vegetativam continens.

II. Dupliciter res una aliam virtute continere dicitur; vel quia potest eam producere, quo pacto Deus creaturas omnes, & lux calorem continet: vel quia etsi non possit eam producere, potest tamen exercere operationes & officia, quæ ab illa exerceantur. Sic anima rationalis in homine, dicitur virtute continere animam sensitivam & vegetativam, quia valet operationes, quæ ab his oriuntur, quatenus sensitivæ & vegetativæ sunt, præstare: etsi nequeat exercere illas, quæ formas specificas brutorum & plantarum consequuntur, non enim potest v. g. edere actionem hiniendi, quæ consequitur formam equi.

III. Gradus vegetativus & gradus sensitivus possunt accipi dupliciter: 1. Generaliter; prout vegetativus dicit tantum principium vitæ, abstrahendo ab inferioribus modis, & distinctis rationibus quibus determinatur ad vitam plantæ, vitam animalis, & vitam hominis; & sensitivus prout includit tantum principium sentiendi, præcidendo ab his peculiaribus modis, quos habet in brutis animalibus & hominibus. Sicque tam gradus vegetativus includitur in anima sentiente & rationali,

quam sensitivus in rationali, effique aliquid commune omnibus viventibus. 2. Specialiter ac determinate; & sic vegetativus non includitur in sensitivo & rationali, nec sensitivus in rationali, quia sic dicuntur alii quos modos quibusdam rebus proprios & aliis minime convenientes: Vegetativus quidem modum insensibiliter vegetandi, qui neque in sensitivo gradu neque in rationali includitur: Sensitivus quoque non solum dicit principium sensus absolute, sed quatenus conjunctum cum illo particulari modo quo bruta sentiunt, & eo pacto in gradu ratiocinandi non continetur.

IV. Dupliciter intelligi potest, quod in homine sint contrariæ operationes; scilicet vel simul, vel diversis temporibus. Hoc posterius non solum in eadem anima, sed etiam in eadem potentia accidere potest. Illud autem prius non est verum de anima hominis intellectum de propria contrarietate. Nam quando voluntas & appetitus simul moventur affectibus contrariis, tendunt in contraria sub diversis rationibus, & diverso etiam modo. Nam cum affectus unus est efficax, alterius est inefficax; ex eo potius colligitur, istos diversos appetitus in eadem anima radicari. Motus enim unus retardat motum alterius, si sit al quo modo repugnans: Si autem inter se consentiant, facilius indicatur ista identitas.

V. Ubi est operatio propria alicujus formæ, ibi est ipsa forma aut secundum se, aut secundum virtutem, seu virtualiter & eminenter. In homine sunt quidem operationes vegetantis & sentientis animæ, sed ipsæ formæ & animæ non nisi virtualiter ad sunt, quoniam ab intelligente, tanquam altioris gradus anima, virtute continentur.

VI. Partes viventis corporis dupliciter possunt considerari: 1. Ut partes unius totius, & secundum suam substantiam, & sicut unius speciei sunt; habent enim eandem formam substantialem, scilicet animam. 2. Ut organa & instrumenta variorum operationum; & sic specie differunt non essentiali, sed accidentali, quia forma instrumenti, ut instrumentum est, est potentia ipsa; & quia sunt potentiz specie differentes in variis, ideo aliquo modo specie differre dicuntur: quod si in osse non est sensus, sicut in carne, inde non colligitur non habere eandem animam; nam anima una non omnes suas potentias omnibus communicat partibus, alias in oculo esset auditus, cum sit eadem anima in utroque.

VII. Distinguendum est inter formam specificam, sive propriam, & inter formam genericam. Generales formæ cum propriæ non sint, cuiusmodi in homine sunt sentiens & vegetans, propterea hominem non constituunt: Intelligens autem specifica forma est, & reliquas in se continet. Igitur esse hominem & esse animal non sunt plura esse, sed sunt unum esse; nam essentia generica & specifica sunt unum esse à parte rei, multitudo autem est solum secundum maiorem vel minorem præcisionem. Proinde ad hanc multitudinem satis est una & eadem anima præcisiua vel minus præcise summa.

VIII. Distinguendum est inter operationes diversas in diversis suppositis, & inter operationes diversas in uno supposito sive subiecto. Operationes diversæ arguunt diversas formas, supposita diversitate subiectorum: At in uno subiecto solum arguunt formam altioris & eminentioris naturæ, virtute multa continen-

tis, diversisque utentis potentis; qualis est anima rationalis, & post hanc sensitiva. Licet ergo in homine sint operationes genere differentes, puta intellectio, sensatio, vegetatio, non tamen in eo sunt differentes animæ.

IX. Anima vegetans & sentiens dupliciter considerantur: 1. Quatenus propriæ sunt formæ brutorum & plantarum, & sic sunt corruptibiles. 2. Quatenus in homine idem sunt cum anima intellectiva, neque de materiæ potentia educæ, & sic mortales esse nequeunt.

X. Quoniam anima ad suas operationes organis utitur, & eorum aptitudinem requirit, hæc ipsa autem instrumenta primis diebus ad actiones nobilissimas exercendas minus sunt idonea, ob id anima primo tantum opera exercet vegetationis, quia fœtus corpus ad sentiendum & intelligendum organa apta nondum habet; successu autem temporis sensus quoque & rationis operationes exserit, quando scilicet fœtus organa his operationibus opportuna est consecutus. Hinc *Arist. l. 2. de gen. anim. c. 3.* ait, *Homo prius vivit vita planta, deinde vita animalis, tandem vita hominis.*

Quæstio VII.

An omne vivens, quamdiu vivit, nutriatur? Affirm.

Vita non consistit nisi in calido & humido accommodata sibi qualitate & quantitate correspondentibus: quæ proportio cum diu durare non possit, quia humidum, quod est caloris pabulum, ab eo continua actione consumitur, requiritur necessario nutritio, per quam alimentum suppedietur, quod humidi jaçuram, fluxumque materiæ resarciat.

OBSERV.

OBSERVATIONES.

I. Nutritio duobus modis potest usurpari. 1. Complete & perfecte, prout comprehendit omnes concoctiones, ipsamque alimenti conversionem in rei viventis substantiam. 2. Incomplete, pro aliqua tantum ex actionibus, quibus preparatur alimentum, ut in viventis substantiam transmutetur. Si priori modo sumitur nutritio, certum est illam non semper fieri, cum alimentum non sit semper a pte dispositum & preparatum, ut transmutetur in substantiam viventis. Si vero posteriori modo sumatur, concludendum est nutritionem semper fieri.

II. Distinguendum est inter id quod fit per se, & inter id quod fit per accidens. Nihil agit ad sui corruptionem, scilicet per se; per accidens vero potest. Unde nihil mirum, si calor, conservare se desiderans, seipsum interimat, non enim per se & ex instituto in sui perniciem agit, sed ex accidente, quatenus absorbit pabulum, quo exhausto extinguí una cum eo necesse est: sicut lucerna per se intendit lucere, etsi per accidens oleum consumat.

III. In nutritione calor per se primo calefacit humidum, & per consequentiam desiccet ipsum per evaporationem ab eo causatam. Tunc autem idem non agit in seipsum, nec in suo simili, quia invenit nutrimentum in suo principio ei dissimile, unde illud alterat, digerit, & concoquit, ut illud adsimilet viventis, cuius est instrumentum.

IV. Corpora calidiora, & quæ magis exerceatur vivaciora sunt. Illa, quod ob innati caloris vim melius decoquant alimenta, & maiorem humidi copiam reparent: Hæc, quia propter extremen-

torum vacuitatem uberius etiam nutriuntur, quas ob causas viri magis longævi sunt quam femina. Ita vero licet calor humidum consumat, non inde tamen sequitur ubi plus est caloris, ibi humidum ob assiduam resolutionem magis deficere, nisi forte id non respondeat proportionem calido.

V. Distinguendum est inter nutrimentum internum, & inter nutrimentum externum. Licet animalia quædam hyemæ fatigantia, veluti glues, ueri, &c. nutrimentum externum non adsumant, aluntur nihilominus interno alimento. Nam æstate multos ciudos fœcos collegerunt, qui cum caloris imbecillitate concoqui non potuerant, hierno tempore nativus calor in eos incumbit & concoquit, atque inde nutriuntur.

VI. Qui atrophia vel lieenteria laborant, non prorsus cessant à nutritione, dicuntur tamen ejus munere privati, quod ægre admodum cibum concoquantur.

VII. Distinguendum est inter potentias quæ operantur applicatæ ab agente & movente; & inter potentias quæ operantur naturaliter, & per modum naturæ. Fatigatio in eas tantum facultates corporis cadit quæ agunt per applicationem agentis, qualis est potentia motiva; non autem quæ operantur per modum naturæ, ut nutritiva; quamvis hæc etiam à contrariis repatiendo debilitetur, progressuque ætatis frangatur & hebetetur. Propterea autem natura non tribuit otium alicui facultati, quod ejus opus totius vitæ fundamentum sit, quo sublato, vivere in occasum nititur.

Quæstio. VII.

An fames & sitis ab Aristotele Lib. 2. de anima cap. 3. t. 28. recte definiatur? Affirm.

OBSERVATIONES.

I. Aliud est esse appetitum formaliter, aliud est esse appetitum causaliter. Fames non est appetitus formaliter, sed quædam ventriculi afflictio: causaliter vero dicitur appetitus, quia illa afflictio ventriculi causat appetitum cibi.

II. Fames formaliter est in appetitu sensitivo, quia iste est qui dolorem apprehendit: materialiter vero est in ventriculo, quia iste est qui lationem sentit, & diuersionem percipit.

III. Distinguendum est inter actus appetitus subditos voluntati, qui sunt in nostra potestate saltem obedientialiter; & inter actus appetitus sequentes necessitatem materiæ, vel effectus ab extrinseco, qualis est fames. Nam si corpus dilanietur, ventriculus affligatur, aliquod corporis membrum torqueatur, non poterit appetitus sensitivus hunc dolorem tollere.

IV. Fames bifariam sumi potest: 1. Proprie, & sic ad famem non solum est necessarium alimentum, verum etiam est opus diuersione ventriculi, & sensatione ejus coloris. 2. Communiter; ut tantum dicit intelligentiam cibi. Primo modo solum est in animalibus; secundo vero modo in plantis. Definitio intelligitur de fame proprie considerata.

V. Distinguendum est inter cibi substantiam, & inter ejus condimentum. Dulcedo in cibis non expectitur ut quid faciens cibum, sed ut ei dans condimentum & delectationem. Sapor igitur & cibi sua-

vitas non pertinent per se primo ad famem. *Et licet multa animalia cibos confectentur propter saporem, non sequitur tamen, quod sapor seu dulcedo sit illud quod natura primo intendit, quia operationes non sunt propter voluptates, sed voluptates propter operationes.*

VI. In definitione famis particulæ *calidi & sicci* non sunt simpliciter & absolute intelligendæ, quasi per famem adpetamus tantum calida & sicca, cum sæpe humida exoptemus; ut, lactucas, & alia alimenta, quæ constat esse humida: sed intelligendæ sunt comparate, scilicet facta comparatione ad sitim, quæ est adpetitio frigidi & humidum, vel saltem minus calidi & sicci.

VII. Poculenta nec omnia, nec quovis modo spectata pertinent ad sitim; sed ea quæ frigida & humida sunt, vel quæ saltem alterum eorum vendicant, & quæ talia. Quomodo vinum non ut calidum est, sed quatenus humidum, ad sitim spectat.

VIII. Humidum aqueum, si modum excedit, nativum calorem perimit: si autem moderate adhibeatur, esse calori adveseretur, non parum evolutum: tunc adfert animantibus, quatenus efficiat ne humidum à calore præpropere absumatur.

IX. Licet frigus non concurret per se ad opera vitæ, per se tamen expectitur tantum id quod calorem modificat. Recte ergo sitis definitur appetitus frigidi, quia potus est ad sitim domandam, sitis autem ex calore generatur, unde potus adpetitur ad temperandum calorem sui frigiditate, & non ad extinguendum ipsum amicum, ut facit frigus externum.

Quæstio I X.

Ad quod augetur, ejus qualibet pars augetur? Affirm.

Subjectum augmentationis est totum vivens secundum omnes suas partes spectatum. *Arist. l. 2. de gen. c. 3. v. 32.* Quia per omnes corporis partes venæ quædam sparguntur, quæ sanguinem deferunt omnibus illis corporis partibus; quo nutriantur, & consequenter auferant. Hinc progressu temporis illæ omnes viventis partes grandiores existunt, quam essent à principio.

OBSERVATIONES.

I. Ex partes tantum nutriuntur & auferant, quæ per se ac sine aliarum interitio alimentum adtingunt, eoque potiuntur. Verum id non impedit, quo minus cæteræ harum intervëntu, sive mediate pariter crescant.

II. Quamvis augmentum sit per adventum alicujus extrinseci corporis, nec tamen si viventis quælibet pars augetur, datur penetratio, nec divisio fit; sed per poros communicatur alimentum solidis partibus.

III. Pori, qui recipiunt alimentum, quandoque possunt esse contracti, & accipiendo nutrimentum dilatari, sicut flatu utres inflantur; & quandoque possunt esse repleti, sed humore cedente, vel possunt se dilatare, & sic majus corpus recipere.

IV. Non sequitur; Si quælibet pars augetur, augmentum aequaliter porrigeretur in omnes dimensiones, & sic homo in rotundum conglobaretur. Nam augmentativa facultas, dum viventium membra quoquo versum porrigit, sequitur regulam formatricis virtutis, quæ hominem non rotunda, sed procera corporis forma decoravit, & in sublime erexit. Quare sic ho-

mo incrementa versus omnes partes accipit, ut in prædictam figuram semper conformetur.

V. Non omnes viventis partes equaliter augentur, siquidem in ampliorem longe molem abeunt brachia, quam digiti; licet hi proinde ac brachia in longum, latum & profundum excrescant.

VI. Distinguendum est inter partem omnino aridam & vita privatam, quæ nec nutritur, nec crescit, quia caret principio nutriente scilicet anima; & inter partem aridam adhuc aliquo modo viventem, quæ nutritur et ipsa, etsi ita bene non deprehendatur, propterea quod & in ea calor aliquid detrahit, unde restauratione semper indiget.

Quæstio X.

An generare sibi simile sit naturalissimum & præstantissimum opus viventis? Affirm.

Quod magis & prius est intentum à natura, dicitur, & est magis naturale Generatio est opus magis & prius intentum à natura quam nutritio & augmentatio. Ergo, &c. *Minor probatur, quia generationis finis, cujus gratia à natura intenditur, est bonum speciei, consistens in perpetua conservatione ejus: Nutritionis vero finis est conservatio individui. Sed commune bonum speciei perfectius est, & quasi divinius bono particulari cujuslibet individui; & ideo magis ac præintentum à natura, quæ propter conservationem speciei intendit conservationem individui.*

OBSERVATIONES.

I. Distinguendum est inter generationem viventium; & inter generationem

non viventium. *Quæstio hæc intelligatur tantum de generatione viventium, quæ est propria animatis.*

II. Generatio inter opera vegetativa est naturalius & perfectius opus viventis. Non enim hic fit comparatio inter omnia opera omnium viventium, sed solum inter opera, quæ ex gradu vitæ omnibus communi procedunt, cujusmodi sunt nutritio, augmentatio, & generatio, inter quæ generatio est opus naturalissimum & præstantissimum.

III. Aliud est aliquid magis esse necessarium; & aliud est aliquid magis esse perfectum. Potest enim aliquid esse necessarius magis, ac minus perfectum: ut, talis magis quidem necessarius est animalibus; ac vilis magis est perfectus. Ita nutritio magis est viventi necessaria, quia omnibus inest viventibus; sed non magis est perfecta; nam generatio est perfectior, & ob id naturalior.

IV. Distinguendum est inter finem qui per se primo, atque immediate intenditur; & inter finem qui secundario, ac ex consequenti intenditur. Nutritio per se primo intendit conservationem individui, ex consequenti autem & secundario intendit bonum & conservationem speciei, quia propterea natura nutrit ac fovet individuum, ut in eo conservet speciem. Generatio vero nullo modo respicit bonum individui, sed per se primo & solum bonum speciei, & propterea est opus naturalius nutritione.

V. Si nutritio conservaret perpetuo individuum, esset perfectior: cum tamen non conservet nisi ad tempus, ideo generatio est perfectior. Nam nobilior est perpetuum esse in specie, quam ad tempus in individuo.

Quæstio XI.

An species aliqua sensibus ad operationes obundas imprimantur?

Affirm.

I. Quando objectum distat à potentia, non potest in illam agere & ipsam immutare, nisi per aliquid cum ea conjungatur; quia omnis actio fit per contactum. Atqui illud non potest esse aliud quam species, quæ emissa ab objecto in ipsa potentia recipitur, illique ipsam objectum repræsentat. Ergo dantur species.

II. Per inspicilla concava quidam acutius vident, quam per plana, cujus nulla ratio reddi potest, nisi quia in centro illorum magis uniuntur species objecti, & efficaciores redduntur in repræsentando. Item, notitia hominis semel visi jam vero absentis in memoria sensitiva permanet. Sed hoc esset impossibile, nisi aliqua ejus similitudo permaneret in memoria, quæ internus sensus est. Ergo negari non possunt species.

OBSERVATIONES.

I. Species sensibiles vocantur intentionales, non quasi non sint reales, quo sensu entia rationis dicuntur habere esse intentionale; sed quia 1. habent esse aliquod incompletum, & imminutum, degenerans à realitate objectorum, quæ repræsentant; hoc primo modo, etiam lumen à quibusdam dicitur esse in medio intentionaliter, si referatur ad illud esse quod habet in corpore luminoso. 2. Quia hæ species requiruntur ad cognitionem, quæ vocatur intentio. 3. Quia sunt id, quo potentia tendit in sua objecta.

II. Distinguendum est inter signum instrumentale, & inter signum formale. Species sensibilis non est signum instrumentale

mentale, quale est statua Cæsaris, ex qua prius cognita Cæsarem agnosco; sed est signum formale quo res non in specie, specie cognoscimus, *Sive*, species sensibilis non est id *Quod*, sed id *Quo* sentimus. Licet ergo speciebus rem cognoscamus, non tamen debent species ipsæ quoque cognosci: nam non oportet à nobis cognosci id quo, sed in quo aliquid percipimus.

III. Distinguedum est inter similitudinem in essendo, & inter similitudinem in representando. Species est similis objecto, non entitative, sive in essendo, quia species sunt accidentia immaterialia; sed in representando & virtualiter, quatenus est causa producendi speciem expressam, quæ est formalis similitudo objecti.

IV. Species albæ & nigre, quæ recipiuntur in eodem subiecto, nempe oculo, non sunt proprie contrariæ, quia à contrariis causis, præsertim æquivocis, non semper contrarii effectus prodeunt. At objecta sunt causæ æquivocæ respectu imaginum quas à se mutant.

V. Species sensibilis est indivisibilis in representando, divisibilis in essendo. *Vel*, species sensibilis est divisibilis ex parte subiecti in quo recipitur; est vero indivisibilis ex parte objecti, quod representat; neque enim divisibiliter representat objectum, quasi hæc pars speciei representaret quandam partem objecti, alia aliam; sed quælibet minima pars speciei representat totum objectum: nam per minutissimam rimam in papyro factam totum objectum sentitur.

VI. Quamvis species sit spiritualis, objectum vero materiale, non tamen inde sequitur, quod species tanquam effectus sit nobilior sua causa: Quia immaterialitas speciei non est ex perfectio-

ne, sed imperfectione, ob entitatis suæ equiguitatem, quemadmodum relatio similitudinis resultans ex albedine, minus materialis est quam albedo ipsa. *Sup. bñ. consi.*
 VII. Species sensibiles concurrunt ad sensationes, non tantum objective, sed etiam effective, eo fere modo quo habitus concurrunt ad actus similes illis à quibus sunt producti. Unde pertinent ad primam speciem qualitatis, quia per se primo ordinantur ad operationem, non tamen dant primam vim agendi, sed illam supponunt & determinant.

Quæstio XII.

An sint quinque sensibilia communia?

Affirm.

Sensibilia communia quinque recensit *Arist. l. 3. de anima c. 64.* videlicet *motum, quietem, numerum, figuram, & magnitudinem.* Exactum autem esse hunc numerum ex eo demonstratur, quod nullum aliud sensibile commune recenseri possit; quod ad unum ex illis, tanquam ad generale caput, revocari nequeat.

OBSERVATIONES.

I. Nomen sensibilis communis non intelligitur illud, quod à sensu communis percipitur, quia sensus communis etiam propria omnium sensuum exteriorum objecta, puta colorem, sonum, & alia percipit, quæ tamen sensibilia communia non dicuntur. Nec intelligitur illud, quod ab omnibus plane sensibus externis percipitur. Sed nomine sensibilis communis intelligitur illud, quod pluribus sensibus externis percipi potest.

II. *Aristotele l. 3. de anima c. 63. 64.* distinguens propria sensibilia à communibus adfert, *illa esse propria, quæ à nobis*

tantum sensu percipiuntur, communia quae omnibus. Non quod omnia sensibilia communia percipiantur ab omni sensu externo, sed quia omnia fere sensibilia communia ab omnibus sensibus percipi possunt. Unde Aristoteles eodem loco se explicuit, probans motum esse sensibile commune, quia per visum & per tactum percipitur.

III. Motus dupliciter sumitur: 1. Formaliter, pro fluxu continuo, & prout dicitur rationem formalem viz aut fieri termini. 2. Materialiter, seu pro sola ratione materiali consistente in variatione situs & loci, aut localis praesentiae. Motus est sensibile commune, non quatenus priori, sed quatenus posteriori modo sumitur. Si enim motus priori modo sumitur, comprehendere nequit sine memoria & vi collectrice, quae partes praeteritas & futuras colligat, & inter se conferat: hoc autem alioris est potentiae, & non externorum sensuum.

IV. Numerus dupliciter cognoscitur: 1. Recensendo unum post aliud, seu replendo numerum majorem supra minorem, aut novam unitatem minori numero addendo; qui modus cognoscendi solis hominibus convenit. 2. Percipiendo distinctas plura discreta, quae numerum faciunt, ut duos aut tres sonos, tres quatuorve lapides inter se distinctos: quo pacto numeri externis, tam hominum quam brutorum animantium, sensibus dignoscitur.

V. Quies biformis sumitur: 1. Pro sola privatione motus; quo pacto non sentitur, per se, nec proinde est sensibile commune. 2. Pro permanentia rei sensibilis in eodem situ vel loco; quo pacto quies est sensibile commune.

VI. Aristoteles non omnia sensibilia

communia speciatim enumerat, sed quinque generalia capitula ad quae cetera revocari debent. Et ad numerum quidem referuntur discretio & unitas, quia numerus & discretionem importat, & principium ejus unitas est. Obtusum vero & acutum, asperum & lenem, curvum & rectum ad figuram: distantia & situs ad magnitudinem referuntur.

VII. Tempus non est peculiare sensibile commune, sed ad motum reducitur, vel sub eo comprehenditur; quia licet per se sensu percipiat, ut docet *Arist. l. 4. phys. c. 11. r. 98.* non tamen secundum rationem formalem temporis, sed solum ut consequitur motum, eique conjunctum est.

VIII. Licet actio transmittendi species ad instrumenta sensuum substantiis, uti primariis causis effectricibus, adtribuenda sit, non proinde tamen substantiae inter sensibilia communia numerandae sunt; cum per se primo sensus non afficiant, quia id solis qualitatibus alteratricibus convenit; nec per se secundaria ratione, quia id proprium est eorum, quae motum sensibilibus propriis determinant, ac modificant; quod nulli substantiae in se spectatae convenit, sed ut magnitudine, motu, quiete, aut aliquo alio communum sensibilibus affecta est.

Quaestio XIII.

An sint quinque Sensus externi?

Affirm.

Quinque esse sensus externos probatur, quia 1. Quinque sunt organa sive sensoria. 2. Quinque sunt diversa objecta formalia quae a sensibus possunt percipi. 3. In perfectis animalibus non plures sensus quam

quam quinque reperiuntur, nec etiam pluribus animal indiget.

OBSERVATIONES.

I. Distingendum est inter animalia perfecta quæ habent omnes sensus; & inter animalia imperfecta, quæ pro diverso gradu carent uno, vel pluribus; omnia tamen habent tactum, quia tactus est maxime ad vitam conservandam necessarius, cum versetur circa primas qualitates, quarum excessus vel defectus multum nocet animali.

II. Distingendum est inter tactum late & communiter sumtum pro quavis potentia, quæ non percipit rem sine contactu; sic enim Gustus dici potest Tactus: & inter tactum strictè & proprie sumtum pro potentia solas qualitates tangibiles ut tales percipiente; & sic sensus Tactus est distinctus à sensu Gustus, ob diversum subiectum formale.

III. Quamquam anima sentiens in omnibus animalibus existat, non tamen in illis omnibus effundit omnes suas facultates; quia in illis omnibus non reperit organa disposita, v. g. in *talpa organum visus*. Quare ut quinarium sensuum externorum numerum retineamus, satis est, quod in aliquo animali illi quinque sensus reperiuntur, & in nullo plures.

IV. Quod obstricta via quæ cerebrum in sensus externos influit, ipsi externi sensus illico sua obire munera desinant, non ex eo fit, quod unum tantummodo sit instrumentum omnium sensuum externorum, nempe cerebrum, vel quod in organis non sint ipsæ sensitivæ facultates; sed ex eo, quod pererit spirituum animalium influxu indigeant, qui quidem impeditur obstructis meatibus illis, per quos derivari solebant.

V. Non eodem modo se habet sensus ad sensibilia, quæ intellectus ad intelligibilia. Nam tactus intellectiva cum se multo altioris ordinis, potest ea, quæ per plures sensus sparsa & distributa sunt, in unum colligere complexique. Unde non sequitur, unus est intellectus ergo etiam unus sensus.

VI. Propter sensibilia communia non est statuendus alius sensus: nam cum sensibilia communia illa à quinque sensibus non per accidens, sed per se sentiantur, frustra est eorum alium sensum querere & constituere.

VII. Non datur aliqua facultas sentiens, cui incumbat advertere ad objectum in quod singuli sensus feruntur. Quod enim oculus interdum rei præsentis imagine imbutus non elicit visionem, id non ex eo provenit, quod desideretur actio alterius facultatis, cuius sit ab objectum advertere; sed quia ipsa vis cernendi non tendit in objectum, quod tunc accidit, cum in rem aliam vehementi applicatione intenti sumus.

VIII. Titillatio & sensus venereus non est distinctus sensus: nam illa titillatio diversa non est à tactu, nisi accidentaliter, quatenus nempe secundum certam nervorum dispositionem aliter atque aliter efficitur tactus.

IX. Distingendum est inter famem consideratam materialiter, & inter famem consideratam formaliter. Fames materialiter est quidam contorsio, quia vix conantur extrahere à stomacho sanguinem in alimentum, quæ contorsio sensu tactus percipi potest: formaliter autem est appetitio cibi, quæ non sentitur directe per alium actum, sed indirecte & per actum exercitum, quatenus est actio vi-

in digesta & recipere in appetitu sensitivo, modo omnes sensus percipiunt suos. *Idem est de sitis, voluptate etiam, & dolore.* Non igitur præter quinque sensus designandus est alius, quo percipiuntur omnes, sitis, dolor, & voluptas.

Quæstio XIV.

An sensus lædatur ab excellenti sensibili? Affirm.

Deo sensibile excellens sensum lædit, quia sensorium seu organum sensus aliquam requirit temperiem & qualitatum proportionem, quæ aduentu insolentis cuiusdam sensibilis perimitur. Sic ingens calor dissipat visum, & lædit spiritus nivos, vehemens sonus offendit auditum; unde calida & frigida molestant tactum, imo tactus organum aliquando plane deficiunt.

OBSERVATIONES.

I. Distinguendum est inter id quod læditur per se, & inter id quod læditur per accidens. Nihil naturæ iter inclinatur in id, à quo per se læditur: Objecta vero sensuum, à quæ potentia omnes nativæ propensionis minus quam ad operationes inclinatur, non lædunt sensum per se, sed ex accidentibus, cum ad exsuperantiam deficiunt, organumque lædunt.

II. Distingui est inter objectum, quod cum organo proportionem habet, hoc sensum perficit; & inter objectum excellens, quod non perficit, sed lædit sensum; cum omne nimium sit naturæ inimicum.

III. Potentia sensitiva non habent contrarium, nec etiam per se corrumpuntur sed soluma occasione temperiæ: hæc autem corrumpitur excessu, qui medicocritati, in qua temperies consistit, adversatur.

IV. Quamvis non materiales, sed spirituales tantum & intentionales qualitates h.e. rerum sensibilibus solum imagines & simulacra à sensuum organis recipiantur, non tamen omnis vis in lædendo organo ipsius deroganda est. *Id est dicendum,* species, per quas objecta agunt in sensum, non per se, sed ratione aliarum qualitatum, quæ ipsas comitantur, & ab objecto una trahuntur læsionem efficere.

V. Dispar est ratio sensus & intellectus: quia Sensus est organo corporeo affixus, & ita turbata ejus temperie per vehemens sensibile læditur: Intellectus vero non item, & propterea non læditur ob læsionem temperamenti organi debiti; imo cum illustri objecta; ad quorum cognitionem adfurgit, non ingorant organo qualitatem ejus temperiem turbantem, facile intelligimus quare non lædatur intellectus rerum præstantium cognitione, sicut sensus vehementiori sensibili.

Quæstio XV.

An visio fiat recipiendo, an vero emittendo? Affirm. prius, Neg. posterius.

Visio fit per immersionem vel receptionem imaginum ab objecto in oculum immisissam: quia 1. Ubi instrumentum visionis est, ibi fit visio: sensus enim non fit extra organum. At instrumentum visionis nempe humor crystallinus est intra oculum. Erga ibi quoque fit visio. 2. Unusquisque sensus aliquid recipit, auditus sonum, olfactus odorem, &c. Ergo etiam visus. 3. Quidquid subiectum aliquod deservit, illud ab eodem subiecto recipiatur necesse est. Excellens sensibile deservit instrumentum visus. Ergo

go ab instrumento visus tanquam subiecto recipiatur necesse est.

II. Visio non fit per emissionem radiorum ex oculis ad rem visivam : quia
1. Non est credibile ex tam exigua pupilla tantam exilire lucem, ut objectum ingentis magnitudinis, utpote cœlum, collustraret, illudque faciat visibile. 2. Lux illa ex oculis egressa, ad objectum, v.g. ad cœlum usque producta, ad oculi pupillam resilire non potest, cum solares radii longe sint validiores, nec tamen à tertæ densitate repulsi ad mediam usque aeris regionem reflectuntur. 3. Illud quod ex oculo emittitur, vel est substantia, vel est accidens. Sed neutrum dici potest. Non est substantia, quia visio non posset fieri in instanti cum nullum corpus momento moveatur; fieri etiam posset, ut hæc emissæ substantia stante magno vento huc atque illuc moveretur, atque visio impediretur: Nec est accidens, quia omne accidens est in subiecto per realem inhesionem, quæ variari non potest per transiitum ejusdem accidentis ad aliud subiectum.

OBSERVATIONES.

I. Quamvis visio fiat non per emissionem sed per receptionem, non tamen visus ea quæ à tergo sunt potest contueri: nam objecta visibilia non agunt in facultates, nec species quas immittunt, nisi per lineam rectam, si fuerint ante ipsum oculum; vel per lineam reflexam, si fuerint retro, & speculum obiciatur, à quo ad oculum species resiliant.

II. Plurimarum rerum imagines ab uno oculo simul & semel recipi possunt quia ex non sunt materiales, nec corporeæ, sed tantum intentionales & spirituales, quæ res ipsas repræsentant: unde nec poten-

tiam, nec organum degravant; nec se invicem perturbant, aut impediunt; nec corpora, quæ hæc species de se fundunt, debilitant; multo minùs una alteram exellic. Non etiam est absurdum species intentionales simul & semel ad plures posse defluere: ut, turris à pluribus simul videtur.

III. Distinguendum est inter rerum magnitudines reales & materiales; & inter magnitudines intentionales, quæ oculus tantum recipit. Non enim recipitur ipsa montis aut turris magnitudo materialis, quæ per foramen tam parvum, quantum pupilla est, ingredi minime potest; sed ejus imago & species, quæ est immaterialis sive spiritualis, ea in oculo, non aliter ac imago in speculo, admittitur.

IV. Distinguendum est inter objecti substantiam, & inter objecti imaginem sive speciem. Objectum, quod videtur secundum suam substantiam, est in proprio loco: Imago vero sive species, quæ ad oculum deferretur, est in oculo. Eadem ratione non est in speculo quod speculatur in illo, sed effigies tantum.

V. Res pupillæ imposita videri non potest non ideo quod radii non possint ex oculis exire, sed quod lumen in tanta adproximatione non possit adtingere objectum, ut oportet objectum lumine illustrari.

VI. Habet quidem pupilla aliquam connatam lucis, non tamen ideo illi lucis ut forissecus emittatur, sed ut, quæ tessera, hospitem & a sinem suum, ut loquimur, quæ species vehitur, sese extrinsecus insinuantem recipiat, eique ut minus familiaris præsto adsit.

VII. Distinguendum est inter oculos consideratos ut sunt organum visus & inter oculos consideratos, ut sunt objecti

um visibile. Quando oculi ex se splendorem emittunt, non sunt organum visionis, quia per hoc visio non fit; sed habent rationem objecti visibilis, quoniam emittunt splendorem, per quem receptum visitur.

VIII. Qui nebuloso aere circumfusus est, nebulam proximam non videt, non ideo quod radii visorii cum primum ex oculis emicant fortiores sint, sicque vicinam nebulam penetrent; sed ideo quia nebula propior adhuc habet rationem diamani, si compararetur cum remotiori, quæ tenuius videtur, quia ob partium subitiorum crassescere videtur, & quia omne remotius nobis adparet nigrius, uti arborum frondes virides quidem sunt, sed distanti adparent nigre.

IX. Neque basiliscus interficit hominem, neque mulier menstruosa speculum inspicit intuitu, vel radio ex oculo exeunte, sed contactu, afflatu, halitu, expiratione, & qualitate nociva, quæ nihil ad visionem spectat.

X. Qui reconditos habent oculos longius & acutius vident, quam qui prominentiores habent, quia in reconditis oculis melius uniuntur species, & motus qui fit in objecto in potentiam per immisionem receptum, in vastum non dissipatur, sed recto tramite procedit. Deinde, quia prominentiores oculi nimia luce persuaduntur, & magna ex parte offuscantur, ideo imperfectius & ad minorem distantiam inspicere possunt: Oculi vero reconditi magis temperatam suscipiunt, à qua non impediuntur, sed potius adjuvantur.

XI. Quoties aliquid diligenter adcuratque contueri volumus, contrahuntur oculi, ne lux intermedia visui se ingerens tandem offendant, & debiliat: & clau-

duntur oculi, non ut lumen exprimatur, sed ut virtus visiva adjuvetur, quia virtus unita est fortior.

XII. Aristoteles, quando quibusdam in locis videtur adserere, visionem fieri per emissionem, non loquitur ex propria mente, sed ex recepta suo tempore perspectivorum sententia, vel nihil certi ea de re nondum confirmata vult statuere.

Quæstio XVI.

An Sonus sit in corporibus sonantibus, an vero in corpore intercepto, v. g.

aere? Negat. prius, Affirm. posterius.

Sonus si bjectivè inest non corporibus sonantibus, sive extremis, quæ colliduntur, sed corpore intermedio, quod interceptitur & frangitur. Si enim sonus subjectivè inest corporibus extremis, vel esset in uno, vel in utroque. Non in uno, cum non sit major ratio cur in hoc potius, quam in altero recipiatur; ut, cum duæ manus se percutiunt: Non etiam in utroque, quia sic duplex oriretur sonus: Et cum sonus sit accidens simplex, in diversis subjectis esse non potest. Erit ergo in corpore medio.

OBSERVATIONES.

I. Non eadem omnium qualitatum sensibilibum est ratio. Nam quamvis calor, odor, sapor, & qualitates quæ sub sensum cadunt, inhæreant in objecto, & non in medio; Sono tamen peculiare ac proprium est non hære in objecto. Cujus discriminis causa est quia extrinsecus qualitates sensibiles habent esse fixum & stabile; Sonus vero non est, nisi dum fit, ideoque ubi gignitur; hoc est, in medio corpore, ubi ut in subjecto recipitur.

II. Distinguedum est inter prædicationem accidentis de suo subiecto, & inter prædicationem effectus de sua causa. Quando corpora sonantia dicuntur sonare, ea prædictio non est accidentis de suo subiecto, quia sonus eis subjective non inest; sed est prædictio effectus de sua causa: *hæc est*, corpora extrema, v. g. duo lapides qui colliduntur, dicuntur sonantia non objective, sed effective.

III. Cymbalo manu cohibito impeditur sonus, non ideo quia in ipso cymbalo subiectatur, sed ideo sonus deficit, quia in aere contento intra poros cymbali subiectatur.

IV. Ad soni productionem tria requiruntur corpora: corpus percurrens, corpus percussum, & corpus intermedium, quod interceptur & frangitur; quæ tamen non semper supposito distinguuntur, plures enim partes corporis subleant vires trium: ut in tempestate, quando colliduntur venti, tantum est occurfus diversarum partium aeris. Sic quando virga vehementer mota per aerem efficit sonum, tunc aer secundum diversas partes habet rationem collidentis & resiliens, sive corporis intercepti: Illæ enim partes, quæ tangunt virgam & illam collidunt, sunt collidentes, alia vero partes expulsæ sunt resiliens sive fractæ. *Nihil* etiam impedit, quin unus idemque aer, secundum diversas partes, sit soni subiectum, & soni medium.

Quæstio XVII.

An odor consistat in sicco comprehendente & superante humidum? Affirm.

OBSERVATIONES.

I. Subiectum odoris est corpus mixtum, quia odor oritur ex commixtione primarum qualitarum, quæ tantum

reperitur in mixtis. Ergo elementa pura sint, & nullam permutationem interius corporis habeant, odore careant. Nam sicut terra post nimiam siccitatem madefacta redoler, per mixtionem humiditatis aquæ id habet, non ex ratione elementari.

II. Distinguedum est inter omnimode siccum, & inter siccum cum humido aliquo caloris operatione bene contentum. Odor consistit non in sicco omnimode, nam quæ correntur odorem amittunt, quod adparer in cineribus non odorati: sed in sicco cum humiditate aliqua caloris operatione bene contentum, in quo tamen adhuc prædominatur siccitas. *Hinc*, cum post terræ siccitatem pluvia, solet in principio odor terræ diffundi, tunc enim humidum incorporatur sicco, abundat tamen siccum: At post longam pluviam non sentitur odor, quia tunc humidum excedit.

III. Vinum, aqua ex herbis fragrantibus distillatæ, & alia sunt valde humida, & nihilominus tamen etiam odorifera, quia ejusmodi corpora mixta duorum generum partes habent: Alias sicciores & calidiores, quarum ratione sunt odorabilia; Alias humidiores & frigidiore, quarum ratione nullum de se fundunt odorem, sed potius saporem exhibent. Si ergo contingat eundem cibum & odorem & saporem exhibere, constabit necessario partibus siccioribus, & humidioribus.

IV. Flores & suffimenta è longinquo suavius olent, quia ad locum aliquantum remotum deferuntur odor secretior à portione terræ, & defæciator à fumo, crassisque vaporibus, qui odorem vitiant, & ipsam odorandi vim hebetant. Viam oportet

peret non tantam esse distantiam, ut o-
mnino trajectu pereat.

V. Distinguendum est inter calorem
siccum & igneum, & inter calorem
humidum. Ad odorem requiritur calor,
non siccus & igneus; qui consumit, sed
moderatus, cujus operatione siccum, in
quo consistit odor, cum aliquo humido
conmperatur. Ideo mastyx in cinere a-
loreum spargit odorem, quam in igne,
qui ignis est calidior cinere.

VI. Quamvis *Moschus* dicatur fieri ex
sanguine fere ejusdem, & *Zibetum* ex su-
dore quotidiani felium: non tamen in-
de sequitur, quod odor non consistat in
socio. Nam odor *Moschi* oritur non ex
sanguine puro, sed ex sanguine concreto,
& siccificato. Habet igitur *Moschus* siccifi-
catum, quæ odori sufficit, etiam si sanguis, dum
non concrevit, perhumidus sit. Idem e-
dem de concreto illo sudore felium pro-
utendum est.

Quæstio XVIII.

An Gustus distinguatur à Tactu?

Affirm.

Gustus & Tactus differunt, 1. *Obje.*
Quod in tactu est qualitas prima; in
gusto qualitas secunda, nempe Sapor.
Sine terra prope centrum tactilis est, non
vero gustabilis. 2. *Organis*, quia non ubiq;
est, at ubique tangimus. 3. Fieri
potest ut in colum tactu pereat gustus in
lingua. 4. *Gustus* varias habet differen-
tias, est enim dulcis, amarus, pinguis, acu-
tus, asperus, &c. quæ differentie non in-
veniuntur in tactu.

OBSERVATIONES.

I. Tactus tripliciter sumitur: 1. Com-
munissime, prout tantum dicit simulta-

tem corporum per extrema indivisibilia.

2. Magis proprie, pro contactu potentie
vitalis necessario ad percipiendum obje-
ctum proprium: In qua significatione
convenit gustus cum tactu. 3. Strictissime,
pro contactu potentie vitalis solas quali-
tates tangibiles ut tales percipientis. Et
in hac significatione tactus est sensus distin-
ctus à gustu.

II. Omne gustabile est tactile. 1. non
formaliter, sed subjective. 2. analogice,
quia gustus & tactus objecta sua percipi-
unt tangendo, alii vero sensus emus.
3. Propter concomitantiam, quia nihil
potest gustari, quin prius tangatur.

III. Lingua potest habere suam ope-
rationem tactus, sine operatione gustus;
ut, si quis aquam pure elementarem habeat
nullum saporem habentem, sentit per tactum
humiditatem & frigiditatem ejus,
nullam habens sensationem saporis, nec
gustus. Ergo adhuc in parte illa, in qua
concurrit sensatio tangendi & gustandi,
sunt separabiles atque distinctæ, siquidem
una potentia operatur non operante alia.

IV. Tactus dicitur sensus alimenti,
sicut & gustus, quia vis gustandi & vis tan-
gendi circa eundem cibum versantur, ra-
tione tamen diversarum qualitarum; quia
tactus circa humidum & siccum, gustus
circa saporem, qui ex horum commistio-
ne fit, occupatur. Et utraque facultas ita
in has qualitates incumbit, ut gustus non
tendat in suas, nisi tactus in eas quæ
ipsi propriæ sunt, silem prius naturâ
feratur.

V. Quod neque gustus neque tactus
medio externo indigeat, nihil refert ad
identitatem eorum: sicut nec refert, quod
tres alii sensus indigeant eodem medio ex-
terno, ut non consensant distincti.

V. I. Sapor immutat potentiam gustus secundum distinctam proportionem ac immutant qualitates tactiles, de quibus evidens est immutare linguam, in qua est gustus; nullam efficientem sensationem tactus; ergo distinguunt tactum a gustu.

V. II. Distinguendum est inter organum adaequatum, & inter organum inadaequatum. Lingua est organum adaequatum gustus, quia in illa & in nulla alia parte corpore residet; est vero organum inadaequatum tactus, quia tactus non solum in lingua reperitur, sed in ceteris corporis partibus.

Quaestio XIX.

An sensus Tactus sit unus? Affirm.

Vbi unum est objectum formale, ibi est unus sensus; nam ab unitate objecti formalis unitas cujuscunque facultatis desumitur. Atqui unum est objectum formale tactus, nempe tangibile, quatenus tangibile, quod obtinet unum modum immutandi organum. Ergo tactus est unus.

OBSERVATIONES.

I. Diversi constituuntur sensus, quia habent specialia sua objecta formalia inter se distincta; ut visus visibile, auditus audibile, &c. Hoc vero non reperitur in tactu, in quo non datur nisi unum tangibile quatenus tangibile est, sub quo non constituntur varia objecta formalia variis tactibus convenientia. Ergo unus est tactus, & non plures.

II. Distinguendum est inter objectum tactus materialiter consideratum; & inter objectum tactus formaliter consideratum. Quamvis objectum tactus materialiter spectatum non unum sit, sed multiplex, & non unum tantum, sed plures

contrarietates in se continent: Formaliter tamen, sive prout tactus, unum est, quia unus est modus immutandi organum. Unde cum potentiarum distinctio ab objectis secundum rationem formalem consideratis habenda sit, rectum quatenus tactus unum esse, non plures.

III. Dolor formaliter non est sensatio tactus, sed haec solum ad dolorem concurret tanquam conditio materialis; nec nova aut distincta est sensatio, sed ejusdem rationis & objecti, cum versetur circa primas vel secundas qualitates eodem modo immutantes. Unde propter dolorem non est tactus multiplicandus. Idem de *delectatione & scillatione* sentiendum est, in quibus, sicut in dolore, nihil distinctum a sensatione qualitatum tangibilium includitur: Quare nec pro eis distinctus tactus multiplicari debet.

IV. Quilibet sensus certum & unum tantum habet organum, solo excepto tactu, qui cum ad tuendam animalis vitam, & noxios primarum qualitatum excessus, quippe qui vitam laedunt, declinandos peculiariter animali a natura datus sit, non uni solum, sed omnibus corporis partibus debuit inesse.

V. Dolor in determinata corporis parte non causatur, sed in omnibus, si quis solutio continui aut distemperies in quibuscunque partibus corporis sensui capax causari potest, & ex consequenti dolor. Aliqua vero voluptas & scillatio in determinata tantum parte corporis fiunt, non tamen propterea tactus pro eisdem partibus multiplicari debet, quia sensatio tactus in eisdem reperta eandem rationem formalem habet, ex eadem ratione immutandi objecti desumpta.

Quæstio XX.

*An sensus exterior suam animadvertat
in sensationem? Negat.*

Sensus exterior suam sensationem non percipit: e. g. visus non animadvertit se videre, sed hæc functio sensibus interioribus, nempe sensui communi proprie competit: quia 1. Sensus exterior non agit, nisi moveatur à suo objecto. At à suis operationibus non moveri, neque affici potest. Ergo eandem non sentit. 2. Si quid videmus, eodem etiam sentiremus nos videre, nunquam visio fieret quin simul eadem sentiretur. At non semper sentitur visio: Certum enim est hominem aliquando videre, nec tamen sentire quod videt, sed hoc paulo post animadvertere. Ergo, &c.

OBSERVATIONES.

I. Quamvis intellectus percipiat suos actus, & supra eos reflectatur, non tamen animus sensus. Cum enim intellectus immaterialis, spiritalis, & inorganicus sit, ideo operandi modum nobiliorem habet, quam sensus.

II. Sensuum delectationes consequuntur ex perceptione convenientium objectorum: sed ad eas non requiritur cognitio ejusmodi perceptionis in eodem sensu, quia delectatio non pertinet proprie nisi ad appetitum: ita ad phantasiam spectabit percipere rem, è qua voluptas sensitiva nascitur, eamque appetitui offerre.

III. Visus non proprie sentit tenebras: nec alius sensus suorum objectorum operationes simpliciter dignoscit, sed admodum improprie, quali per actionem negativam. Eatenus enim dicitur visus percipere tenebras, quatenus a pertis oculi nihil videt, non autem quod cognoscit

se non videre, sed hoc alii animalis potentiz adscribendum est, non illi quæ est in oculo.

IV. Non necesse est ut omnis sensatio ab alio sensu cognoscatur, sic enim esset processus in infinitum: sed satis est, si exteriorum sensuum sensationes à sensu communi cognoscantur.

V. Distinguendum est inter objectum proprium & adæquatum, & inter objectum parziale. Non est absurdum verari visum circa colorem tanquam circa proprium & adæquatum objectum: nam vero altiore facultatem, id est, sensum communem, circa eundem colorem occupari, tanquam circa parziale suum objectum.

VI. Duo habet sensatio externa seu species expressa ejus: 1. quod comparatur cum objecto, ejus est formalis similitudo. 2. quod comparatur cum potentia interna, ejus est immutativa. In priori comparatione non est quod cognoscitur, sed quo aliud, vel in quo aliud expresse cognoscitur à sensu externo: In posteriori autem comparatione est quod cognoscitur, vel cognosci potest, simul cum objecto quod repræsentat tanquam sensatum. Et ideo imprimis speciem sensui interno tanquam modus ejusdem objecti: & cum ex re & modo unum fiat modificatum, producit à sensatione externa una tantum species modificata, repræsentans utrumque per modum unius.

Quæstio XXI.

An sensus externi sint in corde, an visi in cerebro? Neg. prius, Affirm. posterius.

Pars, quæ principium est nervorum, ea etiam est principium sensus, qui per nervos administratur. Cerebrum est prin-

cipium nervorum. Ergo etiam est principium sensus.

II. Qua parte laesa laeditur sensus, illa sensus est principium. At laeso cerebro laeditur sensus, non vero laeso corde. Ergo cerebrum est principium sensus.

OBSERVATIONES.

I. Quamvis cerebrum cranio seu in proprio quodam domicilio sit conclusum, non tamen est pars ab aliis discontinua, (sic enim non esset principium sensus) sed continuatur & conjungitur cum aliis partibus corporis per nervum, qui est ejusdem naturae cum cerebro.

II. Distinguendum est inter cerebri partes à nervis remotiores; & inter cerebri partes nervis proximas. Licet non sit sensus in quibusdam cerebri partibus, tamen in his quae nervis sunt proximae, in quibus sensoria interna sunt, sensus inest. Unde caput aliquando etiam interius dolet. Ergo cerebrum non omnino sensu caret.

III. Ad sensum non requiritur sanguis; nam nervi, qui carent sanguine, maxime pollent sensu: similiter sensoria sensuum particularium ut meninges, pupilla, & reliqua. Unde non sequitur; Cerebrum caret sanguine: Ergo non est principium sensus.

IV. Frigiditas cerebri non potest esse impedimento, ut sit radix virtutis sensitivae; quin potius cum spiritus generentur & à corde procedant calidissimi, & ideo facile mobiles, necessarium est ut frigiditate cerebri temperentur, & consequenter reddantur minus faciles ad motum, & ideo aptiores ad recipiendas species sensibiles ab externis sensibus, & hoc medio transmittendas ad internum sensum.

V. Cor quidem suum habet in cen-

tro corporis, sed inde non sequitur, quod sit principium sensus; nam non ex parte quae in medio, sed quae ex eo in loco, ubi sensuum organa sunt, residet, est sensus principium. Cum igitur situs cordis longe distet ab externis sensibus, cerebrum non proximum sit, propterea magis ad commodatum est pro sede interni sensus, quam cor.

VI. Distinguendum est inter motum naturalem, qui se primum exercit in animali; & inter motum animale, qui fit de loco in locum. Cor est venarum, arteriarum, motusque naturalis principium. Cerebrum vero nervorum, & motus animalis, seu sensitivi: Cum enim motus naturalis & sensitivus sint diversi, diversae partes corporis postulant, & diverso modo temperatas, imo in diverso collocatasitu.

VII. Quod appetitus sensitivus sit in corde & à sensu interno moveatur, non probat in eodem corde esse debere utramque potentiam, nempe appetitivam & sensitivam; sed licet in distinctis partibus residuant, sufficit, quod in eadem anima radicentur: per naturalem subordinationem unum cum altera, & quod per concursum, ejusdem animae cum utraque operentur, ut cognoscitiva possit movere appetitivam.

Quaestio XXII.

An bruta valeant ratione, an verophantasia operentur, an instinctum naturalem opera sua perficiant? Negativius, Affirm. poster.

BRUTA non valent ratione & intelligentia, sed suas mirificas operationes edunt ope phantasiae, & per instinctum

generalem, quæ est operatio phantasiae
ordinata ad iudicium convenientie aut
inconvenientie, determinantis appetitum ad
suum vel perfectionem. Quæ 1. Bru-
ta agunt libere & diversi modo. Et
ratione carent. 2. Bruta non cognoscunt
universalem. Ergo non possunt uni-
versum. 3. Si bruta essent rationalia,
nullum essentiale discrimen esset inter ipsa
& hominem, possentque informari ad pi-
etatem.

OBSERVATIONES.

I. Distinguidum est inter ipsam pru-
dentiam seu virtutem, quæ est habitus cle-
mentis, & inter simulacrum prudentiæ.
Ipsa prudentia seu virtus, neque vi-
tiosa moralis, sed aliqua solum similitudo
vitiis virtutum & vitiis in brutis
comparatur.

II. Distinguidum est inter habitum,
inter potentiam naturalem. Bruta in-
ter continua edunt opera, non per que
habent habitum, quemadmodum ho-
minis a rationis habitus beneficio me-
ritus crebris effectibus comparatur;
sed per naturalem quandam
similitudinem, quæ omnibus ejusdem speciei
indivisi perque competit, nec studio
operatur.

III. Sunt quædam bruta meliora
phantasia, quæ per assuetudinem ad sua
& institutionem discunt aliqua, quæ
tantum non sunt, ut avis habitus dici
possunt; ergo aves illæ, quæ quædam
possunt exprimere, non vero for-
mulantur, sed potius dant sine mente

IV. Quædam bruta præstigiant quasi
pronunciant futuram tempestatem, non
autem rationis æquinoctia, sic enim ra-
tionis æquinoctia ipsum hominem supera-

rent, sed quia pro vario consensu influxu varie
afficiuntur, quæ suos affectus incantans per
certa aliqua externa adunt iudicia.

V. Duplicitas fuit naturalis, quæ per
media certa ad finem certum procedunt.
Quædam finem præcognoscunt, & media
illi obinendo accommodata eligunt; quod
sine ratione fieri acquirit, & soli homini
comparatur. Quædam finem, propter quem
agunt, non cognoscunt, nec ex prælectio-
ne feruntur in media, sed in instinctu & di-
rectu nature sumunt media, quæ ad conse-
quendum finem sunt idonea; quo modo
bruta citra rationem per certa media ad
suos contendunt fines.

VI. Quod animalia quædam medi-
camentis certis vel se præservant, vel cu-
rant, id non ad rationem, sed ad instin-
ctum naturalem referendum est, quo in
se feruntur, quæ sibi sunt convenientia, eo
modo quo vici ulmus est gratissima, ad il-
lam se inclinat, & illi adligata felicissime
crescit.

VII. Distinguidum est inter iudicium
intellectivum, scilicet iudicium sensitivum.
Conceditur bestis iudicium sensitivum,
quo æstimant tale objectum sibi non esse
conveniens, sed iudicium intellectivum
nondum obinetur.

VIII. Non sequitur; bestia persuadet
hominis sermone; ergo huic intelligit.
Nam hominis dicto audit, non quia ar-
gumentorum ponderibus rhetorice suadet
sed quia vox physice cogit; idque ob-
tinere bestia potest virtute memorie sensi-
tivæ. Nam hujus gratia memoria servat
verba & plagas, quibus hi vel vel illi ser-
mones fuerunt conjuncti. Iudicio igitur
æstimatorio colligit verbis illis esse paren-
dum sub metu plagarum.

Quæstio XXII.

*An anima rationalis sit forma adficiens,
an vero informans? Neg. prius,
Affirm. poster.*

Anima rationalis non est forma hominis adficiens, sed informans. Nam quod homini dat esse, & per quod homo primo à cæteris omnibus animalibus distinguitur, id est forma hominis informans. Anima rationalis homini dat esse, & per animam rationalem homo primo à cæteris omnibus animalibus distinguitur. Ergo anima rationalis est forma hominis informans.

OBSERVATIONES.

I. Licet anima rationalis, quæ est substantia spiritualis, sit improporcionata materiz quoad entitatem, habet tamen rationem actus, & materia rationem potentiz receptivæ.

II. Distinguendum est inter formam quatenus informat; & inter formam quatenus est separata. Nulla forma informans quatenus informat existit per se, sed à sua materia, quam informat, dependet. Atque sic etiam anima humana non existit per se. Quando vero forma informationis munere non amplius fungitur, absurdum non est, ut forma quædam, puta anima rationalis, post interitum compositi remaneat, atque per se existat.

III. Anima humana l. 2. de gen. anim. c. 13. forissecus dicitur accedere non simpliciter, nec ita ut aliunde adveniat, atque corpori adfingat; sed sic, ut non educatur à potentia materiz, quemadmodum anima vegetans & sentiens educuntur.

IV. Distinguendum est inter ipsam mentem, sive animam rationalem; & inter mentis operationem. Quando *Aristot.*

l. 1. de anima c. 2. v. 24. inquit, *Quamvis* cui prudentia tribuitur, non cunctis hominibus inesse videtur: per mentem intelligit non ipsam animam rationalem, quæ cum forma informans, omnibus per se inest hominibus; sed mentis operationem, quæ in diversis hominibus diversa est, nec in omnibus pari bonitate reperitur, propter diversam corporis constitutionem & adparatum organorum diversum.

V. Quamvis anima informet corpus, non tamen corpus intelligit: quia actio formæ solum tribuitur habenti formam; & eam potentiam ex qua immediate oritur actio. Iam autem corpus non habet eam potentiam, neque aptum est ut possit fieri intelligens & spirituale, sed tantum efficitur animal, vegetans, & sentiens. Intelligit quidem anima in corpore; sed non per corpus, quia in hac actione nullum est corpus instrumentum.

VI. Anima, quæ est immortalis & forma nobilissima, informat quidem corpus, non tamen etiam nobilissimo modo, scilicet inseparabiliter illud informat; quia visio & informatio dependent non à nobilitate formæ, sed à dispositionibus corporis, & materiz, quæ necessariæ sunt, ut anima remaneat unita, quibus à contrario destructis, destruitur visio animæ cum corpore. Non ergo, quo forma est nobilior, eo citius sibi unit materiam.

VII. Anima unitur corpori per aliquod substantiale, nempe per suam substantiam cum habitudine quadam sibi interna ad corpus ipsum debite dispositum. Nec hoc sequitur, dissoluta unione animam aliquid suæ substantiz perdere, manet enim semper tota; sed tantum sequitur, habitum illam substantialem amittere.

corpus sufficienter dispositum, ob recessum
ipsum dispositionum.

Quæstio XXIV.

An anima rationalis sit immortalis?

Affirm.

Quidquid habet operationem à corpore & materia independentem, illud etiam habet esse independentem à corpore & materia, h. e. potest sine corpore esse, & ab eo separari, sicut potest sine illo operari; *quis modus operandi sequitur modum essendi.* Anima rationalis habet operationem à corpore & materia independentem, tum in intellectione & volitione organo corporeo non utitur. Ergo anima habet esse independentem ab eodem corpore, & potest separata ab eo subsistere, quod est esse immortalem & perpetuam ex propria natura.

OBSERVATIONES.

I. Aliquid esse immortale & incorruptibile potest stare dupliciter: 1. Ab intrinseco, quod scilicet nullam sui esse agnoscat materiam, & qualitates contrarias, ut statuuntur principia proxima corruptionis & mortalitatis; & sic anima rationalis dicitur immortalis & incorruptibilis, tum angeli. 2. Ab extrinseco, quod scilicet non tantum nullam agnoscat materiam, & qualitatum contrarietatem, verum etiam excludit omnem causam efficientem, à qua in esse dependeat: & sic solus **DEUS** est immortalis & incorruptibilis.

II. Distinguendum est inter hominis & jumentorum ortum & interitum quoad corpus; & inter eorundem ortum & interitum quoad animam. Unus est hominum & jumentorum ortus & interitus quoad corpus, non vero quoad animam:

hominis enim anima non educitur à potentia materię, sicut animę brutorum. Deinde, unus est hominis & jumentorum interitus & æqua conditio quoad moriendi necessitatem, sed non quoad conditionem mortem consequentem.

III. Ad intelligendi functionem pro hujus vitę conditione adhibentur quidem phantasmata, ut res tum singulares, tum etiam communes ipsi contentas mens contempletur, non autem ut in parte corporea recipiatur intellectio. Anima igitur separata non dependet in intelligendo à phantasmatibus, sicut nec angeli.

IV. Distinguendum est inter naturalem animę separatę appetitum; & inter animę separatę entitatem & essentialiam. Animā à corpore separatā est aliquo pacto in statu violento ratione sui appetitus naturalis, quia semper propendit in corpus, cujus est forma; Non autem est in statu violento ratione suę entitatis aut essentialitatis, quia hæc est independentis à corpore. Quando ergo *Arist. l. 2. de celo s. 18.* negat, *aliquod violentum esse durabile sive perpetuum*; violentum sumitur pro eo, quod est extra locum in quo tantum consistere potest. Hoc ad animam separatam applicari nequit.

V. Licet anima sit immortalis, homo tamen timet mortem. Hic horror mortis nascitur ex appetitu sensitivo, qui dolorem ex separatione animę à corpore reformidat; vel etiam ex appetitu rationali, quando exitura anima græve peccatorum onus persentit: non autem quando anima nihil sibi conscia è corpore ad cælum migratura egreditur; sic enim solutionem à corpore cupit, juxta illud D. Pauli, *Cupio dissolvi, & esse cum Christo.*

VI. Quod sic est in materia, ut in omnibus

omnibus suis operationibus pendeat à dispositionibus materiæ, illud corrumpitur separatim à materia. Licet igitur anima rationalis sit in materia, non in omnibus tamen operationibus ab ea pendet, & ideo quantum ad hoc manifestum. Unde etiam sit, ut non ipsa anima, sed ejus sola unio cum corpore pendeat à dispositionibus.

VII. Quando *Arist. l. de celo. c. 103.* inquit, *Omne quod habet initium, habet quoque finem*; illud intelligatur de rebus ex materia generatis; Anima autem rationalis forinsecus addegit. Quare licet anima incipiat cum corpore, non tamen ideo esse definit cum illo, sed permanset.

Quæstio XXV.

An singulare sensibile intellectu percipi possit? Affirm.

I. Quidquid distinguit singularia ab universalibus, & sensum circa singularia errantem corrigat, illud singularia percipit & cognoscit. Intellectus distinguit singularia ab universalibus, & sensum circa singularia errantem corrigat. Ergo intellectus singularia percipit.

II. Quod potest in subordinatione virtutis inferior, id multo magis potest superior, e. g. quæ sensus externus percipit, eadem & phantasia sentit; Atque phantasia, quæ est inferior intellectu, cognoscit singularia. Ergo ea multo magis cognoscit intellectus, qui est facultas superior.

OBSERVATIONES.

I. Duplex assignatur objectum intellectus: Unum motivum, quo scilicet intellectus movetur, & adjuvatur ad cognitionem, licet ipsum in se non cognoscatur actu; & tale objectum est phantasma. Alterum est objectum terminativum, il-

lud scilicet, quod per phantasiam representatur, & cognoscitur ab intellectu, ubi de dicitur terminativum, quia terminat actionem intellectus, & hoc est omne quod in quantum est verum, & cognoscibile, sive sit singulare, sive universale, sive materialium, sive immateriale.

II. Distinguedum est inter objectum proprium, & inter objectum commune. Universalia sunt intellectus objectum proprium, quia solus intellectus universalis cognoscit; Singularia vero sunt intellectus objectum commune, quia non tantum intellectus, sed etiam sensus circa singularia versatur. In eo ergo differt intellectus à sensu, quod sensus sola singularia, intellectus vero universalia, sed non tantum dignoscit. Pari modo distinguitur sensus internus ab externo, quod in præsentia, ille ab absentia, sed non tantum percipiat.

III. Distinguedum est inter singularem sensibilitatem, & inter singularem intelligibilitatem. Singularia aliam rationem formalem sortiuntur dum cadunt sub sensum, & aliam rationem formalem dum residunt sub intellectu. Nam singularia pertinent ad sensum sub ratione sensibilitatis, ad intellectum vero sub ratione intelligibilitatis.

IV. Quamvis intellectus sit quid immateriale, & spirituale, singularia vero à sensu percepta sunt materialia & corporalia, nihilominus tamen intellectus potest cognoscere singularia. Nam proportio essentiae inter cognoscens & cognoscibile non semper est necessaria, sed potest in quodam essentiam eminentior & superior inferiori cognoscere, v. g. Deus res à se creatas: imo ex parte inferiori quodammodo potest cognoscere superiores, ut homo

nam, cum quo nulla sibi ratione
intercedit proportio.

IX. Distinguendum est inter rationem
generalem & inter rationem *Sub Qua* sive for-
male. Quando intellectus, qui est in ma-
teria, cognoscit singulare materiale, tunc
est *Sub Qua* potest esse quid materiale, non
autem *Sub Qua* sive formale, nam sin-
gulare quia materiale ne quidem sensus re-
cipit. Et ut hic homo componitur ex hac
materia, ita homo universalis ex materia
communi; proinde nec universale cau-
setur materia. Intellectus igitur spe-
ciem sensibilem prius deornat materialitate
sua, & ex phantasmatibus elicit speciem spi-
ritalem, deinde denique illud in aug-
mentum suum palatium admittit; sed
non sine suis conditionibus individuanti-
bus. Non abstrahit intellectus ab obje-
cto, sed à modo; nam objectum ut sin-
gulare & materiale cognoscit, sed modo
spirituali.

X. Intellectus universaliter præscin-
dit conditionibus individuantibus, quæ
in materiali modo repræsentant, quia co-
gnoscit modo spiritali per speciem spirita-
lem; non autem præscindit necessario à
conditionibus vel rationibus constituentibus
in eis esse singularibus.

VI I. Licet singulare sit cognitum ab
intellectu, non tamen frustra ponitur in-
tellectus agens: nam intellectus agens non
ponitur, ut abstrahat naturam à dif-
ferentibus individuis, h. e. eam ponat in sta-
tu in quo non nisi absque his differentibus
cogitari possit; sed ut à singularem rerum
phantasmatibus eliciat species intelligibi-
les, quibus res ab intellectu non possunt
percipi.

VIII. Distinguendum est inter poten-
tias subordinatas, & inter potentias non
subordinatas. In potentia subordinata

subordinatas. In potentia subordinata
superior cognoscit objectum inferioris, &
alia alterius, non vero in potentia non
subordinata. Cum igitur sensus intelle-
ctui subordinatus sit, ideo non valet hic
argumentandi modus: Ita se habet sensus
ad singularem, sicut intellectus ad univer-
salia. Sed sensus tantum singularem perci-
pit. Ergo intellectus tantum universalia.

IX. Quamvis intellectus cognoscat sin-
gularia, non tamen frustra ponitur sen-
sus, quemadmodum non frustra est
cognitio, qua sensus communis omnia
externorum sensuum objecta cognoscit
ac iudicat: nam intellectus cognoscit
quidem singularia; sed non ab iis intimi-
tatur, sed mediante imaginativa, sicut ima-
ginativa modis aliis sensibus, qui super-
flui non sunt.

X. Distinguendum est inter viam in-
quisitivam, & viam auscultativam. Quan-
do *Aristoteles lib. 1. phys. cap. 1.* inquit,
Ex universalibus ad singularem procedere oportet; non loquitur de via inquisitiva,
nam *l. 2. post. anal. c. 15.* scribit, *scientiam illi defuturam esse, cui deest sensus*; sed
de via auscultativa. Nihil ergo est in intel-
lectu, quia prius fuerit in sensu.

Quæstio XXVI.

An voluntas reipsa differat ab intellectu?
Affirm.

Quæcumque potentie distinguuntur
per diversos modos operandi, quos ha-
bent ex propria natura, illæ reipsa diffe-
runt: Intellectus & Voluntas distinguuntur
per diversos modos operandi, quos
habent ex propria natura, quia modus
operandi intellectus est adstrahendo ob-
jectum ad se, illudque sibi conjungendo

per se, vel per suam similitudinem; modus autem operandi voluntatis est tendendo in objectum, sequē ei coniungendo.

II. Illa reipsa distinguuntur, quæ se mutuo movent, *unum* enim & idem reipsa nequit seipsum movere, & à seipso moveri. Atqui intellectus & voluntas se mutuo movent. Ergo reipsa distinguuntur.

OBSERVATIONES.

I. Distingendum est inter facultatem quæ neque intelligit, neque præcipientem sequitur noticiam; & inter facultatem quæ quidem non intelligit, præcipientem tamen noticiam sequitur. Prior facultas, quæ scilicet neque intelligit, neque præcipientem sequitur noticiam, naturæ impetu & non libere in objectum fertur; sed ejusmodi facultas voluntas non est: etsi enim voluntas non intelligat, five rem cognoscat, sequitur tamen cognitionem intellectus, à quo ei res amplectenda vel declinanda obicitur.

II. Electionem esse appetitum intellectus, vel intellectivum appetitum *l. 2. Arb. c. 2.* non probat, quod intelligere & velle sint actus ejusdem potentie; sed sic esse subordinatos, & adeo intrinsecam habere connexionem, quamvis diversarum potentiarum sint, ut actus voluntatis intrinsecum ordinem importet ad actum intellectus, tanquam ad conditionem intrinsecam sui objecti, & actus intellectus intrinsecum ordinem ad actum voluntatis, in quantum præstat objecto ejus conditionem omnino necessariam ut sit appetibile.

III. Separabilitas actuum efficaciter quidem probat distinctionem realem; non separabilitas vero non probat efficaciter identitatem, cum possit ex extrinseca rerum distinctarum connexionē provenire. Sic intellectus & voluntatis actus non possunt separari, cum voluntas non possit ullo modo adperere, nisi bonum cognitum, non tamen intellectus & voluntas sunt unum & idem. *Sunt igitur* isti duo potentie realiter distinctæ, sed sic subordinatæ per intrinsecam connexionem, ut nec voluntas possit ferri in bonum nisi cognitum per intellectum, sibi quæ ab eo repræsentatum.

IV. Ut voluntas libertatem habeat, non quidem sat est inhærere eam libero supposito, non tamen necesse est ut ipsa sui actus judicium exerceat, sufficit enim posse a liberatu suo proprium actum exercere, vel suspendere, esto prædictum judicium ab alia facultate ipsam regente, in qua libertas ut in fonte & radice insidet, administratur.

V. Identitas realis potentiarum non sumitur ex identitate reali objecti, cum constet sensum & intellectum versari circa eandem rem, nam omne objectum sensibile est etiam intelligibile. Licet igitur etiam intellectus & voluntas versentur circa eandem rem, cum bonum, quod est objectum voluntatis, non sit res distincta ab ente, circa quod versatur intellectus; non tamen inde sequitur, quod intellectus & voluntas sint unum & idem.

FINIS.

PRÆCEPTA
Metaphysicæ

Ex

Probatis Autoribus collecta, & adjuvandæ
memoriæ causa TABULIS
Synopticis inclusa,

A
M. IOANNE STIERIO.

Editio Quinta.

LONDINI,
Ex Officina Rogeri Danielis. MDCLIX.

Illustrissimo ac Celsissimo Principi ac Domino,

D. N. ERNESTO.

*Duci Saxonie, Julie, Clivie, & Montium, Landgravio Thuringie, Marchioni
Misnie, Comiti in Marca & Ravensburg, Dynasti Ravensstein, &c.*

Domino suo Clementissimo,

in Saxonia.

UM proluxa & intricata tam docendi quam discendi ratio ingenium perturbet, memoriam labefacter, doctrinam obscurer, & studiosæ juventuti non raro fastidium creet; operæ pretium faciunt illi, qui antequam controversiarum pelago se committunt, aut spinosis subtilitatibus animum suum industriamque consecrant, in qualibet Scientia præcepta prius scitu maxime necessaria prælibant, atque fundamentum jacent, relectis & rejectis minus necessariis. Licet vero ejusmodi prima Scientiarum elementa & rudimenta variis disponi proponique possint modis, omnium tamen commodissima hæcenus multis præclaris viris visa & probata est methodus ea, qua præcepta disciplinarum in memoriæ subsidium Tabulis Synopticis in electa ordine & breviter traduntur: Sic enim nucleus cujuslibet capitis, qui alioquin in diversorum autorum pagellis non sine tedio esset conquirendus, artificiose sub uno habetur intuitu, & quæ passim & sparsim sapientissimi & acutissimi Philosophi bene dixerunt caput adolescentiæ non superantia, sub una peculiari & perpetua fere forma methodico disponuntur. Hoc quantum subsidii studiis & memoriæ adferat, æstimemus, quorum judicia nec odii, nec amoris affectibus adulterantur. Hunc ergo in finem non tantum TABULAS LOGICAS, ETHICAS, PHYSICAS, & ASTRONOMICAS in meum, meorumque usum privatum ex fontibus Aristotelis, nec non saniorum interpretum commentariis, quondam à me congestas, superioribus annis publici juris, feci; sed nunc etiam, amicis ita pervincitibus, communissima METAPHYSICÆ PRÆCEPTA, juvandæ memoriæ ergo, in TABULAS redacta, typis prodo: Præcepta inquam communissima, non nova, sed passim usitata, & potissimum collecta atque selecta ex SUAREZIO, communi illo omnium Metaphysicorum do-

R

Glorie

flore ac magistro. FONSECA, MENDOZA, alijsq. multorum nominis autoribus,
 quibus sub iure quodam adscito Clarissimum Philosophum Iensensem
 DAVIDEM STRALIUM, Praeceptorum meorum honoratissimum. Nam si un-
 versam disciplinam philosophicarum rerum paulo adtentione iudic-
 amur animo, & sigillatim, utamur quaque: ruina pendemus aequi-
 ma; Metaphysica, siue ipsius dignitas spectetur, siue utilitas adrenditur
 ultra reliquarum sortem quodammodo elevata est. *tantum caput efficit,*
quantum lenta solet inter aurburnae suppressus: cum sine hac Scientia nemo
 vel ambigua distinguere, vel obscura explicare, vel vera confirmare, vel
 falsa impugnare commode possit, & refellere. Has vero TABULAS ME-
 TAPHYSICAS Vestrae Celsitudini, ILLUSTRIS SIME PRINCEPS, libenter
 me dedicare volui, quo subjectissimam meam affectionem erga Illustrem
 Vestram Celsitudinem declararem. Toti omnino Germaniae, imo Eu-
 ropae, innotuit, quam constanti sincerae religionis Illustris. Cels. Vestra
 ducatur zelo, quam heroicis & omnigenis decorata praesulgeat virtuti-
 bus, quam serio ac sedulo labore, ut in ditionibus sibi subjectis literarum
 studia undique floreat atque vigescant. O beatum, & aeternis laudum
 praeconiis dignissimum Principem, qui muneri divinitus sibi commisi-
 tanta cura ducitur! Ut ergo Illustris. Cels. Vestra hoc levidense meum
 munusculum vultu benigne & sereno suscipiat, ac suo patrocinio exoptat-
 tissimo meaeque studia commendata esse gratiosissime concedat,
 ea, quae par est, animi subiectione & observantia peto atque contendo.
 Deuster Opt. Max. Illustr. Cels. Vestrae concedat ea omnia, quae pri-
 mae Ecclesiae, *Tertulliano teste in Apolog. c. 30.* Imperatoribus prece-
 cari consueverat, viram nimirum prolixa, imperium securum, domum
 magnam, exercitus fortes, Senatum fidelem, populum probum, orbem
 quietum, & quaecunque hominis & Principis Christiani vora sunt. Da-
 ham diei. Octob. Anno 1634.

Illustriss. Celsit. Vestrae

Subjectiss.

M. IOANNES STIER:

Lesson

Lectori Benevolo atque Candido S. P.

Cum in omnibus disciplinis maxime profici inchoo, et per Compendium tradere, ac eo melius pro-
 paremur, unum ad interiorum disciplinarum recte percipiendum, maxime id quoque necessarium duxi in
 Disciplina Regine, hancque spatiose volumini saluti et senece, vulgo Metaphysica dicta.
 Deinde, quia secundum illam quidem, tantum scilicet in articulis de prima rederimus, memoriam quo-
 rum in modum inscribere possint tabule synopticae, siquidem in utriusque cuiuslibet capitis, qui alio-
 quod ad doctrinam paratam hanc sibi scilicet affat congerit, hanc sibi ferre huiusmodi synopsin ostendit, quo ordine
 nam sequatur aliud facile cognoscitur, quorum membra in quolibet capitulo etiam variare sibi in-
 ventur, idem quoque non denegare potui huic ipsi Discipline.

Necesse autem hic precepta non de novis inventis, vel ex proprio cerebro deprimis, sed communissima,
 in Scholis Metaphysicorum mississima: in primis vera selecta ex Metaphysicorum Doctoribus ac Magistro,
 Suarezio, Fonseca, Menoza, aliisque multi nominis autoribus, quibus suo iure quodam adficio cla-
 rissimum Philosophum Iuliumsem. Dn M. Schallum, Praeceptorem meum honorandum.

Adque totius huiusmodi doctrinae, ad quam scilicet, qui, quod ab aliis hausit, non ut alienum, sed suum mun-
 datur: cum candidi in ingenui hominis sit facere, per quos praefecit.

Si quis tamen recte scilicet huius in tabulis invenieris, idque omne, praedictis auctoribus acceptum referas:
 Sibi vero minime, quodam in loco potius minime adferent, nisi que tuum denegaveris calculum, eadem quo-
 que in istis, cum quibus prius transigam, quam hac praecipue ratione, ne huiusmodi scias. Ignosce igitur, in
 eandem veniam apud alios impetres. Vale, mihi que ave. Dab. Anno 1641.

Tabula Generalis totius Metaphysicæ Synopsia adumbrata.

De Natura et Distinctionibus Entis. Cap. I.

In Communi. Cap. II.

Generalis,
 quæ agit
 tota

De Affe-
 ctibus
 Entis

In Specie.
 Affe-
 ctiones
 Entis
 sunt vel

Simpliciter: ut

Incom-
 mune
 dicta:
 ut

Disjun-
 ctæ ex,
 que

Media-
 ta: ut

1. Unum. Cap. III.

2. Verum. Cap. IV.

3. Bonum. Cap. V.

4. Alius. Cap. VI.

5. Potentia. Cap. VII.

6. Principium et Principium. Cap. VIII.

In Communi. Cap. IX.

1. Causa

et cau-

satum

ut

2. Intra-

In specie.

Causa

sunt vel

3. Inter-

Inter-

Inter-

Inter-

Inter-

Inter-

Inter-

Inter-

Inter-

Inter-

Inter-

Inter-

Inter-

Inter-

Inter-

Inter-

Inter-

Inter-

Inter-

Materia. Cap.

X.

Forma. Cap.

XI.

Essentia. Cap.

XII.

Finis. Cap.

XIII.

4. Necessarium et Contingens. Cap. XIV.

5. Simplex et Compositum. Cap. XV.

6. Totum et Pars. Cap. XVI.

Idem. Cap. XVII.

7. Sine pugna, unde Di-

versum. Cap. XVIII.

8. Cum pugna, unde Oppo-

situm. Cap. XIX.

9. Universale et Singulare. Cap. XX.

10. Finitum et Infinitum. Cap. XXI.

11. Perfectum et Imperfectum. Cap. XXII.

De Substantia. Cap. I.

De Accidentibus, cum

Primariis. Cap. II.

Secundariis. Cap. III.

Generalis, quæ agit tum

De Substantia, cum

De Accidentibus, cum

Primariis, cum

Secundariis, cum

Pars Generalis Metaphysicae

De Natura & Constitutione Metaphysicae

I. Quia datur distinctum obiectum, & modus considerandi obiectum
 distinctus à modo illo qui datur in aliis disciplinis: nam in Metaphysica consideratur ens, quatenus ens, quia nulla alia datur disciplina, in qua proprio tam de affectionibus entis, e.g. *Yao, Tuo, Tono*, quam de eiusdem differentiis & divisionibus; ut, in *substantiam & accidentem*; agatur

I. An deus Metaphysice R. Affirm.

1. Quia Metaphysica agit de iis, quae res naturales transcendunt; & supra Physicam sunt.

2. Quia Metaphysica post Physicam est inventa. Non igitur sic dicitur ratione ordinis naturae; (Cum quoad ordinem naturae, quae in Metaphysicis considerantur, sint priora rebus Physicis:) sed ratione ordinis inventioni.

3. *Etymologia*: Metaphysica dicitur à *meta* post vel trans, & *physica* naturalis; vel

II. Nomen, circa quod observ.

1. *Philosophia*, absolute, & quasi per antonomasiam, quia est nobilissima pars philosophiarum.
2. *Philosophia prima*, quia primos conceptus, primaque principia considerat, in quibus reliquarum omnium scientiarum principia fundantur.
3. *Theologia naturalis*, quia quantum lumine naturae fieri potest, de rebus immaterialibus, incorruptibilibus, aeternis, puris, &c. tractat.
4. *Sapientia*, quia de primis rerum causis, & supremis ac difficillimis rebus, & quodammodo de universis entibus disputat.

2. *Synonymia*: Metaphysica etiam vocatur

III. Quid sit? R. METAPHYSICA est scientia, quae contemplatur ens quatenus ens: Vel, METAPHYSICA est scientia, quae ens in quantum ens, seu in quantum à materia abstrahit secundum esse, contemplatur. *Marx. disp. 1. sect. 3.*

IV. Subiectum sive Obiectum est ens quatenus ens, b. e. secundum rem & rationem à materia abstractum. Res considerata, sive Obiectum materiale, est ens: Modus vero considerandi, sive Obiectum formale, est quatenus ens. Sumitur autem particula illa reduplicativa quae vel quatenus non specificative, sed reduplicative; ita ut illud quatenus ens dicat causam, vel rationem cuius praedicatum illud, esse subiectum Metaphysica, subiecto videlicet enti adtribuatur.

V. Divisi. Metaphysica dividitur in *partem* *Generalem* seu *Communem*, quae de communis entis natura, eiusque communissimis affectionibus agit. Vide pag. 2. & seqq. *Specialem* seu *Propriam*, quae agit de speciebus entis analogis, ut sunt substantia & accidentia. Vide pag. 23. & seqq.

VI. Theore. Metaphysica est disciplina generalissima & communissima.
 2. In Metaphysica dantur principia demonstrativa.
 3. Primum omnium principiorum est, *Impossibile est idem simul esse & non esse.* Vel, *Impossibile est idem simul affirmari & negari de eodem.*

De Natura & Constitutione Metaphysicae sex not.

Pars Generalis Metaphysicæ.

C A P. I.

De Natura & distinctionibus Entis.

I. Quid sit. R. Ens est, quod non repugnat existere. *Mendoza disp. 2. sect. 1.* Vel, Ens est, quod habet essentiam realem, id est, non fictam, sed veram, & aptam ad realiter existendum. *Suarez disp. 2. sect. 4.*

1. **Nominaliter** live **Substantive**, quatenus est nomen verbale, & significat essentiam, vel rem ratione essentie sue, live actu existat, live non. **ESSENTIA** est id, quod primo concipitur de re. *Suarez 1. d.*

2. **Participaliter** live **Adjective**, ut est participium verbi Sum, & significat existentiam, live rem actu existentem. **EXISTENTIA** est illa ratio, per quam res sunt extra causas in rerum natura, live actu. *Mendoza disp. 8.*

1. **Id quod habet essentiam.** Sic nihil appellatur ens, nisi ponat aliquid in re, live, nisi sit aliquid positivum: Unde privationes & negationes entia dici nequeunt. 2. **Veritatem propositionis.** Sic omne illud ens vocari potest, de quo propositio affirmativa potest formari: Hoc modo etiam privationes, negationes, & entia rationis, entia vocari possunt.

Reale, quod habet esse a parte rei actu vel potentia. *Mendoza disp. 19. sect. 1.*

Rationis, quod habet esse objective tantum in intellectu. *Sen*, quod a ratione cogitatur ut ens, cum tamen in se, entitatem non habeat. *Suarez disp. 4.* **Per se**, quod præcise habet ea, quæ ad essentiam & integritatem, vel complementum talis entis in suo genere per se & intrinsece requiruntur. *Suarez.*

Per accidens, quod contras ex aliquo, quod ne quæ ad essentiam, neque ad integritatem, nec ad complementum rei in suo genere per se & intrinsece requiritur. **Formale**, & dicitur actus ipse seu verbum, quo intellectus rem aliquam, seu communem rationem concipit. *Suarez disp. 2.* **Obiectivum**, & dicitur res illa, cui ratio, quæ proprie & immediate per conceptum formalem cognoscitur, seu representatur. *Ibid.* **Ens in primo cognitum**, cognitione originali, & actuali confusa. **Ens in respectu ad inferiora**, nempe ad Deum & creaturæ, substantiam & accidentia, non autem quælibet, neque univocum, sed analogum.

3. **Ens**, quæ tale, non habet principia.

II. ATTRIBUTA, live AFFECTIONES ENTIS. De quibus Cap. seq.

De Affectionibus Entis in communi.

I. An ens habeat veras aliquas affectiones? R. Affirm. Quia enti competunt aliqua, quæ cum ipso reciprocantur, nec tamen sunt primus ejus conceptus, sed primum conceptum sequuntur: e. g. *Vnum, verum, bonum, esse actu vel potentia.*

De AFFECTU ENTIS NOT.

2. Quid simplices? R. *Simplices*, quæ enti adæquate insunt, & cum eo convertuntur sub uno conceptu: De quibus Cap. 3. & seqq.

3. Theore. mata. *Immediatæ*, quæ enti conceptam immediate sequuntur, vel saltem non mediante aliquo attributo simplici. Cap. 6. & seqq.
Mediatæ, quæ mediante aliquo attributo simplici enti conveniunt. C. 11. & seqq.

1. Affectiones entis sunt reales, quia competunt enti citra mentis operationem.
2. Affectiones vel Attribute entis de ente possunt demonstrari.
3. Affectiones entis non differunt reipsa ab ente, sed ratione.

C A P. III.

De Vno.

I. Quid sit? R. *Vnum* est, quod est in se Indivisum.
Per se. Hoc idem est, quod ens per se, supra, cap. 1. definitum.

1. vel *Per accidens.* *Hoc constat ex his, vel* *Quæ sunt, revera in se divisa, vel* *Quæ non sunt divisa se-juncta, vel* *Sine ordine: ut, accipimus lapidum.*
Cum ordine: ut, exercitum.
Artificialiter: ut, domum.
Naturali Subjectum & accidens.
Duo accidentia.

2. vel *Indivisibile*, quod nec actu divisum est, nec dividi potest.
Indivisum, quod actu quidem divisum non est, aptum tamen ut dividatur. Hoc dicitur *Compositum*.

Universale. Unitas Universalis consistit in divisione alicujus naturæ in plures naturas similes, sub eodem nomine & ratione, cum aptitudine ut in eas dividatur. *Suarez disp. 6. sect. 13.*

3. vel *Formale*. Unitas Formalis appellatur, quæ per se & immediate convenit essentiæ sive naturæ prout præcindit ab esse quod habet in individuis.

Individualis. Unitas Individualis non solum dicit indivisionem, sed etiam ineptitudinem ad divisionem in plura, quæ talia sunt, quales est ipsum divisum. *Suarez l. d.*

III. Oppositum est quæ Multum, quod actu divisum est.

1. Theore. ma. *Quod non est unum, illud nec est quidem.*
Tantum de uno quæque habent quantum de ente.
Unum non dicitur supra unum aliud positum.

II. VERUM, de quo cap. 4.

III. BONUM, de quo cap. 5.

CAP

C A P. IV.

De Verbo.

In *actu exercitio*, seu *materialiter*, quando certæ alicuius rei veritas requiritur. *Hæc consideratio ad omnes pertinet disciplinas.*
Quid enim vere sit ens, philosophia, accedens, Metaphysicus tractat; quid vero sit linea, Mathematicus.

2. In *actu signato*, seu *formaliter*, quando ipsa natura veri formalis, quod scilicet sit, in se consideratur.

II. Quid sit R. VERUM sive VERITAS est conformitas intellectus cum re.

Incomplexa, quæ est ipsius rei veritas, quæ quodvis ens in sua essentia dicitur verum, quia habet essentiam sibi debitam.

1. vel *Complexa*, quæ in compositione & divisione terminorum simplicitate consistit & est veritas propositionum, nempe conformitas intellectus componentis & dividendi cum rebus compositis & divisis.

In *significando*, quæ proprie reperitur in vocibus, vel scripturis, aut etiam in conceptibus, quos non ultimates vocant. *Suarez disp. 8.*

2. vel In *cognoscendo*, quæ est in intellectu cognoscente res, seu in cognitione & conceptione ipsarum rerum. *Ibid.*

In *essendo*. Hæc veritas est in rebus ipsis, quæ ab illa denominantur veræ. *Ibid.*

III. Quotplex? R.
Veritas est

1. **Quid sit? R. FALSUM** est, quod adparet id quod non est. *Vel*, FALSUM est disconvenientia seu inadæquatio, quæ est inter iudicium intellectus componentis & dividendi, & rem ipsam prout est in se. *Suarez disp. 9. sect. 1.*

1. FALSUM:
ubi not.

1. Propter similitudinem ad rem veram, ratione cuius occasionem falsitatis nobis præbet, ut illud existimemus esse quod non est. Hoc modo aurichalcum dicitur falsum aurum. *Suarez.*

2. Quia est objectum falsæ enunciationis; quod tamen objectum est objective tantum in intellectu. Sic idolum dicitur falsus deus. *Suarez.*

3. Quia non est adæquata & conformis ari. *Hic modus habet locum in aris falsis. Suarez.*

IV. Oppositum.
vero oppositum

IGNORANTIA,
quæ est vel

Secundum puram negationem, quando simpliciter aliquid ignoratur, & nihil de re aliqua intelligitur.

Secundum pravam dispositionem, quando falsa opinio & error habetur de re aliqua.

1. Veritas, quamvis in simplici mentis operatione reperitur, specialiter tamen ratione est in compositione & divisione.

V. Theorema.

1. Verum significat rem cognoscibilem, sicut est.

2. Verum (vbi & Falsum) est denominatio extrinseca rebus.

3. Falsitas non competit rebus secundum se; *vbi res dicitur falsa, rebus ut ita quod est falsitas in eis, non est.*

De bono. Quod est bonum, est quod est in se ipsum bonum, & sic bonum est ipsa perfectio in se esse debita, & malum carentia talis perfectionis.
Malum accipiuntur per se habens perfectionem debitam, & malum est res carens perfectione debita.

II. Quid sit & R. BONUM est quod alicui est conveniens. *Suarez disp. 10, sect. 1. Val. BONUM est perfectio in se esse debita. Vasquez disp. 23.*

Verum, quod tale est, quale existimatur & cognoscitur. Suarez disp. 10, sect. 2.
1. vel *Adparens, quod existimatur, non tamen est re. Suarez ibid.*
Naturale, quod est consentaneum eipsumque naturæ, secundum id quod naturaliter est, vel naturaliter operari potest. Suarez ibid.
2. vel *Morale, quod est consentaneum rei, ut libere operatur. ibid.*
Transcendens, quod dicit in communi perfectione rei convenientem, præfertim illam, quam unaquæque res habet per entitatem suam. ibid.
3. vel *Per essentiam, quod a se ipso & per se ipsum bonum est; ut, Deus.*
Per participationem, quod suam perfectionem habet ab alio dependentem; quæ ratione omnia excepto solo Deo bona sunt.
4. vel *Simpliciter seu absolute bonum, quod in se bonum est.*
Alii bonum, quod dicitur ad alium. Dicitur autem bonum alteri non ex se, sed præsupponit bonum in se.
5. vel *Incommodum seu delectabile, quod homini est conveniens in ordine ad delectationem; quam tale bonum secum adfert. Suarez l. d.*
Malum, quod homini est conveniens absque ordine ad delectationem, sed solum quia per se debet, vel conveniens est homini ut sic. ibid.
Vile, quod licet ex se spectatum delectationem non adferat, neque se debeat, aut conveniens sit homini, tamen ut conferre potest ad aliud bonum obsequendum, conveniens censetur. ibid.

De BONO quique not.

I. Quid sit & R. MALUM est privatio perfectionis debita in se esse. *Suarez disp. 11, sect. 1.*

IV. Oppositum, estque M. A. I. U. M. Ubi nos.

1. vel *Absolute malum, quod in sola privatione positum est.*
Naturale, estque omnis privatio naturalis boni naturæ debiti, seu omne id quod natura sua est conveniens alteri naturæ. ibid.
2. vel *Alii malum, estque vel*
Morale, quod est disconveniens naturæ liberæ, quatenus libera est. ibid.
3. vel *Calpo, & est inordinatio in actione vel omissione liberæ; seu, carentia perfectionis debite secundum licitam actionem. Suarez ibid.*
Privum, & est qualibet alia carentia boni debiti, contra naturam infusa ob culpam. ibid.

1. Omnia bona adparent.
2. Omne bonum est commune.
3. Res Mathematicæ, quatenus sunt ejusmodi, non sunt bonæ.

CAP. VI.

DE ACTU.

Aliter dicitur per se igitur hec mundus est

Aliter dicitur per se igitur hec mundus est

Aliter dicitur per se igitur hec mundus est

Aliter dicitur per se igitur hec mundus est

Aliter dicitur per se igitur hec mundus est

Aliter dicitur per se igitur hec mundus est

Aliter dicitur per se igitur hec mundus est

Aliter dicitur per se igitur hec mundus est

Aliter dicitur per se igitur hec mundus est

Aliter dicitur per se igitur hec mundus est

Aliter dicitur per se igitur hec mundus est

Aliter dicitur per se igitur hec mundus est

Aliter dicitur per se igitur hec mundus est

Aliter dicitur per se igitur hec mundus est

Aliter dicitur per se igitur hec mundus est

Aliter dicitur per se igitur hec mundus est

Aliter dicitur per se igitur hec mundus est

Aliter dicitur per se igitur hec mundus est

Aliter dicitur per se igitur hec mundus est

Aliter dicitur per se igitur hec mundus est

Aliter dicitur per se igitur hec mundus est

Aliter dicitur per se igitur hec mundus est

Aliter dicitur per se igitur hec mundus est

Aliter dicitur per se igitur hec mundus est

Aliter dicitur per se igitur hec mundus est

Aliter dicitur per se igitur hec mundus est

Aliter dicitur per se igitur hec mundus est

Aliter dicitur per se igitur hec mundus est

Aliter dicitur per se igitur hec mundus est

Aliter dicitur per se igitur hec mundus est

Aliter dicitur per se igitur hec mundus est

Aliter dicitur per se igitur hec mundus est

Aliter dicitur per se igitur hec mundus est

Aliter dicitur per se igitur hec mundus est

Aliter dicitur per se igitur hec mundus est

Aliter dicitur per se igitur hec mundus est

Aliter dicitur per se igitur hec mundus est

Aliter dicitur per se igitur hec mundus est

Aliter dicitur per se igitur hec mundus est

Aliter dicitur per se igitur hec mundus est

Aliter dicitur per se igitur hec mundus est

Aliter dicitur per se igitur hec mundus est

esse actum, id est, esse perfectionem alicujus, sive esse prin-
cipium quod res est, h. e. *esse in causa* *esse in se*.

esse actum, id est, esse perfectionem alicujus, sive esse prin-
cipium quod res est, h. e. *esse in causa* *esse in se*.
Actum esse extra nihil & suas causas; h. e. *illud dicitur*
esse actum, quod vere existit.

Respondeo, quatenus importat ordinem ad poten-
tiam, & potestatem definitur aliquid esse in potentia,
si in ea habet.

Obstat, proinde in se est actuale quid, & non poten-
tiale, quoniam nihil aliud actus: ut, *Dens*.

I. Quid sit? R. ACTUS est, qui dirigitur ad potentiam,
eamque perficit.

Primus, qui excludit omnem potentiam, sc. *passi-*
uum, vel, est tale & tam perfectum ens, quod nul-
lam habet potentialitatem ad recipiendum ali-
quid aliud perfectionis & entitatis; ut est *solus*
Dens, Greg. de Valent. tom. 1. d. 1. q. 3.

Impurus, cui semper aliquid potentie sc. passive ad-
mixtum adhæret. Talis actus est omnis creatura.

Primus, & est ipsa rei forma, quæ neque importat o-
perationem neque negationem operationis, sed ab utra-
que est præcisa. h. e. *actus* *primus* *sive* *operator* *sive* *non*.

Secundus, & est actio à forma procedens.

Formalis, quò ipsa forma esse dicitur, ac perfectio
ac completio entitatis suum esse distinctum com-
municare.

Entitativus, qui respondet potentie objectivæ, & est
ipsa existentia rei, h. e. *veritas* *rei* *positio* *extra* *nihil*.

Signatus, & est ratio formalis sive conceptus quid-
dativus alicujus rei in se consideratus.

Exercitus, & est res substrata rationi formali, vel
ipsa ratio formalis ut alicui rei competat.

Essentia, qui rem ita actuat, ut ejus essentia constet,
quæ definitione exprimitur; ut, in *homine* *actus*
essentia *est* *esse* *animal* *rationale*.

Existencia, qui est complementum essentia dante
ultimum esse rei; ut, in *Petro*, *Paulo*, &c. *ad hoc*
esse *rationale*.

1. Cujus est actus, ejusdem est potentia.

2. Actus prior est potentia.

3. Actus & potentia opponuntur privative: Si potentia
ratione adjuncta privationis; & *maxime* *ad hoc* *com-*
plere.

ACTU:

ubi not.

I. vel

2. vel

3. vel

4. vel

5. vel

6. vel

7. vel

III. *generale*
fit *Resp.*
Actus est

IV. Theorema:

POTENTIA. cap. 7.

I. PRINCIPIUM vel PRINCIPIATUM. cap. 8.

III. CAUSA vel CAUSATUM. cap. 9. & seqq.

IV. NECESSARIUM vel CONTINGENS. cap. 14.

CAP.

CAP. VII.

De Potentia.

Esse potentiam. Hoc significat vim, & aptitudinem, per quam aliquid esse potest. *Hoc significat illud quod nondum est, sed tamen esse potest, adeoque adhuc est in suis causis.*

I. Nomen,
ubi duo
not.

2. Potentia sumitur vel

Transcendentaliter, h. e. tam late, prout cum suo opposito, nempe actu, dividit omne ens, & certæ alicujus categoriæ terminis non cohibetur.

Prædicamentaliter, prout solam illam potentiam comprehendit, quæ est in secunda specie qualitatis. Hæc continetur sub potentia transcendentali.

II. Quid sit? R. POTENTIA est, qua ens esse posse intelligitur, quando nondum est.

De POTENTIA quatuor not.

1. Quid sit? R. Potentia activa est, quæ virtute continet aliquem effectum illumque potest producere. *Mendoza Phys. disp. 2. sect. 2.*

Ordinata, & est ipsa Dei potentia, quatenus adcommodata, & quasi debita est exsequenda alicui legi à Deo instituta. *Fonsæca lib. 9. c. 1. q. 9.*

Absoluta, quatenus per eam Deus potest facere omne id, quod fieri contradictionem non implicat.

Finite, estque creaturarum propria. *Rationalis seu libera*, quæ est indifferens ad utrumque oppositorum: *Vel*, quæ possit omnibus requisitis ad agendum, potest agere vel non agere.

Irrationalis seu Naturalis, quæ ad unum tantum est determinata; sive, quæ alteram tantum contradictionis partem respicit.

Passiva, quæ recipere potest aliquam formam. *Mendoza l. d. Objectiva*, estque non-repugnantia rei ad essendum. *Mendoza l. d. Naturalis*, quæ viribus naturæ, cum generali Dei concursu, potest perducere ad actum. *Fonsæca l. 9. c. 1. q. 4. sect. 1.*

Obedientialis, quæ res aliqua apta est ad actum aliquem supernaturalem cum concursu Dei speciali.

Proxima, cui immediate respondet actus.

Remota, inter quam & actum alius mediat & intercedit actus. *Potentia remota si nimis remota est, amittit nomen potentia.*

1. Cujus est potentia, ejusdem est actus.

2. Quod transit de potentia ad actum, mutatur.

3. Potentia non excedit suum objectum adæquatum.

III. Theorematum.

1. Cujus est potentia, ejusdem est actus.

2. Quod transit de potentia ad actum, mutatur.

3. Potentia non excedit suum objectum adæquatum.

CAP.

C. A. P. VIII.

De Principio & Principiato.

I. Quid sit? R. PRINCIPIUM est primum, unde aliquid aut fit, aut cognoscitur. *Arist. lib. 5. Metaph. c. 1. Vel, PRINCIPIUM est id, a quo aliquid procedit quocunque modo. D. Thom. part. 1. p. 33. art. 1.*

II. Requisita. Ut aliquid principium alicujus dicatur, requiritur

1. Ut sit aliquo modo prius eo, cujus est principium. Hoc indicatur ipso nomine principii.
2. Ut sit aliqua connexio inter illa, vel consecutio unius ad alteram. *Sic infans heri natus, licet sit prior eo qui hodie natus est, non tamen dicitur principium ejus, quia inter illos nulla intercedit connexio.*

In fieri, unde aliquid fit. Sub principio rei in fieri continentur omnia principia tum rerum successivarum; ut sunt *modus & tempus*: tum operationum, quæ suum esse in fieri habent.

In facto esse, unde aliquid est. Sub principio rei in facto esse continentur omnia principia rerum, quæ suum esse habent in facto esse.

Incomplexum, ut sunt rei effectus, operationes, proprietates, accidentia, quæ ducuntur in cognitionem alicujus causæ vel essentia.

Complexum, cujusmodi sunt axiomata, & propositiones universales; e. g. Totum majus est suis partibus.

Cognitionis, quod vel

Causale, quod habet verum influxum causalem in aliud, etque idem quod causa.

Non causale, quod habet rationem principii citra influxum causalem: Sic privatio est principium, non vero causa; Pater est principium Filii in Trinitate.

Tempore, quod est vetustius & antiquius.

Natura, quod in naturali essendi ordine antecedit.

Ordine, quod ante aliud subsequens est dispositum, situm, & collocatum.

Dignitate, quod est melius & præstantius.

Cognitione, quod est notius & facilius.

Oppositum, etque POSTERIUS. Quot modis dicitur prius, tot modis etiam dicitur posterius.

1. In principijs non datur progressus in infinitum.

2. Principia essendi sunt etiam principia cognoscendi: Ex quibus aliquid dependet in esse, ex iisdem etiam dependet in cognoscendo.

3. Principium latius patet quam causa.

PRINCIPIATUM, quod ordinem habet ad principium tanquam posterius ad prius.

C. A. P.

CAP. IX.

De Causa & Causato in communi

I. Quid sit Causa. Causa est principium per se influens esse in aliud. *Suarez, disp. 12, sect. 13.*

II. Causalitas, quae est ratio formativae causae: Est autem aliquid formaliter causa non quando potest causare, sed quando actu causat. *Vel.* Causalitas, sive Causatio, est influxus ille seu concursus, quo unaquaque causa in suo genere actu influit in effectum. *Suarez ibid.*

1. vel. *Activa,* quae & revera influit in effectum. *Potentialis,* quae actu non influit in effectum, habet tamen potentiam influendi. *Hac proprie non est causa.*

2. vel. *Per se,* quae vere & realiter influit in esse effectus: *Sine qua non,* quae licet non habeat rerum influxum in esse effectus, effectus tamen sine ea esse vel fieri nequit.

3. vel. *Totalis sive Solitaria,* quae ita influit in effectum, ut non concurrat alia causa ejusdem ordinis in eodem genere. *Partialis sive Sociata,* quae influit in effectum concurrente simul alia causa ejusdem ordinis in eodem genere.

III. quod triplex?

4. vel. *Remota seu Mediate,* quae influit in effectum interveniente alia causa ejusdem generis. *Proxima seu Immediate,* quae ita influit, ut non interveniat alia causa ejusdem generis.

CAUSA de qua quinque not.

Essentialiter. Causae essentialiter subordinatae sunt quaelibet causae duae ejusdem generis, quae ita sunt adfectae inter se, ut altera ex natura sua pendeat ab altera in causando. *Consequenter 1. 2. c. 2. q. 1.*

Subordinata, idque vel

Accidentaliter. Causae accidentaliter subordinatae sunt, quaelibet duae causae ejusdem generis, quae ita sunt adfectae inter se, ut altera pendeat aliquo modo ab altera, non tamen in causando.

5. vel.

Non subordinata, quae nec sua natura in causando nec alio modo ab altera dependet.

Internae, quae intra rei, cuius sunt causae, essentialiam continentur: ut,

IX. Quot sint & R. quatuor vel

Externae, quae essentialiam effectus non ingrediuntur: ut,

MATERIA. cap. X.
FORMA. cap. XI.
EFFICIENTIS. cap. XII.
FINIS. cap. XIII.

1. Nihil est causa sui ipsius.
2. Causa prior est causato.
3. Causa non est deterior effectui.
4. Quidquid est in effectui, praesentat in causa.

F. Theoremata:

CAUSATUM, Quod ex causa sua esse habet; *Vel.* Quod à causis suis dependet.

G A R X

De Materia

I. Quid sit ? R. MATERIA est id, ex quo quidpiam fit eo pacto, ut insit. *Arist.*
1. Physic. 3. vlt. MATERIA est principium internum, quod per poten-
 tiam passivam sive receptivam in rem insit.

II. Causatum, sive ef-
 fectus Materie, est, quo
 continetur, & causatur à materia propter compositum. Forma enim
 à materia ratione potentie passivae dependet, & è potentia materiae
 educitur. Ergo materia est causa formae, & forma causatum materiae.

III. Causalitas materiae tum
 respectu formae, tum re-
 spectu compositi, estque
 vel
 In fieri, & est generatio, non tamen ut est actio, & importat
 dependentiam ab agente, sed ut est passio, & dicitur dependen-
 tiam à materia. Actio & passio eadem est entitas: dicitur enim
 actio ut contigitur tanquam dependentia à potentia activa; Passio vero
 adpellatur ut respectu patientis, & importat dependen-
 tiam à materia.

In facto esse, & est unio inter materiam & formam, prout illa
 unio sumitur ex parte materiae; h. e. prout est subjectiva in
 materia; & potest dici materia forma, & per eam ut sic non
 forma sed materia perficitur.

Prima, & est primum subiectum, ex quo inexistente
 res sunt, & in quod ultimo resolvuntur.

Secunda, quae ita est materia alicujus, ut ipsa constet
 ex alia materia.

Permanens, ex qua aliquid est vel fit, salva manente
 ejus essentia: Sic ex auro fit poculum.

Transiens, ex qua mutata nec essentiam suam retinente
 res fit: Sic ex ovo fit pullus.

Proxima, ex qua aliquid immediate est vel fit.

Remota, ex qua mediante alia materia aliquid est vel
 fit: Vel, quae ita est materia alicujus, ut sit prius mate-
 ria alterius.

Sensibilis, & est ipsa substantia, habens qualitates sen-
 sibiles, h. e. quae primo & per se sunt objecta aliquorum
 sensuum. *Soncini. l. 6. q. 11.*

Intelligibilis, & est ipsamet substantia, considerata abs-
 que qualitatibus sensibilibus. *Ibid.*

In qua, estque subiectum, in quo aliquid est vel fit.

Circa quam, estque objectum, circa quod agens versatur.

1. Ratio causandi materiae est potentia passiva sive receptiva; quia ratione po-
 tentiae passivae forma producitur, & pendet à materia, ejusque ratione materia
 cum forma unitur.

2. Materia est determinabilis.

3. Quod caret materia, expers est passionis.

1. Quid sit? R. Forma est ratio essentia live quidditatis. *Arist. 2. Phys. cap. 3. Vel, Forma est substantia quaedam simplex & incompleta, quae ut actus materiae, cum ea constituit essentiam substantiae compositae, Smetz disp. 1. s. sect. 5.*

2. Causatum live Effectus, Forma, estque vel
Primarius, & est compositum; nam forma propriam suam essentiam largiendo compositum constituit. Ergo forma est causa compositi. Secundarius, & est materia non quidem secundum esse suum conludata, & a forma esse & informatione praesidat sed ut est informata per formam, quia materia ut informata idem est quod compositum, nec ab eo secundum rem differt, cum unum nec plura nec pauciora includat quam alterum.

3. Causalis Forma, estque actualis unio inter materiam & formam, prout illa sumitur ex parte formae, h. e. prout est subiective in forma, & potest dici actualis & informatio materiae, & per eam ut sic forma perficitur.

Informans, quae unione Physica conjungitur subiecto. Mendoza de anima disp. 1. sect. 2.

1. vel
Adhaerens, quae nullam habet unionem Physicam cum rei, cui adhaerit, sed tantum propinquitatem ad illam movendam. Mendoza ibid. Dicitur autem improprie forma, & potius pertinet ad genus causa efficientis.

2. vel
Substantialis, quae cum subiecto live materia, quam informat, constituit compositum per se, perindeque ad praedicamentum Substantiae accidentalis, estque accidens in abstracto consideratum, constituens cum subiecto unum per accidens: ut, albedo, quae constituit corpus album.

3. vel
Totalis, quae informat omnes partes alicujus continui heterogenei: ut, anima, quae informat omnes partes animalis.

4. Quae-
 plex? R.
Partialis, quae non continuum heterogeneum, sed aliquam ejus partem informat: ut, forma carnis, forma ossis, forma cutis.

4. vel
Physica, estque altera pars compositi contradiuncta a materia, & est forma proprie dicta. Vocatur alias forma passiva.

5. vel
Metaphysica, estque ipsum totum, vel quidditas & essentia totius. Dicitur alias Forma totius, estque improprie forma.

6. vel
Materiales, quae a Materia dependet, ita ut naturaliter extra eam esse non possit. Tales sunt omnes formae, excepta anima rationali.

7. vel
Immaterialis, quae citra materia subsistere apta est: ut, anima rationalis. Generica, quae effertur praedicato generico.

8. vel
Specifica, quae effertur praedicato specifico: e. g. albedo in lacte forma specifica dicitur, color vero ex qualitate sua forme generica.

1. Ratio causandi Formae ac non est aliquid formae accidentis, sed ipsa ejus entitas: nimirum potentia informandi. quia informatio est causalitas formae.

2. Per formam res est id, quod est. Vel, Quidquid est, per suam formam est.

3. Forma dat esse rei.

De FORMA, quiaque not.

CAP. XII.

De Causa Efficiente.

I. Quid sit? R. CAUSA EFFICIENTIS est id, unde primum principium est mutationis aut quietis, *Arist. 1. 2. Phys. c. 3. & 1. 1. Metaph. c. 2.* Vel, CAUSA EFFICIENTIS est principium, per se influens esse in aliud sine mutatione sui, ex præcitate influxus. *Mendoz. 4. Phys. disp. 9. sect. 1.*

II. Causalitas efficientis, estq; actio: Hæc enim est forma, per quam denominatur efficiens; quia agens & efficiens sunt idem.

Per se, quæ virtute propria producit effectum, *Socin. 1. 1. q. 3.* Vel, Causa per se est aqua directe pendet effectus secundum illud proprium esse, quod habet in quantum effectus est. *Sanchez disp. 17. sect. 2.*

Ex parte causæ, sic id dicitur per accidens causare, quod per accidens conjunctum est principio per se causandi. *Sanchez ibid.*

Ex parte effectus, id est respectu ejus quod accidit effectui per se: atque hoc modo ipsamet causa per se actius effectus, est causa per accidens ejus quod conjungitur effectui per se. *Ibid.*

Naturalis, quæ ad unum oppositorum determinata, absque deliberatione, & semper eodem modo, si non impeditur, agit: ut, ignis urit.

Voluntaria seu Libera, quæ utrumque respicit oppositorum.

Physica, quæ revera influit esse in effectum. Tales causæ sunt non tantum naturales, verum etiam liberae.

Moralis, quæ impurative solum influit in effectum; b. e. quæ licet realiter non producat effectum, ita tamen se habet in ordine ad mores, ac si actu influeret; quia non minus impurative effectus, ac si revera & per se ipsum produxisset. Tales sunt causæ applicantes agens ad parientem, item consulescentes, præcipientes, rogantes, non impediens cum possint & teneantur.

1. Quid sit? R. Causa principalis est, quæ per virtutem principalem, id est nobiliorem, vel saltem aequè nobilem cum effectu, influit in actionem, per quam talis effectus produciatur. *Sanchez.*

Prima, quæ à nullo dependet, ab ipsa tamen dependet alia omnia, ut, solus Deus.

Secunda, quæ ab alia causa dependet: quales sunt omnes causæ principales, excepto Deo.

Vitiosa, quæ ejusdem rationis live speciei est cum effectu: ut, homo generans hominem.

Æquivoca, quæ specie ab effectu differt.

Instrumentalis, quæ influit in effectum per virtutem inferioris rationis seu perfectionis. *Sanchez disp. 13. sect. 2.*

1. Ratio causandi efficientis est potentia activa; Hæc enim est principium, quod causæ efficientis sui tribuit causalitatem, sc. actum.

IV. Theorematum. 2. Causa efficiens eodem modo se habens, semper producit idem.

3. Omnia quæ agunt, in virtute primi agentis agunt.

PARS GENERALIS.

CAP. XIII.

De Fine.

- I. Quid sit? R. Finis est causa cujus gratia res est. *Arist. lib. 2. Phys. 1.3.*
- II. Causatum sive Effectus causa finalis, qui in ordine agentium finitum per intellectum sunt actus voluntatis, sive circa finem, vel circa media vergetur, sive ante finis consecutionem eliciantur, vel post eam: isti enim actus sunt propter finem; E. sunt effectus causa finalis.
- III. Causalitas Finis, qua se qua bonum exterit, & exit in actum secundum, eaque non est aliquid praecedens actionem voluntatis, nec etiam aliquid consequens actionem, sed est ipsa voluntatis actio, ut manans ab objecto adicieat & trahere ad se voluntatem.

1. vel *Terminationis rei, qui non est causa finalis, sed ultimus extremus cuiusq; rei, extra quod nihil ejus reperitur: ut, punctum linea.*
2. vel *Motionis agentis, qui est id propter quod aliquid agit, & hic finis est causa finalis. Sic sanitas est finis decubulationis.*
3. vel *Cui, estq; id cujus gratia aliquid expetitur, ita ut sit simul subiectum, cui aliquid adpetitur. Sic finis cui curationis est agrotus.*
4. vel *Cujus, estque id cujus gratia aliquid expetitur, ita ut non sit simul subiectum, cui aliquid adpetitur. Sic finis cuius curationis est sanitas.*
5. vel *Formalis, estque actio circa aliquod objectum.*
6. vel *Objectivas, estque ipsum objectum actionis: ut, finis ultimus formulis hominis est clavis Dei visio; objectivus, est Deus ipse.*

Ultimus simpliciter, propter quem alia in universum omnia sunt, ipse autem prorsus propter nihil aliud.

Ultimus in suo genere, propter quem omnia sunt, quae in alio genere vel serie continentur, ipse autem propter nihil eorum est, quae sub eo genere vel serie continentur.

IV. Quomplex? R. Finis est

1. vel *Ultimus, propter quem alia adpetuntur, ipse vero propter nullum aliud: Estq; vel*
2. vel *Intermedius, propter quem ita aliquid est, ut ipse etiam sit propter aliud. Talis finis, & finis est, quatenus propter ipsum aliquid est; & est quoque medium, quatenus ipse propter aliud est.*
3. vel *Principalis, propter quem quis agit ita, ut etiam nullum aliud finem sibi haberet propositum, tamen ageret.*
4. vel *Minus principalis, propter quem quis ita agit, ut si ad nullum aliud finem actio referretur, non ageret.*
5. vel *Internus, qui ab eo, cujus finis est, adtingitur, h. e. acquiritur.*
6. vel *Externus, qui ab eo, cujus finis est, non adtingitur, vel non est in ejus potestate.*

V. Theorema- ta.

1. Ratio causandi finis est solum bonum, sive reverale sit, sive adparens; quia solum bonum est ratio, sub qua aliquid adpetitur.
2. Finis causat sive movet non secundum esse cognitum sive intentionale, sed secundum esse reale: Sive illud esse reale actum, sive potentia, sive etiam secundum existimationem tantum habeat.
3. Finis est primus in intentione, & ultimus in executione.

CAP. XIV.

De Necessario & Contingente.

Quid sit? R. NECESSARIUM est, quod non potest aliter se habere.

Compositum, estque propositio vera, quæ non potest esse falsa.

Absolute tale, quod simpliciter non potest non esse, & plane nullam, ut corrumpatur, causam habet. *Tale est solus Deus.*

Secundum quid, quod simpliciter quidem potest esse & non esse, propter dependentiam à primo ente, à nulla tamē causa naturali & creata destrui potest.

Efficientis, quando effectus indissolubili nexu coheret cum efficiente: *Appellatur necessitas Physica.*

Materie, quod propter materiam se immutabiliter habet.

Forme, quod propter formam se immutabiliter habet.

1. vel *Quid sit? R. Necessarium in ordine ad finem est, quod ad finis adsecutionē exigitur, quamvis de se sit contingens, & tum fieri tum non fieri possit.*

Ad esse, sine quo finis obtineri non potest.

Ad bene esse, quod ad commodiorē finis adquisitionē est necessariū, licet absolute finis sine eo obtineri possit.

2. Quotplex? R. *Necessitate consequentiæ.* Necessitas consequentiæ est, quando consequens non est necessarium, nisi polito antecedente, sic tamen, ut tam antecedens quam consequentis fiat in se contingentia. *Anton. Andr. l. 5. q. 4.*

Necessitate consequentis. Necessitas consequentis est, quando tam antecedens, quam consequens est in se necessarium. *Ibidem.* *Absolute.* Necessitas absoluta est, cujus oppositum includit contradictionem. *Gabriel 3. dist. 16.*

4. vel *Ex suppositione.* Necessitas immutabilitatis ex suppositione dicitur, cum aliquid convenit rei contingenter, si ejus natura absolute consideretur; ex suppositione vero, hoc est, relata ad certam temporis differentiam, dicitur convenire ei necessario.

1. Omne quod est, quando est, necesse est esse.
2. Omne quod non est, quando non est, necesse est non esse.
3. Necessitas absoluta excludit omnem contingentiam.

III. Theorematā.

I. Quid sit? R. CONTINGENS est, quod potest aliter se habere.

de quo not. **2. Quotplex? R. Est vel**

Equaliter, quod æque potest contingere atque oppositum.
ut plurimum, quod frequentius est.
Raro, quod raro accidit.

CONTINGENS

de quo not.

2. Quotplex?

R. Est vel

Equaliter, quod æque potest contingere atque oppositum.

ut plurimum, quod frequentius est.

Raro, quod raro accidit.

CAP. XV.

De Simplici & Composito.

Affectioes DISJUNCTÆ MEDIATÆ sunt,

SIMPLEX,
de quo tria
notanda:I. Nomen. Simplex five
Simplicitas sumiturII. Quid sit? R. SIMPLICITAS est, quod non potest resolvi
in plura. SIMPLICITAS dicit negationem compositionis.
*Suarez disp. 30. sect. 3.*III. Quomplex
sit? R.1. Ut opponitur composito formaliter. Hoc modo
si sumantur Simplicitas & Compositio, sunt differ-
rentia essentialia entis.2. Ut opponitur divisibili; quo ipso tamen modo
etiam composito opponitur, non tamen sub-
tatione compositi, sed ut divisibile est. Hoc modo
si sumantur Simplicitas & Compositio, sunt differ-
rentia accidentales & affectiones entis.Absolute, quod nullo genere compositionis compositum
est: ut, essentia divina.Respectu certi generis, quod non est compositum certo
genere compositionis, etsi alio genere compositum sit:
ut, Angelus, qui non constat ex materia & forma; aut
partibus quantitativis, licet ex essentia & subsistentia
componatur.I. Nomen. Com-
positio sumitur1. Pro actione, qua aliqua componuntur, estque idem quod
unitio, b. e. actus uniendo; quo quidem modo accepta com-
positio non est aliquid essentialia composito.2. Pro termino actionis, estque aliquid intrinsecum com-
posito, ejusque ratio formalis, & dicitur unio: Et hac
acceptione inpresentiarum sumitur.II. Quid sit? R. COMPOSITIO est simul positio, vel conjunctio
plurium rerum unum tertium constituentium. COMPO-
SITUM autem erit partes illæ, quæ compositione affici-
untur, *Mendoza Phys. disp. 6. sect. 1.*COMPO-
SITUM, de
quo not.III. Quom-
plex? R.
Compositio
est velRealis,
de qua
duo not.1. Quid sit? R. Compositio realis est, cujus
extrema sunt realia, realiter à se invicem di-
stincta.1. Ex materia & forma, & dicitur
compositio essentialis. Huc per-
tinet compositio ex subjectis & acci-
dente.2. Quom-
plex? R.
2. Ex partibus integrantes.3. Ex gradibus secundum intensi-
onem.

4. Ex essentia & subsistentia.

Rationis. Compositio rationis est cognitio componens, at-
que conjungens duo objecta ratione distincta, è quibus
resultat tertium. *Mendoza Log. disp. 4. sect. 3.*

II. TOTUM & PARS. cap. XVI.

III. IDEM & DIVERSUM. cap. XVII. & seqq.

IV. UNIVERSALE & SINGULARE. cap. XX.

V. FINITUM & INFINITUM. cap. XXI.

VI. PERFECTUM & IMPERFECTUM. cap. XXII.

I. Quid sit? R. Totum est, quod continet ea quæ continentur, ut illa sint unum. *Arist. lib. 3. Metaph. c. 26.*

II. Requisita. Ut aliquid sit Totum requiruntur

1. Quædam pluralitas, vel ut aliqua contineantur: ex uno enim non potest fieri totum.

2. Partium in toto unio; h. e. debent illa plura ita contineri, ut sint unum.

1. Quid sit? R. Totum essentiale est, cujus partium una est ut potentia, altera ut actus, constituentium unam essentiam.

Physicum, cujus partes sunt realiter distinctæ; nempe, *Materia & Forma*.

2. Quotuplex? R. *Metaphysicum* seu *Logicum*, cujus partes sola ratione distinguuntur: ut, *Species, respectu Generis & Differentiæ*.

1. Quid sit? R. Totum Integrale est, quod continet plura constituentia ipsum realiter, non per modum actus & potentia, sed per modum continuitatis vel contiguitatis, & colligationis.

Similare, quod constat ex partibus ejusdem rationis, sive essentia: ut, *aqua*.

Disimilare, cujus partes essentia differunt: ut, *oculus*.

3. *Universale*, quod continet partes subjectivas sub se actu, vel aptitudine, de quibus prædicatur: ut, *Genus, respectu specierum*.

4. *Numerale*, estq; numerus comprehendens pluralitatem aliquorum numerorum: ut, *duodenarius dicit numerum Apostolorum*.

5. *Potentiale* seu *Potestativum*, quod constat ex multis potentiis, tanquam partibus, quas actu in se continet: ut, *anima*.

6. *Perfectionale*, quod attenditur secundum complementum perfectionis substantia: individualis: ut, *totus Deus, totus Angelus*.

I. Quid sit? R. Pars est portio totius, quæ una cum aliis sibi respondentibus est apta Totum constituere.

Essentiales, quarum altera sublata auferatur quidditativus rei conceptus. *Mendoza Phys. disp. 1. sect. 2.*

1. Quid sint? R. Partes Integrales sunt quarum una sublata tollitur compositi integritas, non tamen conceptus quidditativus. *Mendoza ibid.*

2. Quotuplex? R. *Similares*, quarum substantia sive essentia est eadem: ut, *off. 4. caro*.

Disimilares, quæ in partes essentia differentes plures sunt dividuæ: ut, *caput*.

1. Unum idemque diverso respectu potest esse pars & totum.

2. Totum est majus qualibet sua parte.

3. Pars prior est toto.

III. Theorematum.

PARS, de qua tria notanda:

II. Quotuplex? R. Partes sunt vel

Integrales: Ubi not.

CAP. XVII.

De Eodem & Diverso.

Relative live *formaliter*, quando importat relationem; & quid quid hoc modo dicitur *idem*, libet ipsi vel alteri dicitur *idem*; in quo maxime ab unitate distinguitur: unum enim est conceptus absolutus; *idem* vero respectivus.

I. Nomen. *Idem* sumitur vel

Negative live *fundamentaliter*, quando id dicitur *Idem*, quod non est ab aliquo diversum seu distinctum: & hoc modo fere nihil differt ab Uno; nisi quod Unum dicat negationem divisionis in se; *Idem* vero divisionis negationem à se, live ab eo cum quo eus *idem* esse dicitur.

II. Quid sit? R. IDEM consistit in negatione divisionis vel distinctionis à se, live ab eo cum quo *idem* esse dicitur. *Suarez disp. 7. sect. 3.* IDENTITAS est res una explicata uno aut pluribus conceptibus, *Mendosa disp. Metaph. 6. sect. 1.*

IDEM, de quo not.

III. Quotplex; R. Identitas est

1. vel

Per se, quæ vel

1. *Generica*, estq; illorum quæ conveniunt in uno communi genere. *Huc referuntur Identitas Analogica*, quæ quædam conveniunt in Analogia & similitudine.

2. *Specificæ*, quæ individua ejusdem Speciei conveniunt in eadem Specie.

3. *Numerica*, & tribuitur illis quæ unum sunt numero: ut, *Petrus juvenis*, & *Petrus senex*.

Per accidens. Identitas per accidens tot modis dicitur, quot Ens & Unum per accidens.

1. *Causalis*, quæ duo entia vel plura conveniunt respectu causæ efficientis, vel materiæ, vel formæ, vel finis.

2. *Effectiva*, quæ duo entia vel plura respectu alicujus effecti conveniunt.

3. *Subjectiva*, quæ duo accidentia *idem* dicuntur esse subiecto, quia in uno atque eodem subiecto sunt.

SIMILIA, quorum qualitas est una: ut, *homo & bula sunt similia ob fragilitatem*.

ÆQUALIA, quorum quantitas est una: ut, *gemelli contineantur sunt æquales in tempore vite*.

IV. Quot sunt modi distinctionis, tot possunt esse modi identitatis.

1. Quæ in uno tertio sunt eadem, inter se sunt eadem.

2. *Idem* manens *idem*, aptum natum est facere *idem*.

3. Simile non est *idem*.

V. Theorematum.

I. Quid sit? R. DIVERSUM est, quod est aliud quid, & opposito plane modo atque *Idem* dicitur.

DIVERSUM, de quo not.

II. Quotplex? R. Diversa sunt vel

Sine pugna, unde oritur Distinctio. *Cap. seqq.*

cum pugna, & sic diversitas inferat una OPPOSITUM.

ONEM, cap. XIX.

CAP.

Sequitur

C A P. XVIII.

De Distinctione.

I. Quid sit? R. DISTINCTIO est, unum conceptum non esse alium. *Mendoza Metaph. disp. 6. sect. 1. Vel, DISTINCTIO est negatio unius conceptus ab alio. ibid. sect. 4.*

I. Quid sit? R. DISTINCTIO REALIS est quæ existit à parte rei. *Mendoza ibid. sect. 2.*

2. Signa distinctionis realis suntq;

1. Quando duæ res sunt in diversis suppositis, & quando non uniantur.

2. Realis separabilitas.

3. Ratio causæ, quæ ab effectu suo realiter differt.

Positiva, estque inter res positivas & reales, quarum una non est alia. Hæc est proprie distinctio realis. *Suarez disp. 7. sect. 1.*

Negativa, estque inter ens & non ens, aut inter non entia omnino diversa. Hæc distinctio negativa per proportionem vel analogiam ad positivam intelligenda ac declaranda est. *Ibid.*

I. Quid sit? R. Distinctio Modalis est, quæ reperitur inter duos modos; vel inter modum & rem. *Mendoza l. d. Sive*, Distinctio Modalis est, quæ entia per modos, seu ipsi modi cum inter se, tum ab entibus distinguuntur. *Fonsæca lib. 3. cap. 6.*

2. Modus, estque revera aliquid extra intellectum, ita tamen se habet, ut intrinsicè rem aliquam singularem actu afficiat, determinet, ipsique affixus sit, ut per nullam potentiam esse possit, nisi actu eam afficiat. *Sic sessio & presentia Petri sunt modi, Petrus autem est res.*

I. Quid sit? R. DISTINCTIO RATIONIS est, quæ formaliter & actualiter non est in rebus, quæ sic distinctæ denominantur, prout in se existunt, sed solum prout substant conceptibus nostris, & ab eis denominationem aliquam accipiunt. *Suarez l. d.*

Rationis ratiocinantis, quæ non habet fundamentum in re, quia oritur solum ex negotiatione & operatione intellectus. *Suarez l. d.*

Rationis ratiocinatae, quæ habet fundamentum in re. Hæc distinctio fit per conceptus inadæquatos ejusdem rei. *Suarez ib.*

DE DISTINCTIONE duo not.

Realis seu secundum rem, ubi not.

Realis in specie sic dicta, quæ vel

3. Quotuplex R.

Modalis, de qua duo notanda

II. Quotuplex R.

Rationis, de qua not.

2. Quotuplex R.

CAP. XIX.

De Oppositione.

I. *Nomen.* Oppositio sumitur } 1. *Generaliter*, pro quacunque diversitate, vel repugnantia rerum seu extremorum: Et hoc modo idem est Oppositio quod diversitas & distinctio.
 2. *Proprie & magis stricte*, pro repugnantia inter certa & definita extrema, peculiari habitudine inter ea inventa.

II. *Quid sit?* R. OPPOSITIO est repugnantia aliquorum, non permittentium se simul & semel in uno subjecto respectu ejusdem.

Negativa, estque inter extremum positivum, & negativum; estque

Contradictoria, de qua not.

I. *Quid sit?* R. OPPOSITIO CONTRADICTIONARIA est inter ens & non ens, vel inter puram affirmationem & puram negationem: ut, *homo, non homo*.

2. *Quotuplex?* R. Contradictio est.

Explicata, quando expresse aliquid esse & non esse simul dicitur: ut, *sedere, non sedere*.

Implicita, quando alterum membrum per alterum evertitur: Dicitur Contradictio in adjecto: ut, *ferrum ligneum*.

Privativa, ubi not.

I. *Quid sit?* R. OPPOSITIO PRIVATIVA est inter habitum seu formam, & privationem: ut, *visus & cecitas*.

1. *Subiectum habile*, h. e. quod sit aptum ad recipiendum habitum.
2. *Determinatio partis*, h. e. ut privatio sit in ea parte, in qua per naturam inesse potest habitus.
3. *Determinatio certi temporis*, prout tempus à natura est statutum.

III. *Quotuplex?* R.

Positiva, estque inter extrema positiva; estque

Contraria. OPPOSITIO CONTRARIA est inter duos terminos absolutos, qui ita inter se distant, ut se mutuo expellant à communi subjecto, in quo successive possunt esse, nisi alterum in sit à natura: ut, *calor & frigus*.

Relativa. OPPOSITIO RELATIVA est inter relata opposita, quorum unum non est alterum: ut, *Pater & Filius*.

IV. *Theoremata.*

1. Inter contradictoria non datur medium.
2. A privatione totali ad habitum naturaliter non datur regressus.
3. Contraria non possunt esse simul in eodem subjecto, sc. in gradu excellenti.
4. Contraria sub eodem genere maxime distant.

C A P. XX.

De Univerſali & Singulari.

I. Nomen. Univerſale variis modis dicitur:

1. In cauſando, quod univerſaliter cauſat, eſtq; nihil aliud quā cauſa univerſalis, quæ plura producit effecta: ut, *Deus, Cæli*.
2. In repræſentando ſeu ſignificando, quod eſt vox, vel nomen, vel imago, vel ſpecies plura repræſentans.
3. In prædicando, quod poteſt de pluribus prædicari.
4. In eſſendo, quod aptum natum eſt pluribus ineſſe. *Hoc proprie ita dicitur, & eſt hujus loci.*

II. Quid ſit? R. UNIVERSALE eſt, cujus entitas diviſibilis eſt in plures entitates adæquate tales qualis eſt ipſa. Vel, UNIVERſALE dicitur, quod ſecundū unam aliquam rationem multis communicatur, ſeu in multis reperitur. *Suarez diſp. 5. ſect. 1.*

UNI-
VER-
SALE,
de quo
not.

III. Requiſita.
Ad Univerſale requi-
runtur

1. *Unitas*, h. e. omne univerſale eſt unum quid. Hæc autem unitas non competit objecto, quod univerſale dicitur, à parte rei, ſed per conceptum intellectus.
2. *Communitas*, ſive aptitudinalis multiplicitas, h. e. ut ſit in multis, ut & ipſum ſit multa, quia multiplicatum eſt ad numerum eorum quibus ineſt. Atque hoc univerſali competit à parte rei, citra mentis operationem.

IV. Quotuplex? R.

1. vel

Potentia, eſtque natura communis in ſingularibus radicata, quæ apta nata eſt per abſtractionem mentis univerſaliter & communiter formari. *Vocatur alias Univerſale in multis.*

Actu, eſtque natura communis jam abſtracta, & per mentem concepta ut univerſale quid. *Vocatur alias Univerſale poſt multa.*

2. vel

Simpliciter Univerſale, quod diſtincte & abſtracte concipitur.

Singularizatum, quod in ſingularibus exhibetur, & in certo individuo repræſentatur.

I. Quid ſit? R. SINGULARE ſeu INDIVIDUUM eſt, quod indiviſibile eſt in plura talia quale eſt ipſum. Vel, SINGULARE dicitur, quod ita eſt unum ens, ut ſecundum eam entis rationem quæ unū dicitur, non ſit communicabile multis ut inferioribus & ſibi ſubjectis, aut quæ in illa ratione multa ſint. *Suarez l. d.*

SINGU-
LARE,
de quo
not.

II. Theoremata.

1. Omne quod eſt, eo ipſo quia eſt, ſingulare eſt.
2. Principia individuationis ſubſtantiæ compositæ ſunt hæc materia, & hæc forma inter ſe unita: *Quia materia & forma in communi ſumptæ ſunt principia ſubſtantiæ compositæ in communi conſiderata.*
3. Subſtantiæ ſimplices, item accidentia, & modi rerum nulla habent principia individuationis: *Quia ſunt entitates ſimplices: Ergo carent principiis.*

CAP. XXI.

De Finito & Infinito.

his non habet **Quid sit? R. FINITUM** dicitur, quod certis terminis & limitibus ita est circumscriptum, ut in illis finiatur.

FINITUM,
de quo
duo not.

II. Quotplex?
R. Variis
modis di-
citur:

1. *Essentia*, quod habet fines essentia, ita ut aliquando non fuerit, vel aliquando possit non esse; ut, *omnis creatura habet restrictam & finitam essentiam, indeque & perfectionem certis limitibus inclusam, ut in multis deficiat.*

2. *Perfectio* ne. Ejus datur finitas } *Virtutum*; ut potentia, virium, sapientia. Sic in angelis potentia maxima quidem est, tamen finita.

3. *Operationum*, ubi agens deficit in operando, nec sua operatione omnia adsequi valet. Sic omnes creature finiuntur in determinatis operationibus.

4. *Duratione*, quod non est æternum, adeoque aliquando cœpit, indeque est vel in ævo, ut, *angeli*; vel in tempore, ut, *corpora naturalia initium & finem habentia.*

5. *Præsentia*, quod definitur, vel circumscribitur ad determinatum spatium, intra quod est, & non extra illud, atque sic naturaliter nec est in multis, nec in omnibus locis.

Sequitur

I. Quid sit? R. INFINITUM illud dicimus, quod in suo ambitu comprehendere non possumus. *Scaliger Exerc. 6. sect. 2. Vel, INFINITUM* proprie significat id quod caret limite, fine, ac termino. *Mendoza Phys. disp. 13. sect. 1.*

INFINITUM, de
quo not.

II. Quotplex?
Resp. Variis
modis dicitur:

1. *Duratione*, vel } *Ab omni parte*, tam à parte ante, quam à parte post; ut, *solus Deus.*

2. *Quantitate*, vel } *Ab altera parte tantum*, scilicet à parte post, non autem à parte ante, quia principium durationis habuit; ut, *angelus.*

3. *Virtute & vigore*, quod est vel } *Continua*, quæ quali in infinitum extendi potest; ut, *linea.*

4. *Discreta*, quæ semper augeri potest; ut, *numerus.*

5. *Simpliciter infinitum*; ut, *solius Dei perfectio & virtus.*

6. *Intensive*, sive in gradibus virtutum.

7. *Extensive*, in extensione, & multiplicatione rerum.

8. *Essentialiter*, in essentia est etiam finitum in attributis.

9. *Nihil finitum habet vim infinitam.*

III. Theorema.

1. *Finitum non est capax infiniti; sc. æstive & naturaliter.*

2. *Finiti ad infinitum nulla est proportio; sc. essentialis & univoca, bene tamen analogæ & subordinationis.*

C A P. XXII.

De Perfecto & Imperfecto.

I. Quid sit? R. PERFECTUM dicitur, extra quod non est ullam partem accipere, seu cui nihil deest. *Arist. lib. 4. Met. 6. 16. Vel, PERFECTUM est in quo nihil invenitur, per quod dicatur imperfectum. Averroes lib. 5. Met. const. 21.*

PERFE-
CTUM,
de quo
duo not.

II. Quomplex? R. Perfectio est

1. vel

Simpliciter, quæ in suo proprio & formali conceptu importat perfectionem absque omni imperfectione. *Vel, juxta Anselmum in Monolog. 6. 14.* Perfectio simpliciter dicitur illa, quæ in individuo entis n. elior est ipsa, quam non ipsa: id est, quæ in genere entis talem perfectionem dicit, ut nullam majorem vel æqualem excludat. *Swarez disp. 10. sect. 2.*

Secundum quid, seu in certo genere, quæ in proprio suo & formali conceptu perfectionem importat imperfectioni admittam.

2. vel

Transcendentalis, qua ens dicitur perfectum in sese, quatenus ipsi nihil deest in integritate essendi. *Sic infans est ens perfectum, quia perfectio modo habet essentiam humanam.*

Naturalis, qua rei nihil deest ad bona naturæ, hoc est, quod vires naturæ obtinet perfectas. *Sic homo robustus & sanus est perfectus naturaliter.*

Moralis, estque ipsa virtus moralis, & honesta ejus operatio, quando nempe perfecto modo se habet. *Sic homo, qui temperanter est foris, justus &c. dicitur perfectus.*

Quantitatis. Perfectum quantitatis est, cui nulla quantitatis debita particula deest.

3. vel

Virtutis. Perfectum virtutis est, quod recte & expedite suis fungitur operationibus.

Finis. Perfectum finis est, quod sine suo fruitur, eumque complete adsequitur.

4. vel

Partium, quæ dicit totalitatem partium sibi debitarum. *Sic Logica illa perfecta est, quæ non deficit in aliqua parte ad ipsam adinente.*

Graduum, quæ omnibus gradibus debita suæ perfectionis gaudet, abundatque quadam excellentia. *Sic Cicero dicitur perfectus orator.*

IMPERFE-
CTUM, de
quo duo not.

I. Quid sit? R. IMPERFECTUM est id, quod deficit à debita sibi perfectione.

II. Quomplex? R. Imperfectio est vel

Privativa, quæ est carentia perfectionis debita inesse: ut *Cæcitas, surditas, claudicatio.*

Negativa, quæ est carentia perfectionis, quæ per naturam inesse non debet in illo cui negatur. *Sic arbor dicitur imperfectior homine, quod non possit loqui, ut homo.*

Pars Specialis Metaphysicæ.

C A P. I.

De Substantia.

I. Etymologia. Substantia dicitur à substantando. In verbo autem *substantandi*, & in nomine *substantia* ab eo sumpro, duæ rationes seu proprietates indicantur: una est absoluta, scilicet essendi in se ac per se, quam propter ejus simplicitatem per negationem essendi in subiecto declaramus; alia est quasi respectiva, sustentandi accidentia. *Suarez disp. 33. sect. 1.*

I. Nomen.
Ubi not.

2. Homonymia.
Substantia sumitur

1. *Generaliter*, pro quovis ente.
2. *Pro essentia*, quo modo definitio indicat substantiam rei.
3. *Pro subiecto*, quo modo Aristoteles magnitudinem in Mathesi substantiam vocat.
4. *Prout opponitur accidenti predicamentali*: Hæc significatio est hujus loci.

II. Quid sit? R. SUBSTANTIA est ens per se subsistens. *Vel*, SUBSTANTIA est ens, quod revera proprium esse habet, nec est in alio tanquam in subiecto.

SUB-
STAN-
TIAM,
de qua
not.

I. Quid sit? R. Substantia completa dicitur, quæ est aut intelligitur per modum totius seu integræ substantiæ; quæ sola interdum quasi per anonomasiam substantiæ adpellari solet. *Suarez l. d.*

Completa, ubi not.

Completa in essendo, non tamen ultimo completa in subsistendo, cum dependenter subsistat in alio & ab alio unito: ut, *ignis in ferro ignito.*

I. vel

Suppositum, estque substantia singularis completa, & incommunicabilis, non sustentata ab vel in alio.

Completa in existendo, & dicitur *Persona* vel

estque substantia individua, intelligens, incommunicabilis, non sustentata in alio.

**2. Quo-
ruxplex?**
R.

2. vel

Corporea, ut, corpus.
Finita *Incorporea*, ut, angeli vel intelligentiæ.
In finita, ut, Deus.

Incompleta, & ita dicitur omnis illa, quæ pars est substantiæ, vel ad modum partis concipitur; quo modo materia & forma substantiæ sunt. *Suarez l. d.*

**III. Quo-
plex?** R.

ENS dividitur in

ACCIDENS. cap. seqq.

CAP. II.

De Accidentibus Primariis.

I. Quid sit? R. ACCIDENS est, quod est in alio tanquam in subjecto.

I. Quid sit? R. QUANTITAS est accidens per se extensum.

Quantitas
Ubi not.

Continua, cujus partes termino communi copulantur; ut, linea superficies, corpus.

Discreta, cujus partes nullo termino communi copulantur; ut, numerus.

I. Quid sit? R. QUALITAS est accidens absolutum à quantitate distinctum. *Mendoza.*

Absolutum, ut

Qualitas;
Ubi not.

1. *Habitus vel Dispositio*, estque qualitas acquisita vel infusa, qua subjectum redditur promptum ad operandum, difficulter vel facile mobilis.

2. *Potentia Naturalis vel Impotentia*, estque qualitas à natura insita, qua subjectum redditur potens vel impotens ad aliquid faciendum, aut resistendum, aut suscipiendum.

3. *Patibilis qualitas vel Passio*, estque qualitas unico sensu perceptibilis, vel appetitus affectio difficulter aut facile mobilis.

4. *Figura vel Forma*, estque qualitas quantitatem determinatam consequens.

Species, ut

Primarium, vel

II. Quomodo sit? R.

Respectivum, ut Relatio, de qua not.

I. Quid sit? R. RELATIO est accidens, cujus totum esse est ad aliud esse, seu ad aliud se habere, seu ad aliud respicere.

Suarez, disp. 47. sect. 5.

Secundum dici, estque res quæ concipitur & explicatur per modum respectus, cum in re ipsa verum respectum non habet. *Suar. l. d.*

1. vel

Secundum esse, quæ revera habet proprium esse, cum habitudine ad aliud. *Ibid.*

Predicamentalis, cujus totum esse est ad aliud accidentaliter adveniens immediato fundamento. *Mend. Met. di. 15. §8.*

Quomodo sit? R.

2. vel

Transcendentalis, cujus esse est ad aliud aliquo modo essentialiter adveniens immediato fundamento, ei cujus est ens. *ib.*

Secundarium, cap. seqq.

PARTE GENERALIS CAP. III.

De Accidentibus Secundariis.

Secund. Accid. resulant ex adjuncto Substantie accidentis, vel

Absolute, vel ex

Relato, ut,

Qualitate,
ut,

Actio, de
qua not.

Passio, de
qua not.

Quantitate,
ut,

Ubi, de
quo not.

Sinus, de
quo not.

Habitus,
ubi not

1. *Quid sit?* R. Actio est forma, qua principium activum primo in actum reducit. *Suarez disp. 48. sect. 5. Vel, Actio est ratio formalis, per quam causa activa reducit in actum & denominatur agens. Mendoza Metaph. disp. 16.*

2. *Quotuplex?*
Resp.

Inmanens, quæ manet in agente, nullamque evidentem mutationem extrinsecus infert; ut, *intellectio*.

Transiens, quæ ab agente exit, & in patiente tanquam in subiecto recipitur; ut, *calefactio*.

1. *Quid sit?* R. Passio est ratio formalis & actus secundus, à quo causa subiectiva est & denominatur patiens. *Mendoza ibid.*

2. *Quotuplex?*
Resp.

Perfectiva, per quam patiens perficitur; ut, *discere sentire, videre*.

Corruptiva, per quam patiens corrumpitur; ut, *combustio, & quævis rei destructio, consumptio, & absumptio*.

Quando. Quando est id, quod ex adjacentia temporis relinquatur. *Thom. in opusc. 48.*

1. *Quid sit?* R. Ubi est præsentia rei in loco. *Du Tieu tr. 1. p. 3. c. 2. a. 6.*

2. *Quotuplex?*
Resp.

Circumscriptivum, secundum quod aliquid dicitur esse totum in toto spatio, & pars ejus in parte spatii quod occupat.

Definitivum, secundum quod aliquid est totum in toto spatio, & totum in qualibet parte spatii.

1. *Quid sit?* R. *Situs* significat dispositionem partium in ordine ad locum. *Suarez disp. 52. sect. 1.*

2. *Quotuplex?*
Resp.

Naturalis, qui est à natura, & ex positione partium naturalium; ut, *in homine caput superius*.

Voluntarius & Fortuitus, qui oritur à libera voluntate, & fortuita positione; ut *sessio, cubatio*.

1. *Quid sit?* R. *Habitus* est corporis, & eorum quæ circa corpus sunt, adjacentia. *Gilbertus.*

2. *Quotuplex?*
Resp.

Naturalis, ut in homine habere capillos in capite.

Artificialis, vel *Ornamenti*, ut annularum esse.

Indumenti, qui vel *Domestici*, ut tunicatum esse, calceatum esse.

Militaris, ut, hastatum esse.

PRÆCEPTA
Doctrinæ Sphæricæ

Ex

Probatis Autoribus collecta, & adjuvanda memoria causa *Tabulis* Synopticis inclusa,

A

M. IOANNE STIERIO.

Editio Quinta.

LONDINI,

Ex Officina Rogeri Danielis. MDCLIX.

Illustribus ac Generosis Dominis,

Dn. Heinricho Secundo,

Dn. Heinricho Nono,

Dn. Heinricho Decimo,

Fratribus Germanis,

**Heroicæ profapiæ Ruthenicæ junioribus, Domi-
nis à Plawen, Dominis in Graik, Cranichfeldt, Geraw,
Schlaik, & Löwenstein, &c.**

Dominis suis clementissimis,

Has Tabulas Astronomicas

Humillime

Offert ac Dedicat

M. JOANNES STIER.

Præcepta Doctrinæ Sphæricæ.

Proœmium.

I. *Nomen*, circa quod observ.

1. *Ἑτυμολογία*. Vocabulum *Astronomiæ* deductum est à voce *ἀστρον*, h. e. Sidus, & *νόμος*, h. e. Lex: *Astronomia* igitur juxta nominis rationem sive *Etymologiam* nihil aliud significare videtur, quam astrorum rationem sive legem; ita ut *Astronomia* idem sit, quod siderum scientia: Differit enim de siderum motibus, motuumque certis & perpetuis vicibus ac legibus.
2. *Quomodo Astronomia & Astrologia differant*: R. *Astronomia* vocatur etiam à veteribus *Astrologia*; quæ tamen juxta recentiores ab *Astronomia* differt in eo, quod *Astronomia* motus cœlestes, motuumque leges & certas vicissitudines, *Astrologia* vero vires & effectiones eorundem, quas in elementarem regionem exerunt, observet: *Id est*, *Astrologia* nihil aliud significat, quam artem divinatricem, quæ ex stellarum vario positu de rebus futuris prædictiones instituit. Vulgo *Judiciaria* adpellari solet.

II. *Quid sit?* R. *ASTRONOMIA* est scientia, quæ motus corporum cœlestium scrutatur & explicat.

I. *Quid sit?* R. *DOCTRINA SPHÆRICA* est, quæ primi mobilis motum, ejusque adparentias & affectiones adjumento *Sphæræ* materialis explicat.

1. De *Objecto* Doctrinæ Sphæricæ. Vide pag. 2. & seqq.

2. De *Hypothesibus*, quæ nihil aliud sunt quam Astronomorum adsumta, quibus adparentiæ sive phænomena demonstrantur & salvantur. Tales Hypotheses sunt *Circulæ*. Vide p. 6. & seqq.

2. *Divisio*. Doctrina Sphærica dividitur in tres Tractatus:

3. De *Phænomenis* sive adparentiis, quæ nihil aliud sunt quam propriæ affectiones primi mobilis, ut sunt ea omnia, quæ in cœlestibus fieri videmus. Vide pag. 11. & seqq.

DOCTRINA SPHÆRICA, de qua not.

III. *Partes*, sunt quæduz:

THEORICA, seu THEORIA PLANETARUM, quæ secundorum mobilium motum, & proprias affectiones eundem consequentes pertractat.

Tractatus I. Doctrinae Sphaericae.

De Objecto Doctrinae Sphaericae.

CAP. I.

De Sphaera materiali.

I. Quid sit? R. SPHERA est instrumentum quoddam rotundum, in quo varii circuli armillave continentur, quibus cœlorum motus, & totius mundi situs commodissime explicantur. *Vel, SPHERA, Latine GLOBUS, est solidum quoddam una superficie contentum, in cuius medio punctum est, à quo omnes lineæ ductæ ad circumferentiam sunt æquales.*

Propinquum,
estque
SPHÆRA
MATERI-
ALIS, de
qua not.

II. Partes,
suntque

1. *Centrum Sphærae, estque punctum illud medium in Sphæra, à quo omnes lineæ ductæ ad circumferentiam sunt æquales.*

2. *Axis Sphærae, estque linea recta transiens per centrum sphærae, applicans extremitates suas ad circumferentiam ex utraque parte, circa quam sphæra volvitur. In circulo dicitur Diameter: Nam omnis Axis est Diameter, sed non omnis Diameter est Axis, cum non circa quamvis Diameter circumvolvatur Sphæra.*

1. *Quid sint?* R. POLI sunt duæ extremitates, seu duo puncta axem terminantia, super quibus sphæra volvitur; Latine vertex & cardines cœli dicuntur.

Septentrionalis, qui à nobis perpetuo supra Horizontem elevatus conspicitur, & ab Arcto sive urse constellatione illi propinqua Arcticus adpellatur. Hæc polum in cœlo monstrat stella polaris, quæ est in extremitate Caudæ urse minoris, 3 fere grad. à poliis distans.

Meridionalis, qui semper nobis occultatur, & Arctico oppositus est, ideoque dicitur Antarticus.

Recta, estque talis positio sphærae, in qua uterque polus incumbit Horizonti. Dicitur Recta, quia Horizon intersectat Equatorem, & intersectatur ab eodem, ad angulos rectos.

Obliqua, estque talis positio sphærae, in qua alter polorum supra Horizontem elevatur, & alter infra Horizontem deprimitur. Dicitur Obliqua, quia Horizon & Equator sua mutua intersectione angulos obliquos & inæquales constituunt.

Parallela, estque talis positio sphærae, in qua Horizon & Equator ita uniuntur, ut videantur unus circulus. Dicitur Parallela, quia circuli, qui Equatori sunt paralleli, etiam Horizonti sunt paralleli.

III. Quomodo
plex sit?
Resp.
Sphæra
est vel

Doctrina Sphaerica OBJECTUM est duplex:

Remotum, sed tamen principale, estque SPHÆRA COELESTIS sive COELUM. Vide cap seq.

CAP. II.

De Sphæris Cælestibus.

I. Quid sint? R. SPHÆRÆ COELESTES dicuntur certa cœli spacia, in quibus stellæ & sidera moventur. Vel, Sphæra COELESTIS, sive ORBIS, est corpus sphæricum duabus superficiebus constans, convexa & concava, ad cujus motum movetur stella, veluti clavus rotæ infixus ad ejus motum circumrotatur. Licet in cælo dari tales orbes revera concedendum minime videatur: Eos tamen propter faciliorem motuum cælestium explanationem & cognitionem tradere expedit.

I. SPHÆRÆ, de quib. not.

II. Quos sint? R. Ex hypothesi Astronomica ponuntur decem,

1. Sphæra Lune.
2. Sphæra Mercurii.
3. Sphæra Veneris.
4. Sphæra Solis.
5. Sphæra Martis.
6. Sphæra Jovis.
7. Sphæra Saturni.
8. Sphæra Octava, sive Firmamentum, in quo sunt stellæ fixæ innumera. Hoc cursum suum peragit 49000 annorum spacio; quod temporis spacium est annus Platonius, quia Plato credidisse dicitur, post elapsos tot annos, omnia ad pristinum statum esse reversura. Dicitur hæc Sphæra firmamentum, quia stellas fixas continet; vel quia firmat & vallo qf. munis reliquas Sphæras.
9. Cælum crystallinum sive æquum, in quo nullæ fulgent stellæ, sed admodum translucidum est, & aquarum refert similitudinem.
10. Primum mobile, sive ultimum cælum, reliquas Sphæras omnes ambiens.

Primus, quo primum mobile ab ortu in occasum, æquali perpetuo celeritate, spacio 4. horarum circumvolvitur, secumque rapit reliquos orbes inferiores. Hic motus competit primo mobili per se, reliquis vero Sphæris per accidens, & est regula & mensura communis omnium aliorum motuum.

III. Motus, est duplex:

Secundus, quo firmamentum & reliqui orbes septem Planetarum per se moventur velocitate inæquali ab occasu in ortum, & re-
lucantur primo motui. Omnes igitur Sphæra, excepto primo mobili, (quod eansum primo motu movetur) duplici motu moventur; uno alieno, quo ab ortu in occasum rapti primi mobilis circumferuntur, & hic est motus primus; altero proprio, quo per se ab occasu in ortum moventur, & hic est motus secundus.

II. STELLÆ. Vide cap. seqq. III. & IV.

CAP. III.

De Stellis Errantibus.

I. *Nomen.* Dicuntur hæ stellæ *errantes*, item Planetæ, à *πλανήτης* erro, non quod incerto motu vagentur, sed quia magna motus varietate incedunt, neque inter sese eandem semper habent distantiam, neque cum stellis fixis eundem servant ordinem.

II. *Quid sint?* R. STELLÆ ERRANTES sive PLANETÆ sunt quin inferioribus partibus moventur, & diversum situm, diversamque distantiam tum ad se invicem, tum ad stellas fixas habent.

1. SATURNUS ♄, Planetarum tardissimus, qui cursum suum triginta fere annis absolvit, & major est terra nonagies semel.
2. JUPITER ♃, qui annis duodecim ad idem punctum, à quo digressus est, revertitur, & terram superat magnitudine nonagies quinquies & fere semisse.
3. MARS ♂, qui annis duobus cursum suum conficit, & major est terra semel cum una tertia.
4. SOL ☉, medium locum inter Planetas occupans, qui diebus 365 & 6 horis, nimirum annuo spacio, cursum suum absolvit, & major est terra centies sexagies sexies.
5. VENUS ♀, quæ periodum suum finit annuo fere spacio, & traditur minor esse terra tricies septies, & paulo amplius. *Dicitur alias Phosphorus, quando Solem antecedit, & Hesperus, quando Solem sequitur.* Hic Planera à Sole, ante vel retro, nunquam digreditur plus 25. grad.
6. MERCURIUS ☿, qui uno anno iter suum periodicum conficit, Soli semper vicinus, & nec ab eo ultra 5. grad. recedit. Minor est terra vicies millies nongenties quinquagies bis.
7. LUNA ☾, quæ cursum suum absolvit menstruo spacio, nimirum 27. diebus & horis propemodum octo, & est minor terra tricies novies, & paulo plus. De hoc Planetarum ordine not. *Versus.*

Post SIM SYM sequitur, proxima LVNA subest.

III. *Quot sint?* R. Septem.

ERRANTES
sive PLANETÆ,
de quibus
not.

STELLÆ sunt vel

IV. *Quomodo differant à Stellis fixis?* R.

1. *Scintillatione.* Planetæ non scintillant, quia sunt prope: Stellæ vero fixæ scintillare videntur.
2. *Situs mutatione.* Planetæ situm suum tum inter se, tum ad stellas fixas perpetuo mutant: Stellæ vero fixæ perpetuo eandem distantiam retinent.

FIXÆ, de quibus vide cap. seq. IV.

CAP. IV.

De Stellis fixis.

I. *Nomen.* Dicuntur hæ Stellæ fixæ, non quod immobiles consistant, sed quod unam eandemque distantiam à se invicem retineant, & tardissime ab occasu in ortum progrediantur.

II. *Quid sint?* R. STELLÆ fixæ sunt, quæ in cœli parte superiori moventur, & eundem à se invicem situm, eandemque à terra perpetuo retinent distantiam.

III. *Quot sint?* R. Etiam Stellæ fixæ sunt innumerabiles, notabiliiores tamen, siue jam pridem observatæ, numerantur 1022. quæ, exceptis 9 obscuris, & 5. nebulosis, in sex ordines distinguuntur, & ad certos asterismos siue figuras revocantur.

Prima, quæ 1075. majores sunt terrâ; suntque 15. In borea 3. In Zodiaco 5. In austro 7. e.g. oculus Tauri, cor Leonis, spica Virginis, Sirius in ore canis majoris.

Secunda, quæ terram quantitate excedunt 90^a. suntque 45. In borea 18. In Zodiaco 9. In austro 18. e.g. cauda Cygni, Orionis media cing. cor Scorpii.

Tertia, quæ terram magnitudine superant 72^a; suntque 205. In borea 18. In Zodiaco 64. In austro 60. e.g. Stella polaris in extremitate caudæ Ursæ minoris.

Quarta, quæ terram quantitate superant 56^a, suntque 477. In borea 177. In Zodiaco 133. In austro 167. e.g. Acellus in Cancro, cuspis Sagittæ, Equuleus.

Quinta, quæ terram quantitate superant 56^a, suntque 217. In borea 58. In Zodiaco 105. In austro 54. e.g. Pleiadum borealis, genu dextrum Andromedæ.

Sexta, quæ terram magnitudine excedunt 18^a, suntque 49. In borea 13. In Zodiaco 27. In austro 9. e.g. in ulna dextra Orionis.

I. *Magnitudine:*
Sunt enim Magnitudinis

IV. *Quomodo in se differant?* R.

1. *Quid sint?* R. ASTERISMUS siue CONSTELLATIO est multitudo quædam stellarum, formam alicujus animalis, aut alterius cujusvis rei effigiem suo situ ac ordine referentium.

2. *Asterismis, de quibus not.*

2. *Quot sint?*
R. 48.
vet.

1. *Ad Boreæ partes ter septem sidera cernes.*

Est minor Ursa, Draco, Cepheus, & Cassiopeia, Andromedæ, Perseus, Auriga, Trigonus, & Ursa Major, Pegasides, & Equi præfectio, Delphinus, Inde volans Vultur, Telum, Lyra fulgida, Cygaus, Hercules, Anguitenens, Serpensque, Corona, Bootes.

2. *Signifer inde subit, his sex qui sidera complect.*

Sunt Aries, Taurus, Gemini, Cancer, Leo, Virgo, Libraque, Scorpius, Arcitenens, Caper, Amphora, Pisces.

3. *Post ter quinque tibi signa hæc vertuntur ad Austrum.*

Cetus & Eridanus, Lepus, & nimbosus Orion, Sirius, & Procyon, Argo, Ratis, Hydra, Craterque, Corvus, Centaurus, Lupus, Ara, Corollaque, Piscis.

Tractatus II. Doctrinæ Sphæricæ.

De Circulis.

CAP. I.

De Circulis in genere.

De CIRCULIS in genere quatuor not.

I. *Quid sint?* R. CIRCULUS est figura seu superficies rotunda intra circumferentiam contenta, à cujus centro ad circumferentiam omnes lineæ ductæ sunt æquales. *Vel*, CIRCULUS est superficies plana ac rotunda, à cujus centro omnes ductæ lineæ æquantur.

II. *Quot sint?* R. Et si in cœlo circuli describuntur fere infiniti; in Sphæra materiali tamen tantum sunt decem:

1. HORIZON. Cap. 2.
2. MERIDIANUS. Cap. 3.
3. ÆQUATOR. Cap. 4.
4. ZODIACUS. Cap. 5.
5. COLURUS ÆQUINOCTIORUM. Cap. 6.
6. COLURUS SOLSTITIORUM. Ibid.
7. TROPICUS CANCRI. Cap. 7.
8. TROPICUS CAPRICORNI. Ibid.
9. POLARIS ARCTICUS. Cap. 8.
10. POLARIS ANTARCTICUS. Ibid.

III. *Partes.* Quilibet circulus dividitur in 360 partes æquales, quas gradus vocant; & quilibet gradus rursus dividitur in 60 particulas alias, quæ scrupuli primi seu minuta dicuntur, & horum quodlibet rursus in 60 secunda, atque ita procedendo per sexagenariam proportionem usque ad decima. Cuilibet autem gradui circuli in Sphæra magis, in terra respondent 15 milliaria Germanica.

IV. <i>Quotuplices sint?</i> R. Circuli ratione	1. <i>Quantitatis,</i> sunt vel 2. <i>Sims,</i> sunt vel 3. <i>Motus,</i> sunt vel	<i>Majores</i>, qui idem centrū cū Sphæra obtinent. ipsamque Sphæram in duo hemisphæria equalia, seu in duas partes equalles dividunt: ut, <i>Horizon, Meridianus, Æquator, Zodiacus, & duo Coluri</i> <i>Minores</i>, qui diversum centrum à Sphæra centro possident, Sphæramque in duo segmenta inæqualia partiuntur: ut, <i>duo Tropici, & duo Polares.</i> <i>Recti</i>, qui angulos rectos cum Æquatore conformant: ut, <i>duo Coluri, Meridianus, & Horizon rectus.</i> <i>Obliqui</i>, qui cum Æquatore angulos obliquos constituunt: ut, <i>Zodiacus, & Horizon obliquus.</i> <i>Paralleli</i>, qui sibi invicem æquidistant, & eosdem cum Sphæra polos habent: ut, <i>duo Tropici, duo Polares, & Æquator.</i> <i>Mobiles seu Intrinseci</i>, qui Sphæra materiali inscripti cum ipsa convertuntur: ut, <i>Æquator, Zodiacus, duo Coluri, duo Tropici, & duo Polares.</i> A nonnullis hi circuli dicuntur <i>immutabiles</i>, quia ubivis locorum sunt & manent iidem. Sed sic confundiatur imago sive representatio rei, cum re ipsa quæ notatur. <i>Immobiles seu Extrinseci</i>, qui in conversione Sphæra manent immoti: ut, <i>Horizon, & Meridianus.</i> A quibusdam hi circuli dicuntur <i>mutabiles</i>, quia pro ratione loci, situs, ac longitudinis mutantur.

CAP. II.

De Horizonte.

I. *Nomen.* Horizon dicitur *ὅριζών* à finiēdo, quia conspectam mundi partem ab altera latente determinat. Latini dicitur *Finitor*: item *Circulus hemisphærii*.

II. *Quid sit?* R. HORIZON est circulus major immobilis à puncto verticali æquidistans, & dirimens hemisphærium visum à non viso.

III. Poli Horizontis, suntque duo:

Punctum verticale, quod directe supra loci verticem est constitutum. Arabes vocant *Zenith*. Cum igitur cuique loco sit suum Zenith, sequitur cuique loco esse etiam proprium Horizontem à puncto illo verticali undique æqualiter distantem.

Punctum pedale quod puncto verticali à diametro est oppositum. Arabes vocant *Nadir*.

Rationalis, qui dividit totum Cœlum in duo hemisphæria æqualia, segregatque partem visam à non visa, cujus Poli sunt vertex capitis seu Zenith & punctum pedale seu Nadir, Centrum vero idem quod centrum terræ. Dicitur rationalis, quia tantum ratione seu mente percipitur.

Sensibilis, estque illud spaciū in superficie terræ marisve, quod acies oculorum circumducta circumspicere potest, sublati omnibus impedimentis. Hujus semidiameter à Macrobio statuitur 180. stadiorum. b. e. ferme 4. milliariū Germ. Ejus ambitus sive circumferentia 23. $\frac{1}{2}$ miliaria.

Rectus, cujus plano uterque polus incumbit: *Sen*, qui cum Equatore constituit angulos rectos, habetque locum in Sphæra recta. *Obliquus*, supra quem alter polorum elevatur, & alter infra eum deprimitur: *Vel*, qui cum Equatore angulos obliquos constituit, habetque locum in Sphæra obliqua.

Parallelus, qui Equatoris plano unitur, habetque locum in Sphæra parallela.

1. Dividit cœlum in duo hemisphæria æqualia, superum seu visum alteram; alterum vero inferum seu occultum.

2. Desinit ortus & occasus stellarum, ostenditque, quæ stellæ semper adpareant, & quæ perpetuo lateant.

3. Distinguit Sphæram in rectam, obliquam, & parallelam.

4. Determinat quantitatem cujuslibet diei & noctis.

5. Determinat poli elevationem & Equatoris, atque hoc modo etiam latitudinem loci, quæ elevationi poli perpetuo est æqualis. *Elevatio poli autem nihil aliud est, quam arcus Meridiani inter Horizontem & polum mundi adparentem interceptus.*

6. Ostendit crepusculum matutinum & vespertinum: quando enim Sol movetur per 18. gradus proximos Horizonti, antequam oritur, sit crepusculum matutinum sive diluculum; quando movetur per 18. gradus proximos Horizonti, postquam occidit, est crepusculum vespertinum.

De HORIZONTE quinque not.

IV. Quotuplex sit & R. Horizon consideratur vel ratione

1. *Nostri*, estque vel

2. *Sphæricus*, estque vel

V. *Vsus* seu *Officia*. Horizon

CAP. III.

De Meridiano.

I. *Nomen.* Dicitur hic circulus *monachus* quasi *monachus*. Latinis *Meridianus* à meridie, quia sol motu primo ad hunc circulum perveniens efficit meridiem.

II. *Quid sit?* R. *MERIDIANUS* est circulus major immobilis, per polos mundi, & cuiusque loci verticem transiens, ad quem Sol motu primo delatus supra terram, meridiem, infra vero, mediam noctem efficit.

III. *Quot sunt?* R. Tot sunt Meridiani, quot numerari possunt puncta verticalia: quoniam vero huiusmodi puncta esse possunt infinita, igitur Geographi 180 constituerunt; ita ut mutans locum versus ortum & occasum, quoties 75 millaria confecerit, habebit alium Meridianum. Si vero à Meridie versus septentrionem vel contra progressus fuerit, semper unus idemque erit Meridianus.

De MERIDIANO quatuor not.

IV. *Usus* seu *Officia. Meridianus*

1. Dividit cœlum in duas medietates, scilicet *orientalem* & *occidentalem*.

2. Est limes hve meta meridiei, & medię noctis.

3. Diem & noctem in spacia æqualia distinguit: *Diem in tempus antemeridianum & pomeridianum; Noctem in horas mediam noctem antecedentes, & eas sequentes.*

3. Ostendit solis & omnium stellarum maximam altitudinem, quæ altitudo meridiana dicitur: *nisi poli elevationem. Altitudo stelle maxima est, cum existit sub Meridiano.*

5. In Meridiano numerantur distantie stellarum ab æquatore.

6. Monstrat initium diei naturalis, quod Astronomi sumunt à Meridiano.

Verf. Græci mane diem capiebant Salis ab ortu, Vespere Iudei: Scrutantes sidera cœli, cum Sol in medio splendet miridissimus orbe. Christicola incipiunt medio sub tempore noctis.

CAP. IV.

De Æquatore.

I. *Nomen.* Dicitur hic circulus

1. *Æquator*, quia est motuum cœlestium communis norma & regula.

2. *Æquinoctialis*, nam sol motu secundo ad hunc circulum perveniens, diem nocti, & noctem diei adæquat in universa terra.

4. *Cingulum primi motus*, quia primum mobile cingit.

4. *Tonitruus*, quasi æquidialis.

II. *Quid sit?* R. *ÆQUATOR* est circulus major mobilis, qui ex mundi polis est descriptus, æqualiterque ab utroque polo mundi secundum omnes sui partes distat.

De ÆQUATORE tria not.

III. *Usus* seu *Officia. Æquator*

1. Dividit cœlum in partem septentrionalem & meridionalem.

2. Est mensura temporis. *Quoties enim 15 gradus Æquatoris supra Horizontem ascendunt, toties hora una est absoluta; Sicque 14 horis totus Æquator cum omnibus suis partibus circumvolvitur.*

3. Ostendit puncta æquinoctialia, in quibus sol existens efficit æquinoctium, quod fit quando Æquator Eclipticam intersectat.

4. Ostendit declinationes graduum Eclipticæ & stellarum. *Declinatio est distantia gradus Eclipticæ vel Stelle ab Æquatore versus alterutrum polum mundi. Vel, est arcus Meridiani inter stellam vel gradum Eclipticæ, & inter Æquatorem interceptum.*

CAP.

CAP. IV

De Zodiaco.

I. *Nomen*. Zodiacus dicitur vel

1. *Ans rōi zōi*, à vita, quia sub Zodiaco Sol & reliqui Planetæ, qui dicuntur vitæ auctores, moventur.

2. *Ans rōi zōiōn*, h. e. animalium figuris in eo depictis.

II. *Quid sit* ? R. ZODIACUS est circulus major mobilis, latus, & obliquus, qui secat Æquatorem, ab eodemque vicissim secatur in duas medietates, & sub quo perpetuo versantur Planetæ.

1. *Nomina*. Aries ♈, Taurus ♉, Gemini ♊, Cancer ♋, Leo ♌, Virgo ♍, Libra ♎, Scorpius ♏, Sagittarius ♐, Capricornus ♑, Aquarius ♒, Pisces ♓.

2. *Partes*. Quodlibet signum dividitur in 30 partes, quas à quotidiano Solis incesu gradus vocant.

Longitudinem,
in 12 signa,
de quib. not.

Septentrionalia, quæ ab Æquatore in septentrionem declinant: ut, ♈ ♊ ♌ ♎.

1. vel *Meridionalia*, quæ ab Æquatore in meridiem declinant: ut, ♋ ♍ ♏ ♐.

Ascendentia, in quibus Sol ex septentrionem austro in ascendit: ut, ♋ ♍ ♏ ♐.

2. vel *Descendentia*, in quibus Sol ex septentrione in austrum descendit: ut, ♌ ♎ ♊ ♈.

Vernalia, ut sunt ♋ ♍ ♏.

Aestivalia, ut sunt ♌ ♎ ♊.

3. vel *Autumnalia*, ut sunt ♋ ♍ ♏.

Hyemalia, ut sunt ♌ ♎ ♊.

III. *Diviso* Zodiacus dividitur vel secundum

3. *Quotuplicia* sunt R.

Latitudinem,
in tres circulos parallelos, quorum

Duo exteriores, intra quos Planetæ progrediuntur. Horum latitudo juxta recentiores est 16 grad. nam quilibet eorum ab Ecliptica distat 8 grad.

Unus interior, scilicet *Linea Ecliptica*, quæ est circulus per medium Zodiaci ductus, sub quo Sol perpetuo incedit.

1. Sicut Æquator primi motus, ita Zodiacus secundorum mobilium est mensura.

2. Zodiacus sua obliquitate efficit gratas temporis vices; item, incrementa & decrementa dierum & noctium.

3. Sub Ecliptica fiunt Eclipses: Unde etiam Ecliptica nomen habet.

4. Ab Ecliptica numerantur stellarum Latitudines, quemadmodum ab Æquatore Declinationes. *Latitudo Stelle* est distantia ejus ab Ecliptica: Vel, *Latitudo Stelle* est arcus circuli maximi, qui per polos Zodiaci & per centrum Stelle incedit, interceptus inter Eclipticam, & verum locum Stelle.

5. Ecliptica ostendit in quo signo & gradu signi stella aut planeta existat.

IV. *Vsus* seu *Officia*.

CAP. VI.

De Coluris.

I. *Nomen.* Coluri dicuntur $\alpha\pi\alpha\lambda\alpha\upsilon\sigma\tau\alpha$, quod imperfectum significat, quia nunquam in Sphæra obliqua integri supra Horizontem conspiciuntur.

II. *Quid sint?* R. COLURI sunt circuli majores mobiles, qui per polos mundi & puncta cardinalia dicuntur, sese mutuo ad angulos rectos in ipsis polis interfecantes.

Æquinoctialia, de quibus not.

1. *Quid sint?* R. Puncta Æquinoctialia sunt in quibus Ecliptica & Æquator se mutuo interfecant. Hæc puncta cum Sol motu secundo adtingit, sunt æquinoctia: id est, dies noctibus æquantur; quod bis fit in anno.

Principium V, quod cum Sol adtingit, fit æquinoctium vernum, circa diem $\frac{11}{22}$ Martii.

2. *Quot sint?* R. duo: *Principium α* , quod cum Sol adtingit, fit æquinoctium autumnale, circa diem $\frac{13}{23}$ Septembris.

III. Quatuor Puncta cardinalia, quæ sunt vel

Solstitia, de quibus not.

1. *Quid sint?* R. Puncta Solstitialia sunt in quibus Sol est remotissimus ab Æquatore, & alterutri polo maxime vicinus. Hæc puncta cum Sol motu secundo adtingit, sunt solstitia: id est, cum Sol per aliquot dies in eisdem fere Horizontis partibus oriatur & occidat, videtur quasi stare; quod bis fit in anno.

Principium δ , in quo sol est altissimus, & paulatim à nobis recedens longissimos efficit dies, & brevissimas noctes. Hoc solstitium dicitur Æstivum circa diem $\frac{12}{22}$ Junii.

2. *Quot sint?* R. duo: *Principium γ* , in quo Sol imam Zodiaci partem relinquens, nobis adpropinquare incipit, & brevissimos dies efficit, & longissimas noctes. Hoc solstitium dicitur Hybernium, circa diem $\frac{14}{22}$ Decembris.

De COLURIS quinque not.

IV. *Quot sint COLURI?* R. duo:

COLVRUS ÆQUINOCTIORUM est, qui per polos mundi ductus transit per puncta æquinoctialia.

COLVRUS SOLSTITIORUM est, qui per polos mundi & Zodiaci ductus transit per puncta Solstitialia.

1. Coluri ostendunt quatuor puncta cardinalia Zodiaci, in quibus ex mora Solis maximæ temporis mutationes fieri solent.

2. Coluri dividunt Æquatorem & Zodiacum in 4. partes æquales, quibus 4. anni tempora, *ver æstas, autumnus, & hyems* respondent.

3. Colurus Solstitiorum maximas Solis declinationes meritur, & continet polos Zodiaci, quorum distantiam à polis mundi ostendit. Duo arcus Coluri Solstitiorum, qui inter puncta Solstitialia & Æquatorem interjiciuntur, appellantur maxime Solis declinationes, quæ æquales sunt inter se.

V. *Quot seu Officia.*

CAP. VII.

De Tropici.

De TROPICIS quatuor not.

I. Nomen. Hi circuli vocantur

1. Tropici, *Sen* nō *regem* à vertendo, quia Sol ad puncta solstitialia, per quæ Tropici describuntur, perveniens, maximam habet declinationem ab æquatore, ad quem iterum se convertit.

2. Solstitiales, vel Circuli solstiorum, quia propter Eclipticæ insensibilem declinationis mutationem, Sol eo loco aliquot dies quasi stare videtur.

II. Quid sint? R. TROPICI sunt circuli minores mobiles ab Æquatore æque distantes, & Eclipticam utrinque adtingentes.

TROPICUS CANCRI, qui Eclipticam in principio $\mathcal{S}$ adtingit: *Seu*, quem Sol principium $\mathcal{S}$ ingressus, motu primi mobilis diurno describit. *Dicitur etiam* Tropicus æstivus: *item* circulus Alti Solstitii.TROPICUS Capricorni, qui Eclipticam in principio $\mathcal{V}$ adtingit: *Seu*, quem Sol principium $\mathcal{V}$ ingressus, motu primi mobilis diurno describit. *Dicitur etiam* Tropicus hyemalis: *item* circulus Imi Solstitii.III. Quot sint TROPICI?
R. duo:1. Ostendunt in Ecliptica puncta Tropica seu Solstitialia, videlicet principia $\mathcal{S}$ & $\mathcal{V}$, in quibus Solis conversiones seu declinationes fiunt.

2. Determinant maximam Solis ab Æquatore declinationem & distantiam. Distat vero uterque Tropicorum ab Æquatore pari quantitate, videlicet 23. grad. 30. minut. Hi gradus si duplicantur, prodit distantia mutua utriusque Tropici inter se, nempe 47. grad.

IV. Vfus seu Officia. Tropici

3. Ostendunt diem longissimum, quando scilicet Tropicus $\mathcal{S}$ Eclipticam adtingit; & diem brevissimum, quando nimirum Tropicus $\mathcal{V}$ Eclipticam adtingit.

4. Includunt viam Solis certis quasi limitibus versus Septentrionem & Meridiem, quos Sol non egreditur.

5. Faciunt ad distinguendas Zonas, de quibus in append pag. 18.

CAP. VIII.

De Polaribus.

De POLARIBUS tria not.

I. Quid sint? R. POLARES sunt circuli minores mobiles ab Æquatore æque distantes, & per polos Eclipticæ seu Zodiaci transeuntes.

II. Quot sint POLARES?
R. duo;

POLARIS ARCTICUS, quem polus Zodiaci meridionalis circa polum mundi arcticum motu diurno describit.

POLARIS ANTARCTICUS, quem polus Zodiaci septentrionalis circa polum mundi antarcticum motu diurno describit.

III. Vfus seu Officia. Polares circuli

1. Ostendunt polos Zodiaci, & eorum à polis mundi distantiam, quæ tanta est, quanta maxima solis declinatio, nimirum 23. grad. & 30. minut. Cum enim tantis intervallo Zodiaci seu Eclipticæ medietates ab Æquatore utrinque distent, sequitur polos etiam Zodiaci ab Æquatoris polis eodem intervallo removeri. Nam poli à medietate sui circuli per quartam ejus partem per seuo distant.

2. Inserviunt distinctioni Zonarum, de quibus infra pag. 18.

Tractatus III. Doctrinæ Sphæricæ.

De Phenomenis.

C A P I.

De Ortus & Occasus Stellarum Poetico.

1. *Nomen.* Dicitur hic stellarum ortus & occasus *Poeticus*, quia Poetæ in descriptionibus temporum eo frequenter utuntur.
2. *Quid sit?* R. **ORTUS POETICUS** est vel elevatio Stellæ, vel adparitio ejusdem supra Horizontem ad Solem determinata. **OCCASUS POETICUS** est vel descensio stellæ sub Horizontem, vel occultatio ejusdem ad Solem determinata. Vel, **ORTUS & OCCASUS POETICUS** est relatio stellæ alicujus ad Solem, respectu cujus oritur vel occidit.

1. *Cosmicus* sive *Martinus*. **ORTUS COSMICUS** est, quando stella una cum Sole supra Horizontem adscendit: **OCCASUS COSMICUS** est, quando stella sub Horizontem descendit, Sole ex opposito supra Horizontem adscendente.

2. *Chronicus* sive *Vesperinus*. **ORTUS CHRONICUS** est, quando stella supra Horizontem oritur, Sole ex opposito sub Horizontem occidente: **OCCASUS CHRONICUS** est, quando stella una cum Sole sub Horizontem occidit.

3. *Heliacus* sive *Solaris*. **ORTUS HELIACUS** est, quando stella, quæ præsentis solis radiis tecta latuit, discedente sole adparere incipit: **OCCASUS HELIACUS** est, quando stella antea conspicua ob accessum solis occultatur.

1. Ad solem orientem refertur *ortus & occasus Cosmicus*: Ad solem occidentem *ortus & occasus Chronicus*: Ad solem tam orientem quam occidentem *ortus & occasus Heliacus*.

2. Quotidie quædam stellæ cum sole adscendunt, quæ cosmice oriri dicuntur, licet propter vicinitatem solis ejusque claritatem conspici nequeant.

3. *Venus* & *Mercurius* cum soli semper sint à latere, ideo cosmice occidere & chronice oriri nequeant.

4. Stella quæ cosmice oritur, chronice occidit: & quæ chronice oritur, cosmice occidit. Hinc *Vers.*

Cosmice descendit signum quod chronice surgit,

Chronice descendit signum quod cosmice surgit.

II. **ADSCENSIO & DESCENSIO SIGNORUM.** Vide cap. II.

III. *Tempus*, quod à motu primi mobilis dependet. Vide cap. III. & IV.

Secundorum mobilium, quæ licet non ad *Doctrinam Sphæricam*, sed ad *Theoriam Planetarum* pertineant, hoc loco tamen paucis de illis agemus. Vide cap. V. & seqq.

PHÆNOMENA sunt vel

Primi mobilis, ut,

I. **ORTUS & OCCASUS POETICUS**, de quo not.

III. *Quoniam sit?* R.

IV. *Regule.*

CAP. II.

De Adscensionibus & Descensionibus signorum.

I. Quid sint? R. ADSCENSIO SIGNI est arcus *Æquatoris*, qui cum aliquo signo, vel quovis arcu *Eclipticæ* dato supra *Horizontem* ascendit. DESCENSIO SIGNI est arcus *Æquatoris*, qui cum aliquo signo, vel quovis arcu *Eclipticæ* dato sub *Horizontem* descendit. Dicuntur etiam *Ortus & Occasus Astronomicus*.

II. Quotupliciter signa adscendant, & descendant? R.

Recte, quando plures gradus de *Æquatore* ascendunt vel descendunt, quam de *Zodiaco*.

Oblique, quando pauciores gradus de *Æquatore* ascendunt vel descendunt, quam de *Zodiaco*.

Continuus, qui continua ferie in *Zodiaco* numeratur à primo *Arietis* puncto: e.g. arcus à primo γ gradu ad 12 grad. II: Vide Tab. Adscens. pag. 20 & seqq.

Discreetum, qui à quovis alio puncto *Eclipticæ* numeratur; e.g. arcus à 14 grad. δ ad 14 grad. II.

Arcus *Zodiaci*: Resp.

III. Quotupliciter cum

Adscensio & Descensio signorum? R. Duplex

Recte, quæ fit in sphaera recta, sive signum in illa sphaera oriatur recte, sive oblique.

Obliqua, quæ fit in sphaera obliqua, sive signum in illa sphaera oriatur recte, sive oblique.

De Adscensionibus & Descensionibus SIGNORUM tria not.

IV. Regula, quæ pertinent vel ad Sphaeram

Rectam, ut sunt

1. *Zodiaci* quadrantes à punctis cardinalibus inchoant cum *Æquatoris* quadrantibus æquali temporis spacio, h.e. 6 horis oriuntur & occidunt. Partes vero istorum quadrantum inæqualiter peroriuntur, propter variam & diversam ipsarum declinationem seu distantiam ab *Æquatore*.

2. Signa æqualiter ab uno quatuor punct. card. distantia æquales habent adscensiones: ut, II & δ . Unde sequitur, signa opposita habere æquales adscensiones: ut, γ & ω .

3. Signa quo sunt viciniora punctis æquinoctialibus, eo oriuntur obliquius; quo vero sunt propinquiora punctis solstitialibus, eo oriuntur rectius.

4. Descensio signi æqualis est & suæ & signi oppositi adscensionis.

5. Quatuor signa II δ γ ω oriuntur recte; reliqua vero oblique. Vide infra pag. 19.

Obliquam, ut sunt

1. Dux medietates conterminales *Zodiaci* & *Æquatoris* inchoatæ a punctis æquinoctialibus peroriuntur æquali temporis spacio, puta 12 hor. Partes vero medietatum inæqualiter.

2. Adscensio signi est æqualis signi oppositi descensionis, & contra.

3. Signa recte adscendentia oblique descendant, & contra.

4. Adscensiones arcuum in signis septentr. sunt majores quam in sphaera recta; in meridion. vero minores.

5. Sex signa δ η μ ϵ π ζ oriuntur recte; reliqua sex γ ω ν ι κ λ oblique.

Naturalis. **DIES NATURALIS**, est una integra circumvolutio Solis, donec ad idem punctum redeat unde recessit. *Hunc diem Astronomi* inchoant à Meridiano circulo.

I. Quid sit? R. **DIES ARTIFICIALIS** est mora Solis supra Horizontem.

II. Oppositum, eūque **NOX**, quæ est mora solis infra Horizontem.

III. Partes, suntque **NOXÆ**, quæ } *Æquales*, sive *Æquinoctiales*. **HORA ÆQUALIS** est 24. pars diei naturalis. *Vna Hora aequalis complectitur* 15. gradus *Æquatoris*.

} *Inæquales*, sive *Temporales*. **HORA INÆQUALIS** est 12 pars diei artificialis.

1. In sphaera recta omnes dies artificiales sunt æquales noctibus per totum annum, quia medietas Eclipticæ & Æquatoris sunt æquales.

2. In sphaera obliqua dies nunquam sunt æquales noctibus, nisi cum Sol existit in principio Arietis & Libræ: reliquæ dies omnes sunt inæquales, ob inæqualem adscensionem medietatum Æquatoris & Eclipticæ.

IV. Regula.

3. In sphaera obliqua, versante Sole in signis septentrionalibus, dies longiores sunt noctibus; in Meridionalibus vero breviores.

4. In sphaera obliqua, Sole commorante in solstitio æstivo dies est longissimus & nox brevissima; in solstitio vero hyemali, dies est brevissimus & nox longissima.

5. In sphaera parallela totus annus in unum diem, nempe 6. mensium, & unam noctem 6. mensium dividitur.

1. Vide quem gradum signi Sol eo die teneat.

2. Quære in Tab. Adscens. obliquar. arcum Æquatoris adscendentem cum eo Eclipticæ gradu, in quo sol est.

3. Quære in eadem Tab. istius Eclipticæ gradus, gradum signi oppositi, & cum arcum Æquatoris adscendentem cum eo gradu.

4. Subtrahæ adscensionem loci solis ab adscensione signi oppositi, & residuum divide per 15. & sic habebis horas. Si vero adscensio signi oppositi fuerit minor, quam ut ab ea subtractio fieri possit, adde ei integrum circulum, nempe 360 gradus, & tum demum fiat subtractio.

5. Gradus post divisionem restantes per 4 multiplica, & minuta insuper adhærentia per 15 divide, producta utrobique minuta prioribus horis adde, & habebis diei longitudinem.

ANNUS, qui à motu secundo quidem dependet, cum vero ex plurium dierum collectione constet, hoc loco de eo agemus. Vide cap. seq. IV.

Ad TEMPUS pertinent.

DIES, estque vel

Artificialis, de quo not.

V. Quomodo
investigetur
Quantitas
Diej? R.

CAP. IV.

De Annis & Mensibus.

I. Quid sit? R. ANNUS est temporis spaciū Solari periodo descriptum.

II. Quo-
rūplex
sit? R.
ANNUS
est vel

Astronomicus,
qui est vel

Politicus
seu civi-
lis, ut

Tropicus, seu Vertens, estque temporis spaciū, quo Sol à certo Zodiaci puncto discedens ad idem revertitur, quod fit 365 diebus, 5 horis, 49 min.

Sidereus, estque temporis spaciū, quo Sol à stella fixa digrediens ad eandem redit, quod fit 365 diebus, 6 horis, 9 min.

Communis, qui continet 365 dies, & 6 horas.

Annus Italia-
nus, qui
vel

Intercalaris, estque annus quartus quisque, habens 366 dies. Dicitur etiam Bissextilis, quia dies superveniens diei sexto ante Calend. Martii interponitur, sextumque Cal. Martii bis numerari facit.

Annus Gregorianus, qui constat 365 diebus, 5 horis, 49 scrupulis primis, & 12 secundis: & hic, ut in Juliano, quartus quisque annus est bissextilis, nisi quod in 400 annis tres anni bissextilis omitantur; id est, tres anni, qui deberent esse bissextilis, censentur pro communibus.

Ver, prima pars anni, quo Sol ab æquinoctio verno ad solstitium æstivum per γ & Π ascendit. Incipit in Martio, continuatur per Aprilem & Maium, & terminatur in Junio.

Æstas, secunda pars anni, quo Sol à solstitio æstivo ad autumnale æquinoctium per δ & Ω descendit. Incipit in Junio, continuatur per Julium & Augustum, & terminatur in Septembri.

Autumnus, tertia pars anni, quo Sol ab æquinoctio autumnali ad solstitium hybernū per ϵ & Γ descendit. Incipit in Septembri, continuatur per Octobr. & Novemb. & terminatur in Decembri.

Hyems, quarta & extrema pars anni, quo Sol à solstitio hyberno sive brumali per ν & χ ad æquinoctium vernū ascendit. Incipit in Decembri, continuatur per Ianuarium & Februarium, & finitur in Martio.

III. Par-
tes,
sanq;
vel

Minores, ut
MEN-
SES, qui
sunt vel

1. Quid sint? R. MENSIS LUNARIS est tempus quo Luna motu suo periodico 12 signa Zodiaci emittitur.

Peragrationis seu periodicus, & est tempus una Lunæ periodo descriptum: Estque 27 dies, & 8 fere hor.

2. Quotuplices
sint? Resp.
Mensis est vel

Conjunctionis seu Synodicus, & est tempus inter duo proxima novilunia: Estque 29 dies, & 12 fere hor.

Apparitionis seu Illuminationis, & est tempus à primo Lunæ adspectu, usque ad ejus evanescentiam: Estque fere 28 dierum.

Solares. MENSIS SOLARIS est naturalis transitus Solis à Signo ad Signum. Horum mensium 12. constituunt annum.

CAP. V.

De Adspectibus Planetarum.

I. Quid sint? R. ADSPECTUS PLANETARUM sunt certæ & determinatæ Planetarum inter sese habitudines.

I. ADSPECTUS PLANETARUM, de quibus not.

II. Quotuplices? R. sunt vel.

1. *Trigonus* Δ , cum tertia Zodiaci parte, hoc est, quatuor signis, vel 120 gradibus distant Planetæ.

2. *Sextilis* $\ast$, cum sexta Zodiaci parte, id est, ad intervallum duorum signorum, vel 60 graduum ab invicem absunt Planetæ.

3. *Conjunctio* ζ , æstque duorum vel plurium Planetarum in eodem Zodiaci loco conventus: ut, *Solis & Lune in novilunio*.

4. *Quadratus* $\square$, cum quarta Zodiaci parte, id est, tribus signis, vel 90 gradibus ab invicem absunt Planetæ.

5. *Oppositio* ϵ , cum sex signis, hoc est, 180 gradibus ab invicem distant Planetæ: ut, *Sol. & Luna in plenilunio*.

II. PHASES five ADPARITIONES LUNÆ. Vide cap. seq. VI.

III. ECLIPSES. Vide cap. VI.

CAP. VI.

De Phasibus Luna.

I. Quid sint? R. PHASIS LUNÆ est diversa Lunæ adparitio pro variatione mutuatiui luminis, quod Luna à Sole accipit.

II. Quanam sit causa diversarum illuminationum & figurarum in Luna? R. Dissimilis Lunæ ad Solem luminis sui fontem, & ad terram, ex qua non eodem modo semper conspicitur, positus.

De PHASIBUS LUNÆ tria not.

III. Quot sint formæ Lunæ? R. 8.

1. *Conjunctio* Lunæ, sive *Novilunium*, cum Luna Soli conjungitur, & nullum lumen præbet. *Ab hoc tempore Luna discitur crescere.*

2. *Falcata*, cum Luna, quarta à conjunctione die, exiguam illuminationem partem exserit, & quasi corniculata conspicitur, ea sui parte qua respicit Solem.

3. *Dimidiata*, septima die post conjunctionem.

4. *Tamida* seu utrinque *Gibbosa*, undecimo die post conjunctionem.

5. *Plenilunium*, cum Luna, decima quinta. à conjunctione die, Soli opposita, pleno quasi orbe fulgens, obscuram medietatem à nobis averfam habet. *Ab hoc tempore incipit Luna decrescere.*

6. *Tumida* seu utrinque *Gibbosa*, cum Luna, quatrduo post plenilunium die, decima nona à conjunctione, paulatim luminosam partem avertit. & aliquam de opaca objectat.

7. *Dimidiata*, vigesima prima à conjunctione die.

8. *Falcata*, à vicesima sexta à conjunctione die, donec trigesima die rursus cum Sole congregiatur.

CAP. VII.

De Eclipsibus.

I. *Quid sint?* R. ECLIPSIS est obscuratio luminaris cœlestis, quæ fit corporis alicujus opaci interpositione.

II. *Locus*, Eclipses fiunt circa NODOS, de quibus not.

1. *quid sint?* R. NODI sunt puncta intersectionum, in quibus Ecliptica & deferens Lunæ se mutuo intersecant.

2. *quos sint?* R. Duo:

Caput Draconis, sive *Nodus ascendens*, ubi Luna ab Ecliptica digrediens ad verticem nostrum propius accedit, & à meridie versus septentrionem movetur.

Cauda Draconis, sive *Nodus descendens*, ubi Luna ab Ecliptica discedens à Septentrione in meridiem movetur.

I. *Quid sit?* R. ECLIPSIS SOLIS est aversio radiorum solarium à certa aliqua terræ parte, ob interpositionem Lunæ, quæ inter Solem & adpectum nostrum directe intercurrit.

2. *Tempus*, Eclipsis Solis fit in Novilunio, cum Luna Soli ita conjungitur (h. e. in eodem signo ac gradu, in quo est Sol, existit) ut tria illa corpora, Sol, Luna, & Terra fiat in eadem linea, quod fit quando Luna in Novilunio est in capite vel cauda Draconis, vel prope. Ergo non in omni conjunctione fit Eclipsis Solis.

I. *Quid sit?* R. ECLIPSIS LUNÆ est interpositio terræ inter Solem & Lunam. Vel, est privatio Luminis Solaris in lunari corpore, quæ fit Luna mersa in umbram terræ, Soli & Lunæ diametraliter interjectæ.

2. *Tempus*, Eclipsis Luna fit in plenilunio, cum Lunæ Soli diametraliter opponitur, ita ut Luna sit in capite vel cauda Draconis, vel prope. Quoniam vero oppositiones luminarium ut plurimum fiunt Luna non existente in capite vel cauda Draconis, neque ita prope ut ab umbra possit contingi, idcirco non in omni plenilunio contingit Eclipsis Lunæ.

Totalis, cum totum luminare obscuratur. Hoc fit in ipsa nodis.

2. vel *Partialis* de qua not.

1. *Quid sit?* R. Eclipsis partialis est, cum pars luminaris saltem obscuratur, vel pauciores digiti quam 12. Hoc fit prope nodum alterutrum. Digitus est duodecima diametri visibilis pars.

2. *Quotum?* R. Major, cum plures digiti quam sex obscurantur. Minor, cum pauciores digiti quam sex obscurantur. Medius, cum sex digiti (h. e. dimidia luminaris pars) obscurantur.

Universalis, quæ conspicitur ab omnibus in illo hemispherio, in quo contingit, habitantibus. Hæc Luna tantum competit.

3. vel *Particularis*, quæ in aliquibus tantum climatibus adparet. Hæc & Soli & Luna competit.

Appendix Geographica.

De Zonis & Climatibus.

I. *Nomen* : Dicuntur *Zona* *duo* *in* *torrida*, h. e. cingo, quia cœlum terramque quasi cingunt. Ovidius *plagas* vocat, Martianus *fascias*.

II. *Quid sint* ? R. *ZONA* est spaciū cœli & terræ circulis minoribus inclusum.

Appendix GEOGRAPHICA continet doctrinam

ZONARUM, de quibus tria not.

Vna Torrida,
de qua not.

Dua Temperata,
de quib. not.

Dua Frigida,
de quib. not.

III. *Quot sint* ? R. Quinque :

1. *Quid sit* ? R. *Zona Torrida* sive *Media* est, quæ inter utrumque continetur Tropicum. *Dicitur Torrida*, quod perpetuo à Sole uratur & torreatur.

2. *Latitudo*, estque 47. grad. qui multiplicati per 15. produciunt 705. mill. Germ.

1. *Quid sint* ? R. *Zonæ temperatæ* sunt, quæ inter alterutrum Tropicum & vicinum polarem continentur. *Dicuntur Temperatæ*, quia in iis mundi partibus caloris frigorisque est temperies.

2. *Latitudo*, estque 43. fere grad h. e. 645. mill. Germ.

3. *Quotuplices sint* ? R. *Septentrionalis*, inter tropicum cancri & polarem arcticum.
Meridionalis, inter tropicum capricorni & polarem antarcticum.

1. *Quid sint* ? R. *Zonæ frigidæ* sunt, quæ intra polares circulos comprehenduntur. *Dicuntur Frigidæ*, propter solis in iis remotionem.

2. *Latitudo*, estque 23. grad. 30. min. h. e. 352. mill. Germ.

3. *Quotuplices sint* ? R. *Septentrionalis*, inter circulum arcticum & polum arcticum.
Meridionalis, inter circulum antarcticum & polum antarcticum.

I. *Quid sit* ? R. *CLIMA* est terræ spaciū duobus circulis *Æquatori* parallelis inclusum, in quo dies longissima semisse horæ variatur.

II. *Quot sint* ? R. Veteres 7. *Climata* numerarunt, quorum ultimi medium habet diem longissimum 19. horarum : Recentiores vero 23. *Climata* computant, quorum ultimi medium diem longissimum 24. horarum complectitur.

1. Nullum *Clima* est ejusdem magnitudinis cum altero in eodem hemisphærio.
2. *Climata*, quo *Æquatori* sunt viciniōra, eo magis sunt capacia ; & contra.
3. *Latitudo* primi *Climatis* est fere octo graduum, postremi non totidem quidem minorum.

4. *Zonæ* & *Climata* differunt, non tantum numero, sed etiam magnitudine, *Zonæ* enim non sunt majores, *Climata* vero minora.

CLIMATUM, de quib. 3. not.

III. *Regula*.

TABVLÆ

19 T A B U L Æ

*Ostendentes quæ Signa recte, quæve oblique
orientur*

In S P H Æ R A R E C T A.

In Sphæra Recta orientur	Oblique,	{ V ♄ ☿	27 Gr.	54 Min.
		{ ☿ ♀ ☿	29 Gr.	54 Min.
	Recte,	II ☿ ♄ ♀	32 Gr.	12 Min.

In S P H Æ R A O B L I Q V A.

In Sphæra obliqua ad altitudinem poli 52. grad. orientur	Oblique,	{ V ♄	12 Gr.	48 Min.
		{ ☿ ☿	16 Gr.	54 Min.
		{ II ♀	26 Gr.	39 Min.
	Recte,	{ ☿ ♄	37 Gr.	48 Min.
		{ ♀ ♀	42 Gr.	54 Min.
		{ ☿ ☿	43 Gr.	0 Min.

In Sphæra obliqua ad altitudinem poli 51. grad. orientur	Oblique,	{ V ♄	13 Gr.	21 Min.
		{ ☿ ☿	17 Gr.	25 Min.
		{ II ♀	26 Gr.	45 Min.
	Recte,	{ ☿ ♄	37 Gr.	39 Min.
		{ ♀ ♀	42 Gr.	23 Min.
		{ ☿ ☿	42 Gr.	27 Min.

V		R		II		S		Ω		MP	
G. Grad.	Min.	Grad.	Min.	Grad.	Min.	Grad.	Min.	Grad.	Min.	Grad.	Min.
0 0	0	27	54	57	05	43	90	0	122	101	120
1 0	55	28	51	58	05	43	91	6	123	102	121
2 1	50	29	49	59	05	44	92	12	124	103	122
3 2	4	30	46	60	05	44	93	17	125	104	123
4 3	40	31	44	62	0	94	22	22	126	105	124
5 4	35	32	42	63	0	95	22	22	127	106	125
6 5	30	33	40	64	0	96	23	24	128	107	126
7 6	25	34	39	65	0	97	23	25	129	108	127
8 7	20	35	37	66	13	98	24	26	130	109	128
9 8	15	36	36	67	17	99	24	27	131	110	129
10 9	11	37	35	68	21	100	25	27	132	111	130
11 10	6	38	34	69	21	101	25	28	133	112	131
12 11	1	39	33	70	29	102	26	29	134	113	132
13 11	57	40	32	71	33	104	26	29	135	114	133
14 12	52	41	31	72	33	105	27	29	136	115	134
15 13	48	42	31	73	43	106	27	29	137	116	135
16 14	43	43	31	74	47	107	28	29	138	117	136
17 15	39	44	31	75	52	108	27	28	139	118	137
18 16	35	45	31	76	52	109	31	27	140	119	138
19 17	31	46	32	78	2	110	35	26	141	120	139
20 18	27	47	33	79	7	111	39	25	142	121	140
21 19	23	48	33	80	11	112	43	24	143	122	141
22 20	19	49	34	81	17	113	47	23	144	123	142
23 21	15	50	35	82	22	114	51	21	145	124	143
24 22	12	51	36	83	27	115	54	20	146	125	144
25 23	9	52	38	84	39	116	57	18	147	126	145
26 24	6	53	40	85	38	118	6	16	148	127	146
27 25	3	54	42	86	45	119	3	14	149	128	147
28 26	0	55	44	87	48	120	6	11	150	129	148
29 26	57	56	46	88	54	121	9	9	151	130	149
30 27	54	57	48	90	0	122	12	6	152	131	150

G	Grad.	Min.	Grad.	Min.	Grad.	Min.	Grad.	Min.	Grad.	Min.	Grad.	Min.
0	180	0	107	34	237	046	270	0	302	12	332	6
1	180	55	108	51	238	051	271	6	303	14	333	3
2	181	50	109	49	239	054	272	12	304	16	334	0
3	182	45	210	46	240	057	273	17	305	18	334	17
4	183	40	211	44	242	0	274	22	306	20	335	54
5	184	35	212	42	243	3	275	27	307	22	336	51
6	185	30	213	40	244	6	276	32	308	24	337	48
7	186	25	214	39	245	9	277	38	309	25	338	45
8	187	20	215	37	246	13	278	43	310	26	339	41
9	188	15	216	36	247	17	279	48	311	27	340	37
10	189	11	217	35	248	21	280	53	312	27	341	33
11	190	6	218	34	249	25	281	58	313	28	342	29
12	191	1	219	33	250	29	282	3	314	29	343	25
13	191	57	220	32	251	33	284	8	315	29	344	21
14	192	52	221	31	252	38	285	13	316	29	345	17
15	193	48	222	31	253	42	286	17	317	29	346	13
16	194	43	223	31	254	47	287	22	318	29	347	8
17	195	39	224	31	255	51	288	27	319	28	348	3
18	196	34	225	31	256	57	289	31	320	27	348	39
19	197	31	226	32	258	2	290	35	321	26	349	34
20	198	27	227	33	259	7	291	39	322	25	350	30
21	199	23	228	33	260	12	292	43	323	24	351	25
22	200	19	229	34	261	17	293	45	324	23	352	20
23	201	15	230	35	262	22	294	51	325	21	353	15
24	202	12	231	36	263	27	295	54	326	20	354	10
25	203	9	232	38	264	33	296	57	327	18	355	5
26	204	6	233	40	265	38	298	0	328	16	356	0
27	205	3	234	42	266	43	299	3	329	14	357	15
28	206	0	235	44	267	48	300	6	330	11	358	10
29	206	57	236	46	268	54	301	9	331	9	359	5
30	207	54	237	46	270	0	302	12	332	6	360	0

V		S		II		E		N		M	
G. Grad.	Min.	Grad.	Min.	Grad.	Min.	Grad.	Min.	Grad.	Min.	Grad.	Min.
0 0	0 12	48 29	42 56	11 94	6 137	30					
1 0	24 13	16 30	24 17	95	30 137	37					
2 0	48 13	45 31	7 38	24 96	54 139	54					
3 1	13 14	31 31	50 59	31 98	18 141	20					
4 1	37 14	43 32	34 60	39 99	42 142	47					
5 2	2 15	12 33	18 61	48 101	7 144	19					
6 2	16 15	42 34	3 62	58 102	31 145	40					
7 2	51 16	13 34	49 64	9 103	57 147	6					
8 3	15 16	43 35	36 65	20 105	22 148	32					
9 3	40 17	14 36	24 66	32 106	47 149	5					
10 4	5 17	45 37	12 67	45 108	12 151	24					
11 4	30 17	16 38	1 68	59 109	38 152	50					
12 4	55 18	48 38	5 70	13 111	4 154	26					
13 5	20 19	20 39	42 71	28 112	30 155	42					
14 5	45 19	52 40	34 72	44 113	56 157	8					
15 6	10 20	25 41	26 74	0 115	23 158	39					
16 6	35 20	59 42	19 75	17 116	49 160	0					
17 7	1 21	34 43	11 76	34 118	15 162	26					
18 7	16 22	8 44	8 77	52 119	41 164	52					
19 7	52 22	43 45	3 79	11 121	8 166	28					
20 8	18 23	18 45	59 80	30 122	31 165	43					
21 8	44 23	34 46	56 81	50 124	2 167	9					
22 9	11 24	31 47	54 83	21 125	28 168	35					
23 9	37 25	8 48	53 84	31 126	55 170	1					
24 10	4 25	45 49	55 85	51 128	22 171	27					
25 10	31 26	25 50	54 87	12 129	48 172	52					
26 10	58 27	2 51	56 88	34 131	53 174	18					
27 11	25 27	41 52	59 89	57 132	43 175	44					
28 11	53 28	21 54	5 91	20 134	8 177	9					
29 12	20 29	8 55	6 92	43 135	34 178	35					
30 12	48 29	48 56	11 94	8 137	30 180	0					

G	Grad.	Min.	Grad.	Min.	Grad.	Min.	Grad.	Min.	Grad.	Min.	Grad.	Min.
0	180	0	223	0	265	54	303	49	330	18	347	11
1	181	25	224	26	267	1	304	14	330	59	347	40
2	182	51	225	56	268	40	305	58	331	39	348	7
3	184	16	227	19	270	23	307	1	332	19	348	31
4	186	41	228	45	271	26	308	4	332	58	349	2
5	187	8	230	11	272	48	309	6	333	37	349	29
6	188	33	231	38	274	9	310	7	334	15	349	56
7	189	59	233	5	275	29	311	7	334	52	350	23
8	191	25	234	31	276	50	312	6	335	29	350	49
9	192	51	235	58	278	10	313	4	336	6	351	16
10	194	17	237	25	279	30	314	1	336	42	351	42
11	195	42	238	52	280	49	314	45	337	17	352	8
12	197	8	240	18	282	8	315	52	337	52	352	34
13	198	34	241	45	283	26	316	77	338	26	352	59
14	200	0	243	11	284	43	317	41	339	1	353	25
15	201	26	244	37	286	9	318	34	339	35	353	50
16	202	52	246	4	287	16	319	26	340	8	354	11
17	204	18	247	30	288	32	320	18	340	4	354	40
18	205	44	248	56	289	47	321	9	341	12	355	3
19	207	30	250	22	291	1	321	59	341	44	355	30
20	208	36	251	48	292	15	322	48	342	15	355	55
21	210	2	253	13	293	28	323	36	342	46	356	20
22	211	28	254	38	294	40	324	24	343	17	356	45
23	212	54	256	3	295	51	325	11	343	47	357	9
24	214	20	257	23	297	2	325	37	344	18	357	34
25	215	47	258	53	298	12	326	42	344	48	357	58
26	217	13	260	18	299	21	327	16	345	17	358	24
27	218	40	261	42	300	29	328	10	345	46	358	47
28	220	6	263	6	301	36	328	52	346	15	359	12
29	221	33	264	30	302	43	329	39	346	44	359	36
30	223	0	265	54	303	41	330	18	347	12	360	0

Table of the Sun's Altitude

T		U		II		S		N		W	
Grad.	Min.	Grad.	Min.	Grad.	Min.	Grad.	Min.	Grad.	Min.	Grad.	Min.
0	0	0	13	30	30	37	31	95	10	137	33
0	15	13	30	31	39	38	37	96	33	138	59
0	30	14	30	32	48	39	44	97	36	140	24
1	16	14	30	32	57	60	51	99	19	141	50
1	41	15	30	33	66	61	59	100	32	143	15
2	7	15	30	34	75	63	8	102	6	144	40
2	32	16	33	35	83	64	18	103	30	146	6
2	58	16	33	36	90	65	29	104	14	147	32
3	24	17	34	36	98	66	40	106	18	148	56
3	50	17	36	37	106	67	52	107	42	150	25
4	16	18	38	38	114	69	4	109	7	151	45
4	42	19	1	39	122	70	17	110	32	153	14
5	8	19	34	40	130	71	30	111	27	154	30
5	34	20	7	40	138	72	44	113	22	156	5
6	0	20	40	41	146	73	59	114	47	157	26
6	26	21	14	42	154	75	15	116	12	158	50
6	52	21	49	43	162	76	32	117	27	160	15
7	19	22	25	44	170	77	50	119	2	161	40
7	46	23	1	45	178	79	8	120	27	163	5
8	13	23	37	46	186	80	25	121	52	164	30
8	40	24	13	47	194	81	43	123	18	165	54
9	7	24	50	48	202	83	2	124	43	167	19
9	35	25	28	49	210	84	21	126	9	168	44
10	2	26	6	50	218	85	41	127	35	170	8
10	30	26	44	51	226	87	1	129	1	171	33
10	58	27	22	52	234	88	21	130	26	172	57
11	16	28	1	53	242	89	42	131	52	174	22
11	55	28	41	54	250	91	4	133	17	175	47
12	3	29	23	55	258	92	26	134	43	177	1
12	2	30	4	56	266	93	48	136	8	178	26
13	11	30	14	57	274	95	10	137	33	180	50

1880-1881

Gr.	Grad.	Min.	Grad.	Min.	Grad.	Min.	Grad.	Min.	Grad.	Min.	Grad.	Min.
10	180	0	222	19	264	27	302	29	339	14	346	18
11	181	24	223	43	266	47	303	34	339	36	347	18
12	182	49	225	19	267	27	304	38	339	38	347	37
13	184	13	226	43	268	66	305	41	331	19	348	17
14	185	38	228	8	270	10	306	44	331	59	348	18
15	187	3	229	34	271	12	307	46	332	38	349	18
16	188	27	230	59	272	20	308	47	333	16	349	30
17	189	52	232	25	274	23	309	47	333	34	349	38
18	191	16	233	19	275	12	310	46	334	32	350	21
19	192	41	235	17	276	10	311	44	335	10	350	13
20	194	6	236	42	278	28	312	42	335	47	351	20
21	195	30	238	18	279	27	313	39	336	23	351	29
22	196	55	239	33	280	17	314	35	336	59	352	14
23	198	20	240	58	282	10	315	50	337	35	352	40
24	199	45	242	23	283	28	316	25	338	11	353	18
25	201	10	243	48	284	45	317	19	338	46	353	14
26	202	34	245	13	286	27	318	22	339	20	354	0
27	203	55	246	38	287	16	319	24	339	53	354	16
28	205	34	248	3	288	30	319	55	340	26	354	14
29	206	49	249	28	289	43	320	45	340	59	355	18
30	208	14	250	53	290	56	321	15	341	32	355	44
31	209	39	252	18	292	8	322	24	342	4	356	10
32	211	4	253	42	293	20	323	12	342	36	356	16
33	212	29	255	6	294	3	324	0	343	7	357	12
34	213	54	256	30	295	42	324	47	343	39	357	21
35	215	20	257	51	296	52	325	32	344	10	357	28
36	216	44	259	18	298	1	326	18	344	40	358	19
37	218	10	260	43	299	9	327	3	445	10	358	44
38	219	36	262	4	300	16	327	47	345	40	359	10
39	221	1	263	27	301	23	328	31	346	10	359	25
40	222	27	264	50	302	1	329	14	346	39	360	0